

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

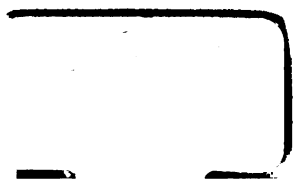
About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

NYPL RESEARCH LIBRARIES

3 3433 07590891 7

NIX
Sohn

6872

~~Bulboc~~

Digitized by Google

NIX

Kammerherre og Kongelig Historiographus
Peter Friderich Suhms
samlede

Skrifter.

2 Deel Pag. 224.

Vejen til hende er igiennem mit Bryst.

Tolvte Deel.

Kiøbenhavn, 1794. Paa S. Poulsens Forlag
trykt hos Zacharias Dreum.

THE NEW YORK
PUBLIC LIBRARY
ASTOR, LENOX AND
TILDEN FOUNDATION
R L

Indhold af tolvte Deel.

D m Chazarerne.	—	—	—	Side 3.
Anmærkninger over den almindelige Verdens				
Historie;	over første Tome.	—	—	121.
—	over anden Tome.	—	—	152.
—	over tredje Tome.	—	—	173.
—	over fjerde Tome.	—	—	219.
—	over femte Tome.	—	—	321.

Historiske Skrifter,

Om Chazarerne.

(Hæbet 1779.)

S. I.

Saab Chazareerne angaaor, da skrives de af ^{Deres} _{Naavn.} mange af de Gamle: Chazarer ¹⁾, og Landet Chazaria; og ere herudi alle de Byzantinſke Skribenter eenige. Og denne Skrivemaade er bleven vedtagen af de fleſte Nyere ²⁾; dog ſkrive ſaa vel Gamle ³⁾ ſom Nye ⁴⁾ dem ogsaa Kojarer, Cojarer, og Khojarer ⁵⁾; hvilket ſidſte de arabiſke Skribenter gjøre. Atter ſkrive nogle Gamle ⁶⁾ dem Koſarer, og Landet Koſarta. Noget, endog:

A 3

Gamle:

¹⁾ Constantinus de adm. imp. c. 10. Nicephorus p. 9. 21. C. Byz. T. 7. Theophanes ib. T. 6. p. 209.

²⁾ Schlozers Rnd. Annal p. 59. Wiſſen Nord en Ooſt-Tartarye p. 455. 498. 768. Strahlenberg p. 93. Pray Annal. Hun. p. 307. Hannoverſche Reiſen T. 1. p. 138. 141. 221. T. 2. p. 173.

³⁾ Anciennes relations des Indes p. 73.

⁴⁾ Gatterer. Einleit. in die Univ. Hiſt. 2 Th. p. 914.

⁵⁾ Herbelot Bibl. Or. v. Balangiar. Khozar. Geogr. Nub. prol. p. 6.

⁶⁾ Reſtors Annaler b. 45. R. Abraham ben Dior in præf. Buxtorffii ad librum Coſri, R. Jehuda Hallevi in Libro Coſri p. 1.

Gamsle ⁷⁾, men tildeels Nvere ⁸⁾, skrive dem Gazari og Gazaria. Erpenius i sin Udgave af Elmacinus ⁹⁾ læser Harar, og kalder dem derfor Harari; men Herbelot ¹⁰⁾ viser, at han har læst urigtigt, og at der staaer Khuzar. Den Arme-niske Historiefriever Moses Chorenensis ¹¹⁾ kalder dem med en liden Forandring Chaziri; og saa givr Geographus af Ravenna ¹²⁾ ogsaa; ja endog den Tatariske Chan og Skribent Abulgahi Bayadur ¹³⁾, som døde 1662, og som kalder dem Casrer. Hvor ubestemte ellers Skribenterne ere i at skrive dette Folks Navn, kan sees deraf, at ovenmeldte Geographus af Ravenna kalder dem fort efter ovenansførte Sted Chazurii. ¹⁴⁾, og Landet derimod Chozaria. Haytho ¹⁵⁾ skriver det Saczaria og Saccara. Priscus ¹⁶⁾, en Græsk Skribent af det 5 Seculo, kalder dem Akatri, Akateri, Akattziri, og Katziri, hvilket

sidste

7) Carpin c. 5. col. 47) c. 7. col. 58. dans les Voyages en Asie par Bergeron. Sanurus in Gestis Dei per Francos T. 2. p. 7. 32. 33. I. Barbarus bag. och Bizari Rerum Persicarum Historia p. 442. Haythoni Hist. Orient. c. 21. Petachias i Wagenseils Diff. p. 169.

8) Witsen N. en O. Tart. edit. 1. p. 14. 17. Michovius in Novo orbe regionum p. 457.

9) Pag 62.

10) Bibl. Or. v. Harar.

11) L. 2. p. 184.

12) L. 4. c. 1.

13) H. gen. d. Tat. p. 303.

14) L. 4 c. 7. p 134.

15) Historia Armena. c. 21. p. 36. c. 43. p. 66.

16) De Legat. C. Byz. T. 1. p. 30. 37. 42.

Ældste ligner meget deres rette Navn Chazar eller
 Khozar, som Araberne skrive Chazron ¹⁷⁾. Og
 heraf sees, hvormegget Folkenes Navne forandres,
 og hvorledes enhver efter sin Mundart lægger til
 og tager fra. Jordandes ¹⁸⁾, som har skrevet
 paa Latin i det 6 Seculo, men var egentligen
 af Fødsel en Alaner, kalder dem Agazzer. I
 en anden Coder af ham skrives de Acqrell. Af
 Herodot ¹⁹⁾, den ældste verdslige Historicus, kal-
 des de Scythier. Det Navn Cusar, som den
 Jøde Rabbi Abraham Chijah ²⁰⁾ giver Landet,
 kommer meget overeens med det rette Navn Chaz-
 zar eller Khozar. Og med dette Navn kommer
 Folkets Navn Kussorir overeens, som vor
 Snorro ²¹⁾ giver dem. Chineseerne kalde dem i
 deres Annaler Tyrker Kosa ²²⁾. At Nestor ²³⁾
 et Sted lægger deres Land i Scythien, og kal-
 der dem Scythier, maa ei forvirre; thi det er
 en almindelig Feil af Gamle, Vtoblere og Nyere,
 at strække det Scythiske Navn for vidt, en Feil,
 som Bayer haver først grundig opdaget og igien-

X 4

drei

17) Gollii Lex. col. 704.

18) De Rebus Geticis c. 5. p. 85. og 150 i Kna-
denbrogs Edition.

19) L. 4. c. 6.

20) In præfatione Buxtorfi ad librum Cosri.

21) J Harald Haardraades S. c. 3. ubi Heimstringlas
2 Tome p. 57.

22) Deguignes Hist. des Huns T. 1. part. 2
p. 507.

23) p. 45.

brevet. Strax efter kalder Nestor ²⁴⁾ dette Folk de hvide Ugrer, hvilket sidste er det samme Navn som Uzer, Ugur, Uigur, Jugur, der paa Ungarsk betyder en Fremmed ²⁵⁾, saa at man derfor ei just bør tænke paa, at de og Ungarer vare et og det samme Folk; hvorvel jeg derfor ikke nægter, at de jo vare beslegtede sammen, thi begge kaldtes og vare i visse Maader Tyrker, nemlig af de rette og gamle Tyrker, af hvilke de Othmaniske ikke ere, men ikkun Turkmaner. Om Ungarerne er det nu et Sted at handle; men om Chazarerne bør jeg derimod bevise det. Theophanes ²⁶⁾, som ender sin Historie med 813, skriver om dem ved Aar 626 saaledes: Keiser Heraclius bragte de østlige Tyrker, som kaldes Chazarer, til at gjøre Forbund med sig. Ja Nicephorus ²⁷⁾, som døde 828, kalder dem ved samme Aar 626 alene Tyrker, uden at nævne Chazarer. Cedrenus ²⁸⁾, en Skribent af det II Seculo, kalder dem ved samme Leilighed, dog under Aar 622, ogsaa alene Tyrker, men siden ved Aar 626 siger han de østlige Tyrker, som kaldes Chazarer. Imidlertid kaldte de samme

Ekte

²⁴⁾ p. 45.

²⁵⁾ Schlegels Russiske Annalen p. 73. not. 24.

²⁶⁾ C. Byz. T. 6. p. 209.

²⁷⁾ C. Byz. T. 7. p. 9.

²⁸⁾ ibid. p. 324. 327.

Skriftenter ²⁹⁾ Chazarterne ogsaa Scythier, alene fordi de beboede det Land, de Gamle, hvorvel uretteligen, havde regnet til Scythien. Men nu foreskalder et Spørgsmaal, om Chazarterne have selv kaldet sig saaledes, eller alene ere blevne belagde, som saa mange andre Folk, med liget Navn af Fremmede. Herom kan jeg intet udtrykkeligt sige; dog holder jeg snarest til den Mening, at de og selv have kaldet sig saaledes. Først fordi man ei finder dem nævnte med noget andet Navn; thi det Scythiske tillægges dem af Bildfarelse, og det Tyrkiske er et almindeligt Eronavn for mange Folk, ligesom det Huniske, Tatariske, Indianske, Europæiske, som tillægges ganske adskillige Folk. Russer, Tatarer, Armenier, Perser, Araber, Græker, Tyrker, ja alle Europæer, ere enige i at kalde dem Chazarter; thi de smaa Afvigelser i Udtalen og Rettskrivningen gjøre intet til Sagen. For det andet fordi de der endnu boe i det Persiske Landskab Astrabad ³⁰⁾, synes selv endnu at kalde sig saaledes. Dog er det vel muligt, at de ældste Chazarter kunne have brugt et andet Navn, og de nyere derfor dog kaldet sig med det Navn, de Fremmede gæve Dem. Denne Formodning synes at kunne bekræftes derved, at paa Persisk

29) Theophanes C. B. t. 6. p. 273.

30) Hanway's Rejsen 2. I. p. 141.

betyder Chufar Hast, Til, Bortløbning, og at S fir i Ungarn betyder en Streifer ²¹⁾; saa at man snarest skulle troe, at andre Folk havde først kaldet Chazarerne saaledes. Dog reent kan denne Sag ei afgjøres, med mindre man havde gamle Chazariske Stribentere; og efter al Anseelse have de aldrig haft nogen.

§. II.

Dere
egentlige
Herkomst

Vigtigere er det Spørgsmaal: fra hvilke andre Folk dette Folkstammer. Latterligt synes det vel at ville gaae op til Noah, allerhelst jeg selv maa tilstaae, at Umagen hermed er gemeenlig forgiæves, som det og visseligen er i Henseende til Chazarerne, Men med alt dette kan maaskee dog de østerlandske Folks Meninger herom lede os til noget Glimt af Sandhed i Henseende til Chazarernes Oprindelse. Jøderne, som ikke holde sig til det gamle Testamente, ville derfor og udelede dette Folks Herkomst fra Chogarma, Japhets Søn, som dog var Japhets Sønesøn ved Gomer; men denne Feil maatte den Spanske Rabbi Chas-dai, der levede i det 10 Seculo, begaae, for des lettere at kunne tillægge Brevet, hvorudi dette anføres, Chazarernes egen Konge Joseph. Denne Chogarma tillægges han 10 Sønner, hvilket han

saa

21) Lehr- i Strahlenbergs Nord- und Ostliche Theil von Europa und Asien v. 195 not. c.

Saa meget lettere kunde gjøre, som hverken
 Tal eller Navn af dem forekommer i Skriften;
 Den syvende af dem kalder han Chozar. Af de
 andres Navne kan intet Folk udledes, med mindre
 dre Avarer skulde udtrækkes af den tredies Navn
 Duvar, og Sabirer af den fjerdes Savir ³²⁾.
 Den falske Josephus ³³⁾, som har levet omtrent
 det 10 eller 11 Seculo, og skrevet paa hebraisk,
 giver ogsaa Thogarma ti Sønner, og gjør Chozar
 til den ældste: fra den anden, bliver han ved,
 stammede Parzinaker, fra den fjerde Vulgarer,
 fra den fiette Tyrker, fra den niende Ungarer.
 Af de andres Navne kan jeg intet gjøre med
 Visshed, Og i at gjøre Chozar til den ældste
 kommer han overeens med den navnkundige Per-
 siske Skribent Mirkhond, saa fremt man kan
 troe Müller ³⁴⁾, der efter Mirkhond opregner
 Japhets øvrige Sønner saaledes: Rous, Rus-
 fernes Stamfader: Gaz, Uzernes eller Gogzer-
 nes; Tzin, Chinesernes; Sallab, Slavernes;
 Remari, maasteeComariternes, og TurkTyrkernes;
 altsaa tilsammen ifkun syv Sønner. Herbelot ber-
 mod siger ³⁵⁾, at Mirkhond gjør Chozar til Ja-
 phets syvende Søn, og at de andre vare: 1)

Tchin,

32) Buxtorf in præf. ad librum Costi Baratier
 dans les Voyages de Benj. de Tudele T.
 2. Diff. 7. p. 303. 313.

33) l. 1. c. 1. p. 3.

34) in Commentatione Alphabetica p. 45.

35) Bibl. Orient. T. 1. p. 1002, voce Khözar.
 T. 2. p. 470 voce Isæth.

Echin, 2) Seklab, 3) Manschuge (venseltigen Stamfader til det Folk Mantcheour), 4) Somari, 5) Turk, 6) Chaloge, 8) Nous, 9) Souffan 10) Ghaz, 11) Faroge, fra hvilken stamme Turkmanerne. Og saaledes troer jeg, at Mirkhond har skrevet, haade for Herbelots langt større Indsigt i de orientalske Sager end Mällers, saa og fordi det Kongelige Franske Bibliothèque, som Herbelot havde Udgang til, har Codices af Mirkhond. Abulgasi Bayadur Chan²⁶), den Tatariske Historieforfatter, tillægger Japhet otte Sønner: Turk, Ghars (saaledes skriver han Chozar), Sachlap, Kuff, Mäninsk, uden Tvivl Mirkhonds Manschuge, eller og Josephs Patzinak; Zwin, skal vor Echin, Samari og Farich, som er Faroge. Navnene ere uden Tvivl urigtigen skrevne hos denne Skribent, ei ved hans Skyld, men ved Oversætterens; thi vi have af denne vigtige Historieforfatter ikkun een eneste Udgave, og den paa Fransk, som er gjort efter en Tydsk Oversættelse, og den igjen efter en Rusisk, hvoraf ingen af disse tyende sidste har seet Lyset; saa at det er intet Under, om Feil findes i den Franske, da den er Copiers Copie. Da disse østerlandske Skribenter have været Muhammedaner, hvilke antage og tildeels kiende det gamle Testamente, saa er det intet Under, at de tale om Japhet; men derved bortfalder ogsaa Troværdigheden af deres

Bes

²⁶) Hist. gen. d. Tatars p. 23.

Beretning, og den Tanke man ellers kunde have,
 at det var en ældgammel Sagn hos dem, at disse
 Folk stammede fra Japhet. Som Muhammedaner
 have de taget sig den Frihed at utge merefra Bibe-
 len end Jøderne, følgende derudi deres Prophete
 Muhammed, som ingen Betænkning gior sig
 over at tage fra og lægge til Skrivten. Udi Bibe-
 len opregnes alle Japhets Sønner, og bær det
 Navn, som Mirkhond og Abulgasi giver dem;
 dersfore gjorde Jøderne Chozar og de flere snilde-
 ligen til Sønner af Thogarma, hvis Børn Mo-
 ses ikke nævner. Men endskiønt man altsaa ikke
 kan følge Jøder og Østerlandske i Henseende til
 Chazarernes allerførste Udspring, eller rettere de
 Østerlandske alene; thi af dem og deres Tradi-
 tion have Jøderne uden Tvivl taget Chozar og
 Brødre, saa synes mig dog af alt dette at kunne
 slutte, at de Østerlandske selv anstaae Chazarerne
 for et Hovedfolk, der ingenlunde vare Tyrker,
 men deres Brødre, ja for saa ældgammelt, at
 de giøre deres Stamfader til Broder af Chines-
 fernes Stamfader. Og dette troer jeg ogsaa at
 være rigtigt; thi jeg skal siden vise, at det Cha-
 zariske Navn er ældre end det Tyrkiske. Imid-
 lertid kan dog alt dette ei bringes til den yderste
 historiske Bished, saasom man ikke ret veed, hvad
 Sprog Chazarerne have talet og endnu tale; men
 om deres Sprog skal jeg handle noget mere siden.
 Dog

Dog siger Hanway ²⁷⁾ som selv var 1744 i Persien og udi Astrabad, at Chazarerne der forstode meest Tyrkisk. Hans egne Ord ere: jeg sendte til Chazarerne en Dreng, der forstod Tyrkisk, hvilket Sprog er Chazarerne mestendeels bekiendt. Af disse Ord slutter jeg, at Chazarerne tale et andet Sprog foruden Tyrkisk. Dog maae jeg tilstaae, at disse Persiske Chazarer kunne ved den lange Tid have faaet et andet Sprog end de ældgamle Chazarer. Desuden forstaaer Hanway ved dette Tyrkiske uden Tvivl det, Othmanerne tale, hvilket skal være meget forskielligt fra de rette gamle Tyrker i Turkestan deres Sprog. At Chazarerne ere i senere Tider blevne kaldte Tyrker, beviser ikke, at de have været Tyrker; hvorvel jeg derfor ikke negter, at de jo formodentlig Maboelaugene have havt meget tilfælles med dem i Sæder, og maastee Sprog. I det 6 og 7 Seculo bleve Tyrkerne Osten for det Caspiske Hav meget mægtige, mange Folk fulgte da deres Færner, hvoriblandt Chozarer, og bleve derfor blandede med dem, og begrebne under det almindelige Navn af Tyrker. Den lærde Deguignes ²⁸⁾ men som har den Feil, at han vil gjøre næsten alle Tatariske Folk til Huner, gjør Tyrkerne til en Horde af Huner, ja mener endog, at alle Huner haver siden baaret det Tyrkiske Navn; og

Cha

²⁷⁾ T. 1. p. 138. 141 l. 2. c. 30.

²⁸⁾ Hist. des Huns T. 1. Part. 1. p. 225. 230.

Chazarer, Uzer, Pazineker og Ungarer, gjør han igien til Tyrkiske Underfolk. Og denne Forvandling fra Huner til Tyrker synes han at sætte i det 5 Seculo, da dog Chazarerne ere langt ældre, som jeg siden skal vise af paalidelige Skribentere. Desuden da det er en afgjort Sag, at Calmucker stamme fra Hunerne; thi de have endnu samme Legems Bygning og Sæder, som Ammianus, en Skribent af 4 Seculo, tillægger Hunerne; saa er det ikke mueligt, at Ungarerne ogsaa kunne stamme fra Hunerne, fra hvilke de ere saa langt adskilte i Sprog og Legems Bygning. Calmucker, ja alle egentlige Tatarer, have sorte Haar, som et Dievidne, den store Naturkyndige Pallas, skriver ³⁹⁾; hvortilmod det er bekiendt, at alle Circassiske Fruentimmer, og venteligen ogsaa deres Mandfolk, ere lyshaarede. Skulde nu Circasser, som man mener, stamme fra Chazarer, saa viser jo dette, at Huner og Chazarer ei ere eet Folk, eller at de sidste stamme fra de første. Pray ⁴⁰⁾, den lærde Hungarer, gjør Chazarerne til Tyrker, men har intet andet for sin Mening, end at de Byzantinske Historieskribere kaldte dem saaledes. Naar Bayer beretter ⁴¹⁾, at den Persiske Konge Cabades, som

høde

³⁹⁾ Reise in Russland durch Pallas. S. I. p. 87. 309.

⁴⁰⁾ Annal. vet. Hunorum p. 308.

⁴¹⁾ de Muro Caucasio in Comment. Acad. Petrop.
T. I. p. 459. 460.

531, førte Krig med Hacan, Tyrkernes og
 Hyrrernes Konge, og at disse vare Digur; saa
 kunde man derved komme paa den Tanke, at Cha-
 zarerne stammede fra Digur, eller vare samme
 Folk, efterdi Tyrker ere nok paa dette Sted de
 samme som Chazarer, hvis Konge kaldtes Cha-
 zar, samme Ord som Hacan. Dog denne Mee-
 ning falder ganske bort, naar betænkes, at Di-
 gur eller Uigur vil ei sige andet end Berg-
 Boere ⁴²⁾ eller og Fremmede ⁴³⁾, hvorvel jeg der-
 for ikke nægter, at jo dette Navn er siden blevet
 eiendommeligt for visse Folk. Herbelot ⁴⁴⁾ skriver
 dette Folk Jugur, og gjør det til en Tyrkisk
 Stamme. Thunman ⁴⁵⁾ leder Ungarer og Bul-
 garet, og mange andre, nu forgangne Folk, fra
 dem, hvorpaa jeg dog tvivler i Henseende til de
 tvende første; thi Bulgarene vare vel egentlig
 Slaver, hvorvel der og vare Huniske og Tyrki-
 ske Folkeslægter iblandt dem, og Ungarerne ere
 beslagtede med Finnerne. Saafremt man kunde
 ansee de Gorjaner, hvorom Abulpharagius ⁴⁶⁾
 taler, for Digur, saa var det efter ham i det mind-
 ste

42) Meninski Compl. voc. montanus & peregrinus.

43) Oriokochi Orig Hung. T. 1. p. 340. 341.
 hvor han viser, at det Ord Saur er det samme.

44) Bibl. Orient. T. 1. p. 487. v. Ign.

45) Unters. über Nordische Völk p. 168. Ei. östliche
 Völk p. 29. 30. &c.

46) Hist. Dynast. p. 328.

ste afgjort, at Chazarer stammede fra Oigur; thi han fortæller, at Aar 1120. brøde Gorjaner, det er Chazarer, med dem af Kapschur, (hvorved uden Tvivl Uzerne forstaaes) og flere Folk ind i Saracenernes Land, og sloge dem ved Teflis, hvilken de Kæret derpaa indtog. Men da Teflis er Hovedstaden i Gurgistan eller Georgien, saa tænker jeg, at Georgier selv snarest herved forstaaes, endskiønt Forfatterne af den Engelske a'mindelige Verdens Historie ⁴⁷⁾ anseer dette Folk for virkelige Chazarer, og siger, at de ogsaa kaldtes Khor. Hvad som nogenlunde kunde bekræfte dette, er, at Folket af Kapschur vare med, og at Uzerne, som boede der, havde da Overtaand over Chazarerne, hvilke da altsaa vare nøbte til at følge med dem paa deres Feldttog. Men om det end er uvist, enten Oigur, Georgier, eller Chazarer forstaaes paa dette Sted, saa er det dog vist, at Georgier og Chazarer have intet fælleds sammen; thi de første have fra Arilds Tid været Christne, hos de sidste derimod var Hedenskabet herskende; Georgierne have fra umindelige Tider havt Bogstaver, om Chazarernes derimod er det heel uvist. Desuden have Georgierne et Sprog for sig, og det Chazariske, saavidt man kiender til det, haver ingen Lighed dermed. Men at komme til Oigur eller Uzterne igien, da synes Nestor ⁴⁸⁾ at gjøre dem og Chazarer

47) I den 10de Overtættelse S. 20. P. 620.

48) P. 45.

zaret til eet Folk, naar han skriver, at efter Bulgarerne komme de hvide Ugrer, og bleve bekiendte under Regieringen af Keiser Heraclius, som førte Krig med den Persiske Konge Choerdes. Da nu Chazarerne bleve først bekiendte med Grækerne i Heraclii Tid, ja gjorde endog Forbund med ham imod Choerdes; saa kan ikke tvivles paa, at jo Nestor haver forstaaet Chazarerne ved de hvide Ugrer. Dog alt leder os til at troe, at han ikkun haver kaldet dem Ugrer, fordi de ere komne fra de Kanter, Ugrerne boede paa. Men hvorfor han kalder dem de hvide, kan jeg ikke sige; dog skeer det venteligen, fordi de have boet under hvide Telter, thi derefter kaldes i ganske Asien nogle Horde de hvide, og andre de sorte. Dersom man vil antage, som jeg troer man bør, at Circasserne ere Chazarernes Afkom, saa vilde de sidstes Herkomst maaskee meget oplyses, naar man fik nøjagtig Beretning om Circassernes Sprog, der ei skal ligne de omliggende Folkes. Dog herom mere siden. Vil man antage Herodoti Catjarer for Chazarer, saa synes det; at han 49) giver dem til Scyther, naar han skriver, at den første Scythiske Konge Targitans, som var en Søn af Jupiter og af en Datter af den Flod Borysthenes, hvilket venteligen vil sigt saa meget, at hans første Ophold var ved Dniever eller Borysthenes, at han, siger jeg, efterlod tvende Sønner: Liporais, Stamfader for de Scyther, der

kaldes

49) lib. 4. c. 6.

Kaldtes *Achæter*; *Arporais*, fra hvilken *Catjæter* og *Traspier* stammede; og *Colarats*, Stamfader for *Paralaterne*. Men herved maa man ikke tænke, at *Herodotus* selv bifalder alt dette i alle *Maader*; nei, han ansøger desuden tvende andre *Meninger* om *Scythernes* Oprindelse, uden at erklære sig for nogen. Hertil kommer, at man seer, at han ofte tager det *Scythiske* *Navn* i en vid Mening, naar han intet andet almindeligt *Navn* vidste at tillægge *Folk*, der boede *Nord* paa; og alene i sin *geographiske* *Beskrivelse* af *Scythien* taler han om de egentlige *Scyther*, der boede fra *Don* til *Donau*.

§. III.

Naar jeg betænker, at saasnart man kommer til *Chazarerne* i de mere oplyste og historiske *Tider*, saa finder man, at de have boet *Østen* for *Volga*; saa slutter jeg heraf, at deres første og ældste *Boepæl* haver været i det nu værende *Persiske* *Landskab* *Astrabad*, hvor *Hanway* har 1744. endnu fundet dem. Dette *Landskab* ligger efter *Hanway's* *Chart* *Sønden* for det *Caspiske* *Hav* imod *Østen*, og har *Vesten* for sig *Masanderan*, de gamle *Hyrcaniers* *Land*, for *Østen* *Chorasan*, eller det gamle *Bactrien*, og *Norden* for sig, langs det *Caspiske* *Hav*, den *Østen* *Korgan*, oven for hvilken *Turkumaner* boer. Men fordi *Chazarerne* have fra de ældste *Tider* boet i et *Persisk* *Landskab*, derfor maa man et gisre dem til *Pers-*

ser; thi det som nu, og fra lang Tid siden, udgør det Persiske Rige, haver i de allerældste Tider ei hørt dertil, og da vare Perserne ikkun et lidet Folk i det Landskab Fars. Meder, Parther, Elamiter, Selder, Hyrcanier ic. vare ganske andre Folk, som først ved Hindertvingelse finge det almindelige Navn Perser. Ja de nu værende Perser ere ei de rette og gamle Perser, men en Blanding af mange Folk, og fornemmeligen af Araber, Tyrker og Tatarer. De egentlige Perser ere de saa kaldte Gebri eller Gauri. Foruden dem ere der de nu saa kaldte Perser, Araber, Turkmaner, Ghiler, Armenter, Georgianer, Aghwaner, Chazarer, og mange flere. Det nu værende Persiske Sprog og Bogstaver ere ei de gamle Persers, men en Tyrkisk Dialect, at forstaae af de gamle og rette Tyrker, hvorudi jeg dog ikke nægter, at jo noget gammelt Persisk kan findes. Hvis derfor endog nogen Overeensstemmelse skulde findes imellem de nu værende Chazarers og Persers Sprog, saa maa dog deraf ikke sluttes til Overeensstemmelse imellem de gamle Chazarers og Persers Sprog. Imidlertid møder dog noget, som snart skulde forlede en til at troe, at de gamle Perser og Chazarer havde været beslægtede sammen; thi Plinius ⁵⁰⁾, og Solinus ⁵¹⁾ hans Udskriver, vidne, at Perserne kalde Scytherne Sacer af det nærmeste Folk, og at Scytherne

igien

50) l. 8. c. 19.

51) c. 82.

igen kaldte Perferne Chazarer. Da nu Perferne kaldte Scytherne efter det nærmeste Folk, saa er det rimeligt, at Scytherne have ligeledes opkaldt Perferne efter det nærmeste Folk; og Chazarer i Astrabad ere uden Tvivl det nærmeste Folk ved Scytherne, som da beboede Egnen Østen for det Caspiske Hav; thi ingen andre Scyther forstaaer Vinus her, da alle de Folk, han opebner, have boet Østen for det Caspiske Hav. Man heraf bliver det og klart, at han meget uregentlig kaldte dem Scyther. Intet er almindeligere, end at Nabofolk give hinanden uregentlige og forkeerte Navne efter det dem nærmest liggende Landskab. Saaledes kaldte vore gamle Nordiske hele Lydskland Svarland; saaledes kaldte Finerne alle Svenske Ruodsalains, af det nærmeste Landskab Roslagen. Vel sandt, at der er nogen Forskiel i Udtalen imellem Chazarer, Chozarer og Chorzarer, men dog ei saa stor, at det kan hindre en fra at antage, at det jo er eet Navn paa eet Folk, allerhelst Chazarer virkelig endnu boe i Astrabad, og Astrabad derhos er, og har fra de ældste Tider været, Persiens yderste Grænselandskab imod det store Tatarie, eller de Samles Asiatiske Scythien ⁵²). Dog vil jeg ikke dølge noget af hvad der kan være min egen Meening imod; thi det udfordrer Sandhed. Hos Abulfeda. ⁵³)

B 3

fin:

52) Acta Sanct. m. Jun. T. 5. p. 190.

53) Geogr. Tab. 27. i Buchings Magazin T. 5. p. 335.

Under jeg, at det Landskab Chorasan skal have
 Navn af der Persiske Ord Chor: Solen; og da
 kunde man let falde paa den Tanke, at Scytherne
 have kaldet Perserne saa, fordi de vare Solens
 evrige Tilbedere. Men herimod kan indvendes,
 at fordi Solen hedder Chor paa nye Persisk, der-
 for er det ikke sagt, at den ogsaa haver havt saa-
 dant Navn paa gammel Persisk, da den langt ri-
 meligere haver hedet Mithras. Salmassius ⁵⁴⁾
 vidner, at i Solini Codices staar Chosaci, og i
 den Kongelige Franske Codex af Solinus skrevet
 oven over: Cortaci. Bochart ⁵⁵⁾ mener, at
 Corsaci skulde betyde de flygtige Sacer, og at
 Scytherne kaldte Perserne saa paa Spot, for de
 Nederlag Cyrus og Darius havde lidet af dem.
 Men endskjønt jeg ikke bifalder denne Uledning,
 fordi det ikke synes, at Perserne have kaldt Scy-
 therne Sacer paa Spot, og at Scytherne altsaa
 ikke havde nogen Anrsag at spotte dem, saa tæn-
 ker jeg dog, at saa stor en Mand som Bochart
 ikke burde beegnes paa en foragtelig Naade, som
 Harduin ⁵⁶⁾ har gjort. Men nu at komme til
 Herodoti Catjarer, saa tænker jeg, at Minti Co-
 tleri ⁵⁷⁾ ere de samme, baade fordi Navnet er
 est paa een Vocal nær, saa og fordi Plinius reg-
 ner

⁵⁴⁾ In Plinian. Exercit. p. 692.

⁵⁵⁾ Geogr. sacr. l. 4, c. 10. p. 254.

⁵⁶⁾ In Plinii l. 6. emend. 46. p. 759.

⁵⁷⁾ l. 6. c. 19.

ner Cotjieri iblandt Sacer eller Scytherne, der boede Østen for det Caspiske Hav; og derte synes mig at pege paa Chazarerne, der endnu boe ved den sydsøstlige Kant af bemeldte Hav, og det lige ved Grændsen af det store Tatarie eller det Asiatiske Scythien; hvorfør vel og Plinius haver regnet dem til Scyther; saa og fordi de ei stode under Perserne. Naar jeg overveier, at Catjari og Cotjieri kan haardt udtales Catschari, Cotscheri, saa synes mig at igien kiende Chazarer eller Chozarer. Da Herodotus ⁵⁸⁾ beretter, at Scytherne selv sagde, at deres Konge Targitauus havde levet omtrent 1000 Aar før Darius Feldtog imod dem; saa følger heraf, at Chazarernes eller Catjarernes Alder opstiger i det mindste til 900 Aar for Darius, det er 1400 Aar for Kristus; thi de stammede igien fra Arpoxais, Targitai mellemste Søn; og at Chazarerne have fra ^{1400 Aar for Christus.} de ældste Tider boet paa ovenmeldte Kanter, og ei staaet under Perserne.

§. IV.

Det vides ei, naar Chazarerne egentlig ere dragne ud fra Astrabad, dog saaledes at mange ere blevne tilbage, siden de endnu boe der. Vil man troe, at Plinius haver skrevet efter sin egen Tid; saa er det rimeligt, at de endnu 70 Aar efter Christi Fødsel have roliget siddet der.

B 4

man

⁵⁸⁾ l. 4. c. 7.

man kan i Henseende til Tidsregningen kun lidet forlade sig paa Geographerne, da de samle deres Efterretninger af gamle og nyere Skrifter. Jeg skulde snart troe, at de for Plinii Tid have udbredt sig til den østlige Kant af Wolga, siden Mirchond ⁵⁹⁾ vil, at deres første Stamfader Khozar har allerede ved Wolga anlagt en Stad, og opkaldet den efter sig. Thi endskiønt dette ikke kan være rigtigt, saafremt de først have boet i Astrabad, saa kan man dog med Høie slutte heraf, at saadan deres Vandring og Udbredelse man være skeet i ældgamle Tider. Khozar skal have ladet saae Hirse rundt om sin Bye, det eneste Slags Korn, som kunde vore i det Land, hvilket nu forholder sig ganske anderledes, da der vore alle Slags Korn-Arter. Khozar fik det Tilmavn Ktem: Kastar : den fredelige, godgjørende, og lidet talende, Egenstaber, som uben Tvivl have for en Tid tilkommet Fokket, og man derfor haver tillagt dets indbildte Skrifter. Ved hvad Leilighed Chazarerne have begivet sig saa langt Nord, findes ikke optegnet; rimeligen ere de dog blevene trængte frem af et andet Folk; som fast altid skee med de uslebne Folk.

§. V.

Tredie Sæde mels lem Wolgdden Nu vare Chazarerne komne til Wolga; men den blev ei Grændsen for deres Vandringer. De ginge

⁵⁹⁾ Herbefot v. Khozar T. 2. p. 1003. —

ginge over den, og udbredede sig langs Vestkysten og Deres
 den af det Egspiske Hav til Staden Derbent,^{bent.}
 Thunmann, som døde alt for tidlig fra den gamle
 Historie, den eeneste, som haver samlet om dette
 Folk, begynder deres Historie dermed, at han fors
 moder, at de have været samme Folk som Si
 rakerne ⁶⁰), om hvilke Strabo, Plinius, Tacitus,
 Ptolemæus tale, og hvoraf man seer, at de have
 været beslegtede med Aorser, og disse igien med
 Alaner. Hans Grunde ere følgende: først at
 Siraker og Chazarer synes at være eet Navn,
 hvilket jeg ikke kan finde; dernæst, at Siraker have
 beboet samme Lande, som Chazarer siden, hvoraf
 intet andet følger, end at Chazarerne have under
 tvunget dem, og siden blandet sig med dem, lige
 som Franker med Gallier; og endeligen, at Si
 raker forsvinde, efterat Chazarer bleve bekiendte,
 hvilket efter mine Tanker maatte ske, naar de
 første bleve undertvungne af, og indlemmede i de
 sidste. At Aorser, som vare beslegtede med Si
 rakerne, kaldes ogsaa Alanorser, og givres til
 Alaner, vil jeg just ikke slutte meget af for min
 Meening, efterdi det Ord Alan betyder ifkun en
 Bergboer, og blev, efterat de rette Alaner vare
 blevne meget magtige, udstrakt til alle de Folk,
 der stode under dem, hvilket skede altid i den
 Strækning Land imellem Wolga, Don, Pontus,

60) Unters. über die östlichen Europäischen Völker. v.
 12. 22. 114.

det Caspiſke Hav, og Caucasus, en Strækning
 ber er ſaa vigtig i Folkevandringerne's Hiſtorie,
 og hvor Grund er bleven lagt til de ſørſte Krige.
 De almindelige Navne verlede ofte af der, lige-
 ſom et Folk vorte det andet over Hovedet. Scy-
 ther, Sarmater, Alaner, Huner, Chazarer,
 Uzer, eller Cumaner, Tatarer, ere de almindel-
 ſige Navne, ſom have fulgt paa hinanden. Men
 ſulde Aorſer have været egentlige Alaner, da
 kunde de ingeniſt have været Chazarer, thi de
 rette Alaner vare beſlægtede med vore Nordiſke,
 Danſke, Noerſke og Ovenſke. Thunmann haver
 endelig ſelv indſeet paa et andet Sted i ſit Værk,
 at Chazarerne have maaskee ikkun indtaget Cira-

^a Sec. kernes Land. Dette maa omtrent være ſkeet i
 efter Chri-
 ſt u m A. det andet Seculo efter Chriſtum; thi Aar 212.
 212.

finder jeg dem allerede at have været ſaa mægtige,
 at de gjorde Indfald i Armenien. Den Arme-
 niſke Hiſtorieſkriver Moſes Chorenenſis ⁶¹⁾, ſom
 levede i 5 Seculo, ſkriver herom ſaaledes: "Da
 "Balarses regierede i Armenien, ginge de nord-
 "lige Folk Chazirer og Baſſier igiennem den
 "Port Zura, under deres Anfører og Konge Be-
 "naſepus Surhacus; de drog over Floden Kur,
 "hvor Balarses mødte dem med en ſtor og ſtrid-
 "bar Hær, ſlog dem paa Flugt, og forfulgte
 "dem igiennem Porten Zura, hvor de atter ſam-
 "lede ſig, bleve vel ſlagne paa nye, men ved deres
 Bue

61) c. 62. p. 184. c. 65. p. 185.

"Bueskyttere dræbte Kongen Balarses udi den
 "Perriske Konges Artabani andet Regierings Aar,
 "efterat Balarses havde regieret i 20 Aar. Hans
 "Søn og Efterfølger Choeroes gif over Bier-
 "gene, overvandt disse mægtige Folk med Sværd
 "og med Spyd, og tog hver hundrede af de due-
 "lige til Giffel." Saavidt Moses. Hans Be-
 retning er saa meget des mærkeligere, som han
 efter eget Sigende haver taget den af Bardesanes
 af Edessa, der levede paa samme Tid, denne
 Krig tildrog sig. Ved denne Anledning vil jeg
 anmærke, at Vasilier ere uden Trivol Vasilier,
 en Uzisk Stamme ⁶²⁾, at man ei skulde falde paa
 de Kongelige Scythier; hvilke Vasilier boede
 oven for Chazarerne høit oppe ved Wolga, og
 om hvilke jeg længere frem skal handle mere.
 Porten Zura kaldes af Procopius ⁶³⁾ Zur, og siges
 af ham at have været en af de Caspiske Porte
 eller snevre Passet, venteltgen et, der haver lig-
 get Vesten for Verbent. Det Navn Surhacus
 anseer Thunmann ⁶⁴⁾ for en Siraker. Kan være,
 at nogen af dette ved Erobring eller Benfæb med
 Chazarerne foreenede Folk er bleven dets Konge.
 Af den hele Fortælling sees ellers, hvor mægtige
 Chazarerne allerede vare, og at de stode i For-
 bund med Uzerne. Saafremt disse Uzer have
 under

62) Thunmann l. c. p. 23.

63) De B. Goth. l. 4. c. 3. p. 182, efter den Bes-
 nctianske Udgave

64) l. c. p. 28.

under Navn af Ou-Siun engang boet nær China⁶⁵⁾,
 saa kunde denne deres Forening med Chazarerne,
 som synes at have vedvaret længe, tjene til at be-
 styrke den lærde Amsterdammers Borgemeester Wit-
 sen⁶⁶⁾ hans Foregivende, at Chazarerne havde
 engang erobret alt Landet fra China til Borys-
 sthenes; dog han har ei kiendt Uzers og Chazarers
 Venkab, men derimod tilskrevet de sidste alt hvad
 de gamle og rette Tyrker have gjort. Noget
 over hundrede Aar efter ovenmeldte Krig imellem
 Chazarer og Armenier finder jeg, at den Persiske
 Konge Sapor formaaede de nordiske Folk til at
 skulle gjøre Indfald i Armenien fra en Side, paa
 samme Tid han gjorde det fra en anden. Men
 den Armeniske Konge Tiribates samlede sin Hær,
 drog over Caucasus ind paa de Gargariske Mar-
 ker imod de nordiske Folk. Slaget var heftigt,
 og endtes dermed, at Tiribates dræbte Basilier-
 nes Konge, og forfulgte derpaa Fienden lige til
 Hunernes Land⁶⁷⁾. Thunmann⁶⁸⁾ forstaaer
 Uzerne ved disse Huner; thi de vare uden al Tvivl
 Huner. Det Folk Uirii, som Strabo sætter paa
 Nordkanten af det Caspiske Hav, anseer han,
 maaskee retteligen, for Uzer; og kan det ikke næg-
 tes, at jo Huner have fra ældgammel Tid boet
 ved

Smirent
 G. 320.

65) Suhn von den Uzen, hinten bei Nestor. p. 276.

66) Noord- en Oost- Tartarye fol. p. 1708.

67) Moses Choren: c. 82. p. 210. c. 82. p. 212.
 213.

68) l. c. p. 24. 25.

ved det Caspiske Hav og ved Wolga ⁶²⁾; end: skönt jeg troer, at de indtil 360. eller saa omtrent, have fornemmeligen alene boet paa dens østlige Side, hvorfor man ogsaa finder, at Uzer have i endnu langt senere Tider boet ved Vail. Imidlertid siden Armenterne skulde have forfulgt de nordiske Folk lige til Hunernes Land, saa er det dog vel troeligt, at nogle Huner eller Uzer have boet paa Vestsiden af Wolga; thi det er ikke rimeligt, at Armenterne ere gangne over Wolga. Maa skee at de Huner, af hvilke Attila var, ere først omtrent 360. komne over Wolga, og at andre Huner have forhen boet paa dens vestre Side. Nogen kunde maa skee spørge, hvi jeg anfører dette Slag i Chazarernes Historie, da Chazarer ikke nævnes at have været med deri; men hertil svarer jeg, at de formodentligen ogsaa have været der, siden deres Bundsforvante Basilier, eller Uzer, vare der, og da ere de venteligen skulde under den almindelige Benævnelse af nordiske Folk. Nogle Aar førend dette Slag skal en vis Armenier Perozomates have overvundet Chacarnum, som og hedte Bezercus, og giftet sig med hans Dotter. Denne Perozomatis Søn Tamsarus kom siden i Strid med en anden Bezercus Chacanus, og derhos med den Persiske Konge Saporis; hvorover han, indselemt imellem tvende mægtige Fiender, tog Flugten til den Armeniske Konge

⁶²⁾ Mit Skrift om Folkenes Oprindelse s. 198.

Konge Tribates. Saaledes fortæller Mose's Chorenensis ⁷⁰⁾ dette. Da nu Chacan var de Chazariske Konges almindelige Navn, og Chazarerne boede lige op til Derbent, hvor Perserne tage ved, saa er det rimeligt, at den Chazariske Konge forstaaes herved, og at Camsarus har haft sit Opholdssted i Armenien ved Grandsen, hvorved han laae midt imellem disse tvende mægtige Folk. Vel sandt, at Kongerne af de Tyrker, som boede Østen for det Caspiske Hav, kaldtes ogsaa Chacan eller Chagan; men det Folk boede for langt borte til at troe, at Camsarus skulde flygte for dem til Armenien. De falske Avarer kaldte og deres Konge Chagan; men de boede langt inde i det store Tatarie. Tatarerne i Crim kaldte endnu deres Konge Chan eller Han, og Middellalderens Skribenter skrive det ofte Cham. Korteligen en Konge kaldtes egentligen paa Tatarisk og Tyrkisk Chan. Men heraf sees den megen Omgang imellem Chazarer paa den ene Side, og Huner og Tyrker paa den anden; hvorover ingen maa undre sig, da disse tvende sidste Slags Folk boede rundt om og ved dem paa alle Sider. Man finder derfor det Wrenavn Chagan tillagt de Chazariske Konger i det fiette *Sæculo* ⁷¹⁾ i det syvende ⁷²⁾, i det ottende ⁷³⁾, i det tiende

70) l. 2. c. 83. p. 217. 218.

71) Bayer in Comment. Petrop. T. 1. p. 59.

72) Theophanes in Corp. Byzan T. 6. p. 210.

73) *Ibid.* p. 248.

tiende ⁷⁴⁾. Müller ⁷⁵⁾ opregner, hvor mange Folk der bruge og have brugt dette Navn. I den Geographie, som staaer bag ved Moses Chorenensis, og hvilken nogle derfor have tilskrevet Moses selv, skrives ⁷⁶⁾ heel mærkeligen, at den nordiske Konge kaldes Chacanus, hvilken er Chazirernes Herre, og Dronningen kaldes Chatunia, som er Chacani Hustru, og af det Barsilske Folk. Dette sidste bekræfter den nær Omgang imellem Chazarer og Barsilier, som vare en Ujiz Stamme. Ordene synes endog at medføre, at de Chazariske Konger giftede sig altid med Barsilier, hvilket dog bør indskrænkes ikkun til en vis Tid; thi længere hen i Tiden bleve Chazarer og Ujer Siender. Chatun synes at betyde paa Tyrkisk og Tatarisk i Almindelighed en Dronning, ligesom Chagan en Konge; thi Elmacinus ⁷⁷⁾ fortæller ved det Aar 679, at da regerede i Boscara et Fruentimmer ved Navn Chatun, og Dronningen af den berømte Mohammed Sultan af Charisme hedte ogsaa Tarcan Khatun ⁷⁸⁾. Dog Tingen afgjøres ganske derved, at Meninski ⁷⁹⁾ vidner, at en Dronning kaldes paa Tyrkisk Chatun. Hvad det Navn Bezercus angaaer, da an-

seer

74) Constantinus Imp. de adm. imp. c. 38.

75) Comment. Alph. p. 6. 27.

76) p. 356.

77) l. i. p. 53.

78) Hsg. Weltgesch. T. 21. v. 175.

79) in Compendio Thesaur. Lingv. orient. v. Regina.

seer jeg det og for et Xrenavn, og for det samme som Tyrkernes Vexir. Forunderligt er det, at Ammianus, som saa nble beskriver Folkene ved Pontus, Don og Wolga, ikke nævner Chazarer, da han dog levede i det fjerde Seculo, og vi allerede have seet, at de da og længe forhen vare i de Egne. Rimelig er derfor Thunmanns ⁸⁰⁾ Formodning, at de ere blevne begrebne under det almindelige Navn af Alaner, ligesom siden af Huner; hvorsfore man ei heller finder dem nævnte af Procopius, Agathias, Alexander, Skribenter i det siette Seculo, der dog navngive saa mange andre, og tildeels smaa Folk. Ammianus ⁸¹⁾ vidner, at Alanerne havde ved deres Seiervindinger udstrakt deres Navn til alle i de Egne
 u. 370. boende Folk. Da Hunerne ved Aar 370. og derefter undertvunge og forstyrrede de Alaniske og Gothiske Folk og Riger, ere Chazarerne ogsaa komne til at staae under dem, enten som Under-saatter eller Venner, hvilket sidste er for smaa Stater, i Henseende til deres mægtige Naboer Stater, næsten det samme som at være Under-saatter. Hvad Thunmann ⁸²⁾ efter Priscus anfører, at Basilierne skulde under Anførsel af Basich og Kursich have gjort Indfald i Medien,
 fom:

⁸⁰⁾ Ost. Hist. p. 26. III.

⁸¹⁾ l. 31. c. 2.

⁸²⁾ Ost. Hist. p. 25. Priscus in Corp. Byz. T. I. p. 43.

kommer for det første et Chazarer ved, da hverken de eller nordiske Folk her nævnes, og desuden troer jeg et heller, at dette engang vedkommer Barsillerne eller Uzerne, thi Priscus kalder dem, der gjorde dette Indfald, Huner og kongelige Scyther. Men hermed maa være, som det vil; saa synes det, at efter det første Huniske Indfald havde nogle af de overvundne Folk gjort sig løs igien, hvoriblandt Chazarerne, indtil den magtige Huniske Konge Attila bragte dem alle igien under Aaget, og udstrakte sit Herredømme fra Wolga og Don til Donau, ja over Donau til Sau-Strømmen, paa den ene Side, langt inde i Tydskland paa den anden Side, og igiennem Polen lige til Østersøen paa den tredie. Og da bleve Chazarerne ogsaa undervungne af ham, hvormed saaledes tilgik. Mange havde i lang Tid efter Stammer og Slægter regieret over dette Folk, saa at hver Stamme havde sin Regent. Keiser Theodosius den yngre bragte dem alle ved Gaver til at forlade Attilas Partie, og at gjøre Forbund med Rømerne; men den, som bragte Gaverne, deelte dem ikke ud efter enhver Konges Værdighed, thi han gav Euridach, som var den fornemste af deres Konger det som tilkom den anden. Euridach herover fortærrer, da han ansaae sig saa foragtet, kaldte Attila til Hielp imod sine Med-Konger. Attila svævede et, men sendte en stor Krigshær, ihjelslog nogle af Kon-

v. 449.

€

getne,

gerne, og tvang de andre til at underkaste sig. Derefter kaldte han Euridach til sig, ligesom han vilde give ham Deel i Seieren. Dog denne svarede, at det var vanskeligt for et Menneske at komme i Guds Nærrelse; thi naar ingen uden at faa ondt i Sinene kunde see paa Solen, hvorlunde Kulde da et Menneske uden Smerte omgaaes med den første af Guderne. Og ved saadan Smiger beholdt Euridach sit Rige, da alt det øvrige af Chazarernes Land kom under Atila Herskab. Denne Konge sendte sin ældste Søn Ellac did for at regiere saavel over Chazarer, som over alle de Folk, der boede i Scythien ved Pontus ⁸³).

§. VI.

Fjerde
Sæde ved
Pontus.

Af dette sidste kan man slutte sig til, at Chazarerne strakte sig allerede til Pontus, venteligen i den Egn lige over for Crim, hvor man saa længe efter finder at de have boet. Men dog vedbleve de og at strække sig lige hen til Derbent, og maaskee ogsaa til Wolga. Efter Atila Død, ^{A. 454} og hans Søns Ellac Nederlag og Død ved den Gepidiske Konge Ardaric, hvorpaa Gepider, Ostgothar, og flere, satte sig i Frihed, saa at Atila Sønner og Sønner beholdt tilsidst intet tilovers uden Landene ved Mezer, Pontus og Mæotis ⁸⁴),
ere

⁸³) Priscus de Legationibus. in Corp. Byz. T. 1. p. 43. 37. 42.

⁸⁴) Jornand. de reb. Get. c. 50.

ere ved denne Leilighed vel og Chazarerne attér
 blevne frie; men det varede ikke længe; thi der
 skedte kort efter store Forandringer, saavel i det
 Asiatiske som Europæiske Sæthien, at jeg her
 skal bruge det vedtagne almindelige Navn. Thi
 Folk der boede langt borte ved Oceanus, som Pri-
 scus skriver ⁸⁵⁾, drevne Avareterne ud, ved hvilke
 uden Tvivl forstaaes de vægte, og disse drevne igjen
 Sabirerne ud, som derpaa anfulde og uddeevne
 Ugernerne, hvilke vare deelte i Saragurer, Uro- N. 462.
 ger, og Hunagurer, det er Hungarer, hvilke
 trende forenede sammen angrebe og overvunde
 efter mange Trefninger Chazarerne, som Priscus
 ved denne Leilighed kalder Huner Akatirer ⁸⁶⁾,
 hvorpaa Saragurerne, med Chazarer og flere
 Folk, droge først imod de Caspiske Porte, men
 kunde ei trænge igiennem for den Persiske Besæt-
 nings Skyld: hvorpaa de vendte sig imod Tbe- N. 464.
 rerne, plyndrede deres Land, og strekfedte ind i
 Armeniernes Landskaber ⁸⁷⁾. Noget efter fore-
 kommer en Ambazukes, Hunernes Konge, som
 besad de Caspiske Porte ved Derbent; hvoraf jeg
 slutter, at denne Ambazukes har været Chazarer-
 nes Konge, baade fordi Hunernes Magt synes
 da at have været svækket i de Egne, saa og fordi
 Procopius, der fortæller dette, aldrig nævner N. 500

C. 2

Cha:

85) de Legat. p. 29.

86) Otrokochi Orip, Hung. T. 1. p. 152. 153.

87) Priscus l. c. p. 30. Thunmann Asi. Velt. p. 29. 112.

Chazarer, men begriber dem og flere Folk under det almindelige Navn af Huner; og endeligen fordi Derbent haver baade for og efter været Grændsen imellem Chazarer og Perser. Denne Konge var en stor Ven af den Græske Keiser Anastasius, og tilbød ham, kort for sin Død, som skeede i en høj Alder, disse Porte; men Keiseren gjorde sig Betænkning herover, og vilde ei modtage dette Tilbud. ⁸⁸).

S. VII.

Femte
Sæde i
Rusland
og Polen.

Under denne Konge og Eftermand synes de Chazariske Omstændigheder meget at have forandret sig, og dette Folk isteden for en Under-Rolle at have herefter spillet en Hoved-Rolle, og have bragt under sig de fleste, Huniske, Ugriiske og Slaviske Folkestammer. Men hvorledes og naar dette egentligen er skeet, derom hersker en dyb Taushed i Historien. Dog synes meget deraf at have tildraget sig i Slutningen af 5. og Begyndelsen af 6. Seculo; thi da finder jeg, at den Persiske Konge Cavades har taget de Caspiske ⁸¹⁰ Porte fra Ambazukts Sønner, hvorpaa Chagan, Tyrkernes og Hyrrernes, det er Digur eller Ugurer, deres Konge, samlede en Hær af 400000 Mand, som han let kunde gjøre, da han regierede over alle Russer og Riget Mucrat. Ved disse

⁸⁸) Procopius de B. Pers. l. i. c. 10. Thunmann
estl. Bøkt. p. 112.

diffe Muffer, forstaaes vel ikke egentlige Muffer; thi om de end vare den Gang til, som et Folk, saa have de dog kun besiddet et lidet Land; men derved forstaaes venteligen det hde Land, som Musser siden bebuede, fra Pontus af til Østersøen. Mucrat derimod flender jeg ikke. Freden blev endelig slutted paa Biskaar, at Cavades skulde ægte Chagani Dotter. Men som Cavades havde imedens sat Muren i Stand, der beskytter disse snevne Passe eller Porte, saa sendte han Chagani Dotter tilbage, efterat han ikkun havde havt hende een Nat hos sig ⁸⁹⁾. Og siden befæstede Cavadis Søn Chosroes denne Muur end mere, hvorved Chazarer og de flere Folk bleve længe hindrede fra at gjøre Indfald i Persien. Ved denne Leilighed gjorde han Fred med den Chazariske Konge, og fik derved hans Tilladelse hertil. Portene gjorde han af Jern, og derfor blev Passet kaldet Bab ol Hadidi, det er Jernporten. Ved samme Tid bygde Chosroes Staden Saboan ved det Caspiske Hav, og de Stæder Karcara, Bab og Alabuab, hvilke tvende vel ere Derbent, eller have ligget der i Nærværelsen. Nær ved Chazarernes Land bygde han Balangiar, hvilken siden tilhørte Chazarerne, og var undertiden deres Hovedstad, Sarmandar og Albaidha; og i Chosroes Land bygde han de Stæder Sandil og

2. 580.

⁸⁹⁾ Procopius l. cit. Bayer in Comment. Petrop. T. 1. p. 459. 462.

Fairduz Cupa. Han satte og en Statholber af sin egen Slægt til at bevare Grændsen og Muren, og kaldtes dennes Rige Assari, det er Thronen; hvilket vedvarede længe efter endog i Muhammedanernes Tid. Nu heder Landet Schirwan. Og bleve han og hans Undersaatte tilfaldt Christne ⁹⁰). Hvor vidt Chazarerne have paa denne Tid udstrakt deres Herskab, kan sees deraf, at Jornandes beretter ⁹¹), at neden for Vidioarii, der boede ved Weixelens Udløb, og for Eschier, der boede Østen for Weixelen i Preussen, boede Sænden for det tapre Chazariske Folk, som ikke lagde sig efter Agerdyrking, men levede af Fædrift og Jagt. Neden for dem igien boede Bulgarene ved Pontus. Af disse Jornandis Ord sees, at Chazarerne have da eiet en stor Deel af Polen. Ingen maane dog herved tænke, at Chazarerne have alene opfyldt alle disse store Lande, nemlig en anseelig Deel af Polen, heele Lithauen, det ganske egentlige Rusland, og alt Landet lige til Wolga og Derbent. Nei, de vare Folk, som jeg skal siden vise, der vare gode at komme til rette med, og som lode enhver troe hvad han vilde. De nøiede sig med at tage Skat af de underrvungne Folk, beholdte deres egen og gamle Levemaade,

og

⁹⁰) Geogr. Nub. part. 1. clim. 4. p. 24. clim. 5. p. 242. Abulfeda Geogr. i Bilschings Waag. 4 Th. p. 179. 5 Th. p. 316. Thunmann östl. Volk. p. 112 113.

⁹¹) De rebus geticis, c. 5.

og lode de andre beholde deres. Og derfor finder man og, at deres Navn er i de Lande saa hastig forgaaet, efterat deres Rige var forgaaet. Mange Folk i bemeldte Lande have og uden Tvivl været frie, endskønt de have boet tæt ved Chazariske Undersaatter; og til dem regner jeg Unigarer, og de tvende Huniske Folk Cotrigurer og Uerigurer. Desuden satte i flettede og syvende Seculis de uagte Hyarer deres Magt Grændser mod Vesten, og de rette Tyrker imod Østen. Vel sandt, at Jovnandes i ovenmeldte Beskrivelse kalder dem egentligen ikke Chazarer, men Agazzirer; dog enhver indseer vel, at Navnet er det samme, og desuden siger Geographus af Ravenna det utvøkketlig⁹²⁾. Men nu møder noget, som i Førstningen synes utroligt, nemlig at Chazarerne have ført Krig med os Danske, da dog intet er, efter alle Omstændigheder at dømme, viffere. Korteligen, de ere de Huner, som Særo lader krigte med den danske Kong Frode, og Herverar Saga med den Reid-Gothiske Konge Angantyr, hvis Rige laa i Preussen, Samaiten, Kurland, Lifland. Huner eller Chazarerne havde fornemmelig Russer

U. 570.

E 4

Reid:

92) l. 4. c. 1.

Reid-Gothiske Angantyr, og den Danske Frobe VII, thi til ham henfører jeg dette; og den Chazariske Konge blev selv paa Vadsen ⁹³). Mere om denne Krig vil jeg ikke handle, endfiint det gierne kunde see efter ovenmeldte tvende Skribenter, efterfom jeg haver giort det udi den I. Tome af min danske Historie. Denne utvækkelige Krig forarsagede uden Tvivl, at de overvundne Folk i Lithauen og Polen affastede Chazarernes Nag; thi jeg finder ikke, at Chazarer have siden hersket der. Det samme synes og at maa siges om Nord-Rusland: thi i Syd-Rusland bleve de endda længe ved at herske. Og derfra er det vel at de have fordrevet Wolocherne, som Nestor siger ⁹⁴). Og disse Wolocher ere de samme Folk, som kaldes Walacher eller Blacher, og som derpaa nedsatte sig i Dacien, nemlig Moldau og Wallachie, og mangede sig der med de gamle Daeter, og Levninger af Romere og Gotter, samt Gepider, Huner, Avarer, Bulgarer, Slaver, og siden med Magyarer, Uzer eller Tumaner, og Tyrker, hvoraf og deres Sprog er saa broget, og blandet med saa megen Latin. Om de Tyrker, som ved denne Tid skulle være faldne ind i Medien, og have foreslaaet Keiser Justinus Forbund med

93) Min Tome 8. p. 82. 83. 2. 9. Tavle 87, 88. og 89.

94) p. 45.

med sig imod Perserne ⁹⁵⁾, have været de rette Tyrker fra Turkestan, eller Chazarerne, skal jeg ikke sige. Derimod kunde man snart troe, at de Tyrker, som efter samme Skribents Sigende ⁹⁶⁾ Ar. 190. ginge i Mauricii Tid over den Timmeriske Bosphorus, og beleirede Staden Cherson paa Crim, at de have været Chazarer, saasom de boede lige over for paa den anden Side af Bosphorus. Imidlertid seer man af Menander ⁹⁷⁾, at de under Theberio indtog Staden Bosphorus paa Crim; hvorefter det vel og bliver dem, der have beleiret Cherson.

§. VIII.

Ved disse Tider, og noget forhen, skeede ^{Stette} det, at Chazarerne trængte ogsaa ind i det ^{Sted i} nu ^{Cr.} Crim, hvorved de bleve i Stand til at beleire Cherson. Thi det er rimeligt, at de Apaturer, hvis Land, som laae paa Sydkanten af Crim, Keiser Tiberti Gesandt Valentinus drog u. 180. igiennem paa sit Gesandtskab til Tyrkernes Konge, bød læses Ukatirer-, og derved Chazarer forstaaes. I det mindste eiede Chazarerne, et meget længe efter, endel af Crim. Imidlertid have dog de rette Tyrker trængt ind mellem Wolga og Tanais; thi de roste sig af ved denne Tid at have over-

§ 5

vun-

⁹⁵⁾ Menander in Exc. Legat. in Corp. Byz. T. 1. p. 77.

⁹⁶⁾ ibid. p. 87.

⁹⁷⁾ ibid. p. 110.

vundet Alaner og Urogurer ⁹⁸⁾, i hvilken Tid de Chazarer, som boede paa Trim, ved Don og Wolga, vel og have maattet lide meget af dem, og maaffee staaet under dem. Dog denne Tyrkernes store Magt begyndte meget at vakle allerede i Mauricii Tid, ved det den Persiske Konge
 A. 590. Hormisdas erholdte store Seiervindinger over dem, som boede i Turkestan, og nogle Stam-
 A. 595. mer af dem flygtede bort, og begave sig til Avarerne i Dannonien ⁹⁹⁾, og i det følgende syvende Seculo tog efterhaanden saavel de vestlige, som østlige Tyrkers Magt af ¹⁾, som og Avarernes ved Nieper og Don; saa at Chazarerne derved komme igien snart til deres forrige Kræfter, og bleve det herskende Folk for en lang Tid ved Wolga, Don, og Nieper.

§. IX.

De bes
 Adde Lant
 det mel
 sem Gau
 e a s u
 Wolga,
 Don, og
 det meste
 af S
 Rusland.
 samt en
 de el af
 Trim.

Det syvende, ottende og niende Seculum viser Chazarerne i deres største Glænde. Thi endstivens deres Herskab strakte sig da noget mindre end forhen paa en kort Tid, saa var det dog mere befæstet og langvarigt. Ved det Caspiske Hav, at lige paa dets vestre Side, befæstede de sig saaledes, at det efter dem blev kaldet Vahr Rhogar, det er: Havet af Rhosar, af de Persiske Geographis ind-

til

98) Menander ibid. p. 108. 109. l. 8.

99) Simocatta. l. 3. c. 6. l. 7. c. 8.

1) Deguignes Hist. des Huns. T. 1. Part 2. pag. 367. 506. Thunmann östl. Bdte. p. 83. 86. 88.

til denne Dag ²⁾). De tvende Araber, som i det niende Seculo have beskrevet deres Reise til Indten og China ³⁾, belægge det og med Navn af Chazarernes Hav: det samme gjør i det 14 Seculo den Arabiske Geographus Abulfeda ⁴⁾, og den Christne Araber Edrissi ubi Sicilien ved Aar 1153 ⁵⁾. At de og strakte sig til de Caspiske Porte og til Derbent, bevidner Theophanes ⁶⁾ ved Aar 626; da han i bemeldte Aar lader dem igiennem de Caspiske Porte bryde ind i Persien. I det Brev Chazarernes Konge Joseph ⁷⁾ skal have skrevet i det 10 Seculo, siges, at imod Sønden boede 15 taftrige Folk. indell. Bab Abuab, det er Derbent, som gave ham Skat. Og dette troer jeg og for saavidt at være rigtigt; thi Chazarerne selv boede egentligen vel ikkun ved Volga, ved Næerts Udløb lige over for Crim, paa Crim, og noget inde i Landet, i det som nu kaldes Cabardie; Næsten beherskede de vel, men det behøvedes dog af sine egne Folk. At Chazarerne have høet Norden for det Caspiske Hav, sees af Edrissi ⁸⁾; som tægner dets Længde fra

Nort

²⁾ Herbelot Bibl. Or. T. 2. p. 1003. v, Khojar.

³⁾ Anc. Relat. d. Indes. p. 73.

⁴⁾ J. Wäschlugs Mag. T. 5. p. 316. og 328.

⁵⁾ Geogr. Nub. clim. 5. part. 6. p. 240.

⁶⁾ Corp. Byz. T. 6. p. 210.

⁷⁾ Buxtorf. præf. in libr. Costi.

⁸⁾ Geogr. Nub. p. 6.

Norden til Sænden fra dem af. Abulfeda ⁹⁾ kaldet Derbent Chazarernes Dye; ja han siger, at den var Grændsen imellem Perser og Chazarer ¹⁰⁾, hvorved ei alene maae forstaaes de Perser, som de Arabiske Calipher overvunde, men og Persernes under Calipherne; thi man finder, at Chazarerne har, i Caliphernes Tid gjort jævnlige Indfald i Persien. Ved Don og paa Crim nedløde de sig ogsaa ¹¹⁾, og lode anlegge omtrent 835 Fæstningen Sarkel ved Donez; hvorom mere siden. At Chazarerne og have boet ved Pontus, kan sees deraf, at den Græenske Keiser Justinianus fik Aar 704 Tilladelse af den Græenske Chagan, at maatte begive sig til Phanaguria, som laae lige over for Crim i Asien, og at Pontus frøs Aar 764 ganske til, baade ved Chazarten og de andre omkring bemeldte Hav liggende Lande ¹²⁾. End mere Chazarerne strakte og paa denne Tid deres Magt langt ind i Rusland. Et alene nyere Skribenter ¹³⁾ antage dette, men endog Nestor vidner ¹⁴⁾, at Polanerne, som boede ved Kiow og Dnieper, maatte give dem Skat; herom mere siden.

§. X.

9) Wälsching Mag. T. 5. p. 316.

10) Ibid. p. 307. 308.

11) Damer Beg. v. Nov. p. 40. Strahlenberg v. 196. efter Mariys Riser, en Geograph. af 15 Seculo. Pray. Annal. Huno p. 309. Peysfonel Obs. hist. p. 83. 84. Deguignes T. Part. 2. p. 507.

12) Theophanes i C. Byz. T. 6. p. 248. 290.

13) Deguignes T. 1. Part. 2. p. 507.

14) p. 48.

§. X.

Nu agter jeg at handle om deres Bedrifter Edazas
rernes Bes
drifter i
Svends
Sovalo.
 efter Tidens Følge. Da den Græfiske Keiser

Heractius blev saa beængstet af den mægtige Per-
 siske Konge Chosroes 2, fandt han intet andet
 Middel at modstaae Perserne, end at indgaae
 Forbund med Chazarerne, som stode, da han se-
 lede over Pontus, og satte i Land for at drage et. cas.
 til Armenien. Dog denne Gang havde det in-
 gen videre Følger med sig; men nogle Aar efter
 seilede han atter over Pontus, og gjorde Land-
 gang i Lazica, hvorfra han sendte Gesandter
 med Forringer til Chagan, for at formade ham
 til Forbund med Perserne, hvilket denne lovede,
 hvorpaa Heractius begav sig selv til ham. Da
 Chagan det hørte, reed han ham med et stort
 Følge i Møde, og kastede sig ved hans Ankomst
 tillige med dem samtlig af Hestene ned paa Jor-
 den. Men Keiseren bad da, at han vilde stige
 til Hest, og kaldte ham sin Søn. Saa snart dette
 var skeet, omfavnede han ham, og satte sin egen 2. cas.
 Krone paa hans Hoved. Deresfor bad han Cha-
 gan til Gæst, og forærede ham alle Gæde og Kar,
 som brugtes der, samt en kongelig Dragt, og
 Ørenringe af Perler. Til Chagans Fyrster gav
 han og Ørenringe med egen Haand. Og for at
 forbinde ham sig des stærkere, viste han ham sin
 Datters Eudocia Skilberie, og lovede ham hende
 til Dronning. Desuden tillod han ham og at
 hvide

stode paa en Throne, naar han var nærværende i Palladset. Bevæget af alle disse Fordeele gav Chagan Keiseren en stor Hær med, under Ansørsel af Siebil, som var den hæieste i Værdighed næst ham selv. Denne Chazariske Hær brød igiennem de Caspiske Porte, forenede sig med den Græenske, og begge plyndrede de det Landskab Androega i Persien, nu

627. Adirbenkan, ødelagde Stæderne, gjorde mange Fanger, og brændte Solens Tempel op. Siebil vendte derpaa selv tilbage, og overlod Krigshærens Ansørsel til sin Søn ¹⁵⁾. Næret efter ginge begge forenede Hære atter ind i Persien udi September-Maaned; men da begyndte Chazarerne, fiede af Besværlighederne og den forestaaende Winter, smaaligen at unddrage sig Keiserens Hær, og tilsidst alle at forlade den ¹⁶⁾. Ikke destomindre fik dog Keiseren Overhaand, og sendte derpaa efter Løfte sin Dotter Eudocia fra Constantinopel til Chagan; men da hun underveis fik at vide, at Chagan var bleven dræbt, vendte hun efter ^{628.} sin Faders Befaling tilbage igjen ¹⁷⁾. Fra denne Tid af hører man omtrent i 40 Aar intet til dem; men da skeede det, efterat den Bulgariske Konge Cubrat var død, hvilken tilfældet her-

¹⁵⁾ Cedrenus C. Byz. T. 7 p. 324. 326. 328. Nicephorus ib. p. 9. Theophanes T. 6. p. 209. 210. Eutychii Annales T. 2. p. 230.

¹⁶⁾ Cedrenus C. B. T. 7 p. 328. Theophanes C. B. T. 6. p. 210.

¹⁷⁾ Nicephorus C. B. 83. T. 7. p. 12.

herfede over Huner Cotragurer, og forhen havde
 ftaaet under Avarerne, men omtrent 634 var
 faldet fra dem; og denne Cubrats Folk var blef-
 ven deeleet i fem Parter, saa at een af hans efter-
 ladte Sønner regierede over hver Part, at Cha-
 zarerne da brøde frem, og undertvunge det Bul-
 garien, som laae ved Floden Cithis, og lige
 over for Crim, og hvor Cotragurerne egentlig
 boede. Batbaja, hvis Værdigheds Navn var
 Bajan, uden Tvivl det samme som Bojar, var
 Cubrats ældste Søn, og regierede da der, men
 maatte nu beqvemme sig til at betale Chazarerne
 Skat, hvilket og hans Eftermænd længe maatte
 gjøre. Da undertvunge Chazarerne ogsaa alt
 Landet indtil Pontus, og uden Tvivl ogsaa Cu-
 brats anden Søn Cotragus, som havde nedfat sig
 paa den anden Side af Don, lige over for Bat-
 baja ¹⁸⁾). Ved denne Leilighed rykte den tredje
 Søn Asparuch frem over Nieper, Nieser, ja
 Donau, og indtog det Land, som siden blev efter
 Folket kaldet Bulgariet. Disse Bulgarer eller
 Bulgarer havde Navn af Floden Wolga, hvor
 deres første og ældste Sæde havde været, og var
 af Herkomst Slaver, men havde dog mange Hæ-
 ner iblandt sig af det Slags kaldet Cotragorer.
 Hvad Floden Cuthis angaaer, da mener nogle
 Nyere ¹⁹⁾, følgende Menander, at det er Ku-
 ban,

¹⁸⁾ Ibid. p. 18. 13. Theophanes T. 6. p. 236. 237.

¹⁹⁾ Gattererss Einl. in d. Univ. -Hist. p. 222. 224.

herstede over Huner Cotragurer, og forhen havde staaet under Avarerne, men omtrent 634 var faldet fra dem; og denne Cubrats Folk var bleven deelt i fem Parter, saa at een af hans efterladte Sønner regjerede over hver Part, at Chazarerne da brøde frem, og undertvunge det Bulgarien, som laae ved Floden Euphis, og lige over for Crim, og hvor Cotragurerne egentlig boede. Batbaja, hvis Værdigheds Navn var Bajan, uden Tvivl det samme som Bojar, var Cubrats ældste Søn, og regjerede da der, men maatte nu beqvemme sig til at betale Chazarerne Skat, hvilket og hans Eftermænd længe maatte gjøre. Da undertvunge Chazarerne ogsaa alt Landet indtil Pontus, og uden Tvivl ogsaa Cubrats anden Søn Cotragus, som havde nedsat sig paa den anden Side af Don, lige over for Batbaja ¹⁸⁾). Ved denne Leilighed rykte den tredje Søn Asparuch frem over Nieper, Niester, ja Donau, og indtog det Land, som siden blev efter Folket kaldet Bulgariet. Disse Bulgarer eller Bulgarer havde Navn af Floden Wolga, hvort deres første og ældste Sæde havde været, og vart af Herkomst Slaver, men havde dog mange Hæner iblandt sig af det Slags kaldet Cotragorer. Hvad Floden Euphis angaaer, da mener nogle Nye ¹⁹⁾, følgende Menander, at det er Kuban,

¹⁸⁾ Ibid. p. 18. 13. Theophanes T. 6. p. 236. 237.

¹⁹⁾ Gattererss Einl. in die. Unia. Hist. p. 222. 224.

han, som falder deels i *Maotis*, deels ved andre Arme i *Bosporus*. Andre igjen ²⁰⁾ gjøre den til den saa kaldte *Liman*, eller Bugten Westen for *Erim*; *hyrcanod Bayer* ²¹⁾, følgende *Theopphanes* gjør den til en Flod, som falder i *Liman*, tæt ved *Neeropphe*, hvilket da uden *Totol* bliver den Flod, som falder ud ei langt *Osten* fra *Nigropoli*. Og dette skulde jeg næsten ansee for det rigtigste, saasom det synes at stemme overeens med *Keiser Constantini* Beretning. *Theopphanes* fortæller ²²⁾, at *Chozarerne*, da de overvunde *Vulgarerne*, brøde ud af det inderste af *Beryllia*, som ligger i det første *Sarmaticen*. *Nicephorus* ²³⁾ fører dem fra det inderste af *Beryllien*, som grændser til *Sarmaterne*; dog *Beryllien* er vel en *Skrive- eller Læsefeil* isteden for *Beryllien*. Den *Armeniske Geographus* ²⁴⁾ synes at ansee Landet *Norden* for *Maotis*, og *Tanais*, for det første *Sarmaticen*, og sætter han *Barfiliere*, og *Chozarer*, og mange flere Folk, mellem *Maotis*, *Tanais*, *Volga*, *Caucasus* og det *Caspiske Hav*, og sætter *Barfilierne* ved *Udlobet* af *Volga* eller *Ethel*, som han tillægger 70 *Udlob*. Paa et andet *Sted* siger han, at det

før

20) *Zhanmann* *Östl. Bdsk.* p. 101.

21) *Comin. Acad. Petrop.* T. 1. p. 391 392.

22) *Corp. Byz.* T. 6. p. 237.

23) *C. Byz.* T. 7. p. 18.

24) P. 355. 346. 347.

første Sarmatien strækker sig fra Zalarta, som de Eydste kalde Bulgaria, og til Nord-Havet og det ubekjendte Land, samt de Niphæiske Bjerge, hvorfra Tanais flyder. Crim hører dertil, som er Christen, da der ellers ere mange hedenske Folk i dette Sarmatien. Det er klart, at han forstaaer Volen og Rusland ved dette Sarmatien, allerhelst han ellers ikke nævner dem. Af alt dette bliver det klart, at Chazarerne have endda langt hen i det syvende Seculo levet i god Forstaaelse med Byzantier eller Uzer, og venteligen udstrakt deres Magt langt Nord paa ved Wolga vestre Kant, men ere derfor ikke da først komne frem til Maotis og Pontus, som Theophanes og Nicephorus synes at give tilkænde, hvorvel maaskee de først have faaet fast og fastlig Fod der. Chazarerne vare nu meget mægtige, men de lode nu, som det gemeentligen pleier at gaae, naar Lykken svier, det et blive derved. De angreb ogsaa Ungarerne, som da boede mellem Don og Dnieper oven for Crim, og bragte dem under Aaget; dog beherskede de dem saa lenst færdig, at de ansaaes for tvende forenede Folk; og varede denne Forening i 203 Aar²⁵⁾. Saa følger jeg Professor Thunmann, som hos Reiseri Constantinus læser 203 Aar isteden for tre, en Tid.

der

a. 677.

25) Thunmann Ost. Bolk. 2. 109, 107.

der er meget for kort til at frembringe den Fœrening, som efter ham selv var imellem disse tvende Folk. Nu vare Chazarerne saa mægtige, at de dristede sig til at angribe de Arabiske Eastphæer, som da just vare paa det mægtigste. Eastphæen Abdalmelec gjorde sin Broder Muhammed til Statholder over Aderbeigan, Mesopotamien og Armenien, hvilke Landstæder have efter deres Beslægtning maattet være deres Indfald meest anderlæstede. Muhammed sendte 100000 Mand imod dem; men de bleve alle omkomne af Chazarerne. Derpaa gif Muhammed dem selv i Møde **n. 690.** med 40000 Mand, slog dem midt i Armenien, og lod brænde dem i deres egne Templer, hvorhen de havde taget deres Tilflugt. Derpaa sendte han Abdalmelecs Søn Moslem til Babilabouab, det er, de Caspiske Porte, hvor 80000 Chazarer stode. Men Moslem beleirede dem, omkom mange, indtog Portene, og bragte de overblevne til at antage den Muhammedanske Lære ²⁶). Dette er det første jeg finder, at nogen Chazar har antaget anden Lære end den hedniske. Uoverligt er det, at de synes at have haft Templer i Armenien; hvoraf man maae slutte, at de have en Stund opholdt sig der, maaskee fra Heraklit Tid. End mærkeligere er det, at Herbelot kalder disse Bygninger ei Templer, men Kirker, hvorved man snart skalde falde paa den Tanke, at en-
deel

²⁶) Elmacin p. 62. Herbelot p. 1003.

deel af dem vare da allerede Christne, hvilket saa meget mere vilde bekræfte deres lange Ophold i Armenten. Om de Tyrker og deres Konge, som Abulfeda ²⁷⁾ omtaler, have været Tyrkerne Østen for det Caspiske Hav, eller Chazarerne, kan jeg ikke med Visshed sige, dog troer jeg snarere det første, efterdi den Abderrahmen, der gjorde Oprind mod Caliphen Abdamelec, og siden overvundet tog sin Tilflugt til Tyrkernes Konge, siges først at have indtaget Chorasán, hvilket Land grændser til Turkestan og derfra vare droget til Irak.

S. XI.

Uagtet det Nederlag, Chazarerne havde lidt af Saracenerne, vare de dog endda meget ^{bedrøvet i det 9te Seculo.} mægtige, saa at de toge den flygtige Græske Keiser Justinianus II. i Beskyttelse; hvormed tilgik saaledes. Denne Herre havde efter sin Afsættelse taget Flugten til Staden Cherson i Crim, hvilken vel stod under Grækerne, men dog i mange Maader var at ansee for en frie Stad. Denne By kaldes nu Koslof af Russerne, og Susleve af Tyrkerne, og ligger paa Vestsiden af Crim ²⁸⁾. Justinianus begyndte der at tænke paa, hvorledes han kunde indtage sit Rige igien; hvorover Indvaanerne bleve bange, og besluttede at dræbe ham,

²⁷⁾ p. 122. in Annal.

²⁸⁾ Peyssonnel p. 87.

ham, eller at sende ham fangen til Apfimarus, som da besad Tronen i Constantinopel. Dog Justinianus formærkte dette, og tog sin Tilflugt til Castellet Doros eller Dory i Gothernes Land, hvilket Gother kaldtes Tetraxiter, et lidet men stridbart Folk, som endnu beboer Erim, et Christen, og kaldes af Abulfeda Aser eller Ol As, og Fæstningen Kerkri, med et Tyrkisk Navn, som betyder 40 Mand, hvilket Seed er maaskee det samme, som Keiser Constantinus kalder de 30 Parter. Hvorom alting er, saa sendte Justinianus fra Doros til Chazarernes Chagan, og bad at han maatte komme til ham. Chagan tog vel imod ham, indgik Venstabs med ham, ja gav ham sin egen Søster Theodora til Ægte; hvorpaa han boede i Phanagorta, nu Taman eller Tamartacha i Chazarernes Land, som ligger lige over for Erim. Da Apfimarus fik dette at høre, astod han ikke med Løfter og Gaver at anholde hos Chagan om at sende sig Justinianum enten død eller levende, indtil denne endeligen bevilgede det. Saa ofte, ja alt for ofte, er Historien Fyrsternes og Folkenes Skandfel. Nu lod Chazaren bevogte sin Svigerbroder ved sikre og troe Folk, paa det han et Skulde undslippe ham; men gav for, at det skede for at beskytte ham imod sine Chazarers Oversald. Derpaa gav han Befaling til Vapasio, en Chazarisk Fyrste, som havde fortroltig Omgang med Justinianus, og til

til Valgtes, Statholder af Bosphorus, at dræbe Keiseren paa første Befaling. Bosphorus kaldes nu Jenikale, og er de Gamles Panticapœum, og synes da at have staaet under Chazarene. Dog Justinianus blev reddet ved sin troe Keiserinde Theodora, som blev underrattet om Forræderiet ved en af sin Faders Betientere; hvorpaa han forekom de tvende Forrædere, og lod dem kvalte. Derefter tog han Flugten, efterat han først havde sendt Theodora hjem; og begav sig til den Bulgariske Konge Terbellis, ved hvis Hielp han igien besteg sin Throne.²⁹⁾ Da alting var bleven roligt, affendte han en mægtig Flodde for at tilbagehente Keiserinden; men de fleste Skibe sørginge med Vand og alt. Hvorpaa Chagan lod haa sige: Havde det ikke været nok, du Daare, om du havde ladet hende hente med to til tre Skibe, saa havde du sparet saa mange Menneskers Liv? eller tænkte du at tage hende tilbage med Krig? See hun har fædt dig en Søn, send nu og lod dem hente. Dette gjorde han ved sin Kammerherre Chaophylactus, som kom Cubicularius, oversattes, og lod han da haabe hende og Sønnum Libertus. trode ved deres Hu-

D. 3.

komst

²⁹⁾ Nicephorus C. Byz. T. 7. p. 21. 22. Cedrenus ibid. p. 357. Theophanes ib. T. 6. p. 248. Zonaras l. 14. T. 10. Part. 2. p. 75. Alstedes i Dalsch. Frag. 2. s. p. 367. Constantinus de adm. imp. T. 22. p. 92. Peyssonnel p. 98. 100.

Komst 20). Dog saa Aar efter kom Justinianus paa en voldsom Raade af Dage. Han kunde ikke glemme det Chersoniterne havde villet forraade ham, thi sendte han en Flode did for at straffe dem. Men som deres Anførere ei vare forsigtige, saa bleve nogle af dem loffede ind i Byen og omkomne, og de øvrige, ved Hielp af en Chazarisk Besætning, som de havde kaldet til Undsætning, fangne, og sendte til Chagan, nemlig Tudun, Zoilus, Christophor, Anfører for Thracierne, og 300 Soldater. Dog som Tudun døde undervejs, saa gjorde Chazarerne ham et Dødnings-Offet ved at dræbe Christophor og de 300 Soldater. Efter alt dette udraabte de i Cherson en vis Philippicus Bardanes til Keiser. Da sendte Justinianus atter en magtig Flode for reent at ødelægge dem, ved hvis Ankomst Bardanes flyede til Chagan; men Byen blev dog frelset ved Chazarer, som komte den til Hielp. Hvorover Anføreren af Floden blev saa bestyrtet, fordi han med uforsættet Sag ei torde vende tilbage til Justinianus, at han og Folk ogsaa udraabte Bardanes til Keiser, og fordrede ham tilbage fra Chagan, som fordrede Sed først, førend han vilde give hann over i deres Hænder, at der ei skulde skade ham, og derhos 100 Denge (nomismata) af hver Romer eller

29) Theophanes C. B. T. 6. p. 250. Nicephorus T. 7. p. 22. Cedrenus ib. p. 352. Zonaras T. 10. Part. 2. p. 75.

ter Græker, af dem venteligen som vare i bemeldte Krigshær. Udfaldet af dette Oprør blev saaledes, at Justinians tillige med sin Søn Libertus, som var sødt af den Chazariske Prindsesse, dræbtes ²¹⁾. , Nogle Aar efter angreb Chazarerne atter Saracenerne, over hvilke Jezid da var Caliph. De første anførtes af Chagans Søn Ebn Haf, og de sidste af Al Jarah, hvilken Omar, Stædtholder af Chorasan og Irak, havde udsendt. Jarah var først lykkelig, indtog Fæstningen Melstahar, og drev Chazarerne for sig fra et Sted til et andet. Men disse, efterat de havde trukket en Forstærkning til sig, toge Hævn, og ved Ardevill ubi Adirbetkan nedlagde den hele fiendtlige Hær, hvorpaa de udplyndrede Armenien og Medien, ²²⁾ og vendte tilbage. Aaret efter drog Moslema, Chastiphens Broder, imod dem, slog og jøg dem ud af Landet ²³⁾. Under Hisjams Chastiphat slog samme Moslema beyn atter tilbage fra Armenien, og tvang de overblevne af deres Hær til at indgaae Forlig. Derpaa trang han ind i de Castspiske Passet, holdt atter et stort Slag, hvorudt mange bleve paa begge Sider, og fandt derover for godt at trække sig tilbage over de Chazariske Dietge, efterat han dog havde erobret nogle Stæ-

D 4

der,

²¹⁾ Theophanes P. 252. 253. Nicephorus p. 23. 24. Cedrenus p. 352. 353.

²²⁾ Elmacin p. 79. Theophanes p. 271. Alg. Hist. Hist. T. 20. p. 18. S. 13.

der, og erhvervet meget Bytte og mange Fan-
 ge. 732. Aaret efter kom han igjen til de Caspiske
 Porte og Hav, satte Befæstningerne der i Stand,
 som Chazarerne havde nedbrudt, og indtog Ste-
 den Derbent med omstiggende Land, og tvang
 Chazarerne til eddeligen at love aldrig mere at
 gaae opaf Saracæernes Grændser. Dog da de
 snart brøde denne Ted, og fulde ind i Armenien,
 drog han dem med sin søvnlige Tapperhed til-
 bage. Og to Aar efter skal den Arabiske Feltherre

734. Kefyd Ebn Abdalla have erhvervet adskillige For-
 dele oven Chazarerne og dræbt Chagan selv i en
 Kæmpen. 733. Hvorvel dette sidste berøer allene
 paa de Engelske Forfattere af Verdens almindel-
 lige Historie, hvilke synes til Bevis herfor at
 anføre Schopenhims, og tale selv meget tvivlagtig
 om det hele Sag. Imodens disse Krige ginge
 for sig, lader det at Chazarerne have, for at
 bestyrke sig, besvoret sig med det Græenske Keiser-
 ligs Huus, som og paa sin Side var villig der-
 til; thi Chaliphens var begge affagde Fiender,
 og deres Magt beskæftiget for begge. Saa me-
 get er vist, at der var mere Beskæftelse end Fiend-
 skab imellem Chazarer og Græker, maaskee og
 det Fiendskab begge havde til Bulgarene her og
 gjort sit dertil, at den Græenske Keiser Leo Isau-
 rus

733) Elmacin p. 80. Theophanes p. 271. Dion.
 Telmarenfis in Astemani Biblioth. Orient. T.
 2. p. 106. Hg. B. Hist. T. 20. p. 25. S. 21. p.
 32. S. 28. Thuum. Hist. B. p. 123. .

Troes Rigtighed, til hvilken han ellers havde været meget hengiven, og flittig indfundet sig i Templet og ofret. Disse Drømme gave ham Anledning til først at tale i Troens Sager med en hednisk Philosoph, siden med en Christen, og derpaa med en Muhammedaner, hvoraf dog ingen fornøiede ham. Til sidst lod han hente en jødisk Rabbi, da han ellers hidindtil havde foragtet Jøberne, og fandt sig saavel fornøiet med hans Svar, at han derpaa tillige med sin Felt-herre begav sig til de Bierge Parsan, hvor Jøder opholdte sig, og der lod sig i en Hule omstære, hvorpaa han efterhaanden bragte og sit hele Land til den jødiske Lære, lod hente Rabbiner og Skriften til sig, og blev saa mægtig, at han til sidst havde en Hær af 100000 Mand. Derpaa lod han oprette et Tabermakel i Lignelse efter det som Moses havde oprettet. Især indlod han sig i en videlsøftig Undersøgning om Troen med Rabbi Isaac Sangari. Alt dette indeholdes i den Rabbiniske Bog Cosri, som Buxtorf har udgivet, og som Rabbi Judas Halleby er den første der paa Arabisk har bekendtgjort i det tolvte Seculo, hvorpaa R. Judas Ben Lybon er den første som faa Ar efter satte den over paa Hebraisk. Det er ikke at tvivle paa, at jo meget i denne Sag er digtet, og gjort større end Sandhed medfører, særdeles ere alle Talerne, som just ikke ere ilde frevne, aabenbare digtede, alene til den Ende at

at vise den jødiske Læres Højeelighed frem for de andre. Men Spørgsmaal bliver kun, om ei en Chazarisk Konge er i det ottende Seculo bleven Jøde, og har i det mindste tilladt Jøderne frie Religions Dvælse, uden at det just derfor haver høvet de Følger, at det hele Folk er blevet Jøde, hvilket er aabenbare urigtigt; eller og at mange af denne Konges Eftermænd have over i 200 Aar ogsaa været Jøder, om man end vilde tilstaae det om haant sely. Udt Cosri kaldes Landet Chazar, og nægter den lærde Basnage, at saadant Land haver nogenstunde været til, hvorudi var Holberg efterfølger ham; men jeg tænker, at denne min hele Afhandling er en nøjsom Stændrivelse af saadan Sætning. Den unge Baratier derimod nægter ikke Chazarernes Virkelighed, men påstaaer dog, at ei alene Undersøgningen og Beretningen af den Chazariske Konge med de forskjellige Trosskikkelser er digtet; men endog hans Omvendelse, og alt hvad som ellers siges i denne Bog om den Hændelse. Derimod beviser han Imod Durtorf, at det Brev, som R. Chasbai i Spanien har i det tiende Seculo skrevet til den Chazariske Konge Joseph, og som staaer i Durtorfs Fortælle for Cosri, er rigtig, men derimod Josephs Brev digtet, og Chasbai sely dermed bleven bedrøget. Han beviser og, at disse Breve ere Grunden til Bogen Cosri, som efter og paa dem er bleven smedet. Om den videre Indhold af disse Breve.

Breve, og at endog noget i Josephs kan nyttet,
 skal jeg handle; naar jeg kommer til Historien
 af det tiende Seculo. Saa meget vil jeg ikkun
 sige, at, om^e Chasbal Brev er. rigte, som det
 synes, saa har allerede i det tiende Seculo gaaet
 et Rygte, at der vare Jøder i Chazarien, ja
 endog at Kongen selv var Jøde; hvilket sidste
 uden Tvivl er onædrevet, da det første derimod
 er upaatvileligt, baade for den Religions: Fri-
 hed Chazarerne gæve, hvorefter mere siden, saa og
 fordi den Græske Historieffriker Theophanes
 skriver i Begyndelsen af de tiende Seculo ved
 Aar 679, at ved Phanagoria; nu Taman, boede
 Hebræer og mange flere Fokk. Durmaa jeg spørge,
 om ved Hebræer andre forstaaes end Jøder, og
 dernæst om et Phanagoria just ligger i Chazarien,
 i den Egn deraf; som kaldtes de ni Lande, nu Ru-
 ssa. Det staar altsaa fast, at Jøderne have
 boet fra det syvende Seculo af i Chazarien, og
 med et frit Religions: Ovelse, og, som det lader,
 boet sammen. Men om derfor en Chazarisk
 Konge er bleven Jøde, skal jeg lade være usagt,
 hvorvel det ikke er utroeligt, efter Chazarernes
 Tænkemaade i Religionen; thi de havde alle Slags
 Religioner hos sig; saa at Kongen let kunde faae
 Løbde af dem alle. De vare da egent-
 ligen Hebræer, og nogle allerede Muhamme-
 daner; med de Christne dreve de stor Handel,
 og besvarede sig med dem. Vel sandt; at Thun-
 mann

mann mener, man kan læse Iberier Istedes for
 Hebraer, men Iberier have aldrig boet ved Ha-
 vet ³⁶). Med Araberne eller Saracenerne vare
 Chazarerne nu vevselvts Venner og Fiender. De
 brøde igiennem de Caspiske Ports Ind i Iberien. A. 764.
 eller Georgien, og stede da et stort Slag imellem
 dem og Araberne, udi hvilket faldte mange paa
 begge Sider. Tre Aar efter tiente Chazarer i A. 767.
 Chalifen Almansurs Hær, som uden synderlig
 Lykke gjorde Indfald i det Græske Keiserdom.
 Og atter tre Aar efter gjorde 500 Slaver, mest
 Indianer og Chazarer, Oprør i Staden Harran, Aar. 770.
 og søgte at bemøstre sig den Keiserlige Skat; men
 Stadholderen Al Abbas slog og afsprede dem,
 og lod mange af dem henrette. Siden hører man
 lang Tid ikke til Chazarerne, førend man igien
 finder dem invollede i en Krig med Araberne,
 hvortil Anledningen var denne: Chagans Dotter
 var bleven forlovet med Fadhl, Søn af Stor-Bi- A. 777.
 zieren Jahia, som under Chalphyen Aron Rasch-
 sid formaæde alting. Undervejs da hun blev
 ført til sin Brudgom, døde hun i Bardaa, og
 de Chazarer, som havde fulgt hende, berettede
 tilbage, at hun var bleven dræbt; hvorudover
 han strax rustede sig til Krig, og brød Aaret efter
 igien

³⁶) Cosri I 1. c. 10. l. 2 c. 1. Buxtorffii. præf. in
 Cosri. Herbelot. p. 1003. Basnage Hist. des ju-
 ifs T. 9. Part. 1: p. 1. 20. Baracier Diss. 7.
 dans le T. 2. de Beni. de Tudele p. 285-318.
 Theophanes p. 230. Thunmann Ost. Hist. p. 102.

igiennem Bab ol Abouab, det er, Portens Port, hvorved forstaaes de Caspiske Porte. Han trængte ind lige til det Landskab Mauranalhar, ihjelslog mange, og bortførte over 100000 med sig²⁷⁾. Ildi Eimacins latinske Oversættelse ved Erenpius kaldes Chagan uretteligen Hacan, og Chazarerne ligesaa Hararer; hvilket, rikkigemed de øvrige Omstændigheder med Datterens Død, bringer mig paa de Tanker, at denne Tildragelse er den samme som jeg forhen efter Bayer har fortalt at være skeet imellem Cavades og Chagan; i det mindste lader det, at Hirrer ei ere, som Bayer vil, Digur, men Chazarerne selv. Noget for denne Tid finder jeg, at Chazarerne have kriget med de Gothe, som boede paa Crim, og indtil den Tid havde været frie. Dette fortælles saaledes; Gøtherne vare Christne og tvrige Tilbedere af Billeder, til hvilken Ende de sendtes A. 787. deres Biskop Joannes til det andet Niceniske Concilium, hvor Billedernes Dyrtelse blev stadfæstet, og Billedstormerne fordømte. Da han kom derfra, fandt han, at Chazarerne havde gjort Indfald i Crim, og indtaget Castellet Dory, fra hvilket han dog igjen uddrev dem, ja indtog endog Elusuras, maastee Procopii Eulysia; thi han holdt, som billigt, med Gøthernes Herre, deres

Fyr-

27) Theophanes p. 291. Dion. Telmar. l. cit. p. 113. 114. Abulfaragius p. 150. 151. Elmacin l. 2. c. 6. p. 115. Bayer i Comment. Petrop. T. I. p. 459. 460.

Fyrster og det ganske Folk. Men et Landskab af N. 718.
 Gotherne overgav ham i Chazarernes Hænder,
 hvorpaa Gotherne underkastede sig dem. Den Cha-
 gariske Chagan sparede vel. Gothernes Herre,
 men lod dog 17 uskyldige Slaver henrette, og
 Joannes indslutte i det Castel Phulis, som ogsaa
 siges at have havt sin Herre. Men Joannes
 undskydede hans Hænder, og flyede til Amastris i
 Ponto, hvor han efter fire Aars Forløb fik at høre,
 at Chagan var død, og døde selv der 40 Dage
 efter. Ved denne Leilighed berettes, at Laica var i N. 792.
 Chazarernes Hænder, hvilket nu kaldes Mingrelten.
 Hvorvel nu Chagan kunde have været opbragt
 over Joannis Flugt; da det lader, at han var
 givet ham til Giffel, saa sparede han dog hans
 Disciple, som vare i hans Bold, og skænkede
 dem deres Frihed, sigende, at de intet ondt havde
 gjort ³²). Om disse Gotther have vi nyeligen
 læst i Aviserne, at de i Aar 1779 have, saa
 vel de der boe paa Landet, som de der boe i Caffa,
 givet sig, tillige med deres Bisp, under den Rus-
 siske Keiserindes Beskyttelse, og alle vandret ud,
 hvorpaa dem Boliger ere blevene anviste i det
 Njovste Stadthalderskab.

§. XII.

I det niende Seculo finder man atter med Bedrifter
 Bished, at Chazarerne vare mægtige i Rusland; ^{niende} Seculo.
 thi

32) Acta Sanct. m. Iunji T. 5. die 16. p. 184. 194.

rht Polænerne ved Riom, som da bleve angrebne af Drevlianerne, det er Skovbyggerne, maatte give Skat til Chazarerne, som boede paa Bierge, der vare bevoxede med Skov; og bestod denne Skat i et Sværd for hver Skorsteen. Men da Chazarerne bragte denne Skat hjem til deres Eldste, og de saae den, sagde de til Forsterne: denne Skat er ikke god; vore Sæbter ere ikkun skarpe paa den ene Side; og Polænernes derimod ere skarpe paa begge Sider; det kan derfor engang skee, at de kræve Skat saavel af os, som af andre Folk. Og dette skeede ogsaa siden; efterat Polænerne vare blevne forenede med Bæregerno og dem af Novograd, og derved det Russiske Rige opstaaet. Dog de herskede ei alene over Polænerne, men ogsaa over Sewerierne ved Desna-Floden, over Batitscherne ved Sofha, og over Radanitscherne ved Occa, hvilke alle maatte give dem hvide Rave i Skat ²⁹⁾. Hvorledes de endda vedbleve at vedligeholde Venkabet med det græskiske Hof, men hvor uvidende de tilligemed vare i alle Konster, kan sees deraf, at deres Chan og Beg eller Bey sendte for at bygge sig en Bye og Fæstning, til Theophylus, for at han vilde sende dem Folk at bygge saadan en. Han var strax villig, og sendte dem Arbeidsfolk fra Constantinopel under Opsyn af en vis Petronas, som ved Donez eller den liden Don, endslig

de
²⁹⁾ Gasteres Einleit. v. 283. 290, 291, 296, Ristor
 p. 42. 48. 49. 53.

De gamle Skribenterne sætte Don selv, anlagde Sarkil, af Russerne kaldet Beliveschi, nu Vie-logrød, hvilkke begge Navne betyde det hvide Huus, hvor Chazarerne siden holdt en stadig Besætning af 300 Mand, som de aarligen afverlede. Og da der i denne Egn var ingen Stene, saa lod Petronas brænde Muurstene af Leer, og gisve Kalk af smaae Stene i Floden. Denne Fæstning er uden Tvivl bleven anlagt for at holde ovenmeldte Folk Severier og flere i Ave, endskjønt Cedrenus siger, at det skeede for at hindre Daghinakernes Strejferier, da dog Daghinakernes ere rimeligen senere komne i de Egne, og da boede de Norden for Donez, saa at Sarkil vidst ei kunde siene til at tamme dem. Hos Cedrenus kaldes Fæstningen urigtigen Markel ⁴⁰⁾. Saa har efter denne Fæstnings Anlægning oppebære Chazarerne en langt større og uskatteerlig Belgjerning af den Grætske Keiser, nemlig at de ved hans Middell bleve omvendte til den Christne Troe, hvormed saaledes tilgik. Chazarerne sendte Gesandter til Keiser Michael, for at bede ham sende til sig en Mand, som kunde oplyse dem i den Christne Lære, da saavel Jøder som Muhammedaner søgte, at overtale dem til at antage deres Troe.

M: 242.

40) Constantinus de adm. Imp. c. 42. 91. Cont. Theoph. in C. B. T. 16. p. 56. Cedrenus T. 8 p. 415. Comm. Petrop. T. 9 p. 399 400. 401. Thunmann Ost. Wiss. p. 122.

Troe, men de havde Fortrøilighed til Grækerne gamle Benskab, at de vilde raade dem det bedste. I følge dette sendte Keiseren, efter Beraadslagning med Patriarchen Ignatius, den Philosophus Constantinus fra Thesalonica, som kort for sin Død lod sig kalde Cyrillus, til dem. Denne Mand kom først til Cherson, som, efter Vidnesbyrd af den gamle Skribent, der har beskrevet hans Levnet, laae nær Chazarernes Land, og der opholdt han sig noget for at lære deres Sprog, hvilket Henschenius vil gjøre til Slavonisk; da han anseer dem selv for Slaver, hvilket de ikke vare, og som Cyrilli Biographus ei heller siger. Endeligen drog han til Chazarien, og blev med Glæde modtagen, saa at han omvendte endog dem; der vare hengivne til den Jødiske og Muhammedanske Lære. Efter at Anscende ere de Chazarer fornemmeligst-blevne omvendte, som boede paa Crim og Ilge over for. Og vare der længe efter baade Jøder og Muhammedaner iblandt dem. At Jøderne, efter Chazarernes egen Tilstaaelse, søgte at bringe dem til deres Lære, det gior, hvad som forhen er fortalt om den Chazariske Konges Danna Overgang til den Jødiske Lærdom, ei utrosligt. Ved Bortreisen vilde de anseeligen have beflænket Cyrillum, men han undslog sig derfor paa en ædel og en Christen værdig Maade, og bad, at de derimod vilde skænke ham alle de fremmede Sanger, de havde hos sig, hvilket de og gjorde. De gave

og Brev med til Keiseren, hvorudi de høiligen
 takkede ham for deres Oplysning, og lovede der-
 fore at blive hans bestandige Venner og Bunder-
 forvandre. Ved den Leilighed skal Cyrillus
 ogsaa have omvendt Mingresier og Circasser.
 Angaaende de første tvivler jeg højlig, siden
 de boe i det gamle Lazica, hvis Indvaanere
 vare længe forhen omvendte, til den christne
 Troe. Og hvad de sidste angaar, da kom-
 mer det an paa om de stamme fra Chazarerne,
 om de bliver det vel rigtigst; eller om de ere Tar-
 tarer, og især Kirgisser, og først da indkomme
 under Genghiz Chan og Eftermand. Mange Cha-
 zarer vedbleve siden den christne Lære, og taler
 Nestor om Eremiter i Chazarien. Dog Cyrillus
 lod det ei beroe ved dette ene Folks Omvendelse,
 nei, i Selskab med sin Broder Methobius om-
 vendte han og saa Bulgarer, og Maraherser, det
 er, Indvaanerne af Mahren, som da strakte der-
 res Herskab langt ind i Ungarn; og vedbleve alle
 disse foreenede Folk Religionen lige indtil vore
 Tider ⁴¹). Han opsaad da ogsaa de Slavoniske
 Bogstaver. Noget over 30 Aar efter bleve Cha-
 zarerne og Uger avindfyge over Patzinakernes til-
 voprende Magt, et Folk der da drog om i Sandene
 ved

§ 2

41) Acta Sanct. m. Martii T. 2 p. 12-25. die 9.
 Assemani Kalendaria T. 3. p. 2-14. Pray
 Annal. Hunn. p. 308. Michovius in Novo
 orbe Regionum p. 457. Ehanmann Ost. Bist
 p. 231. Nestor p. 76.

ved *Bolga* og *Maica*. *Chazarer* og *Uzer*, som grændsede til dem, forenede sig da sammen og søgte dem ud, og tog de sidste deres Land i Besiddelse. Nogle *Paginater* bleve dog tilbage boende hos *Uzernerne*. De øvrige *Paginater*, og beriblant de af den *Stamme Cankar*, som var den skrubbareste, og som først havde grebet til Vaaben imod *Chazarerne*, de angreb *Ungarernerne* på deres Flugt og Udvandring, helst den *Stamme* af dem kaldet *Megerer* eller *Madshater*, drev dem ud, og boede nogle Aar i deres Land. Disse *Megerer* havde, ligesaa vel som de øvrige *Ungarerer*, staaet i 203 Aar i Venkab med *Chazarerne*, ja i en Slags Underdanighed, og gik alle Feldtøge med dem; begge, saavel *Chazarer* som *Ungarerer*, kaldes af de *Byzantinske* *Skrivere* *Tyrker*, de første de østlige, venteligen fordi de boede en Tid Østen for *Bolga*, og da de sidste boede Westen for den, saa kunde man kalde dem de vestlige *Tyrker*. *Levingerne* af den *Stad* *Madshar*, saa kalde *Circasserne* den endnu, som findes i den *Astracanske* *Steppe* ved *Floden Ruma* og *Bymar*, ere uden Tvivl *Levinger* af disse *Madsharers* *Hovedstad*. Der findes endnu høvelvede *Kiildere*, og *Levinger* af store *Huse*, med *Billedhugger*-Arbejd, som ikke er at foragte. Da *Ungarerne* vare et raat og alene krigerisk Folk, da de nedsatte sig i *Ungarn*, saa slutter jeg, at de et selv have bygget denne *Bye*, men alene

glene benyttet sig af den saaledes som de foresandede
 den, og at et ældre Folk, og maaskee Sirakerne
 have bygget den. Büsching haver foran for den semte
 Doel af sit Magazin anført et Chart over denne
 Stads Beliggenhed, og Tegninger over nogle af
 Levninger: e. Han mener, at Ungar vil sig
 saa meget som en Fremmed, venteligen fordi de
 ere komne fra et andet Sted til deres Bøde imel-
 lem Wolga og Don, og imellem Don og Nieper,
 og denne deres første Boepæl haver efter alle Grunde
 været langt længere Nord paa. Udi Madsharernes
 Land boede Patzinaerne i nogle Aar, men maatte
 derfra flygte videre for Chazarerne, hvorpaa de
 ginge over Don, og angrebe de svrige Ungarske
 Stammer, som boede midt imellem Don og Ve-
 recop eller Udgangen af Crim. Ungarerne havde u. 884.
 indtil den Tid iugen Forster havt over sig, men
 bleve ikkun regierede af Boywoder, hvilket Navn de
 have laant af Slaverne. Paa den Tid var Lebed-
 higs deres Boywode, og kaldtes Stedet, hvor
 han opholdt sig paa, efter hans Navn, venteli-
 gen det samme som Lebedham hos Eddrisi. Den
 Flod Chidmas eller Chingpl løb der, hvilken jeg
 ikke kiender, hvorvel den maae være en af de
 smaae Floder mellem Verecop og Don. Lebed bety-
 der ellers i Slavonisk en Svane, hvilket atter
 viser Ungarernes stærke Omgang med Slaverne.
 Til bemeldte Lebedias havde Chazarernes Chagan
 givet for hans Tapperheds Skyld et fornyet Cha-
zarisk

zartst Fruentimmer til ægte, som han dog ingen
 Børn avlede med. Denne Lebedias paaførde Vagi-
 nakerne Krig, og dreve de ham ud, saa at han
 med endeel af sine Folk maatte vende Vester paa;
 og nedsatte han sig da i Atelcusi, nu Wallachie og
 Moldau, saa kaldet af en der flydende Flod. I
 det Navn Atelcusi synes det almindelige Tyrkiske
 Navn Atel paa en Flod at stikke. En anden
 Part af Ungarerne drog Øster paa, og nedsatte
 sig hos deres gamle Landsmænd Tyrkerne ved de
 Persiske Grændser. De Ungarer, som drog Ve-
 ster paa, toge Veien forbi Kiow. Nu satte Vagi-
 nakerne sig i Besiddelse af det Land Ungarerne havde
 forladt; hvorvel dog et ganske, saasom endeel
 Ungarer, venteligen Tabarberne, drog 14 Aar
 efter forbi Kiow Vester paa. Noget efter at Le-
 bedias havde maattet flygte, sendte Chazarernes
 Chagan til ham, og bad ham komme til sig. Han
 kom til Skibs, og foreslog Chagan ham da, siden
 han var ædel, klog og tapper, at ville gjøre ham
 til Ungarernes Fyrste, dog paa Vilkaar at han
 skulde staae under ham. Men Lebedias betakkede
 sig, og tilstod at han var ei skicket hertil, fore-
 slog derimod Almus, en anden Boiwode, eller og
 hans Søn Arpad, hvilken sidste Ungarerne selv
 valgte, og i Paasyn af Chagans Gesandtere ud-
 valgte til deres Fyrste, og efter Chazarernes høi-
 tidelige Skik udraabte dertil ved at løfte ham i
 Beiret paa et Skjold. Af alt dette sees den me-
 get

get nøie Forbindelse imellem Chazarer og Ungarer. De Stammer, som da vare dragne affted, og hvilke tilsammen kaldtes af Fremmede Ungarer, og forhen havde staaet under Chazarerne, hedte Nece, Megere eller Madtschar, efter hvilken Stamme det hele Folk kaldte sig selv Madtscharer, Curtrigermati, hvorved Thunmann mener at Curtugurer forstaaes, Genach, Care, og Case. Nogen Tid efter komme Chazarerne i Krig med Cabarer, der stammede fra dem, og hvis Navn er endnu tilovers i det Landstrib Cabardie. I denne Krig finge Chazarerne Overhaand, ihjelsloge endeel Cabarer, og tvungé de andre under deres Lydighed; men nogle flyede, og begave sig til Ungarerne, hvilke de lærte Chazarernes Sprog, som de endda talte udi Keiser Constantini Tid, hvorvel Ungarerne derhos brugte et andet Tyrkisk Maal. Disse Cabarer bestode egentligen af tre Stammer, og som de overginge alle de andre Ungarske Stammer i Tapperhed og Styrke, saa finge de herover det Fortrin, at staae i Spidsen af de Ungarske Krigshære, og at være de første, som i Strid gjorde Angreb. En Fyrste stod for alle deres tre Stammer, og saaledes havde hver Ungerisk Stamme sin Fyrste, hvorvel der var en almindelig Fyrste over det hele Folk. Af denne Keiser Constantini Beretning sees, at Chazarer og Ungarer var dog tvende adskilte Folk, og havde forskiellig Sprog, endskiøndt de sidste stode længe under de første.

Det Tyrkiske Maal Ungarerne brugte, er vel det Sprog de endnn tale, Ungerst og Slavonist, men det Chazariske er venteligen med Tiden bleven forglemt af dem; saa at man derfor af de Sprog, som tales i Ungarn, intet kan slutte om Chazarernes Sprog. Nogle Aar efter Tabarernes Flugt blev Ungarernes Land overfaldet af Bulgarer og Sænder fra, og Paghinaker Nordøst fra, imødens de selv vare dragne imod Moraverne, Keiser Arnulph til Hielp. Herover gjorde Paghinakerne stor Fremgang, saa at Ungarerne funde deres Land ved Tilbagekomsten øde og fordærvet; hvorover de forlode det, og nedsatte sig i nu værende Ungarn og Siebenbürgen; hvorpaa Paghinakerne derimod toge i Besiddelse Ungarernes forrige Land. Og herved bleve Paghinakerne saa megtige, at de strakte sig fra Donau lige til Sarel ved Donez, en Længde af 240 Mile ⁴²). Disse Omveltninger og Udvandringer have uden Tvivl meget svækket Chazarernes Magt, og bleve Paghinakerne dem efterhaanden farlige Naboer, et Folk hvis Navn skal efter Kulczynski ⁴³) betyde saa meget som Forbrændelse; fordi, skriver han, at de have

42) Serber i Bösch. Magaz. T. 8. p. 533:536. Geogr. Nub. clim. 6. Part 5. p. 261. Schwandneri Scr. Ung. T. 1. c. 7 p. 6. Thunmann Nord. B. p. 161. 162. Constantinus de adm. imp. c. 37-40. 42. R. Geist. Christ. T. 10. p. 264. 272. 278:279. Buxtorff præf. in l. Cosri. Thunmann Ost. B. p. 132. 133. 138. 150.

43) Ap. Alsemanum in Kalend. T. 2. p. 232.

have forbrændt levende Menneſker til deres Gud-
 der; da jeg dog ſnarere troer, at herved ſigtes til
 deres Magt, at de ligesom forbrændte alle Ting
 om ſig. Vahinaerne maae dog da have forladt
 Landet Sunden for Donek, ſiden man efter denne
 Tid finder det i Chazarernes Magt; derimod
 beſadde de Landet Norden for Donek lige til
 Sarkel. Dog Vahinaerne vare ei de allene,
 ſom ſatte Grænſer for Chazarernes Vælde,
 men endog Ruſſer og Vareger. Diſſe ſidſte
 vare fornemmelig Svenske, men der vare og
 og Noſke, Dænſke, ja endog Engellændere iblandt
 dem. Indvaanerne af Novogrod kaldtes dem til N. 26a.
 Hielp, og ſiden ginge nogle af dem til Kiow, og
 herſkede der over Polanerne, hvorved diſſe ſidſte N. 26a.
 unddroge ſig Chazarernes Herredømme. Derefter
 kom den Vareger Oleg, ſom de Iſlandſke
 Skribenter kalde Orvar Odd, og ſom uden Tvivl
 har været fra Norge, med en ſtor Hær af Vare-
 ger, Slaver, Tſchuder, det er Eſthlændere og Finner,
 Merer fra Moſtow, og Krivizer, der boede ved Smo-
 lenſko, hvilke han alle havde vidſt at foreene ſam-
 men under Herredømmet af Kuric og hans Søn
 Igor, hvis Feldtherre han var. Han indtog
 fiere Smolenſko, derefter Lubetſch, nu Lubicz i N. 27.
 Landſkabet Tſchernikow ved Nieper, og endelig
 Kiow, og fra den Tid af fik dette Rige Navn af
 Ruſland. Aaret efter undertvang han Drevli- N. 28.
 akerne, derpaa Severierne, ſom han paalagde en N. 28.

ringe Skat, med Befaling ingen at give til Chazarerne; thi jeg er deres Fiende, lagde han til, men I skal ikke frygte for dem. Derefter sendte **A. 885.** han til Radimitscherne, og lod spørge, hvem de betalte Skat til. De svarede: til Chazarerne. Betaler ikke til dem, lod Oleg da sige, men til mig. Svorpaa de for hver Person betalte ham en Penge, ligesom forhen til Chazarerne. Saaledes mistede disse deres Skatlande i Rusland; og derpaa begyndte det Russiske Rige ugemeen at **A. 888:89** svare. Ungarernes Udvandringer, som vedbleve uophørlig lige fra 888 til 898, kunde ei heller andet end svække dem ⁴⁴). Imidlertid vedbleve de dog endnu en Tid lang at forestille en anseelig Stat, som besad Norddelen af Crim, en stor Deel af det nu værende lille Tatarie Sonden for Donez, og anseelige Strækninger i Kuban, Carhardie, og som det synes, til Wolga; hvorimod Egnen ved Derbent vel haver været i Uzernes Hænder, som dog vare med dem forbundne. I det ringeste finder man ei, at Chazarerne have mere ført Krig med Chalhpherne. Venstebudet med de Græenske Keisere blev derimod ved, og havde de Chazarer i deres Livvagt. Endeel af dem blev engang fanget af den Bulgarske Konge Simeon, og efter den Tids vilde Krigsbrug deres Klæder opstaaene, og de i den Tilstand sendte tilbage

44) Nestor p. 42 & 52.

bage 45). I det niende Seculo skrev den saa kaldte Geographus af Ravenna 46), som siger, at mange Floder ginge igennem Chazarernes Land, og deriblandt den store Flod Euphis; hvoraf sees, at de endnu have eiet Landet ved Bugten af Necropyli.

§. XIII.

I det tiende Seculo vedvarede Venkabet ^{Bedrift} mellem Græker og Chazarer. De sots tiende ^{ter i tiende} Græde Seculo, ^{U. 935,} ferne, vare nu samlede i en Hob, et Corps for sig, og betiente den græfiske Keiser Romanus Lacapenus sig af dem paa et Feldttog, hans Krigshær gjorde til Italien, og havde hver af dem da dagligen 12 nummi i Sold. Keiseren gjorde og mere Væsen af deres og Bulgarenes Konger, end af de andre omliggende Folkes, endog Russernes; saa at naar de skene dem til, bleve Brevene forsonede med en gulden Valle af Værdie af ete solidi, da de andre derimod maatte lade sig nøie med Værdien af tvende. I Brevet kaldtes han den ædelste og meest Rinneade Chazarernes Chagan 47). ^{U. 950,} Ridt i dette Seculo levede Chasbai, om hvilken forhen er bleven talt. Nu er Brevet fra den Chazariske Konge Joseph til ham

45) Leo Grammaticus in C. Byz. T. 6. p. 379.
Anonymus T. 16. p. 164.

46) l. 4. c. 1.

47) Constantinus de Carim l. 2. c. 44. p. 381.
c. 48. p. 393. 399. c. 49. p. 400.

ham vel digtet, saavelſom Kongen, men mid-
 lertid forekomme dog mange Omſtandigheder
 i Brevet, der ere ſande, hvilket baade Tingenes
 egen Natur viſer, ſaa og andre Skribenters Bida-
 nesbyrd. Deri ſtaaer, at Landet Chozar ſtrækker
 ſig imod Øſten til en Flod nær Havet Gargan,
 (det er det Caſpiſke Hav, ſom nogle øſterlandſke
 Geographi kalde Zorjan, fordi det Landſkab Zor-
 jan i Perſien ſkæder Sønder paa til det) paa fire
 Maaneders Reife. Ved Floden boede mange og
 talrige Folk, hvor der vare beſteede Stæder,
 ſom alle betalte Skat til Chazarernes Konge.
 Derfra een Maanedes Reife langa bemeldte Han
 boede Folk, ſom og vare dem underdanige. Imod
 Sønden boede 15 talrige Folk til Wab Abnah
 (det er Derbene), ſom boede paa Biergene af Waſſa
 (maaſkee Caucaſus) og Tanat (vel Tanais) inde
 til den ſorte See, paa en Længde af tuende Maan-
 neders Reife ved den ſorte See, hvilke ogſaa
 gav Skat. Veſter paa boede 13 talrige Folk,
 ſom og varz ſkattlydige. Næst paa gif den ſtore
 Flod Jaxtag, hvorved boede et talrige Folk af
 ſamme Navn i aabne Stæder, og indtog al Dra-
 ken lige indtil Higtornes Land (hvorved maaſkee
 forſtaaes Digur eller Ugri, og ſtesaa ſkulde denne
 Flod blive den nordligſte Deel af Wolga. Do-
 nau kaldtes ellers ogſaa Joza, ſom maaſkee har
 været et almindeligt Navn paa Floder). Deres
 Land ſtrakte ſig fire Maaneders Reife i Længden,

og gave de Skat til Chazarerne, hvis Konge boede ved Udsøbet af Juzzag (Volga), og hindrede Russerne i at bryde ind; og førte derfor store Krige med dem, thi ellers vilde de trænge igennem, og ødelægge alt Landet indtil Bagdad. Efter alt dette siges, at der vare tre Hovedstæder i Chazarien. I den ene boede Dronningen, og var den med sine Forstæder 50 Parasanger, det er 30 Mile lang (hvor man kan fiende Digt og Prælerie). Der boede Jøder, Muhammedaner, Christne, og Folk af allehaande Tungemaal. Den anden var otte Parasanger lang, og lige saa bred. I den tredje boede Kongen selv med sine Hoffinder. Floden gik tvært igennem den, og var denne Bøe tre Parasanger lang, og lige saa bred. Der boede Kongen hele Vinteren, men i Martii reiste enhver til sin Bøe og sit Hus, og var der ingen Trette eller Uvenskab at høre. (Dette er vist overdrevet; imidlertid lagde Chazarerne sig dog mere efter Fredens Konster end alle andre Folk paa de Kanter); Kongen selv reiste da ogsaa med sine fornemste Mænd tyve Mile til den store Flod Barshan eller Orshan, og derfra reiste han sit Rige rundt om, udi hvilket saldt skun liden Regn, men dog havde det mange og sifferige Floder, saa og gode Agre, Vindbærge, Hauger og Frugttræer hvilket især passer sig paa Egnen ved Astracan, og ved det Caspiske Hav). Kongens rette Hovedstad laae
paa

paa en De, og strakte sig hans Hauge indtil Ga-
 vet Gargan paa en Længde af 30 Parasanger.
 (Naar det overdrevene fratages, passer alt dette
 sig paa Dyen Astracan). I det Brev Chasdaï
 selv skrev, som uden Tvivl er ægte, siges, at
 Landet Cozar var 270 Mile langt, og at det laar
 paa den 47 Grad Norder Brede (hvilket passer sig
 heel vel paa Dyen Astracan, som ligger paa 46½
 Gr.). At Gesandtere fra Scharasan (maaskee Cha-
 rasan) til Abdertahmen, Konge i Corduba, havde
 sagt ham, at Landet Cozar var til, hvilket Gesand-
 tere fra Constantinopel siden havde bekræftet, med
 Tillæg, at fra dem og til Cozar vare 15 Dages
 Rejse til Søs, men at der til Lands laar mange
 Folk imellem dem, og at der undertiden komme
 Skibe fra Cozar til Constantinopel, ladte med
 Fisk, Gilder, og andre Vare, saa og at de
 stode i Forbund med dem, og at de flittigen sendte
 hverandre Gesandter og Gaver til. De vare
 mægtige og fridbare, og havde krigige Krigshære,
 hvormed de undertiden gjorde Indfald i andre
 Lande. Fremdeles beretter han, at man kunde
 faae Brev did paa tvende Maader, nemlig til
 Jerusalem, og saa videre til Nisibis, Armenien,
 Barad, Cozar; eller og Slavonien og videre til
 Ungarn, Grækenland, Bulgariet, Cozar. Saa-
 vidt Chasdaï. Men af alt dette sees jo tydeligen, at
 han har havt et ret Begreb om Chazarernes Be-
 liggendehed, hvornel hvad han siger om Chazarer-
 nes

nes store Magt, passer sig bedre paa det syvende, ottende og niende Seculum end paa det tiende, da Vaginaker og Ruffer havde sat dem Grændser 4°). Ved selv samme Tid som Chasdai beskriver Keiser Constantinus Chazarien saaledes: Ujerne kunde, som Naboeer, paaføre Chazarerne Krig; Fyrsten af Alanien ogsaa, fordi hine Land grændser til de ni Chazariske Landskaber, hvilke, naar de pløndres, opvække Mangel hos dem, fordi de forsyne dem med alle fornødne Levnetsmidler; saasnart Chazarerne vare Uvenner med den græske Keiser, kunde han tilføie dem stor Skade, ved at lægge sig i Veien for dem, og uforsmodentligen at anfælde dem, naar de rejste til Særkel, til de ni Landskaber eller til Cherson, fra hvilken Stad saavel Indraanerne, som de Keiserlige, handlede til Chazarien ved Vaginakernes Midde. Saasnart den Alaniske Fyrste hindrer Chazarerne Afgangen til bemeldte Steder, saa er der en dyb Fred i bemeldte Landskaber; thi Chazarerne frygte den Alaniske Fyrste, og ere ikke i Stand til at føre Krig med begge. Bulgariet, som kaldes det sorte, kan og paaføre Chazarerne Krig. End videre bliver Constantinus ved, talende til sin Søn, de nordiske Folk ere meget gierrige og umættelige; derfor om enten Chazarer

4°) Buxtorf. præf. in Cosmi. Basnage Hist. d. Juifs T. 9. Part. 1. p. 10. ff. Barstier dans le 2^e Tome de Benj. de Tudels p. 297-306.

paa en De, og strakte sig hans Hænge indtil Hæ-
 vet Gargan paa en Længde af 30 Parasanger.
 (Naar det overdyevne fratages, passer alt dette
 sig paa Byen Astracan). I det Brev Chasdat
 selv skrev, som uden Tvivl er ægte, siges, at
 Landet Cozar var 270 Mile langt, og at det laae
 paa den 47 Grad Norder Brede (hvilket passer sig
 heel vel paa Byen Astracan, som ligger paa 46½
 Gr.). At Gesandtere fra Sarasan (maaskee Cha-
 rasan) til Abdetrahmen, Konge i Corduba, havde
 sagt ham, at Landet Cozar var til, hvilket Gesand-
 tere fra Constantinopel siden havde bekræftet, med
 Tillæg, at fra dem og til Cozar vare 15 Dages
 Rejse til Søes, men at der til Lands laas mange
 Folk imellem dem, og at der undertiden komme
 Skibe fra Cozar til Constantinopel, ladte med
 Fisk, Gilder, og andre Vare, saa og at de
 stode i Forbund med dem, og at de flittigen søgte
 hverandre Gesandter og Gaver til. De vare
 mægtige og stridbare, og havde krigige Krigshære,
 hvormed de undertiden gjorde Indfald i andre
 Lande. Fremdeles beretter han, at man kunde
 faae Brev did paa tvende Maader, nemlig til
 Jerusalem, og saa videre til Nisibis, Armentien,
 Barad, Cozar; eller og Slavonien og videre til
 Ungarn, Grækenland, Bulgariet, Cozar. Saa-
 vidt Chasdat. Men af alt dette sees jo tydeligen, at
 han har havt et ret Begreb om Chazarernes Be-
 liggenshed, hvormed hvad han siger om Chazarer-
 nes

nes-store Magt, passer sig bedre paa det syvende, ottende og niende Seculum end paa det tiende, da Vaginaker og Russer havde sat dem Grandser 4°). Ved selv samme Tid som Chasdai beskriver Keiser Constantinus Chazarien saaledes: Uzerne kunde, som Naboeer, paasøre Chazarerne Krig; Forsten af Alanien ogsaa; fordi hine Land grændser til de ni Chazariske Landskaber, hvilke, naar de plundres, opvække Mangel hos dem, fordi de forsyne dem med alle fornødne Levnetsmidler; saasnart Chazarerne vare Uvenner med den grækiske Keiser, kunde han tilføie dem stor Skade, ved at lægge sig i Veien for dem, og uformodentligen at anfælde dem, naar de reiste til Særkel, til de ni Landskaber eller til Cherson, fra hvilken Stad saavel Indraanerne, som de Keiserlige, handlede til Chazarien ved Vaginakernes Middele. Saasnart den Alaniske Fyrste hindrer Chazarerne Afgangen til bemeldte Stæder, saa er der en dyb Fred i bemeldte Landskaber; thi Chazarerne frygte den Alaniske Fyrste, og ere ikke i Stand til at føre Krig med begge. Bulgariet, som kaldes det sorte, kan og paasøre Chazarerne Krig. End videre bliver Constantinus ved, talende til sin Søn, de nordiske Folk ere meget sterrige og umættelige; derfor om enten Chazarer

4°) Buxtorf. præf. in Costi. Basnage Hist. d. Juifs T. 9. Part. 1. p. 10. ff. Barattier dans le 2^e Tome de Benj. de Tudela p. 297-306.

rer, Tyrker (det er Ungarer), Ruffer eller andre forlange Keiserlige Klæder, Kroner, eller Fruentimmer-Klæder, ja vel og den Grækiske Jyd, for en og anden Tieneste, saa skulde han umphylde sig med, at Keiser Constantius den Store havde forbudt det; og ligeledes, om de forlangte at besvogle sig med det Keiserlige Huus. Af alt dette sees, at Chazarernes Mage havde ubi Constantini Tid meget aftaget, saa at endog Alarnernes Første kunde trobse dem, og at deres Herskab paa Crim, og i de ni Lande, der laae lige over for ubi Asien, var da meget vakkende. Man sees og heraf, at de da dreve temmelig Handel; thi derfor reiste de til Cherson og de flere Stæder. Naar als dette, tilligemed hvad forhen er anført af Josephs Brev, overveies, saa synes det, at det egentligste Chazarlen, hvor deres rette Sæde var, haver i det tiende Seculo lagt ved Wolga, hvor og deres Hovedstad laae; hvorfor og de sorte Bulgarer, som boede Norden for dem, kunde bekrige dem, af hvis Hovedstad Bulgar endnu store Levninger sees imellem Simbirsk og Casan. Men jeg maae dog tilstaae, at siden lader det, at Constantinus har ved det sorte Bulgarie forstaaet enten det nu værende Bulgarie, eller og Bessarabien og Moldau, hvilket sidste kaldes endnu Cara Bogdan, der er, det sorte Bogdantien; og har han maaskee kaldet disse Lande Bulgariet, fordi der boede Blacher eller Balacher, hvilke

Hvilkomange Skribentere have, hvorvel urdtælligen, blandet med Vulgarer: I det mindste siger han paa et andet Sted, at Kufferne søjtede ud af Nieper til det sorte Bulgarie, Chazarten og Syrien, skal være Striade ved Pontus; thi til Syrien gik vel ikke deres Sellads. Imidlertid beholdte dog Nord-Delen af Erim og de ni Landstaber længe det Navn Chazaria, og befadde Chazarerne dem ogsaa endnu en Tid lang, hvorvel ei med den Fasthed som tilføen. Da Sarkel laae ved Donez, og altsaa langt fra Alanien, hvilket ligger Sønden for Floden Cuban, og grænsker til Mingrelien, saa sees, hvorvidt Alanerne have strejft, at de have kunnet skære Veien mellem Astracan og Sarkel. Fremdeles bliver Constan-tinus ved at fortælle, at Vaginakerne Land laae fem Dages Rejse fra Chazarien og Uzia, det er 30 Mile, hvorved ei man sigtes til det Chazartid, der laae Sønden for Donez; men til det der laae ved Volga, og hvoraf man kan slutte, at an sde Egn haver paa den Side ligget imellem Chazarer og Vaginakerne, saa og at Chazaret og Uzer have høet tæt sammen. Fra Vaginakerne til Alanerne vare sex Dages Rejse eller 35 Mile; hvoraf sees, at Vaginakerne have da maattet strække sig til Don, og det ei langt fra det nærværende Azov, som da har været Chazarernes Grandser paa de Kanter. Vaginakerne brede og nær op til Cherson (hvilken da eiede Lande ved Bizan og Osten for Nieper; saa at man derfor ei haver

nædig at sætte Daghvaer paa Erten, thi de bode da et alene Vesten for Mæyer, men og Østen for den, hvorvel noget høiere op). Men, bliver Constantinus ved, de bode end nærmere Vosporus, hvoraf man næsten maae slutte, at de dog have etet noget paa den østre Side af Erten, eller og strækket sig Sønden for Don ind i Asien, ei langt fra de ni Landstæder; hvorom man dog ellers ingen Efterretning har, og som venteligen ogsaa har kun været en kort Tid. Ved Særskel stødte ellers begge disse Folks Lande sammen, endda ind i Constantini Tid. Den Flod Ufruch, og dens Aem Chadir, anseer Dager for Eubat; Burtik for Udøket af Mæotis i Pontus, Fæstningen Samatareha for Taman, og Den Atech for den store Ø midt i Vosporo, og lige over for Taman; og forklarer han alle disse Navne, samt flere hos Constantinum, ei ulykkeligen af det Tyrkiske Sprog, som han mener. Chazarerne have talt. Men endskøndt jeg gjerne vil tilstaae, at der kan have været Lighed; sa maaes endog megen, imellem begge Sprog; saa maae dog agtes, at Chazarerne vare af de gamle og ægte Tyrker, de nuværende Othomaniske Tyrker ere af de nyere og ægte. Dog vil jeg ved denne Leilighed et drive paa, at Ungarernes og kaldes Tyrker, og at de længe vare forbundne med og en Art Underkæbter af Chazarerne, saa og at der ingen Lighed findes imellem de nu værende Othomaniske

glordes i den hele Egn Rintzi, der voxede Saffran, og dithen bragtes Slaver fra de Nordiske Folk. Noget efter kalder Abulfeda Derbent Chazarernes Derbent, venteligen baade fordi den længe var Grændsen mellem dem og Perser, saa og for den store Handel de der dreve. I den Fabel en Muhammedansk Skribent af niende Seculo beretter ²²), at et Arabisk Skib blev drevet fra det Caspiske Hav ind i Pontus, og derafra ind i Middellands-Havet, synes mig og at stikke en mørk Beretning om Handel fra Indien af over det Caspiske Hav ind til Pontus, og saa videre; og denne maae være bleven brevet ved Chazarerne, som det eneste handlende Folk mellem Pontus og det Caspiske Hav. Vel sandt, at de Indiske Vare bleve ogsaa hente fra Havnen Berenice i Egypten over det røde Hav, fra Ptolemæernes Tid af og lige til Portugiserne funde Veien om Cap; men den anden Veie igennem Persien, eller og Nord om det Caspiske Hav, ved Caravaner fra Indiens nordre Dele, er og meget gammel. Der have fra de ældre Tider boet Øster for det Caspiske Hav Chazarerne, et handlende Folk. Ja det lader endog af Plinio ²³), at Handelen har undertiden taget Veien over det Caspiske Hav selv, og fideh op ad Floden Kur, og til Phasia; thi der var ikkun 5 Dages Reise
mel

²²) Anc. relat. des. Indes p. 73. 74.

²³) l. 6. c. 19. p. 679.

mellem begge disse Floder. Ja Strabo ⁴⁾ siger endog, at Korserne, et Folk, der boede paa Vest-siden af det Caspiske Hav, og til Tanais, imodtog fra Meder og Armenter Mediske og Babyloniske Vare, hvilke de siden bragte videre paa Kameler, venteligen til Staden Diassurtas, som laae ved Pontus, og som var en almindelig Samlings- og Handelsplads for alle omliggende smaae Folk, 70 i Tallet, eller efter andre 300, hvoraf hvert havde sit Sprog. Dette sidste synes vel noget utroeligt, men de Vildeste nu værende Tilstand i America gjør det et ganske usandsynligt; hvortil kommer, at Europa og Nord-Asten vare i de ældre Tider vel omtrent i samme Tilstand, hvoraf den første er kun udkommen efterhaanden, og den sidste stikker endnu deri. Disse Korsere bleve rige ved denne Handel, og prydede sig derfor med Guld. Efter Korsernes Undergang komme Chazarerne op, og dreve Handelen. Efter dem faldt den i Bulgarernes Hænder ved Volga, og siden i Hansestædernes, som havde deres Oplag i Novograd, og førte Varene derfra til Wisbye og videre. I det ellefte Seculo, noget forhen og efter, vare Jalin, Jomsborg, og flere Vendske Stæder Oplagspladserne, og blev Varene af dem hentede i Ladoga og Novograd udi Rusland, hvorhen Bulgarerne venteligen have ført dem. Og paa denne Vel er det at Perler, Silke,

og andre Bæde ere fra meget gamle Tider komne til vort Norden; saa at det endog lader, at Sille har i de ældre Tider været mere gængs her end i Europa sydlige Dele. Dog da dette et egentliges ord kommer mit Forehavende, vender jeg mig til Chazarerne igten: Eddrisi ⁵⁵) den Araber, som skrev i det tolvte Seculo, beretter, at Ridsmandene drøge med deres Bæde over det Caspiske Hav, fra Musselmannernes Land til Chozar. Denne Beretning passer sig ganske godt paa det tiende Seculum og forhen, men om den passer sig paa det tolvte, tvivler jeg paa, i det mindste var da Chazarernes Stat næsten forgaaget, hvorvel Navnet endda tildeels forte Navn efter dem. Et barbare Folk maae nødvendig med Tiden faae Stæder, saa gik det og Chazarerne. Deres fornemste Stad var Khozar eller Uchel, nu Astracan ved Volga, som laae 11 Dages Reise fra Derbent, eller 66 Mile, hvilket kommer herliggen overens med Astracans Beliggenhed. Midt imellem disse Byer laae Samandar fire Dages Reise eller 24 Mile fra Derbent, og synes der efter at maae være Tenki. Floden gik midt igjennem Byen Uchel, paa dens vestre Side boede Kongen, og paa dens østre Side Ridsmandene og Kiranen. Byen var næsten tre Mile lang ⁵⁶).

Dens

⁵⁵) Geogr. Nub. clim. 5. Part. 7.

⁵⁶) Herbelot v. Khozar p. 1003. Witsen Noorden Oost. Tartarye p. 498. 708. Alg. B. Hist. 2. 21. p. 251. Geogr. Nub. Clim. 5. Part. 7.

Denne Beskrivelse kommer godt overens med den forhen anførte af Josephs Brev. Paa et andet Sted lægger Eddrisi ¹⁷⁾ Staden Chazaria ved Pontus og en Flod, og siger, at Chazarerne have Navn af den; og maas herved mærkes, at det er ham, som kalder den foregaaende Athel efter Floden Athol eller Wolga. Hvilken Bye han egentligen forstaaer ved denne Chazaria, skal jeg ikke sige, men den maas have ligget i de saa kaldte ni Landstæder, som tilhørte Chazarerne. Naar Rhosar var Dalangtar den fornemste Bye, som dog den Arabiske Skribent Al Bergendi gjør til Hovedstaden, og lægger paa den 36 Grad 30 Minuter norder Bredde, hvilket synes at gjøre den til Astracan, hvorvel Kejr hos Strahlenberg vil lægge den ved Udlobet af Floden Jait. Abulfeda gjør den og til Astracan, naar han siger, at den er Chazarernes fornemste Bye, og den samme som Atol, uden Tvivl Eddrisi Atol. Abulfeda anfører for dette tvende Arabiske Geographos. Den Persiske Astronomus Nasireddin, som leved ved 1260, lægger i sine Tavler Dalangtar, den Chazariske Konges Hovedstad, paa Længdens 85 Grad 20 Minuter fra de Canariske Der, og paa den 46 Grad 30 Minuter norder Bredde, og alt det samme siger ogsaa den Tatariske Astronomus Ulug Beig, som leved ved 1440. Men at de begge, helst den sidste, tale endnu om Cha-

jarets Hovedstad. paa en Tid, da den Chozariske
 Stat ei mere var til, det gjør de som Samlere,
 der blande nyt og gammelt iblandt hinanden. Alt
 dette bringer mig paa de Tanker, at Balangiar
 har virkelig været samme Bye som Chozar,
 Khol eller Astrakan, endskjønt Eddrisi taler om
 den, som en Bye for sig, og beretter, at den
 magtige Persiske Konge Ruschirvan eller Chos-
 roes I. har anlagt den.⁷⁸⁾ De øvrige Stæder
 vare: Sarai, som laae paa en Stette tvende
 Dages Reise fra det Caspiske Hav imod Nor-
 den, hvor den længste Sommer-Dag var 17
 Timer; Floden Wolga gik forbi den, og laae
 Byen paa Flodens østre Side: Orak, som
 laae paa den vestre Side, stod under den. Der
 var en stor Samlingsplads for Kjøbmænd og Tyr-
 kiske Slaver. Uzbekernes Khan opholdt sig der
⁷⁹⁾. Dersom Levningerne af Saraje eller Eja-
 regorod ei laae saa langt Nord, saa skulde jeg
 troe, at Sarai havde ligget der. Imidlertid kom-
 mer Beliggenheden atter temmelig overeens med
 Astracan, som desuden var de Tatariske Kon-
 gers Opholdssted indtil 1554, da Ivan Basi-
 lowis indtog den. Desuden betyder Sarai et
 Quus,

⁷⁸⁾ Herbelot p. 181. v. Balangiar. p. 1003. v.
 Khozar. Strahlenberg p. 195. Abulfeda i Dsch.
 p. 365. Nafireddin in Geogr. Gr. min. Hud-
 soni p. 100. Ulug. Beig ibid. p. 132. Geogr.
 Nub. Clim. 5. Part. 6. p. 242. Witsen. p. 749.

⁷⁹⁾ Herbelot p. 759. v. Sarai. p. 1003. v. Khozar.

Huus, et Vallads, hvoraf Gerrail er kommet. Siah Couch, det er det sorte Bierg, laae paa en De ved Udgangen af Tarrat, og synes at være den gamle Stad Tana, nu værende Azow ⁶⁰). Om Bhanaguria og Sarkel har jeg forhen talet, og om Derbent eller Dab Alabuab ogsaa. Men foruden disse skulde endda følgende Stæder have ligget i Chazarien: Kuran, Hadran, Segesan, Samandar, maoskee Terki, og Albatdha, hvilke tvende sidste Muschirvan skal have bygget. Et alene Bøstiggensheden af Chazaria gjorde den beqvem til Handel, men og de Grundsætninger dette Folk havde, nemlig at give frie Religions-Øvelse til alle Folk; en saa billig; en saa naturlig Grundsætning, men som dog oftere frembringes ved Sindssyge, end ved Menneskestærkighed og Vilddhed. Deres første Religion var den hedniske, men siden saae man nogle af deres Konger at være Jøder, og andre at være Christne. Man fandt desfore Jøder, Christne, Muhammedaner, Hedninger, at være blandede sammen i Chazarien, og den ene ikke at forsølge eller bagtale den anden for Troens Lærdomme, Tak være Handelsgeisten! ⁶¹). Men nu vil jeg igjen

⁶⁰) Herbelot. p. 1008. v. Siah Couch. p. 1003. v. Chozar. Geogr. Nub. Clim. 5. Part. 6. p. 242.

⁶¹) Herbelot. p. 1003. v. Khozar. G. Nub. Clim. 5. Part. 8. p. 244. Aff. Kal. T. 3. p. 4-12. Act.

- vende mig til Chazarernes øvrige Bedrifter i dette tiende Seculo. Den stribbare Ruffiske Konge
- n. 964. Svictoslav drog indod Batiſcherne ved Ocoa og Wolga, som endda gave Chazarerne i aarlig Skat en Skilling af hver Moug, og fordrede den af dem. Derpaa kom det til et stort Slag imellem ham og Chazarernes Chagan, hvorudi
- n. 965. han seirede, og indtog derpaa Staden Bellweſch eller Sarkel, undertvang ogsaa Jaſerne, det er Ujerne, venteligen dog ifkun en Doel af dem, saa og Raſogerne, der boede i Caſachia, hvilket er Coſachernes rette Føderneland, og laae ved Pontus Euxinus. Derefter undertvang han Batiſcherne, og paalagde dem samme Skat, som de havde forhen giuet Chazarerne ⁶²⁾. Men endtviſt Chazarerne havde nu lidet ſaa megen Afbræk, ſaa nævner dog Liutprandus, Biſkop af Pav
- n. 970. via ⁶³⁾, ſom ſelv var paa de Tider Gefandt i Conſtantinopel, dem iblant de Folk, der boede Nord
- n. 985. den for bemeldte Dye. Noget efter ſander jeg, at Svictslavs Søn Wolodimer haver havt Tyrker i ſin Hær mod Bulgarenne ved Donau, ſom det lader; men om Chazarer forſtaaes ved diſſe Tyrker, ſkal jeg ikke ſige, efterſom Meſtor kalder dem

Act. Sanct. in Mart. T. 2. d. 9. p. 19-22.
 Baratier dans le 2. Tom. d. Benj. de Tudele.
 p. 305. 308. 311. Buxtorf. præf. in Coſti.
 Theophanes in Corp. Byz. T. 6. p. 236.

⁶²⁾ Meſtor p. 85. Thumanns öſt. B. p. 157. 158.

⁶³⁾ lib. 1. c. 2. apud Reuberum p. 92.

den ellers allevegne Kosarer; men paa den anden Side finder jeg ellers intet andet Folk mere paa den Kant, som kunde kaldes Tyrker. Paa den Tid søgte Bulgarene ved Volga, der vare Muhammedaner, Catholikerne fra Rom, Jøderne fra Chazarten, og Grækerne fra Constantinopel, hver at overtale Bolodimer og hans Folk til deres Tro; men han antog de sidstes. Dette, saa og at Jøder boede i Chazarien, gjør mig det atter meget troeligt, at Jøderne have og forher søgt at omvende Chazarernes Konge, og venteligen naaet dæres Hensigt. Førend Bolodimer lod sig døbe, helbredte og indtog han Cherson paa Crim, og skilte saaledes Grækerne ved den, samt indskrænkede Chazarernes Røge paa de Kanter, hvilken tog af ligesom Russernes tog til. Ja det lader endog, at Bolodimer har underkøstet sig de ni Landskaber, og derved tilføjet Chazarerne det smerteligste Tab; thi i det mindste er det vist, at han satte sin Søn Mstislaw til at herske over Staden Tmutarakan, det er Tamartach eller Taman; og lader det, at denne Mstislaw haver siden registeret over Chazarerne, i det mindste over endeel af dem ⁶⁴).

S. XIV.

Men endnu forestod Chazarerne et større Bedrifts Støb, nemlig den Græske Kæiser Basilus ^{ter i det els leste Ges culo.}

og

⁶⁴) Nestor p. 99 s 109. Zhanmann Ostl. Wdlr. p. 128. Daer Westl. 109. 114.

og den Russiske Konge Smetopolk i Kiow, en Søn af Wolodimer, hvilkens Cedrenus uretteligen kaldte Sphengus, Wolodimirs Broder, foreenede sig sammen, og overfulde Chazarten. Den græskste Flode og Hær anførtes af Kongus Andronici

a. 1025. Søn, og vare de foreenede saa lykkelige i det første Slag at fange den Chazariske Fyrste Georgtus Tzuli Søn, som efter Navnet at dømmes har været Christen; hvorpaa de indtog Chazarien, og deelte sig formodentligen i det, saa at Grækerne vel have beholdet Crim, og Russerne hvad der laae paa det faste Land Sønden for Donek ⁶⁵⁾. Og herved gik det Chazariske Rige næsten til Grunde; thi enskændt baade Russen og Græker bleve siden af Uzer eller Romaner fordrevne fra de Lande, Chazarerne havde ejet paa Crim, og Sønden for Donek, saa hialp det dog ikke Chazarerne, endskønt Crim beholdt længe Navn efter dem, og der og venteligen have længe vedblevet at bøde mange af dem. Det synes og, at Uzerne have skilt Chazarerne ved deres Rige ved Wolga, i det mindste herskede der luttet Uzer og ingen Chazarer, da det store Tatariske Indfald skede i det trettende Seculo; og denne Forandring troer jeg beqvemmeligst at kunne være skeet paa denne Tid, da Chazarerne vare saa meget svækkede, og bleve angrebne paa alle Kanter. Imidlertid lader det dog, at Chazarerne have endda vedligeholdt

et

⁶⁵⁾ Nestor p. 117. Cedrenus C. Byz. T. 3. p. 556.

et frit og uafhængigt Rige, indtil bemeldte store
 Tatariske Indfald, og som alle deres andre Lande
 vare erobrede, saa ved jeg paa intet andet Sted
 at finde det end i nu værende Casardie; som ligger
 inde i Landet, og midt imellem den sorte Søs
 og det Caspiske Hav. Det lader ellers; af Nestor
 og Dlugoffus den 10te Historie-Skriver, at Ujens
 have bemestret sig en stor Deel af Chazarernes
 Handel, og en overladt den til Bulgarene ⁶⁶⁾.
 Men nu at komme til hvad der videre efter Ti-
 dens Følger er hendet Chazarerne, saa finder jeg,
 at den Russiske Prinds Mstislaw, der regierede ^{A. 1022.}
 i Laman, har undertvinget Cosackerne, der boede
 sydligere end Chazarernes, til Landstæder, og at
 han derpaa er draget ind med dem, og Chazarer ^{A. 1026.}
 at stride imod sin Broder Jaroslaw, som herskede
 i Kiow, hvarvel de nogle Aar efter gjorde Fred
 sammen, saa at Mstislaw beholdt alt hvad der
 laae Østen for Nieper, og Jaroslaw hvad der laae
 Westen for den, tilligemed Novogrod; Men en ^{A. 1035.}
 del Aar efter lode Mstislaw, og arvede derpaa
 Jaroslaw ogsaa hans Lande; tilligemed hvad han
 eiede i Chazarten ⁶⁷⁾. Noget for denne Tid be-
 retter vor Snorro, at Harald Haardraade, som ^{A. 1034.}
 da var Hovedsmand over Varegerne eller Varin-
 ger:

66) Suhn von den Ujen, im Anhang zu dem Deut-
 schen Nestor p. 282. 283. 291. 292. 303. Nestor p. 152.
 152. Dlugoffus l. 4. col. 351. 352. Anna
 Comnena C. Byz. T. 11. l. 10. p. 215.

67) Nestor p. 123 & 125

gerne i Grækenland, (det er, de Nordiske Gøtt, Danske, Norske, Svenske ic. som tjente den Græske Keiser) drog med dem og Grækerne, anførte af den berømte Georgius. Maniaces, vider og breder om paa de Græske Øer, og indtog der meget Land fra Russerne (det er) Chozarterne. Jeg slutter, at ved disse Græske Øer maae her Erim og flere forstaaes, hvorved det bliver rimeligt, at Chazarerne havde der givet Opstand imod Grækerne, og søgt at affaste deres Nag. Ved denne Leilighed kan jeg ikke efterlade at anføre, at vor Svetro paa et andet Sted nævner og Daghinakerne, naar han siger, at Keiser Alexius kom til Pejina Bald, det er, Daghinakernes Mark, da han drog i Krig mod Blacumanna Land: Blachernes eller Valachernes Land. Med disse Haralds og Georgii Selevindinger over Chazarerne mener jeg at det og har Sammenhang, som Cedrenus og Zonaras berette, at Alda, af Fødsel en Alaner, og Enke efter Georgius, Fyrste i Abasgien (hvilket laae Sønden for Chazarerne's ni Landfæber), vænled til Keiseren; det faste Slot Anavabits, hvorfore Keiseren gæbde henderen Demetrius til Magister militum; men noget efter aphaede Demetrius Fyrste i Abasgien (hvilket jeg slutter at have været bemeldte Alda anden Mand) Forbundt med Grækerne, og igientog de Fæstninger og Stæder, som han forhen havde overladt til Dem.

dem⁶⁸): Hos Nestor forekommer siden ved 1054, 1060; og senere: Tæller, det bekræftes som Hedninger og Ruslands Slender, i hvilken første Hensættelse jeg neppe kunde troe, at de have været Chazarer: thi islans dem vare da vist flere af andre Relligtons-Forvandre; desuden synes de da at have været alr. for svækkede til at kunne gjøre saa jævnligt Jædsfald i Rusland. Efter Jaroslars Død finder jeg adskillige Russiske Prindsler efter hinanden at have regjeret i Taman og omliggende Egne; som Sles, Kostslaw, der tog Skat af Cosakkerne, og andre omliggende Fjell, men regjerede ifkan eet Aar. Siden finder jeg Roman nævnet, som blev dræbt af Uzerne; Na-tibor, David, Boladar; og Oleg, som er den sidste der nævnes; og forlod han Taman, og drog til Czernichow. Noget før og efter alt dette begyndte Uzerne eller Comanterne at bekriige Rusland, vunde først et Slag og siden et andet, saa at de trængde ind til Czernichow; og ved denne Leilighed tænker jeg, at Chazarten i Crim og Sonden for Don er faldet i deres Hænder, og at Grækerne have igien erobret Cherson. Og til denne Uzernes Magt hiulpe de Russiske Fyrster selv, da de betente sig af dem til at bekriige andre Russiske Fyrster, deres egne Brødre og Svends-

⁶⁸) Harald Haardraades S. c. 3. Hakon Herdebredds S. c. 2. Sams og Schönings Forbedr. p. 253. 256. Cedrenus p. 573. Zonaras C. Byz. T. 10. Part. 2. l. 17. a. 14. p. 186.

- u. 1078. **Wundsbörn.** De disse Omveltninger forenede
 Chazarer og Uzer sig sammen med nogle Russiske
 Fyrster imod Roman, Regent af Taman, og ihjel-
 sloge de begge ham; og de første fangede hans
 u. 1079. Broder Oleg, og sendte ham til Constantinopel;
 hvilket viser, at de endnu holdte sig til Grækerne.
 Men nogle Aar efter kom Oleg tilbage, og satte
 u. 1083. sig paa Thronen af Taman, og lod de Chazarer
 nedhugge, som havde dræbt hans Broder Roman.
 Men efterat han havde regieret der i elleve Aar,
 forlod han Taman, og drog til Czernichow, som
 forhen er sagt; og saar det, at Uzerne have siden
 efterhaanden spillet Mæster i den Egn; dog gave
 Chazarerne endda Stat til Russerne, da Ne-
 u. 1119. stor Krov ⁶⁹).

S. XV.

Vedr. Det hele 12 Seculum giennem tales, ej et
 der i det
 tolvte Seculo. Ved om, at Russerne have kriget med Chazarerne,
 men alene med Uzerne, hvilke da havde Charza-
 rernes Lande i Besiddelse. Imidlertid vedbleve
 Chazarerne at boe ved Pontus Eurinus ovenfor
 Alanerne, der hvor Pontus og Naotus løbe sam-
 m. 1140. men, hvorvel de den hele Tid igiennem ei sy-
 nes at have havt nogen frie Stat der, men at
 have staaet under Uzerne, deres forrige Wundsfor-
 vandte, som da, efter Nestor Fortsætter, boede
 ved Wolga og Don. Udi dette Seculo rejste den
 Jøde

⁶⁹). p. 132. 133. 134. 135. 139. 141. 142. 150. 49.

Jøde Detachias Verden om, for at udforske Jø-
 dernes Tilstand, og kom iblandt andre Lande til
 Tartariet, som han efter Bredden igiennemreiste
 i sexten Dage, og hvor Havet (venteligen Pom-
 tus) gaaer ind paa een Dags Reise, og skiller
 Tartariet fra Chazariet eller den Lauriske Cher-
 sonesus (Det er nu værende Erim), hvor det er
 brugeligt, at Qvinderne Dag og Nat begræde
 deres afdøde Forældre, og holde ved dermed, ind-
 til nogen af deres Sønner, Døttre, eller Paa-
 rørende dør, da de begræde dem, og aflade at
 besørgede de første. Modrene lære Døttrene disse
 Sørgefange. Der reiste Detachias i otte Dage
 Sytten Floder løbe igiennem Landet, som tilfaldt
 forenede sig til een. Maaskee han forstaaer Bø-
 pords herved. Der er, hvor Landet er smallest,
 og ikkun een Dags Reise bredt, et Hav, som
 giver en uldbelig Stank fra sig, hvortimod det
 paa den anden Side ikke stinker. Ingen kan
 derfor, uden han strax vil dør, reise over det stin-
 kende Hav, ja naar Vinden fører Stanken fra
 det slumme Hav til det friske, dør og mange,
 som begive sig paa det sidste. Ved dette stinkende
 Hav forstaaer Detachias uden Tvivl Maotis. At
 han nævner Tartariet, gjør enten hans Fortælling
 heel miskenkt, eller og maaskee han have reist i det
 tidligste et førend det trettende Seculi Midte,
 eller og er Tartariet blevet ved en senere Af-
 skæder indstillet i hans Beretning isteden for

Schichten, Elmanien, Polowzien, eller noget saadant. Thi Tatarerne begyndte ei at vise sig paa de Kanter førend 1220; thi endskjønt Nestors Fortsætter nævner allerede Tatarer ved 1154, saare de dog uden Tvivl ogsaa der indstiftede Istedent for Polowzier; thi der siges, at Indvaanerne af Klow vare bange for at undertvinges af Tatarerne 7°).

§. XVI.

De drifter i det tredte og fjerde Seculo. I det trettende Seculo skede en nye stor Omvæltning i Landene ved Wolga, Don, og Donau, og paa Crim. Thi Tatarerne, eller rettere Mangalerne, gjorde Indfald i dem, og undertvingte dem, og det i Anledning af den lykkelige Krig de førte imod Mahomet Sultan af Carizme, A. 1220, som tog sin Tilflugt til den De Abasour Casire, som laae i det Caspiske Hav, hvor han døde, og som af Nassreddin siges at legges i Corcan udi Persien, og at være en Handelsstad udi Chozar si langt fra Astrabad, hvilket samme Ulus Weig ogsaa siger, alene med den Forfiel, at han gjør den til en Handelsstad i Torjan. Og heraf sees efter Nines Tanke uovervindelig, at Eggen ved Astrabad har været Chozarernes rette Hiem. I midlertid blev hans Son Selafeddin tappert ved at forsvare sig, og igientog adskillige

79) Geogr. Nub. Introduct. p. 5. Clim. 6. Part. 5. p. 259. Nestor p. 223. 248. 264. Petachias in Wagenförlis Exercit. 4. p. 162. 169.

af sin Faders forlorne Lande. Til sidst brød han A. 1228.
 ind i Surgistan eller Georgien, hvis Konge
 gif ham imøde med en stor Hær, hvortilant
 og vare Chazarer, hvilke han forhen havde af-
 velebragt Forkædelse hos sin Fader, da de en-
 gang havde gjort Oprør imod ham. Betienende
 sig heraf sendte han dem Salt og Drøv; for
 at bringe dem forrige Venskab og Forbund i
 Indring; hvorved de og bleve saa skamfælsde, at
 de forlode Georgierne, og drog hielt; hvorpaa
 Gelaleddin slog Georgierne, og indtog deres
 Hovedstad Teflis. Herbelof mener, at disse
 Chazarer ere de, som boede Norden for den
 Caspiske Sø; men jeg tvivler paa, at de nogens-
 finde have staaet under Sultanerne af Caspian,
 hvortil de af Afrabad have nødvendigen maatt
 tet gjøre det, saasom de vare rundt omkring om-
 givne med bemeldte Sultans Lande. Efter dette
 brøde Mungalerne videre frem, og kom ind i
 den i Cingiskans egen Tid, eller og snarere under
 Batou, for Staden Tana eller Orna, nu Azow, A. 1235.
 ved Don, som var en stor Handelsstad for Mus-
 selmanerne, og hvor der boede mange christne Cha-
 zarer, Ruffer, Alaner. Denne indtog og øde-
 lagde de. Derefter indtog de Chazarien, hvore-
 ved jeg tænker at bør forstås baade det frite i
 Casardie, saa og det der stod under Tumanerne
 eller Uzerne. Disse sidste joge de ud, og snebde da
 mange af dem til Ungarn, hvortilant ogsaa vare

Chazarer, hvoraf uden Tvivl det Sted Kozar war i Siebensbürgen haver Navn ⁷¹⁾). Og fra denne Tid af har alting paa Crim, ved Den og Wolga, og Skuden for dem, været Tatarisk, i det mindste stærk blandet dermed. Indtil Tyrker og Russier have begyndt at udbrede deres Herredømme, som dog langt fra ikke har kunnet fortrænge Tatarerne. Det varede og længe ved efter denne Tid, at Norddelen af Crim, ja hele Crim, førte det Navn Chazaria eller Gazaria, som ved Aar 1253 af Rubruquis ⁷²⁾, der endog tilslagger ganske Crim saadant Navn, hvilket har dog uretteligen gjør til det samme som Cefarée, uretteligen fordi Keiserne have besiddet det; ved 1333 af Pave Johannes 22, som i et Brev til Erkebiskopen af Boeprus, det er Bosphorus, siger, at Gazars, hvorved her nok alene forståes Crim, hørte i Tartariet, og at der vare mange Schismatisci og Bantroer ⁷³⁾. Ingen Under, at Paven kalder Chazarenes Schismatici, siden de vare

71) H. gen. d. Tatars Part. 3. c. 17. p. 303. 306. Nasreddin in Geogr. Gr. Min. p. 106. Ulug. Beig. ibid. p. 138. Albéricus Part. 2. p. 509. Plan Carpin chez Bergeron Art. 5. col. 47. Haithoni Hist. orient. c. 21. p. 36. Thunmann dnl. Bdt. p. 132. Rubruquis c. 1. p. 5. chez Bergeron i Bñsch. Geogr. T. I. part. 2. p. 1198. Herbelot. v. Gelaledin. p. 371. 372. Petis de la Croix Hist. de Genghiz Chan. p. 232. etc.

72) c. 1. col. 1. 2.

73) Raynaldi Annal. Foel. T. 9. p. 457. ann. 1333. art. 36.

af den Græske Kirke; men om han ved Bantroe forstaaer Tartarerne, som vare Muhammedaner, og tildeels Hedninger, eller og om det endnu haver været Hedninger og Muhammedaner iblant Chazarerne, skal jeg for vist ikke sige. Ved 1422 beretter Ducas ⁷⁴⁾, at Keiser Michael Hørde sin Søn Constantinus til Regent over de Lande ved Pontus, der vare nær Chazarien, ved hvilket sidste væsensligen maae forstaaes Crim. Men da taler Ducas meget uegentligen, thi de Græske Keisere eiede da intet uden for Thracien Nord paa, med mindre at noget paa Crim selv haver endda tilhørt dem; i det mindste komme Tartarerne der først længe efter under Tyrkernes Magt. Ja ved 1579 bruger endnu Martinus Broniovius ⁷⁵⁾ det Navn Gadzaria for Crim. Og nu blev Virkningen af den Chazariske Stats Undergang denne, at Derbent, der forhen sagdes at stille imellem Chazarer og Perser, sagdes noget efter Midten af det trettende Seculo at stille imellem Bait Borcah og Bait Holakuh, det er Boreahs Huus og Holakuh's Huus, fordi den Mungaler Borcah regierede Norden for Derbent, og den Mungaler Holakuh Sønden for den. Byen Taman var ved Bosporus den sidste Bye mod Sønden, som det Huus Borcah eller Uzbekernes

⁷⁴⁾ c. 23. p. 59. Bullialdus in enndem p. 184.

⁷⁵⁾ in Desbr. Tartariae apud Schwandinerum in Ser. Ungar. p. 218.

eiend på den Kant. Den behoedes af Vantroende, Det er, Christne, og venteligen Chazarer ⁷⁶⁾. I dette Seculo gjorde ellers Daverne sig megen Umag med at bringe Chazarerne, og andre hedenske og schismatiske Folk, til at erklende dem og den catholiske Lære. Til den Ende ud-
 a. 1253 sendte Innocentius IV. Dominicaner-Munke;
 a. 1288. og Nicolaus IV ligesledes ⁷⁷⁾.

§. XVII.

^{Stiebne i florentide} I det fiortende Seculo reglerede Mungas lerne eller Tartarerne endnu over Chazarerne. Saaledes vidner Martinus Canutus ⁷⁸⁾, som skrev
 a. 1321. ved 1321, at Tartarerne da besadde Gazarien, hvorved han maae forstaae ei alene Crim, men og de ni Lande og Strækningen til Wolga; thi han siger, at Rufferne vare skattpldige under Tartarerne sin Gazaria, og at disse lode sig ved Soldanen af Babylon, det er Hulacous Efterkommer, som regierede ei alene over Babylon, men og over Persien, bringe til den Muhammedanske
 a. 1350. Lære. Derimod siger Haitbo ⁷⁹⁾, at det Land Gaccara, hvorved han ei kan forstaae andet end Chazarien, stod under Casan Kan Konge i Persien; men ved det Chazarien maae forstaaes det
 ald-

76) Abulfeda i Düsç. B393. T. 5. p. 316. 309.

77) Raynaldi Annal. Eccl. T. 1. p. 634. ann. 1253. n. 48. T. 2. p. 403. ann. 1288. n. 32.

78) in Gestis Dei per Francos T. 2. p. 1. 7. 32. 38.

79) Hist. Orient. c. 43. p. 66.

ældgamle, som ligger i Persien ved Astrabad, thi det Norden for Caucasus stod under de uskeftige Tartarer. At Chazarer have nedsat sig i Ungarn, hvorhen de ei kan være komne paa anden Maade, end at de tillige med Cumarer ere flygtede did for Tartarerne, det sees af de Kirke-Love, som Concilium i Pressburg har givet, nemlig at ingen maa gifte sig med de skætterske Tartarer (et Slags Manichæer) og de schismatiske Sazarer, eller nogen anden, som er den christne Lære imod ⁸⁰). Men at ville heraf med Thunmann ⁸¹) slutte, at det Ord Ræger, Kiætter, er kommet af Chazar, og af Theologis i Tydskland og Norden siden tillagt alle dem, der afvege fra deres Meentinger, saa at Chazar siden den Tid ei betynde mere et Folk, det vilde være at begaae en dobbelt Bilsfarelse; thi jeg skal siden vise, at Chazar endnu betyder et Folk, og dernæst er det en bekjent Sag, at det Ord Kiætter er opkommet af det Grækske Ord *καταπόσι*: roën, hvormed Novatianerne i det tredie Seculo allerede selv belagde sig, for at vise, at de vare renere og helligere end andre. Dog denne Mangel paa Opmærksomhed betager Thunmann intet af den Ære, at være den første, som har en sand Fortieneste af den Chazariske Historie. Pave Urbanus V

§ 4

ved:

⁸⁰) Raynaldi Annal. Eccl. T. 4. ann. 1346.
p. 254. n. 80.

⁸¹) Øst. Wilt. v. 122.

vedblev ligesom hans Formand, at trægte efter at bringe Chazarer og mange flere Folk til Forening med den catholiske Kirke, og udsendte Minoriter-Munkke til den Ende ⁸²⁾; men det lader sig ikke saadant her ikkun lidet frugter.

§. XVIII.

Den ædle Venetianer Barbarus, som 1422, ⁸¹⁾ begjorde en Rejse til Tanais, siger, at Alania, Cumania, og Gazaria grændsede hen til det Caspiske Hav ⁸³⁾. Vil man nære holde sig til disse Ord, saa maae Cabardie her forstaaes ved Chazarien. Michorius ⁸⁴⁾ beretter, at paa de Circassiske Vierge boer de Gazariske Folk, som ere meget skribbare, og antagne i ganske Asien og Egypten (venteligen til Soldater, og have uden al Tvivl været mange af dem iblant de saa kaldte Mamelucker i Egypten). Hos dem fløbte Tatarerne ved Wolga deres Forsvars-Naaken. De vare græskke Christne, ligesaavel som Circasser og Mingreller, og kaldte de da levende Græker dem Abgazarer, og Abgazel. Peyssonnel ⁸⁵⁾, som var fransk Consul i Crim, vidner, at der endnu i vore Dage boer et Folk, som kaldes Chazarer,

⁸²⁾ Raynaldi Annal. Eccl. T. 4. p. 481. ann. 1369. n. 14.

⁸³⁾ ad calcem Historiæ Rerum Persicarum Bizari p. 442.

⁸⁴⁾ de Sarmatia Asiatica l. 1. c. 7. in Novo Orbe regionum p. 457.

⁸⁵⁾ Obs. hist. p. 80. 751.

zarer, Norden i Georgien, med hvilket Abil Shah, Efterfølger af den navnkundige Nadir Shah, krigebe i Begyndelsen af sin Regiering. Ved denne Feilighed kalder han dem en Tatarisk Stamme; men maaskee han gør det alene, fordi man almindelig kalder alle Folk paa de Kanter Tatarer. I det mindste paastaer han selv, at de et tale Tatarisk, men Circassisk; og hvad deres Oprindelse angaaer, da mener jeg ved denne hele Afhandling tilstræffeligen at have vist, at de ingenlunde kan regnes til Tatarer. Ved Astrabad i Persien boe ogsaa endnu Chazarer, hvilke hjulpe den retmæssige Thron-Krøning Thamas Shah imod Sultan Afchreff: Samroun, som see A. 1725. retter dette, var endeel Kar sønierer i Færd for at omkomme i Astrabad i Anledning af en Opstand Chazarerne der gjorde, 2000 i Tallet. Ved den A. 1744. Feilighed siger han, at de nogle Kar forhen havde været 8. til 10000. Mand stærke, øste plyndret store Stæder, drevt de forrige Persiske Kongers Krigshære tilbage, og beriget sig med Bytte. De boede i Landskabet Astrabad, og paa de høi- liggende Bierge.⁸⁶⁾ Smelin⁸⁷⁾, som haver været A. 1771. ret paa Grøndsjerne af Astrabad, kalder Folket Katscharer, og siger, at de ere nu ganske frie, og at mange Perser flygte til dem. De have in-

S gen

86) Hanwags Reisen S. 2. S. 33. P. 173, L. 1. P. 158
141: 271.

87) Russiske Reise. L. 3. P. 467.

gen Regenters, enhver er sit egen Herre, og de ere alle lige. Efter al Anseende ere Chazarerne i Astrabad af den Muhammedanske Lære, og det samme troer jeg om dem Norden i Georgien. Jeg kan ellers ikke ved denne Lælighed tilbageholde den Betragtning, hvor forgængelige de menneskelige Ting ere. Det mægtige Chazariske Folk, som engang udstrakte sin Vælde fra det Caspiske Hav, Wolga, og den sorte Sø, til Østersøen, som paa den ene Side kom Perser og de Arabiske Calipher undertiden til at slæve, og som paa den anden truede Danmark med Krig: dette et alene krigeriske, men og handlende Folk, dette Folk, som gav frie Religionsvælle i en raac og lidet oplyst Tid, og derved viste, at det var mere filosofisk end andre da værende Folk, som dog ellers befadde større Kundskab og Videnskaber: dette Folk har endog været ubekendt, eller i det mindste lidet kendt, af de største Historici. Vel sandt, at endnu tvende Folk paa forskjellige Steder endda bære dets Navn; men den Sag er og næsten ubekendt. Hvor forkeerte Menneskenes Domme ere, hvor lidet de vide at sætte Pris paa det sande Gode og Skønne, kan sees deraf, at Historien melder med saa Lintel om Chazarernes Handel, men derimod er oplyst med deres røveriske Bedrifter; thi hvad andet Navn fortjene Krige? Langt hellere havde jeg underholdt mine Læsere med Gjerninger, der hadre

Mær-

Menneſteligheden, end med ſaadanne, der vanære den, eller og med tørre, men nødvendige Underſøeſer om Oprindelse og Beliggenhed. Men Hiſtoriens ypperſte Lov, Sandhed, har nødte mig til at handle ſaaledes, og ei at fortælle om det end hvad jeg vidſte.

S. XIX.

Naar endſkiønt-iffku tvende maadelige Foll ^{Circaffer og Cabars} endnu bære det Chazariske Navn, ſaa er det dog ^{der ſtamme fra Chazarer.} mere end Formodning, at Circafferne, et talrigt Foll, ſtamme fra dem, et Foll, ſom endnu er ſaa berømt for Skønheden af ſine Fruentimmer, ſaa at Aſiens Monarker vønte at beſætte deres Scrailler med dem. Dog det vilde være forgieves at gjøre dem til Chazarer, ſaaſremt den lærde Deguignes ⁸⁹⁾ har Ret, at de ſtamme fra Kirgiſerne, ſom boe i det ſtore Tatarie ved Svæ Baikal. Dette ſlytter han af det Navn Kirkeſ, hvormed de ſelv kalde ſig, og formoder han, at de ere komne til det nu værende Circaſſien med Mungalerne i det trettende Seculo. Dog alt dette vilde falde bort, ſaaſremt Circafferne vare de ſamme Foll ſom Cerceta, eſter Paſtorii ⁹⁰⁾ Meening, om hvilket Foll Plinius ⁹⁰⁾ og flere gamle Skribentere allerede tale. Men vilde man antage

88) Hiſt. des Huns T. IV. l. 22. p. 272. 273.

89) In Orig. Sarm. p. 24.

90) l. 6. c. 5. T. 1. p. 658.

antage dette, da maatte man enten troe, at Chazarerne vare i meget gamle Tider gaaene over Volga, eller og at Circasserne ei stammede fra dem, men at de vare indlemmede i dem, ved det Chazarerne i lang Tid herskede over dem og de omliggende Egne. Vist nok er det, at Navnet Kerketa og Kirkes kommer meget overeens, og at de første boede ved Pontus ei langt fra det nu værende Circassien. Hvad Kirgiserne angaaer, da beskriver Deguignes ²¹⁾ deres Land, efter Chinesernes Beretninger, at have ligget mellem Obu og Angara, og deres Sprog at have været det samme, som Isurernes. Menander ²²⁾ fortæller, at den Tyrkiske Konge Disabulus, som boede Østen for det Caspiske Hav, forærede et fanget Fruentimmer af det Folk Cherchis til Zemarachus, Keiser Justini Gesandt, venteltigen for hendes Elskønhed. Her synes man at igien kiende Circasserne; men Spørgsmaalet staaer ligesuldt ved Magt; om de da boede der, hvor nu, eller i Kirgisernes Land. Deguignes ²³⁾ antager det sidste. For at komme ud af den Sag, om Circasser ere Kirgiser eller ikke, vil jeg først handle noget om disse sidste. Den Tatariske Historiskri-
 fter Abulgasi Bayadur Kan ²⁴⁾ siger, at i

Stn:

²¹⁾ l. c. T. 1. Part. 2. Descr. de la grande Tatarie. p. 60.

²²⁾ Exc. leg. in C. Byz. T. 1. p. 109.

²³⁾ l. c. p. 388.

²⁴⁾ Hist. gen. d. Tatars. p. 99 - 102.

Gengis Kans Eid boede den Stamme Kirgis i et
 frønt og frugtbar Land ved Floden Selinga, og
 havde tvende Stæder. De underkastede sig denne
 Erobrer. I Førstningen var denne Stamme ikke
 talrig, men siden foreenede adskillige Mungaler
 og flere Folk sig med dem. Kytshkow ⁹⁵⁾ be-
 skriver Kirgisernes nu værende Veltiggenhed. saa-
 ledes: de grændse til Floden Jait, som skiller
 dem fra Baschkirerne. To Horder af dem have
 underkastet sig Russerne, hvoraf een boer ved
 Floden Jemba. Kirgiserne ere talrige, men et
 saa stridbare som Turkmanerne. Landet China
 tager sine Regentere fra dem. Den store Kirgi-
 siske Horde er endnu frie, og boer ved Turkestan,
 og hen til Tashkent. Den kan stille 10000
 Mand i Marken. Det Kalimuckiske Folk, Sjun-
 gorer kaldet, har ofte ført lykkelige Krige med
 dem, og tvunget endeel Kirgiser under sin Lydighed;
 hvilket har vedværet, indtil Sjungorerne ere
 bleve ganske overvundne og udrøddede af Chines-
 erne. Pallas ⁹⁶⁾ beskriver Kirgiserne som et A. 1754.
 phlegmatisk Folk, og ei nær saa gode som Kas- A. 1757.
 muckterne; hvorimod han tilføoer, at de ere langt
 reentligere. De ere Muhammedaner, og aldeles
 ikke grusomme. Han beskriver dem meget usig,
 men siger ikke et Ord om Fruentimmerets besyn-
 der

95) Orenburgische Topograph. i Dschinas Magazin, F.
 5. p. 463. 466. 469. 471. 472. 476. 481.

96) Reiser in Russland T. 1. p. 309. 385. 400.

berlige Stidighed, og de fleste af Mandfolkene beskriver han som grimme; hvoraf jeg slutter, at Circasserne ikke stamme fra dem. Men en anden Omstændighed, han fortæller, beviser, saafremt den er rigtig, at de og Chazarer have intet fælles sammen, nemlig: de have selv fortalt ham, at de og Tyrkerne havde forhen været sammen, og udbredt sig til Euphrat: de havde havt deres egne Regentere, hvoraf Jafnd Chan havde været den sidste; denne havde villet bemestre sig den Tyrkiske Throne, og derfor omkommet tvende af Mahomets Datter: Sønner, Hasan og Hussain; men derpaa havde Tyrkerne jaget ham og dem ud. Siden havde de boet hos de Mogaiske Tatarer, og derpaa fordrevne af dem, givet sig under Beskyttelse af en vis Kergis Chan, som grændsede op til Szlungorerne. Men ham havde de og forladt, og derpaa begivet sig til deres nu værende Døpæl. Og efter ham kaldte de sig Kergis Chafak, det er, en Krigsmand af Kergis. Af denne mærkelige Fortælling sees, at de selv holde deres Navn Kergiser for nye; hvorfor Circasserne, et gammelt Folk, et kan have noget fælles med dem. Dernæst sees, at de blande Araber med Tyrker; thi Hasans og Hussains Tildragelser ere skete under de første Arabiske Calipher, og have intet tilfælles med Tyrkerne. Det lader ellers, at de i den Arabiske Historie saa berømte Azrekhenet eller Azarakiter ere de, som

Kir-

Krigsferne udgave for deres Forsædre; men da feile de meget i deres Beretninger; eller og har Pallas forstaaet dem usigtig. Thi Chartæerne holdte med Husen Hashem eller Mahomet's Afkom; de vare en vis Secte iblant Mahometanerne, og kaldtes saa af deres Skrifter Azarak. Jezid var ikke deres Konge; men deres Stende, en Søn af Caliphen Moawlah, og selv siden Caliph. Første Gang overvandt han dem paa Grændsen af Syrien og Arabien; hvilket viser, at de gierne have kunnet opholde sig i Egnen af Euphrat. Siden stredede de atter til Eusa og Ispahan, efter at de havde samlet en Hær i Persien. De plyndrede Landskabet Susier eller Ahwaz. Men ved Misabur i Chorasan lidde de et stort Nederlag; Mange af dem boede i Egnen af Mosul ved Tigris-Floden. Noget Aar efter bleve de atter slagte ved Ahwaz, og maatte flygte til de inderste Delt af Persien. Men de komme frem paa nye; og erholdte en Seier ved bemeldte Stad; hvorpaa de rykte hen imod Basra, men bleve da slagte, og maatte atter flygte til Persiens inderste Delt; og siden høret man intet om dem. Man kunde og falde paa de Tanker, at en anden Mahomedansk Sect Ahargiter eller Chartæer have været Krigsfernes Forsædre. De forveksles med de forrige, og bære undertiden deres Navn; og det vilde være vanskeligt at stille imellem dem, dersom et disse Stæde havde været Fiender af All og hans

H. 673.

H. 687.

H. 690.

hans Sønner: De opkomme i Arabien, og vare ogsaa siden Fjender af Caliphen Moaviah, hvis Feltherre Ziyad dæmpede dem. Men siden satte en vis Shehib, en Søn af Yazid, sig i Spidsen af dem, og trængte efter Caliphatet, og havde mange Anhængere i Eufra, Mesopotamien, Kerman, og ved Mosul. Efter adskillige Træfninger blev han dog tilsidst overrundet og thieslaget; hvorpaa Khargiterne bleve indbrudne uens, i hvilken Tilstand Caliphens Folk overfulde dem, nedhuggede 4000 af dem, og dreve de øvrige til Tabarestan, som ligger nær ved Astrabad, hvis Konge tog dem i Beskyttelse. Men kort efter jog de ham til Talsigelse ud, hvorpaa han flygtede til Caliphent, som afsendte en Hær, der gandske overmandt Khargiterne, nedslag en stor Deel, og gjorde Resten til Fange. Saaledes beretter de Arabiske Skribenter disse Tilbragelser.⁹⁷⁾ Mærkeligt nok er det, at Khargiternes Navn ligner Kirgisernes; men skulde disse sidste stamme fra dem, saa kunde de ei have noget tilfælles enten med Circasser eller Chazarer, hvilke sidste boede imellem det Caspiske Hav og den sorte See 400 Aar førend Khargiterne opstode i Arabien. Hvad nu Circasserne angaaer: da er mit fornemste Bevis, at de stamme fra Chazarer, ei alene dette, at de beboe endeel af

⁹⁷⁾ Allgem. Welt. Hist. Th. 19. S. 415. 462. 467. 468. 471. 473. 157. 378. 308. 403. 414. 474. 475. Elmasinus p. 60. 62-66.

Chazarernes Lande, men naar, at Cabarderne, som ere en anseelig Deel af dem, ere upaatvilseliggen de samme som Cabarer, der efter Keiser Constantini udtrykkelige Vidnesbyrd vare Chazarer. Ja Dequignes ²⁸⁾ vil endog, at Cabardie og Circassie ere Navne paa et og det samme Land. Han deler det i det høie og lave Cabardie, og strækker dette sidste til de Floder Terk og Santsch og de Taulingiske Bierge, det første derimod er efter hans Sigende omgivet med Bierge, og ligger midt imellem de Fjell Taulinger, Avarer, Kubaner og Georgier; og mener han, at Circassierne stamme fra Kirgiserne, og at de og Cabarer have siden blandet sig sammen, saa at han i Henseende til Herkomst gjør Forskiel imellem Cabarer og Circassier. Duban ²⁹⁾ derimod, som har selv været i de Egne, gør Cabarda ikkun til en Deel af Circassien, og siger, at den stoler paa sin stærke og bjergagtige Beliggenhed. Ferrand ³⁰⁾, som selv har været der, kalder Hovedstaden

²⁸⁾ Hist. d. Huns. T. 1. Part. 2. p. 510. 511.

²⁹⁾ Mem. de Missions T. 1. p. 96:

³⁰⁾ ibid. p. 120.

Raben i Circassien Cabartha. Witsen ²⁾ siger, at Circasserne deles i toende Parter, Logawie Circas 3: de lave Circasser, og Cabardinske eller Gørffe Circas 3: de høie eller Bierg-Circasser. Peyssonel ³⁾, som har været i Erim, giver det store og lille Cabarta til østlige Landskaber af Circassien, og siger, at de strække sig langs Caucasus til Dagunstan. Forhen stode de under den Erimiske Chan, men ved Freden til Belgrad bleve de uafhængige, og forøstille nu en Art af frie Stat. Indvaanerne kaldes nu og Tcherkis, hvilket Navn de have tilfælles med alle Circasser. Gärber ⁴⁾ derimod, som selv har været der, og omstændeligt beskrevet det, siger, at Circasserne besidde Landet Cabardie, som deles i det øvrige eller biergige og det nedre. Det første grændser til Tawlskan, til Avarerne, til Biergene af Imirekti, og til de Kubaniske Tatarer. Det sidste til Biergene af øvre Cabartha, og strækker sig til Floderne Terek og Suntsch. Hvert kan man omtrent reise igiennem paa fire Dage. Den Russiske Czar Iwan Basfilowik

under-

²⁾ P. 554.

³⁾ p. 79. 80.

⁴⁾ Müllers Russische Samml. T. 4. p. 19. 29. 152. 155. Mem. d. Miss. T. 3. p. 96.

undervang det, og da blev den christne Troe først bekiendt iblandt dem, som Wälfers skriver. Er dette rigtig, saa maa den i gamle Dage et have trængt dybt ind i Chazarien, men alene opholdt sig ved Østiden. I det syttende Seculo maatte de beqvemme sig til at give den Crimiske Chan Skat, som bestod i en Hest og en smuk Nige; men fra 1708 af ere de frie, efterat de ved en Krigslist havde nedlagt den Tatariske Hær. De have vel Fyrster, men adlyde dem ikke mere end de selv ville. De behandle dem som deres Ligemand, og faaer Nogen Lyst til Fyrstens Rortel, maa han trække den af. Der staaer Despotismus paa svage Føder. Deres fornemste Handel er med smukke Niger, som de sælge til Tyrker, Perser og Tatarer. Tyverie er hæderlig hos dem, men ikke Røveri. Nu have de reent glemt den christne Lære, og ere blevne Muhammedaner. De have deres eget Sprog, som ei kommer overeens med noget andet, men ingen Skrift. Peyssonnel ¹⁾ derimod paastaar, at Ungarisk og Circassisk er eet Sprog, og forklarer ei ulykkelig nogle Ungariske Navne af det sidste Sprog. Havde man et Circassisk Glossarium, kunde denne Sag let afgjøres. Af alt dette hid-

§ 2

ind

1) p. 135. 136.

indtil sagde synes mig at være klart, at *Cabarba* er endeel af *Circassien*, og at begge Navne undertiden strækkes ud til det hele Land. Herbelot siger ⁶⁾, at *Kerkas* eller *Gerkas* er det samme Folk, som almindeligen kaldes *Circasser*, saa og Folket af de fem Bierge, hvilke *Nichovius* ⁷⁾ siger at *Russerne* kalde efter Folket *Diasihorsci Circaci* 3: *Quinquemontani Circaci*, og *Müller* ⁸⁾ dertilmed rettere *Piati Gorski Circasi*, fordi fem af Biergene stikke frem for alle de andre. Almindeligen kaldes de de *Detigoriske Circasser* ⁹⁾. *Deysfonnel* ¹⁰⁾ antager, at *Chazarer*, *Cabarar* have været *Circasser*, som han derved gjør ældre end *Chazarerne*. Ja han strækker dette ogsaa ud til *Zicher*, *Abasger* og *Uzer*, hvorudi han dog reent feiler. *Duban* ¹¹⁾ tillægger dem deres eget Sprog, som ei stemmer overeens med noget andet, og som er temmelig behageligt. *Tatarerne* af *Derecop* kalde Landet *Abda*. Fer-
rand

⁶⁾ p. 159. v. *Kerkas*.

⁷⁾ in *Novo. Orbe Reg.* p. 457.

⁸⁾ *Russ. Samml.* T. 4 p. 20.

⁹⁾ *Witsen* p. 552.

¹⁰⁾ p. 135. 136.

¹¹⁾ *Mem. d. Missions T. 1. p. 97. 26. 28. Fer-
rand ibid. p. 117.*

rånd. vidner ¹²⁾, at ingen er der skænferet af Smaakopper, formedelst den Omsorg de have for deres Børn fra Barndommen af. Nu er det en bekiendt Sag, at de fra umindelige Tider have brugt Koppeindpodningen. Ferrand beretter videre, at de kunne stille 15000 Mand i Marken, og vare gode Bueskyttere. Thunmann ¹³⁾ vil, at Keiser Constantini Kasoger have været Circasser, og heraaer sig paa, at Officerne endnu kaldte Circasserne Kasac. Er dette rigtigt, da stadfæster det Circassernes Chazariske Udspring, thi Kasogerne synes at have været Chazarer. Abulgasi Bayadur Chan ¹⁴⁾ kalder Landet Zerkass, og synes derved at mene nærværende Circassien. Da han nu gjør dette i Anledning af Zingis Chans Krig imod Alaner og dem af Kipzak o: Cumaner, saa sees heraf, at Circasser ei stamme fra Kirgiser, der først med eller strax efter Zingis Chan ere komne ind med Mungalerne. Og dette bekræftes end mere derved, at Zingis Chans Søn, Ugadai Chan, sendte en Krigshær imod Zercasserne; ved hvilken Le-

§ 3 lig:

¹²⁾ *ibid.* p. 120. 125.

¹³⁾ *Opst. Bøst* p. 158. not. 1.

¹⁴⁾ *Hist. gen. des Tatars Part. 3. c. 17. p. 313.*
Part. 4. c. 1. Part. 7. c. 1. p. 446. not. 2.

Ughed den ukjendte franske Udgiver af bemeldte Skribent gjør den Anmærkning, at Circassernes Sprog og Udseende skulde være Tatarisk, hvoraf han slutter, at Tatarer have blandet sig med de gamle Indvaanere. Dog alt dette strider imod hvad jeg forhen haver anført efter Dievidner. Missionairen Jean de Luca ²⁵⁾, som selv har været i Landet, vidner og, at de talte Circassisk og Tyrkisk; altsaa havde de deres eget Sprog. Wittsen ²⁶⁾ har i sin rare Bog samlet meget om dem, og viser af deres Skabning og Udseende, at de ikke ere Tatarer. I det fiortende Seculo blev en Circass ved Navn Barcol solgt som Slave til Crim og derfra ført til Egypten, hvor han siden besteg Thronen; og regierede de Circassiske Wameluker der fra 1382 til 1517, da den sidste Toumanbai blev overvundet og ihjelslaget af den Tyrkiske Sultan Selim I.

§. XX.

Chazarers Sprog og noget af dem. Paa adskillige Steder i denne Afhandling har jeg handlet noget om Chazarers og Circassers Sprog; og haver jeg allerede sagt, at der foregives, at Ungarer og Circasser skulde have eet Sprog, at

²⁵⁾ Voyages au Nord. T. 2. p. 108. 113.

²⁶⁾ p. 552-557.

at Chazarer skulde have talt Tyrkisk, og at de nu værende Chazarer i Astrabad forstaae fast alle Tyrkisk. Men tillige haver jeg og yttret den Mening, at mellem Ungerisk og det nu værende Tyrkiske er ingen stor Lighed; hvorfra følger, at hvis Chazarerne havde talt Tyrkisk, maa det være et nu ubrugeligt Tyrkisk. Peyssonel ¹⁷⁾ paaftaaer, at imellem Ungerisk og Circassisk er en Slags Lighed, og at det sidste er Chazarernes Sprog; hvilket ei bliver urimeligt, naar Circasserne enten stamme fra dem, eller i det mindste have engang været blandede med dem, og boet i deres Land. Dog tilstaaer han og; at der i det Ungeriske Sprog findes nogle Stamme-Ord, som ere Tatariske, hvilke han mener at henskrive sig fra deres første Sprog, førend de lærte Chazarisk. Deguignes ¹⁸⁾ mener, at de adskillige Chazariske Stammer have talet, helst efterat de bleve adspredte, og at nogle ginge med Hungarerne, adskilte Dialecter. Gesner vil ¹⁹⁾, at Wengrellerne stamme fra Chazarerne; dog til deres Land have vel Chazarerne aldrig strakt deres Herskab, i det mindste ei paa nogen fast Fod. Landet kaldes nu Odisci, og er uden Tvivl en Deel af det gamle Lazica,

¹⁷⁾ p. 12. 13. 80. 134. 135.

¹⁸⁾ §. 1. Part. 2. p. 509.

¹⁹⁾ in Mithridate c. 2. p. 69. Frencelius præf. in Orig. ling. Sorab. T. 1.

Hvis Indvaanere vare i de ældre Tider Slaver, og vare altsaa et i Slægtskab med Chazarerne. Mærkeligen beretter Fischer ²⁰⁾, at Ostiaerne fælde de ubekjendte Mamuts Been, som ere af Elephanter, Khozar; thi jeg slutter heraf, at i de ældste Tider have Chazarerne engang været det mægtigste Folk, langt Nord hen imod Ostiaerne, og at de have ført Elephanter med sig i deres Hære, som de let kunde have fra Indien, og at Ostiaerne derover have tillagt Elefantens Been det Navn Khozar.

20) Sibiriske Geschiede 2. 1. S. 10.

II. Anmærkninger

over

Verdens almindelige Historie.

Fortale.

Diffe Anmærninger over den Engelfke Verdens Almindelige Hiſtorie, overſat paa Tydſk forſt under Doctor Baumgartens Opſyn, og nu under Semlers, have allerede over de femten førſte Tomer af Hiſtorien i ſig ſelv, og de fire førſte Tomer af Supplementerne ligget færdig ſreene ſiden Aarene 1756 og 1757, og kun bier paa en beqvem Leilighed at komme i Trykken, hvilken, da den nu tilbuder ſig, agter jeg efterhaanden at udgive dem. Men ſom den ene Dag lærer den anden, ſaa har jeg nu udfættet og forandret meget, ſaa at Anmærningerne over den førſte Tome nu udgier mindre end den halve Deel imod det førſte Udkaſt. Den ſtarke Forſkiel reifer ſig dog deraf, at jeg nu har udeladt et Udtoget af Jablonſkys lærde Bog om de Egnptiſke Guder, ſom befandt ſig i mit førſte Udkaſt. Da Bogen er unge og ei rar eller koſtbar, og desuden findes fuldkændig recenſeret i mange Journaler, ſaa har jeg gjort mig ſaa meget deſtomindre Betænkning over at udelade Udtoget af den. Enhver mærker vel ſelv ved Igiennemlæſningen af diſſe Anmærninger, at de meeft gaae ud paa at forøge Forfatterens Fortællinger, undertiden vilde at ſtafſætte dem, og end mere ſjelden at imodſige Doctor Baumgarten, hvortil baade min Alder, og hans Anſeelse, men fornemmelig Rigtigheden af hans Noter have forpligtet mig, ſardeles da jeg reent ud maa tilſtaae, at jeg af dem haver lært mange Ting, ſom jeg ei tilforn vidſte.

Anmærkninger

over den første Tome.

(Skrevet 1756 og 1757.)

De Engelske Forfatteres Fortale, Side 80. — Her er en Hukommelsefeil; thi det er bekendt, at det var ei Manetho, men den Phæniciiske Historie-
 skriver Sanchoniathon, som forfærdigede sin Historie
 efter den Præst Jerombals Beretninger, hvilket de
 lærde Forfattere ogsaa forhen ubi samme Fortale S.
 65. rigtig have anført.

Side 18. §. 135. — Rubbet er den, som i
 sin Atlantica haver, skønt forgleves, søgt at vise,
 at Paradis haver ligget i Sverrig.

Side 125. §. 146. — De østerlandske Følk
 bruge ei alene i vore Tider det Ord Paradis, for der-
 med at betegne et lystigt og behageligt Sted, men de
 gamle Perser have endog betient sig deraf i samme
 Mening. Pollar vidner ¹⁾ "Paradis synes at være et
 "barbarisk Ord, der ved Omgang er kommet i det
 "græske Sprog, som mange andre Persiske Ord".
 Herved kuldkaster og Pollar deres vrang Mening, der
 ville ulede det Ord Paradises Bemærkelse af det græske
 Sprog,

¹⁾ ex edit. Amst. 1706. .f. l. 9. c. 3. Segm. 13. pag.
 984.

Sprog, iblandt hvilke er Suidas ²⁾. Dog kan ikke nægtes, at jo Grækerne have ofte betient sig af dette Ord for at betegne en Hauge, som iblandt andre Plutarchus ³⁾.

Side 126. §. 146. — At de Indvaanere paa Ceilon, som ere Mahomedaner, holde for, at Paradis haver ligget paa bemeldte De, det bevidnes i J. A. von Mandelslo Morgenländische Reise: Beschreibung ⁴⁾; Jürgen Andersens orientalische Reise: Beschreibung ⁵⁾, og Baldæi Beschreibung von Malabar und Ceilon ⁶⁾.

Side 127. §. 146. — Til de Stæder, som Forfatterne opregne om Paradises Beliggende, kan og regnes: det bøde Hav, hvor de fem Stæder forhen have ligget, af hvilken Mentng Jonas Kotte er udi sin Reise til det hellige Land ⁷⁾. Men hans Grunde synes mig aldeles ikke at være uomstødelige.

Side 140. §. 164. — Origenes ⁸⁾ har en besynderlig Mening om Betydningen af de Skindkloster, som Moses beretter, at Gud selv forfærdigede til vore første Forældre; men hans Uleggelse er her, som fast overalt, allegorisk: en Naade at for-

2) ex edit. Æ. Porti T. 2. p. 431. i det Ord Paradis.

3) ex edit. Frsta. 1599. f. t. 1. p. 1014. in vita. Artaxerxis,

4) Copenhav 1668. f. p. 132.

5) ib. 1669. f. p. 86.

6) Amsterdam 1672. f.

7) 3 Supplement p. 34. etc.

8) ex edit. Caroli de la Rue, Paris. 1733. f. t. 2. p. 29. in Genesin.

forklare Skriften paa, som vore Tider ikkun paa saa Steder betiene sig af, og det med god Grund, følgende derimod med bedre Grund en meer naturlig, den grammaticalske og bogstavelige.

Side 150. §. 171. Not. 132. B.) — Om det just er en afgjort Sag, at alle Manuscripter af den Hebraiske Text stemme overeens med hinanden i Tideregningen, derpaa kan høilig tvivles, siden alle Hebraiske Bibles, der hidindtil ere trykte, ere kun indrettede og sammenlignede med to til tre Manuscripter. Den lærde Engellander Kennicott ⁹⁾ har allerede vist mange lectiones variantes i den Hebraiske Text af ældgamle Manuscripter; der findes i Engelland, og bliver han ved at forsette dette kostelige Arbejde, saa kan han maaskee vel ogsaa finde forskjellige Befemaader angaaende Tideregningen. Hvor der et havet hans Bogs selv, kan finde Underretning om den i Journal Britannique ¹⁰⁾ og Actis Auditorum ¹¹⁾. Udi det store og prægtige Værk, som Hubigant har nylig udgivet i Frankrige over den Hebraiske Bibel, findes kun liden Oplysning saavel hvo om andre Ting, men vel store Ord og prægtige Løfter. Al de halvsiertstindstøve Udvølkere have rettet deres Tideregning ind efter Hedningernes, for herved at rydde adskillige Anstødsstene af Veien, det er lettere sagt end

6c

9) i sit Skrift de conditione textus hebraici impressi Oxonii 1753. 8va. Anglice.

10) T. II. art. p. 3. 43. 98. art. 6. p. 360.

11) pro anno 1755. p. 241.

Ant og Snar, at de bleve gamle, og at den sidste
 har levede i tre Mænds Alder.

Side 317. S. 339. — Forfatterne mene, at
 det kun haver været eet Tungemaal for Syndfloden,
 og det fordi de første Mennesker levede saa længe,
 hvilke derfor lettelig kunde forplante deres Sprog paa
 Efterkommerne uden mindste Forandring; men mig
 synes, at følgende tvende Grunde snart kan bringe
 en paa andre Tanker: 1.) Det store Antal af Mens-
 nesker, som efter al Formodning haver været i Ver-
 den for Floden, og som efter Whistons Tabelle ubi
 denne Historie ²⁹⁾ beløber sig til en utrolig Mængde,
 skjønt Doctor Baumgarten beregner den noget min-
 dre, men dog for stor til at troe, at det har været
 Aldom eller nogen af Patriarkerne mueligt at vedli-
 geholde Overeensstemmelse i Sprog iblandt saa mange.
 Og 2) at det er umueligt andet, med mindre Gud
 vil gjøre Mirakler; end at der jo maa altid blive
 mange og fra hinanden skilte Sprog; thi det viser
 de i vore Tider levende Menneskers adskilte Tone og
 Formue til at udsige eller ikke udsige visse Bøgstaver
 og Lyd, hvilken er langt værre end de fleste maaskee
 legge Mærke til; at jeg nu skal forbigaae Distancen,
 der da, ligesaa vel som nu, har været imellem Men-
 neskenes Soltger, og de adskillige Ting, som paa
 adskillige Steder ere blevene opfundne. De lærde For-
 fattere tilstaae derfor selv ogsaa, at der have for
 Syndfloden været adskillige Dialecter, hvilket synes mig
 at

²⁹⁾ p. 222.

at være næsten det samme, som at tilstaae, at det have været adskilte Sprog; thi Dialecterne forandrede saaledes efterhaanden, at den ene et tilstodt staaer den anden. Slike heller er Tiden fra Skabelsen til Syndfloden saa kort, at det i den skulde have været umueligt at blive meer end eet Sprog; thi efter den hebraiske Tidsregning beløber den sig til 1656 Aar, og efter den Græske til endda langt flere; hvilkken Tid er meer end tilstrækkelig nok for at frembringe mange Sprog.

Side 318. S. 341. — Til de Sprog, Forfatterne anføre at være blevne anseete som Mødre for alle andre, maa legges det Gothiske, hvilket endeeftersvenske Skribenter have udgivet for det ældste Sprog; og i det mindste for Moder til alle Europæiske. De fleste i denne Sag førte Deviser ere intet mindre end Deviser, og troer jeg, at om Noah, eller noget af hans Sønner stode nu op, og talde det i deres Tid brugelige Sprog, skulde ingen forstaae dem. Dog, haver det største Skin af Rimelighed, at de østerlandske Sprog, nemlig det Hebraiske, Syriske, Arabiske &c. mest kommer overeens med det Sprog; Noah haver talt; thi af bemeldte Sprog. kan lykkelig forklares de ubi Moses Skrifter brugte Navne; og desuden ligge de Lande nærmest Stederne, hvor Arken blev staaende, og hvor Sprogernes Forvæling skede; saa at man derfor ei har nogen billig Anseelse paa, at jo bemeldte Lande have været af de først bebygte efter Syndfloden, hvilket ogsaa alle gamle Histori

historier vidne, saavel som de mægtige Konger beviser, hvilke der ere opkomne førend paa andre Steder.

Side 356. §. 298. — Intet er vel rigtigere, end at den kongelige Regtering er af alle den ældste; thi da Menneskene først fulde paa de Tanker, at stille sig ved deres Frihed, dertil drevne deels af den Vold, som de stærkere forsøgte imod de svagere, deels af Frygt for vilde Dyr, var det langt lettere og simp-
 lere at underkaste sig eens Regtering, end at opfinde en Regtering sat paa Skruer, hvilken Tiden alene haver været i Stand til at frembringe. Saadan kongelig Regtering havde og meest Overeensstemmelse med den patriachalske eller faderlige, som endda af alle er den ældste og naturligste, og i Begyndelsen den eneste muelige. Derimod kan jeg ei være eenig med Forfatterne i, at de første Mennesker saae ubi deres Kongevalg fornemmelig paa Fromhed og gode Ender; thi det er langt rimeligere, at de mere have seet paa Kræfter og Behændighed, som de mere fornødne Egenkabes, haade for at sælde vilde Dyr, saa og for at sætte sig imod onde Menneskers Foretagende. Det er vel og Aarsagen, at Skriften kalder den første Konge Nimrod en vældig Jæger. At den kongelige Regtering er den ældste af alle, berøer dog ei alene naar Formodninger og rimelige Slutninger; men og naar gamle Skribenters uoverrættelige Vidnesbød, iblant andre Callistius ²⁰⁾. Det er ellers artigst at læse, hvor

²⁰⁾ in Callistus p. 3. ex edit. Dresdensi 1699. in 12mo.

hvorledes Hedningene ²¹⁾ have forestillet sig, at
 Menneskene ere efterhaanden komne ud af deres na-
 turlige Dumhed, og have gemeenlig ved Handelser
 opdaget de Ting, som nu ere mest nyttige i Livet;
 thi endskønt man maa tilstaae, at endeel hedenske
 Skribenter ere herudi gangne for vidt, og have fore-
 stillet de første Mennesker alt for sætke, da dog Skrif-
 ten overeensstemmende med Fornuften viser, at de
 Første udbøvdig maa strax have kunnet bruge deres
 Fornuft, ja endog lært visse Ting umiddelbar af Gud
 selv; saa maa man dog og paa den anden Side til-
 staae, at de fleste Lærde gemeenligen forfalde snarere
 til den anden Afvet, at tillægge de Første alt for store
 Fuldkommenheder i Forstandens Brug, hvilken vrang
 Mening bemelte Hedningers Tanker herligen kan
 tiene til at igiendrive, at jeg nu ei skal tale om Vi-
 denskabers og Konsters langsomme Fremvekt, og den
 utrolige Ukyndighed, hvorudi mange Folk endnu ere
 nedfænkte. Overalt er denne Materie ei alene een
 af de behageligste, men endog vigtigste at undersøge,
 og hvortil Jens Kraft, Professor i Sorø, hans Af-
 handling om de vilde Folks Indretninger meget kan
 tiene, et af de smukkeste Skrifter, som jeg har læst
 paa vort Maal, og hvorudi Autor viser en stor Tan-
 kekraft, og videlsøftig Læsning.

Side 356. §. 399. — Ligesom endeel hedenske
 Skribenter gjøre Rigt og Uenighed aldre end Jor-
 S 2 dens

²¹⁾ Lucretius l. 5. p. 135. ex edit. Amst. 1626 in 8vo. Vi-
 truvius l. 2. p. 18. ex edit. Joannis de Haet 1649 in 8.

dens nu værende Forsætning, saa tilskrive andre, dett derimod en langt yngre Oprindelse, end Skriften lærer os i Kedarlaomors og andres Exempser. Saaledes henfører Justinus ²²⁾ de første Krige til den Ægyptiske Konges Bekbris eller Sesostris, den Senhistoriske Zanat, og den Afrikske Mini Eider, hvilke alle ere efter mine Tanker langt yngre end Moyses. Ja Sallustius ²³⁾ anseer Cyrus i Asien, og Athenienserne og Lacedæmonierne i Europa for de første Begyndere til Krig, hvorefter han dog uden al Tvivl mærkelig haver feilet. At de første Vaaben ikke have været andet end hvad enhver kunde faae i Haanden, det bevidner Heraklus ²⁴⁾ og Cassiodorus ²⁵⁾. Varus ²⁶⁾ skriver herom saaledes: "Det er bekjendt, at de første Uvener ei brugte Vaaben imod hinanden, men pryglede hverandre brav af med Næverne, hvorfor og Strid paa Latin kaldes Pugna af pugnus, det er Naver; Velus var den første, som bragte Jernsværde i Brug, hvoraf Krig paa Latin kaldes Bellum". Disse Beretninger om Menneskenes første Vaaben ere naturlige, og mest overensstemmende med Videnskabernes Fremvart, og kan desuden sikkert følges, saasom de et imodsiges af Skriften.

Side

22) l. c. i. p. 7. ex edit. Lugd. Bat. 1761. in 8vo.

) J Catilina. p. 4.

24) Serm. l. i. Sat. 3. v. 101. Unguibus & pugnibus, dein, fustibus; atque ita porro pugnant armis, quæ post fabricaverat usus.

25) ex edit. Genev. 1630. 4to.

26) L. i. Epist. 30. p. 31.

Side 362. S. 407. — Til de tre Reiser, som Doctor Baumgarten opregner at være udfomne efter det Engelske Værks Bekiendtgjorelse, maa endnu legges vor bekiendte Søcapitain Nordens Egyptiske Reise, der paa Fransker udgivet ²⁷⁾, hvor iblant mange andre nye Ting fornemmelig findes langt usigtigere og fuldstændigere Charter over Nilens Løb, end som forhen have været bekiendte.

Side 421. S. 593. — De lærde Forfattere beskylde Egypterne for ei at have været stridbare, saasom Krigsmænd opdrages ved virkelige Krige og ei ved Spillegtninger. Men mig synes, at det som de tilforn selv have anført om deres store Krigsmagt og Disciplin, kuldaster denne Sætning; thi Soldater, der idelig øves hjemme, staae sig ganske vist og saa brav i Marken, hvorpaa vi i vore Tider have mange og mærkelige Exempler. Desuden viser deres Historie, at de ogsaa virkelig have været stridbare, endskjønt de fleste af deres Konger ei have været befængte med saa umaadelig Herskelyste, som fast alle andre Konger i Asien. At jeg nu skal forbigaae de mærke og fabelagtige Tider, hvor en Osiris, en Osymandyas forekomme mig, saa finde vi i den vissere Historie en Sesostris, en Necho, en Apries, der alle have været mægtige Konger og ført lykkelige Krige. Ja hvad fortæller ikke Xenophon i Cyri Historie ²⁸⁾ om Egypternes ubeskrivelige Tapperhed, da de, leiede

I 3.

²⁷⁾ I Kjøbenhavn 1755. 2. Bømer in folio.

²⁸⁾ l. 7. p. 406. af den Oxfordter Edition 1703. in 8vo.

af Croesus, fegtede mod Cyrus, og alene af alle Croest Krigsfolk gjorde deres Pligt? At Egypterne nu omstunder ere seige, da de ei have deres egne Konger, deraf kan man ei slutte, at de og have været seige i gamle Dage.

Side 428. S. 510. — Dersom den förtreffelige lærde Mand's Pauli Ernesti Jablonsky Pantheon Aegyptiacum havde været ved Trykken bekendtgiort, enten da Forfatterne skrive deres Historie, eller og Doctor Baumgarten sine Noter, saa have de af den kunnet have en mærkelig Hielp til Oplysning af Lærdommen om de ægyptiske Guder. Bemeldte Skrift er vel et af de lærdeste og grundigste, der i vore Tider ere komne for Lyset, og som ei alene bær staae ved Siden af Seldens Værk om de syriske Guder, men endog langt over det. De Opdagelser, som der findes, ere bragte til al den muelige Visshed, som kan have i saa mørke og gamle Ting, og hvorom er ikkun saa faa Efterretninger. Den store Indsigt, som han besad i det Coptiske Sprog, haver ei lidet hiulpet ham i disse lærde Undersøggelser. Jeg maae desværre skrive, han besad, — saasom Døden haver berøvet os ham Aar 1757, og derved skilt os ved en af Jordens største Sirather, en grundig, lærd, beskeden og fredeliggende Theologus. Han selv derimod nyder en evig Lykke i de Lyksaliges Boliger, og seer ei al den Jammer og Udeleggelse, som hans Fædreland nu maa udstaae. Hvo der vil have den udsørligste Efterretning, som kan faaes, om de gamle Egypters Theologie,

togte, maa læse hans Bog. Det som mest ubi den vil forekomme mange sølsomt, er, at Jablonsty paa-
 staaer, at de himmelske Legemer have givet den første Anledning til Afgudsdyrkelse. Men foruden de
 Beviser, som han selv anfører, saa vidne Diodorus Siculus ²⁹⁾ og Eusebius ³⁰⁾ (Begge ibland de lærdeste Mænd, som Alderdommen haver havt), at de første Monnekter, og i Særdeleshed Ægypterne, have udi Bergyndelsen ei dyrket andre Ting, end de himmelske Legemer. Vel giver den saa kaldte Salomons Visdom ³¹⁾ følgende Aarsag til Afguderiets Oprindelse, nemlig at en Fader, hvis Søn døde tidlig, lod gjøre hans Willede, og tilbød det siden, og at den Skik siden blev optaget af mægtige Konger, som lode gjøre deres egne Willeder, og sende om i alle deres Lande, for at tilbedes og dyrkes af deres Undersaatter, med hvilken Fortælling Fulgentius Placiades ³²⁾ istemmer, naar han beretter, efter en gammel ubekendt Historieffri- vers Dioptanti Vidnesbyrd, at en rig Ægypter, ved Navn Syrophanes, lod forfærdige sin afdøde Sønns Willede, og gav derved den første Anledning til Afguderie. Men da det er afgjort, at Salomon ei haver skrevet bemeldte Bog, og Fulgentius er en af de senere Tidens maadelige Skribenter, saa er deres Vid-

3 4

nes

29) ex edit. Wesselingii T. 1. l. 1. c. 11. p. 14.

30) ex edit. latina Paris. 1581. f. in. Preparatiōne Evangelica l. 1. c. 6. p. 8.

31) E. 14. v. 15.

32) in Mythologicis l. 1. c. 1. p. 622. ex edit. Augustini von Staveren 1742. in 4to.

nekkebord et meget at agte, helst de skride imod de første
 Beyiser, som man haver, at Afguderie er langt
 ældre end Willebers Forsærdigelse. Den ensfoldigste
 og naturligste Maade om Oprindelsen af slige Ting
 er altid den sikkerste at følge. Sikkerst er det at troe,
 at Betragtningen af de store himmelske Lys haver
 frembragt Afguderiet; sikkerst er det og at troe, at
 Urter have været de Ting, som de første Mennesker
 frem for noget andet have ofret til Guddommen,
 hvormed og Porphyrius³³⁾ kommer overeens, videre
 berettende³⁴⁾, at Hunger, og den Skade, som visse Dyr
 altid gjøre, eller og ved særdeles Hændelser have
 gjort, haver siden drevet Menneskene til først at thiel
 slaae og æde Dyr, og siden at ofre dem til Guderne, til
 hvilken Menings Bestyrkelse han og anfører adstik
 lige Exempler, som ikke ere af ringe Vægt, dog
 alene i Hensende til Oprindelsen af de hedenske Of
 ringe, hvorom jeg alene her taler.

Side 450; S. 548. — Ei alene Herodotus og
 Dioborus, som Forfatterne anføre, men og Pom
 ponius Mela³⁵⁾ beskriver de ægyptiske Fruentim
 mer saaledes. Hvorfor man saa meget meer maa
 forundre sig over Plutarchus, naar han i sine Æg
 testabas Nægler³⁶⁾ skriver, at de ægyptiske Fruen
 timer brugte fra Arilds Tid af ingen Skoe, for
 derved at erindre sig, at de smukt skulde sidde hjemme.

Mu:

33) ex edit. Cantabrigiensi 1655. in 8vo. l. 2. S. 5.
de Abstinencia p. 53.

34) png. 57. §. 9.

35) ex edit. Amstelod. 1685. in 8vo. l. 1. c. 9. p. 20.

36) T. 2. p. 142.

Plutarchus maa derfor enten selv have forhøstet sig, eller og maa Egypter iudeen for et andet Fokk have ved en Affkriver-Feil indsueget sig i hans Text.

Side 503. §. 619. — Den store Jablonsky nægter, at der nogenstinde haver levet et Menneſke af det Navn Thoth, og holder derimod for, at han ikkun haver været et Symbolisk Navn af den Gud Pthas, og i en endda egentligere Mening ei betyr det andet end de Pillere, udi hvilkke Videnskabernes bleve indgravne. Men for at vise, hvor forskiellige Menneſkenes Meninger ere udi een og den samme Sag, faa vil jeg fremsætte ikkun et eeneste Exempel af en ikke mindre lærd Mand end Jablonsky, som holder med den gamle Sætning, at Thoth virkelig haver været et Menneſke, og levet i de ældste Tider udi Egypten. Denne Mening findes med mange Vidnesbyrd bekræftet udi den fortreffeltge lærde Mandes J. G. Wachtlers *Naturæ & Scripturæ Concordiæ**) . Nu maa man vel tilstaae, at ingen tilforn haver med den Nøie og paa saa udførlig en Maade undersøgt alt hvad som angaar Thoth, ei heller været saaledes istand dertil, som Jablonsky, formedelst hans mangelføe Kundskab i det Eoptiske Sprog, hvorfor og den Anmærkning, at Egypterne have kaldet forommeldte Pillers Thuathi, er hyperlig, og giver et stort Lys i den mørke Sag. Men med alt det synes mig dog, at det er meget tungt, at indbilde alle gamle Skribenters eenstemmige Vidnesbyrd, at Thoth eller

J. S. Her:

*) sect. 3. c. 1. (79.) ex edit. Lipsiensi 1752. in 4to.

Hermes haver været en vis Mand, som i de ældste Tider levede i Egypten. Dersom det kan være mig tilladt at fremsøre en Gising efter saa store Mænd, saa gif det vel an at sige, at Thoth haver virkelig levet i Egypten, og været udi sin Tid berømt for Visdom, saa og først opfundet, ikke Hieroglypher, hvilke ere langt ældre, men Bogstaver, maaskee dem som Præsterne brugte, at Egypterne have efter ham siden o kaldet alle de Steenpillere, hvorpaa de lode deres Videnskaber udgrave, og derhos anseet enten ham selv, eller Phebas under det Tilnavn Thoth, for Skjætgud af bemeldte Pillere. Hvorom alting er, saa bliver det vel unægtelig, at man et kan ansee Thoth for at have opfundet, end sige bragt til Fuldkommenhed, alle de Videnskaber, som gemeenslig tillægges ham, baade fordi det er meer end 100 Mænds Arbejde, og man ogsaa desuden finder et herligt Vidnesbyrd herimod hos Galenus ²⁸⁾ hvor han beretter, at Egypterne have den Brug, naar noget Nyt blev opfundet i Videnskaberne, da at lode det prøve i alle de Lærdes Forsamling, og siden uden Autors Navn indskrive paa Steenpillere. Heraf er det klart, hvi saa mange have udgivet Hermes for Opfinder af fast alle Videnskaber, og tilskrevet ham saa mange 1000 Bøger, saa og hvi man fast et finder nogen lærd Egypters Navn optegnet. Mig synes, at her er et beqvemt Sted at indføre, hvad jeg ved min Læsning af

²⁸⁾ ex edit. Juntina, Venetils 1625. in l. T. 8. f. 66. p. 1. contra Julianum c. 1.

af de gamle Skribenters haver anmærket, at de udi Videnskaber tillegge enten Hermes eller Egypterne at have opfundet. Dog vil jeg lade mig nøie med at henvise Læserne til Etederne selv hos de gamle Skribenter, uden at indlade mig i nogen vidtloftig Undersøgelse, hvor vidt de have havt Ret eller Uret i at tillægge Egypterne Eren for saa mange Videnskabers Opfindelse, saasom saadan Undersøgelse vil blive heel vanskelig og mærk, om ei næsten umuelig at bringe til Bished. Følgende gamle Skribenter tillægge Hermes at have opfundet Bogstaverne, og deres rette Lyd, (saa og Skrift; Plato³⁹), Cicero⁴⁰), Sanchoniaton⁴¹), Diodorus⁴²), endstent Eugenius, Erkebisp af Toledo⁴³), tillægger Isis at have opfundet de ægyptiske Bogstaver, hvilken Meening dog ganske vel kan foreenes med den anden, der tiltegner Hermes det, saasom Hermes eller Thoth skal efter de Flestes Tilstaelse have været udi Tieneste hos Osiris og Isis. Paa et andet Sted siger Diodorus⁴⁴), at Egypterne gave sig selv ud for at have opfundet Bogstaverne, hvors
med

39) ex edit. H. Stephani 1578 in f. c. versione Serapiani T. 2, in Phillebo p. 18.

40) ex edit. Elzeviriana L. Bat. 1642, in 12mo, op. phil. T. 2. p. 139. l. 3. de natura Deorum;

41) apud Eusebium Præp. Evang. l. 1. c. 6. pag. 8.

42) T. 1. l. 1. p. 19.

43) ap. Sirmondum ex edit. Veneta 1728, in f. T. 2. p. 622.

44) l. 1. p. 80

med ogsaa Tacitus ⁴⁵⁾ kommer overeens, dertil endda liggende, at Phænicierne have bekommet deres Bogstaver af Egypterne, men siden af nogle bleve anseete for at være de første Opfindere af dem, fordi de først bragte dem til Grækenland, saa og at Egypterne have først af alle udhuggët Hieroglypher eller Dyr's Billeder paa Stene, og derved givet deres Sprog tilstodde. Plinius ⁴⁶⁾ beretter efter den gamle Skribent Anticlides, at en Egypter ved Navn Menon skal have opfundet Bogstaverne femten Aar før Phoroneus kom paa Thronen i Argos. Gregorius Nazianzenus ⁴⁷⁾ staaer vel udi Tvivl, enten han skal tillægge Egypter, Phænicier, eller Hebræer Bogstavernes Opfindelse, men det er klart, at Phænicierne, der stamme fra Egypterne, have faaet dem fra Egypten; og hvad den Mening angaaer, at Moses er Opfinder af Bogstaverne, da er den længe siden tilintetgjort af lærde Mænd, og forsvares ikknn af de Theologer, (hvoriblandt Gregorius udi sin Tid har været en), som mene, at den hellige Skrift taaber noget af sin Anseelse, saastremt man berøver dens ældste Skribent sig. Vossius ⁴⁸⁾ tillægger Osiris at have først opfundet den mangfoldiglydende Fluite, og forfærdiget den af Bygstraæ. Diodorus ⁴⁹⁾ siger,

⁴⁵⁾ ex edit. Blaviana, Amstelodami 1685. in 8vo. Tom. I. l. II. c. 14. p. 649.

⁴⁶⁾ ex edit. Harduini in 4to. T. 2. l. 7. c. 57 p. 94.

⁴⁷⁾ ex edit. Colonienfi 1690. in f. T. I. orat. 3. p. 99.

⁴⁸⁾ ex edit. Amst. 1706. l. 4. c. 10. Segm. 77. p. 322.

⁴⁹⁾ T. 1. p. 18. og 12.

figer, at Ostris og Isis have bygget den store Stad Theben, som da maae være den ældste paa Jorden efter Syndfloden, naar man undtager Babylon, hvormed ogsaa Plinius ⁵⁰⁾ for saavidt kommer, naar han forsikrer, at Diospolis, det er Theben i Egypten, har været bygget længe for Athenen, Argos eller Sicnon. Diόδorus udgiver desuden paa bemeldte Sted Ostris og Isis for Opfindere af Agerdyrkning, Vintrects Plantning, Templer, Vaaben, Guld- og Kobbergruber. Fremdeles tillægger han og Hermes at have opfundet Offer og Tjeneste til Guderne, Stierernes Orden, Drydekunsten, arktandig Omziensgelse i Samqvem, Lyren med tre Stranger, og tre Toner, og endelig Oliestracts Plantning. Clemens Alexandrinus ⁵¹⁾ taler om en Egypter ved Navn Apis, som Opfinder af Medicinen, hvilken Videnskab ogsaa Plinius ⁵²⁾ tillægger Egypterne i Almindelighed som Opfindere. Herodotus ⁵³⁾ tilskriver Egypterne først af alle at have deelt Aaret i 12 Maaneder, hvorved Solini ⁵⁴⁾ vrænge Føregivende falder bort, at de have ikkun haft fire Maaneder i deres Aar lige indtil Augusti Tid. Herodotus vidner fremdeles, at de have deelt Aaret efter Solens Gang, og at hver af deres Maaneder haver bestaaet af tredive Dage, hvortil de mod hvert Aars Slutning lagde

fem

50) T. 2. l. 7. p. 95.

51) ex edit. Paris. 1641. in f. Stromat l. 1. p. 307.

52) l. 2. l. 7. p. 97.

53) l. 2. p. 91.

54) ad calcem Melæ Basilee 1595. in 8vo. c. 3. p. 156.

fem Dage. Arnobius *contra gentes* ⁵⁵⁾ tillægges ogsaa derfor den bekiendte Thoth eller Theuth', som han kalder ham, Astronomiens Opfindelse. Cicero ⁵⁶⁾ vidner, at Egypterne have fra utænkkelige Tider af dyrket denne Videnskab; dog synes han snarere at tillægge Chaldæerne dens Opfindelse. Paa samme Sted tilegner han baade Chaldæer og Egypter Astrologiens Opfindelse, hvilket ogsaa Plinius ⁵⁷⁾ og Clemens Alexandrinus ⁵⁸⁾ gjøre. Fremdeles skriver Cicero ⁵⁹⁾, at Thoth haver først givet Egypterne Love; Herodotus ⁶⁰⁾ at Egypterne have før end andre oprettet Altene, Billeder og Temppler til Guderne, saa og givet de tolv Guder deres Navne før end Grækerne; ⁶¹⁾ at de ere Opfindere af Geometrien, hvormed ogsaa istemmer Tatianus ⁶²⁾, Gregorius Nazianzenus ⁶³⁾, og Clemens Alexandrinus ⁶⁴⁾ at de først have bragt den Mening paa Banen, at Menneskenes Sieler ere udsættelige, og vandre fra et Legeme om i et andet, endskønt nogle Græker have udgivet sig for at være Opfindere heraf, hvilke han dog ei vil navngive, ihvorvel de ere ham bekiendte, hvormed han uden al Tvivl sigter

⁵⁵⁾ ex edit. Lugd. Bat. 1651. in 4to. l. 2. p. 92.

⁵⁶⁾ Op. phil. t. 1. l. 1. de Divinatione p. 156.

⁵⁷⁾ t. 2. l. 7. p. 102. ⁵⁸⁾ Strom l. 1. p. 306.

⁵⁹⁾ l. 3. de natura Deorum p. 139.

⁶⁰⁾ l. 1. p. 91.

⁶¹⁾ p. 129.

⁶²⁾ contra Græcos ad calcem Justinii Martyris ex edit. Colonienfi 1686, in f. p. 141.

⁶³⁾ t. 1, p. 100.

⁶⁴⁾ Strom l. 1. p. 306. p. 137.

figter til *Portugals*; *Zinnus* ⁶⁵⁾ at de ved deres
Krusater have givet den første *Indledning* til *Histo-*
riens *Forsættelse*; *Minus* ⁶⁶⁾ at *Verdenshistorien* er des
 deres *Daafand*, hvormed ogsaa *Julius Firmicus Ma-*
ternus ⁶⁷⁾ *stemmer*, ja end *vedliggende* oplyser, naar
 han beretter, at *Minerva*, en *Datter* af den *Egypt-*
tiske *Konge* *Mis*, først opfandt den; ⁶⁸⁾ at *kongelig*
Regjering først er indført af dem, hvilket dog *fridder*
 imod det *Kristen* fortæller om *Nimrod*; ⁶⁹⁾ at en
Lybier ved *Navn* *Soges* først har i *Egypten* opfun-
 det *Malerkonsten*, hvilket *Sted* dog paa adskillige
Maader læses i *Manuscripter*, hvorfor man har *Joie*
 til at holde denne *Beretning* for *urigtig*, fornemmel-
 lig naar man overveier de gamle *Egypters* *liben* *Om-*
gang med *Fremmede*, ja næsten *Afske* for dem, og
 de *store* *Tanker*, som de havde om sig selv, og deri-
 mod *Foragt* for alle andre *Folk*; ⁷⁰⁾ at de roeste sig
 af at have opfundet *Malerkonsten* 6000 *Aar* før den
 kom i *Brug* i *Grækenland*, hvilket han dog med *Kette-*
anser for *Prælerie*; ⁷¹⁾ at en *Egypter* ved *Navn*
Philoctes, hvilket *Navn* dog ikke er *Egyptisk*, men
Græsk, menes først at have opfundet den *allervæl-*
ste *Maade* at male paa, nemlig med *Linier* og *Stro-*
ger at omgive et *Menneskes* *Stygge*; ⁷²⁾ at *Danaus*

65) p. 141.

66) c. 2. l. 7. p. 96.

67) de *Errore profanarum Religionum* p. 33. ad c.
 cem *Minucii Felicis* ex ed. r. Hackiana L. Bat. 167

68) p. 99.

69) p. 104.

71) p. 178

70) T. 5. l. 35. p. 177.

72) T. 2. p. 104.

fem Dage. Arnobius contra gentes ⁵⁵⁾ tillægger ogsaa derfor den bekiendte Thoth eller Theuth, som han kalder ham, Astronomiens Opfindelse. Cicero ⁵⁶⁾ vidner, at Ægypterne have fra utænkkelige Tider af dyrket denne Videnskab; dog synes han snarere at tillægge Chaldæerne dens Opfindelse. Paa samme Sted tilegner han baade Chaldæer og Ægypter Astrologiens Opfindelse, hvilket ogsaa Plinius ⁵⁷⁾ og Clemens Alexandrinus ⁵⁸⁾ gjøre. Fremdeles skriver Cicero ⁵⁹⁾, at Thoth haver først givet Ægypterne Love; Herodotus ⁶⁰⁾ at Ægypterne have før end andre oprettet Altene, Billeder og Temppler til Guderne, saa og givet de tolv Guder deres Navne før end Grækerne; ⁶¹⁾ at de ere Opfindere af Geometrien, hvormed ogsaa istemmer Lactantius ⁶²⁾, Gregorius Nazianzenus ⁶³⁾, og Clemens Alexandrinus ⁶⁴⁾ at de først have bragt den Mening paa Banen, at Menneskenes Siæle ere udsættelige, og vandre fra et Legeme om i et andet, endstkaant nogle Græker have udgivet sig for at være Opfindere heraf, hvilke han dog ei vil navngive, thvorvel de ere ham bekiendte, hvormed han uden al Tvivl sigter

⁵⁵⁾ ex edit. Lugd. Bat. 1651. in 4to. l. 2. p. 92.

⁵⁶⁾ Op. phil. t. 1. l. 1. de Divinatione p. 156.

⁵⁷⁾ t. 2. l. 7. p. 102.

⁵⁸⁾ Strom l. 1. p. 306.

⁵⁹⁾ l. 3. de natura Deorum p. 139.

⁶⁰⁾ l. 1. p. 91.

⁶¹⁾ p. 129.

⁶²⁾ contra Græcos ad calcem Justinii Martyris ex edit. Colonienfi 1686, in f. p. 141.

⁶³⁾ t. 1, p. 100.

⁶⁴⁾ Strom l. 1. p. 306. p. 137.

figtet til Pythagoras; Tacianus ⁶⁵⁾ at de ved deres Krøniker have givet den første Anledning til Historiers Forfattelse; Plinius ⁶⁶⁾ at Bæverkonsten er det første Naafund, hvormed ogsaa Julius Firmicus Maternus ⁶⁷⁾ stemmer, ja end yderligere oplyser, naar han beretter, at Minerva, en Datter af den Ægyptiske Konge Nilo, først opfandt den; ⁶⁸⁾ at kongelig Regjering først er indført af dem, hvilket dog strider imod det Skriften fortæller om Nimrod; ⁶⁹⁾ at en Lybier ved Navn Goges først har i Ægypten opfundet Malerkonsten, hvilket Sted dog paa adskillige Maader læses i Manuscripter, hvorfor man har Føie til at holde denne Beretning for urigtig, fornemmelig naar man overveier de gamle Ægypters liben Omgang med Fremmede, ja næsten Afføve for dem, og de store Tanker, som de havde om sig selv, og dertilmod Foragt for alle andre Folk; ⁷⁰⁾ at de roeste sig af at have opfundet Malerkonsten 6000 Aar før den kom i Brug i Grækenland, hvilket han dog med Rette anseer for Prælerie; ⁷¹⁾ at en Ægypter ved Navn Philoctes, hvilket Navn dog ikke er Ægyptisk, men Græsk, menes først at have opfundet den allerældste Maade at male paa, nemlig med Linier og Stræger at omgive et Menneskes Skjgge; ⁷²⁾ at Danaus,

somm

⁶⁵⁾ p. 141.

⁶⁶⁾ t. 2. l. 7. p. 96.

⁶⁷⁾ de Errore profanarum Religionum p. 33. ad calcem Minucii Felicis ex edit. Hackiana L. Bat. 1672.

⁶⁸⁾ p. 99.

⁶⁹⁾ p. 104.

⁷⁰⁾ T. 5. l. 35. p. 177.

⁷¹⁾ p. 178.

⁷²⁾ T. 2. p. 104.

som efter alles Tilstaaelse var af Fødsel en Egypter; kom først med et Skib fra Egypten til Grækenland; Valaphatus ⁷³⁾; at Vulcanus Konge i Egypten har først opfundet: at forferdige Vaaben af Jern; Polihyr ⁷⁴⁾; at Menaulus, et musicalsk Instrument, som fornemmelig brugtes til Vrykluper, er deres Opfindelse; og efter Clemens ⁷⁵⁾ Vogter Ugeledes. Disse ere de Vidnesbyrd, som jeg har samlet om Egypternes Opfindelser udi Videnskaber, hvoraf jeg dog tilstaaer, at meget er uvisst, og at jeg vel ogsaa haver forbigaaet endeel Vidnesbyrd, deels ved at oversee dem, og deels ved ei at have læst de Skribenter, hvori de findes. Men med altdet maae man dog tilstaae, at disse skriftlige Vidnesbyrd, tilligemed de siensynlige, jeg mener deres Bygninger, som endnu enten gaae, eller og tildeels findes, kunne ei andet end oprække hos alle høie Tanker og Forundring over de gamle Egypters Visdom, som og er saa berømt i Skriften, og hvorudi Moses blev oplært. Ingen kan derfor betage dem Eren af at have været Opfindere af Hieroglypher, Skrift og Bogstaver, Geometrie, og Prægt saavel i Bygninger, som i Guds-tienesten, og maaske ogsaa af Agerdyrkingen. Med saa Ord, det er høilig at beklage, at hverken det ægyptiske Sprog og Bogstaver ere bleve ved at være bekiendte indtil vore Tider, ei heller nogen Krø-

nife

⁷³⁾ i Galei opusc. mythol. p. 64.

⁷⁴⁾ l. 4. c. 10. Segm. 75. p. 390.

⁷⁵⁾ Ström. l. 1. p. 306.

nlke blevet tilovers, skrevet af dette Folk selv, hvorefter vi kunde udsørlig og rigtig underrettes, saavel om deres Bedrifter, som og, og det forneimelig, om deres Fremgang udi Konster og Videnskaber.

Side 517. §. 630. — Den lærde Eratosthenes haver bevaret os Betydningen af det Navn Nixtqrts i det ægyptiske Sprog udi hans Fortegnelse af Kongerne i Theben, og lært os, at det betyder den overvindende Minerva, hvilkens Udlæggelse Jablonsky med flere ligedanne Exempler stadfæster udi Pantheon⁷⁶).

Side 525. §. 632. not. 469. b) — Til de Grunde, som den store Baumgarten anfører mod Newtons Meinng, at Sesostris, Bacchus og Sefac ere een og den samme Person, kan endda lægges følgende, tagne af Tidsregningen, og som efter min Tanke kaste Newtons Sætning aldeles over Ende; dersom Sefac haver været den samme som Grækerens Bacchus, saa maa han næsten have regieret i 300 Aar, en Tid, som er saa lang, at derpaa intet Exempel findes udi Historien af de Eider, og hvis Urimelighed ja Umuelighed ligger klarlig for Dagen. Newton tilføjer selv, at Bacchus haver levet en Slægtes Alder for Argonauternes Tog, hvilket efter alle andre Chronologisters Tillæggelse ei er faldet senere ind end under Sesostris, og fra Sesostris og til Nubens sidste Regierings Aar, da Sefac faldt ind udi Juda, er baade efter den hellige Skrift, saa og de hedenske Skribenters

76) Part. 1. l. 1. c. 3. p. 55.

ter efter Synchronismus omtrent 270 Aar. Bacchus og Sesac kan derfor umuelig have været een og den samme Person; med mindre man vil imod War-morne af Arundel, og imod alle Vidnesbyrd slutte Tiden af det Argonautiske Tog, den Trojanske Krig, og flere saadanne vigtige Tildragelser nedem for Salomons Regjering, hvilket da ei kunde kaldes at oplyse, men reent at forvirre og kuldkaste den hele gamle Historie. Disse gamle Ting maatte da være steete udi yngre Tider, end Grækernes Colonters Stiftelse i Asien, end Archonternes Indførsel i Athenen, og Homærus kom til at leve omtrent paa samme Tid, som den Trojanske Krig, efter dette System, førtes, en Sag der strider imod al Alderdommens eenstemmige Bekræftning; og kan igiendrives af Homæri egne Skrifter. Newton antager vel saadan Tidregning for at bevise sin Mening om Bacchus og Sesac at være een Person; men man kan sige, at han herved opofrer al Historiens Troværdighed. Fremdeles holder han for, at Grækernes Bacchus er den samme som Egypternes Osiris, hvilken Mening nødvendig bør falder, saasnart man antager Jablonkys Sætning, at Osiris aldrig haver været et Navn af noget Menneske, men et Symbol af Solen. Ell disse og flere saadanne ubevittelige Meninger er den fortreffelige Newton blevet bragt af den særdeles Lyst, som han havde til at nedtrykke Egypterne baade i Hensende til deres Velde som og tillige Opdragelser i Videnskaber, og derimod at ophøje Edomiterne, et
ringe,

flinge, nyt, foragtet og ubekjendt Folk imod det
 andet at regne, tværtimod baade Skriftens og alle
 hedenske Skribenters saa og Egyptens egne herlige
 Monumenters Vidnesbyrd. Det er ellers meget van-
 skeligt at fastsætte, om Sesostris er enten den samme
 som Bacchus, Memnon, Oshmandnas, Sefac, el-
 ler nogen anden, saa og paa hvad Tid han haver le-
 vet; dog synes mig rimeliøst, at han er Skriftens
 Sefac, og Diodori Oshmandnas og Sesostris, hvoraf
 ved Bildfareffe ere giorte tvende adskilte Personer,
 saafremt ellers Oshmandnas haver regieret paa noget
 andet Sted end i de ægyptiske Præsters Hierner. Jeg
 finder ikke ubi Skriften talet om nogen anden gam-
 mel ægyptisk-Konge og Seierherre undtagen om Ses-
 fac alene, hvoraf jeg slutter, at han maa være Ses-
 sostris, saasom Egypternes et vel kunde komme ind i
 Asien uden igiennem Jabeland, og det derfor er ven-
 teligt, at Skriften havde maattet tale om saa mærk-
 værdig en Ting, saafremt den oftere og tilforn var
 skeet end med Sefac. Naar jeg hertil lægger den rim-
 melige Formodning, at saa store Seierherrer, der
 have gjort Erobringer i langt fraligaende Lænder, ere
 efter al Anseende ei saa gamle, som de gemeentligt
 gives ud for, den Mængde af Wechtopler, som Ses-
 fac havde i sin Hær, og den sammelige Statte, op-
 reist af Sesostris, som Herodotus vidner at have set
 hos Syrerne i Palæstina, og ligner den med Nho-
 boams seige Opførsel, saa bringer alt dette mig paa

de Tanker, at Sefat og Sefostris ere kun to adskilte Navne af een Konge.

Side 557. S. 579. — Det Herodotus fortæller ⁷⁷⁾ om det sluttede Forbund imellem Amasis, Konge af Ægypten, og Croesus, Konge af Indien, tiener meget til at bestyrke Xenophons dobbelte Beretning, baade om de ægyptiske Hjelpetropper, som virkelig segede udi Croesi Hær imod Cyrus, saa og om Cyri siden-føretagne Tog mod Ægypten, ventelig for at hævne sig. Xenophon er ellers saa kort udi sin Fortælling om Erobringen af Ægypten, som han kalder den, saa man derfor ei bør nægte, at det jo er Cambyses, Cyri Søn, der egentligen siden erobrede Ægypten, og derfor holde for, at Cyrus lod sig hvide med at give sig Ægypten statskyldig.

Side 558. S. 590. — Endskjønt man maa tilstaae, at Nitetis vilde, saakæmt hun var en Datter af Apries, have været alt for gammel til at ægte Cambyses; saa synes mig dog, at Forfatterne gaar for vidt, naar de aldeles forkaste en Beretning, som saa mange troværdige Skribenter eenstemmigen fortælle, endskjønt de i nogle Omstændigheder ere adskilte fra hinanden. Dersom man antager den Mening, at Nitetis havde været Cambyses Dronning, saa saar man at give hende ud enten for en Sønnes eller Datterdatter af Apries. Men om man derimod, at hun havde været gift med Cyrus selv, saa falder den Banskælighed om hendes Alder bort; thi da har

hun,

77) l. i. p. 32.

hun, endskjønt en Datter af Kyrtes, kunnet være gift i sit tyvende Aar. Herodotus anfører ⁷⁹⁾ begge Meninger, dog holder han selv det for urigtigt, at Nitetis haver ægtet Cyrus. Polyænus derimod ⁸⁰⁾ og Dion i sin persiske Historie, og Lynceus den Navigatorer udi sin ægyptiske Historie ⁸⁰⁾ vidne, at Nitetis blev gift med Cyrus. Hvorimod Etesias hos samme Skribent gifter hende med Cambyses. Jablonsky viser udi Pantheon ⁸¹⁾ meget smukt, at den Gudinde Nitetis Navn findes udi Nitetis.

Side 565. §. 690. — Foruden Diodorus, som Forfatterne anføre om den persiske Admiral Gaos, taler ogsaa Polyænus om ham ⁸²⁾, og fortæller en List, som han brugte, da han anførte den persiske Flåde udi den Cypriiske Krig. Hans Død indfalder udi Kong Artaxerxis tyvende Regjerings Aar,

Side 576. §. 702. — Denne Tulus er uden Tvivl den samme, hvorom Suidas ⁸³⁾ i det Ord

R 3

Thur

⁷⁸⁾ l. 3. p. 161. og 162.

⁷⁹⁾ ex edit. Pancratii Measvici Lugd. Bat. 1690. in 8vo. f. 8. c. 28.

⁸⁰⁾ 3die Edg, apud Athenarum ex edit. Casauboni 1598. in f. l. 13. p. 560.

⁸¹⁾ Part. 1. l. 1. c. 3. p. 57

⁸²⁾ l. 7. c. 18.

⁸³⁾ T. 1. p. 1325.

Thulis, og Joannes Malala ²⁴) tale og berette, at han var meget mægtig, men hovmodede sig tilsidst saa meget af sin Lykke, at han adspurgte Oraclet, om der var nogen mægtigere til i Verden end han, hvorpaa han dog ikkun fik et slet Svar, og kort efter omkom i Africa. At Thulis haver regieret i Egypten, beroer altsaa ei alene paa de Arabiske Stribenters Udsigende.

(24) l. 2. p. 9. in Corpore Byzantino ex edit. Veneris, 24.

Anmærkninger

over den anden Tome.

(Kædet 1756 og 1757).

Side 53. §. 57. Fjerde Lovestykke, fjerde Afde-
ling, Not. 4 1b.)— Til de Skribenter, som baade de En-
gelske Forfattere og Doctor Baumgarten nævne at have
handlet om det røde Hav, kan endnu legges Curtius ¹⁾,
som udtrykkelig nægter, at bemeldte Hav har Navn af sin
røde Farve, men paastaer derimod, at en gammel
Konge ved Navn Erythras har givet det Navn. Ar-
rianus in Historia Indica ²⁾ kommer herudi overeens-
med ham, og fortæller efter Nearchus, som af Alex-
ander den Store var udsendt for at beseile det Indiske
Hav, at bemeldte Konges Grav skulde endda vises paa
den De Oracta; heraf foruden mange andre Vid-
nesbyrd er det klart, at de Gamle ved Mare Ery-
thrum eller det røde Hav forstode langt mere end

R 4

den

¹⁾ in usum Delphini. Parisiis 1678. in 4to. Lib. 8.
C. 29. p. 331. L. 10. C. 2 p. 338.

²⁾ ex editione Gronovii, Lugd. Bat. 1704. in fol.
p. 352.

den arabiske Havbugt, hvilken vi nu ifkun tillægge det Navn, men at de begrebe derunder det hele Indiske og Arabiske Hav med alle dets Bugter og Viger; mig synes derfor, at intet er rimeligere end Newtons Mening, at Erythras er den samme som Edom eller Esau, og at Havet haver faaet Navn efter ham; thi man bør dog ei plad hen uden Deviiis forfaste saa gamle Skribenters Udfigende, at der i gamle Dage har været en Konge ved Navn Erythras, og at Havet er blevet kaldet efter ham. Erythras er stensynlig ikke heller andet end en Oversættelse af Edom, hvilket alt tilfammenlagt synes at give en stærk Bægt til Newtons Mening, fornemmelig da alle de andre Aarsager til Navnet af det røde Hav, som tages af Solen, Grunden, Coraller og andet mere, synes at være utillstrækkelige, og tildeels ogsaa imodsiges af de nyeste og beste Reisebeskrivere. Plinius²⁾ taler ogsaa om Kong Erythras, og udgiver ham for første Opfinder af Saade.

Side 59. §. 6. Not. 46. b). — Enhver forstandig maa vel tilstaae, at Tideregningen af de Edomitiske Konger og Fyrster, som findes i første Mosis Bog 36 Cap. er en af de vanskeligste Ting udi alle Mosis Skrifter at forene saaledes, at den Mening dog staaer ved Magt, at Moses haver selv forfattet bemeldte Følger af Konger, hvorfor det er ei at undre over, at saa mange brave og lærde Mænd ere faldne paa den Tanke, at en anden haver indført dette

²⁾ L. 7. p. 104.

dette ndi Moſis Skrifter. Derſom det kan være mig tillade at anføre min Mening efter ſaa ſtore Mænd, ſaa vil jeg ſige, at det er klart af Moſis Fortælling, at fra v. 9. til v. 19. beſkrives Eſaus Børn med hans tre Kæner, og at de kaldes fyrſter, ikke fordi de virkelig regjerede, men fordi de vare Hoveder for ſaa mange Stammer. Fra v. 20. til 30. beſkrives Hovederne for Seirs Børns Afkom, hvilte tilſigemed Eſaus Børn behøvede Landet, og ſynes tilhybe at have levet paa den gamle patriarkatiſke Maade. Fra v. 31. til v. 39. opregnes otte Konger af Eſaus Slægt, ſom ved Valg ſynes at være komne paa Thronen. Diſſe Konger have Edomiterne udvalgt ſig, efterat de med Magt havde fordrevet Seirs Børn eller Horiterne, hvilket jeg ſætter at være ſæet ved Joſeph's Død, ſom tilbragte ſig omtrent 180 Aar for Moſes; thi for den Tid kan man vel et troe, at Edomiterne ere bleve ſaa mange i Tallet, at de have været iſtand til at udbringe de Indfødre. At Moſes ſiger, at diſſe regjerede i Edom, ſeend Iſraeliterne ſinge Konger, deraf ſynes mig, at man aldeles ei kan ſlutte, at dette Slægtsregiſter er ſkrevet enten i Sauls eller Davids Tid. Thi at jeg end ſkal tilfødesætte Moſis prophetiſke Tand, hvorved han uden al Tvivl forudſaae, at Iſraeliternes vilde engang i Tidens ſine Konger, ſaa er jeg af den Mening, at man ei ſaa meget kan laſte nogen Skribent, ſom lever i en Republique, om han ſkriver, den eller den Republique blev til et Kongerige, ſeend det ſkede hos os, end

skönt det endda virkelig ei er skeet i hans Land. Jeg
 finder i det mindste ingen Urimelighed i saadan
 Skrivemaade, om den end kan synes noget utydelig
 og uegentlig. Hvad nu endelig de fra v. 40:43
 omtalte Edomitiske Fyrster angaaer, da anseer jeg
 dem ikke heller for Fyrster, men kun for Hoveder af
 Stammer, der uden al Tvivl ere udspirede af Oho-
 lsbams tre Sønner Jeus, Jaclam, Korah med
 Esau, hvilke vel nævnes v. 18. men ei deres Afkom,
 som dog er skeet tilført med de andre Esaus Børn.
 Udi v. 22. siges Geir den Horiter at have havt en
 Datter ved Navn Thimna, og v. 12. kaldes Elphas,
 Esaus Søns Medhustru, ogsaa Thimna. Dersom
 man antager, at disse tvende Thimna ere een og den
 samme Person, saa kan det og tiene til et Beviis,
 at Esaus Børn og Hørnebørn, som Moses kalder Fyr-
 ster, have boet paa en Tid i Landet med de v. 20. 26.
 bestrevne Geirs Børn. Mosés Fortælling fører saaledes
 dog efter min Tanke ingen Vanskelighed med sig, men
 udi første Krønikeens Bogs første Cap. synes Ordene
 at bringe med sig, at de udi første Mosés Bog v. 40:
 43. omtalte Fyrster af Esaus Børn ere komne til Ke-
 nigeringen, efterat Kongerne af Edom haver hørt op.
 Dersom denne Forklaring er rigtig, saa er det unue-
 ligt, at Moses haver kunnet skrive bemeldte fire Vers,
 saasom de indeholde Ting, der ere skeets længe efter
 hans Død. Jeg overlader til andre, som ere mere
 bevandrede i det hebraiske Sprog end jeg, at under-
 søge, om ei Ordene i første Krønikeens Bog taale et

an:

anden Ublæggelse end den sædvanlige, og som mere kan nærme sig til den rigtige Mening hos Moses. Endeligst jeg maa tilstaae, at det meste af mig hidindtil anførte findes udi Baumgartens Note, saa har jeg dog fremført noget, som han ei taler om, særdeles om den tilspnevarende Forskiel imellem Mossis og Forfatterens af Krøniskernes Bøger deres Fortællinger.

Side 66. §. 70. Not. 3). Not. 49. b.) —

Intet er vissere, end at Herodotus beretter, at Phoenicierne boede først ved det røde Hav, førend de satte sig ned ved den Middellandske Sæ, men derfor er det ei desto vissere, at Phoenicierne stamme fra Edomiterne, som Newton, af alt for stor Lyft til at oplysne Edomiterne paa Egypternes Bekostninger, haver meent. D. Baumgarten forkaster derfor med største Villighed saadan Mening. At sige, at Phoenicierne have først sat sig ned ved Middelhavet udi Davids Tid, da Forskyrrelsen af det Edomitiske Rige vægte, det er at kuldaste al Visdom udi Historien, efter hvilken Phoenicierne længe tilforn have boet der, og deres tvende største Stæder Sidon og Tyrus staaet i fuld Blomster. Dog tør jeg ikke driste mig til at imodsiges en saa gammel troværdig og nypperlig Skribent som Herodotus, men mon den Mening, som Forfatterne ⁴⁾ selv antage, at Philisterne stamme fra Caphtorim og Caslulim, der først boede udi Egypten, ei meget tiener til at forklare Herodoti Ord paa en bedre Maade? (thi I.) er den store Overeensstemmelse

⁴⁾ Tom. 1. S. 376. og Tom. 2. S. 124.

melle og Slægtsskab imellem Phillister og Phoenicier bekiendte for alle. 2.) Er det ei urimeligt, langt mindre umueligt, at Phoenicien er tildeels bleven bebogget fra Phillisternes Land af. 3.) Haves der ved den Vanskelighed, som foraarfages af den Mening, at Phoenicierne ere ei ældre end Davids Tid, saafremt man allerede udi Abrahams Tid finder, at Casluhim og Eaphthorim have beboet Phillisternes Land. 4.) Er det meget rimeligt, at en stor Deel af Casluhim og Eaphthorim, om ei alle, have udi Egypten beboet Sækysterne af det røde Hav, og 5.) tilstaae endelig Forfatterne selv ¹⁾, at Eaphthorim have efter al Formodning beboet en Deel udi den Arabiske Havbugt eller det røde Hav. Med alt dette er jeg dog langt fra at paastaas, at alle Phoenicier stamme fra de Egypter, der have boet ved det røde Hav. Herodotus skriver ei heller noget saadant; thi der er stor Forskiel imellem at sige, at et Lands første Indvaanere ere komne fra et vist Sted, og at de alle ere komne derfra. Intet synes rimeligere, end at Caspaans ældste Søn Sidon har givet den navnkundige Stad Sidon Navn. Ei heller kan man tvivls paa, at jo mange Cananiter have, da Josva holdt saa liden Huus med dem, taget Flugten til Sæfiden og sat sig ned udi Phoenicien; thi fra den Tid af findes jeg fornemmelig tydelige Spor til Phoeniciernes store Magt og mange Coloniers Stiftelse, hvilkke, saa lidet et Land som Phoenicien i sig selv er, umueligt funde

¹⁾ Tom. 1. S. 376.

kunde have været istand til at besætte med Folk, saas fremt det ei havde faaet anseeligt Tilstød af Fremmede; dog vil jeg just ei aldeles nægte, at jo nogle Edomiter, som have undgaaet Davids Sværd, ere flygtede til Phoenicien, og blierne der boesiddende. Men dertil mod være Phoenicierne allerede den Tid alt for magtige til, og de flygtige Edomiter, efter al Anseelse, alt for fag i Tallet til, at de kunde siges at være de første Stiftere af saadant Folk som Phoenicierne. Antet er rigtigere end hvad D. Baumgarten anmærker, at det Ord rød findes i alle Sprog at være maaget tillagt Steder, Søer, Bierge, og det ganske vist i Lande, hvor man aldrig har tænkt paa Edomiterne, saa at det derfor aldeles ikke hjælper Newtons Beretning om Edomiternes store Udbredelse. I Norge, ja i Tronhiems Stift allene, kunde jeg vel fremføre en heel Skole af saadanne Exempler, da dog ingen endnu hidindtil har drømt om, at de Norske stamme fra Edomiterne.

Side III. §. 127. Syvende Afdeling —

Foruden Mela vidner ogsaa den lærde Grammaticus, Servius ⁶⁾, at Gaza har faaet Navn af Perserne med følgende Ord: "Gaza er et persisk Ord, som betyder Rigdom; hvoraf Gaza, en Stad i Palæstina, haver faaet sit Navn; fordi Cambyses, Kongen i Persien, forvarede der sin Skat udi den ægyptiske Krig" men baade Mela og Servius ere for nye

Efris

6) in Virgilium ex editione Maasvkeii T: I. ad Aeneid. Lib. L v. 123. p. 329.

Skribenter til at holdes for guldige Vidner udi såd gammel en Sag, fornemmelig da man længe tilfornt finder Staden i Skriften kaldet Gaja, hvorfra Efterskommierne let med Tiden have kunnet gjøre Gaja.

Side 119. §. 133. Not. h. — At Philisterne først ere komne til Palæstina fra Egypten 188 Aar efter Isaaks Fødsel, det er at sige otte Aar efter hans Død, som de Hollandske Oversættere i denne Note formene, det nægtes med god Grund af D. Baumgarten⁷⁾; thi det er klart af Skriften, at Philisterne boede i Palæstina, ja havde endog Konger af det Navn Abimelech, førend Isaac blev født, og selvselig i det mindste 200 Aar tilfornt.

Side 149. §. 161. femte Hovedstykke, første Afdeeling — Den fortreffelige lærde Cardinal Norris viser udi sit udødelige Skrift, de Epochis Syro-Macedonum ex nummis⁸⁾, at Syrien deelted udi de Seleucidiske Kongers og de første romerske Keiseres Tider i fire Parter: Commagene, Syrien, Phœnicien, og Palæstina, af hvilke Syrien igjen deelted i det høie Syrien og Coele-Syrien, men at Syrien blev under de senere romerske Keisere ikkun deelt i tre Parter: Coele-Syrien, Phœnicien, Palæstina.

Side 159. §. 176. — Jeg undrer mig høilig over, hvorledes de lærde Forsfattere ere faldne paa den Mening, at Baalbek haver i forrige Tider været den fornemste Stad i Syrien og en mægtig Regents Op-

⁷⁾ § 96. Note Side 120.

⁸⁾ ex editione Lipsiensii 1696. in 4to. Diss. 3; C. 1.

Opholdssted. Alt hvad de Gamle beretter os om Bagdad, og som D. Baumgarten haver samlet i den 121 Note med en forundringsværdig Lærdom, overtyder os om, at denne Stad aldrig har været bebøet af nogen Konge, men vel været een af de fornemste Stæder i Syrien i Henseende til Gudstjenesten, for hvis Skyld ogsaa alle de prægtige Bygninger ere det blevene opreiste. De romerske Inscriptioner, som der findes, saa og den Dør, som er der udbugget i Steen, bringe mig desuden paa de Tanker, at de prægtige Bygninger, hvoraf Levninger endnu sees, ere ei blevene opreiste i bemeldte Stad, sørend efterat Syrien var kommen under Romernes Herredom, følgelig efter den store Pompeji Tid, fra hvilken Syrien ei har havt sine egne Konger, og følgelig kan ei heller omtalte Bygninger være opførte af nogen Konge; sandt er det, at Syrien haver, efterat Romernes og siden Grækernes Herredom gik der i Landet til Grunde, havt sine egne Konger baade af Arabisk og Tyrkisk Art; men ingen er vel saa ukyndig enten i den borgerlige eller lærde Historie, at han skulde holde bemeldte Bygningerne for saa nye, eller de omtalte Folk istand til at bygge af den Smag og Pragt.

Side 161. §. 177. Not. 122. b). — Til de Skribenter, som D. Baumgarten i sin Note anfører om Palmira, maae endnu lægges det store og prægtige Bærk om bemeldte Stads Levninger, som er i England udkommet i Folio ved de lærde Mand
Wai:

Bouverie og Dawkins, der selv havde været der paa Stedet, og hvilket er allerede oversat paa fransk og udkommet i Lelygig. De have bragt nuet saa mange Græske og Palmæreniske Inscriptioner, hvilke sidste den lærde Swinton i Oxford og Abbed Barthelemy i Paris allerede lykkeligen have forklaret ⁹⁾; udi en Græsk Inscription nævnes endve af denne Byes Guder, navnlig Aglabolus og Malachbelus, hvoraf sees, at denne Stad haver omtrent havt de samme Guder som de syriske Stæder ¹⁰⁾.

Side 170. §. 189. Not. 126. b). — Naag man overveier hvad som findes udi Jablonky Pantheon, saa bestyrkes derved meget D. Baumgartens Mening, at den syriske Guds Adads Dyrkelse er langt ældre end de Kongers Benhadads og Hasaels; thi det er klart, at Syrierne ligesaa vel som Egypterne dyrkede de Himmelske Legemer, og at den Skik at glære Mennesker til Guder er ei sænd sig kommen i Vrig hos dem. Josephus haver vel skrevet, at Syrierne have under den Navn Adad dyrket tyende af deres mægtigste gamle Konger, men dertil haver den forudsatte Mening forledet ham, at Afgudsdyrkelsen var ei meget gammel. Intet er heller efter mine Tanker rltigere, end den Formodning af D. Baumgarten, at Lucianus ei er Forfatter til det Skrift om den Syriske Gudinde, hvilket

⁹⁾ Journal Britannique Tom. XII. Art. I. Tom. XVIII. Art. 3. p. 364. &c.

¹⁰⁾ Norisii Epoch. Syro-Maced. diff. 2. c. 3. p. 122.

ket vel er lærdt, men dertimod i Henseende til Stilen, den Overtroe, hvormed det er opfyldt, og de mange andre underlige Indfald, ganske forskielligt fra hans ægte Skrifter. Det kommer mig snarere for at være et Foster af den bekiendte Orator Aristides. Den Gudinde, som dyrkedes i Hierapolls, var uden al Tvivl Astarte, hvorved Syrierne forstode Naanens hvilken ogsaa var Sidoniernes fornemste Gudsom; men Grækerne have meget forvirret saavel Syriernes som alle andre orientalske Folks Theologie, ved at tillægge deres Guder græske Navne, og det ofte for en ganske ringe Lighed imellem dem. Saaledes kalde de den Hierapolitaniske Gudinde Juno. Morris viser med temmelig Grund ¹¹⁾, at Europa er den samme som Sidoniernes Astarte. Om Astarte kan ellers mere læses ubi Seldenus ¹²⁾ og Bejeri addit ¹³⁾. Det er underligt, at de lærde Forfattere have iblandt de Syriske Guder ganske forbigaaet Elagabaal, hvorved betegnedes Solen, og som var een af de fornemste Guder. Han dyrkedes fornemmeligen ubi Emesa og Baalbek, eller Heliopolls. Mere om denne Gud findes hos Baumgarten ¹⁴⁾, hos Casaubonus og Salmastius ¹⁵⁾, og Seldenus ¹⁶⁾. Sis

¹¹⁾ I Epochis Syro-Macedonum p. 418. af Morier.

¹²⁾ de Diis Syris, Syntag. 2. C. 2. a. p. 231. ad p. 261.

¹³⁾ a p. 222. ad p. 285. ex editione. Lips. 1672. in 8vo.

¹⁴⁾ Not. 121. i dette Værks anden Tome.

¹⁵⁾ I deres Notet til Historiæ Augustæ Scriptores p. 458 ex editione Hackiana Lugd. Bat. 1661. in 8vo.

¹⁶⁾ de Diis Syris.

Eide 199. §. 224. Not. 138. b.) — Mig synes, naar man sammenligner 2den Kongernes Bog 12. Cap. 17. 18. V. og 2den Krøniskernes 24. Cap. 23. og 24. V. saa og 2den Kongernes 16. Cap. 5te og 6te V. hvor der udtryffeligg staaer, at Kongen af Syrien, Rezin, bragte Elath igien til Syrien, saa kan man vel ei andet end falde paa Forfatternes Mening, endskjønt D. Baumgarten er inod dem, nemlig at Hasael haver lagt Elath under Syrien, men at en af hans Efterkommere, maaskee hans Søn Benhadab, haver igien taget den, som man kan slutte af 2den Krøn. 26. Cap. 2det V. hvor Usia eller Azaria, Konge af Juda, siges at have bygget Elath, og igien bragt den til Juda, hvoraf nødvendig følger, at den tilforn har maattet være tabt, hvortil ingen Beqvemmere Tid findes end Hasaels Reglering, som var en mægtig Konge, og som efter Kristens Vidnesbyrd havde Overhaand over Juda.

Jærend jeg forlader Syrien, og begiver mig til Phoenicien, vil jeg dog gøre en Anmærkning ved den 200 § i den anden Afdeling, hvorudi de lærde Forfattere handle om Syriernes Videnskaber: de ere meget korte udi denne Sag, og det formedelst Mangel paa Forraad. De berette, at nogle have tilskrevet dem, ligesaavel som Phoenicierne, Bogstavernes første Opfindelse, og anføre Clemens Alexandrinus for den Mening. Plinius ¹⁷⁾ beretter og, at nogle have

¹⁷⁾ Hist. Natur. Tom. 2. L. 7. p. 94f

have tillagt Syrierne denne nyttige Opfindelse. Han tillægger dem og ¹⁸⁾, at have opfundet den Krigs-Machine kaldet Catapulta, hvorved Pile bleve udskudte paa en stor Længde og med stor Kraft.

Side 209. S. 140. Siette Hovedstykke, Første Afdeel: — I Th. Galei Opusculis Mythologicis¹⁹⁾ vidnes, at den tyriske Philosophus Hercules fandt engang, da han gik ved Strandbredden, uden for Tyrus, en Hund, hvis Mund var blodrød, og det dog ikke af Blod, hvilket bragte ham paa den Tanke at efterforske, hvorfra Hunden var bleven saaledes. Han havde da den Lykke, at finde den berømte Purpursnekke, som han strax gjorde bekendt for Phoenix, Konge af Tyrus. Endskjønt jeg høilig tvivler paa, at der nogenstinde haver i Phoenicien levet en Mand af det Navn Hercules, men staaer i den faste Tanke, at Phoenicierne have ligesaa vel ved Hercules villet betegne Solens Kraft, som Ægypterne, om hvilke Jablonky haver efter min Mening bevist det med uomstødelige Grunde; saa synes mig dog, at denne Fortælling viser saa meget, at Purpur-Farven er først fundet i Tyrus, og det af en Hændelse, som mange andre store og nyttige Opfindelser. Det kommer mig ellers for, at Phoenicierne have tilskrevet deres Hercules alle Konsters og Videnskabers Opfund, ligesom Ægypterne Thoth. Vol-

¹⁸⁾ Ibi samme Bog p. 100.

¹⁹⁾ Amstelodami 1688 in 8vo ex Chronica Alexandrino p. 62. &c. ad calcem Palaphati;

lux ²⁰) tilskriver ogsaa den Tyriske Hercules dens Opfindelse, ligesom han fortæller den med andre Omstændigheder end den Alexandrinske Krønike. Gregorius Nazianzenus ²¹) tilskriver Purpurets Opfindelse en Tyrisk Hyrde, hvormed ogsaa istemmer Achilles Tatius ²²).

Side 219. §. 250. Anden Afdeel. Not. p.) — Angaaende den Tyriske Hercules findes en meget lærd og findrig Dissertation af en Anonym ²³) hvilken Dissertation er bekendt under Navn af Hercule Marchand, fordi den lærde Forfatter søger at bevise, at alt hvad de gamle, endog Grækerne, fortælle om Hercules, passer sig paa en phoenicisk Kiskmands Rejser; endskjønt jeg maa tilstaae, at jeg snarere er af den Mening, som jeg fort tilforn har givet tilkiende, at Phoenicierne have ved Hercules eller Melcarthus, som de selv kaldte ham, forstaaet Solen, saa er dog bemeldte Dissertation opfyldt med saa megen Lærdom, og giver ellers saa stor Oplysning i Phoeniciernes Historie, helst om deres Handel og Seilads, at det ei vil fortrøde nogen at læse den igiennem med Agtsomhed.

Side 226. §. 259. — Intet er vel rigtigere end at Phoeniciernes Adonis er den samme som Ægypt-

²⁰) L. I. C. 4. p. 30. ²¹) T. I. Orat. 3. p. 100.

²²) de Amoribus Clitophontis & Leucippes L. 2. p. 87. ex editione Salamasi, Lugd. Bat. 1649. in 12mo.

²³) J le Clercs Bibliothøque universelle, Tom. I. Amsterdam 1718, in 12mo. p. 252. &c.

Egypternes Osiris, og at de begge ere symboliske Navne af Solen. Udi den Edition af Musæus, Roschus og Dion, som David Whiteford haver 1659 udgivet til London in 4to, staaer en Klagesang af Dion over Adonis. Whiteford haver sat dem paa latinske Vers, hvilke næsten ei estergive de Græske noget.

Side 227. §. 262. & 263. — Intet forekommer oftere hos de gamle Skribenter end den Mening, at Phoenicierne have først af alle opfundet Bogstaverne, endskiønt bemeldte Mening er uden al Tvivl urigtig, og Egypterne efter al Anseende de første Opfindere af saa nyttig en Sag. Anledning til denne Mening have Grækerne taget deraf, at Cadmus, en Phoenicier, først bragte Bogstaverne til Grækerland, hvilket dog ikke hindrer, at jo Phoenicierne have derfor kundet faae Bogstavernes Brug fra andre, eller gøre dem derved til de første Opfindere af dem. Hvorom alting er, saa tilskriver Lucanus²⁴⁾ dem udtrykkelig Bogstavernes Opfindelse udi disse bekendte Vers: Phœnices primi, famæ si creditur, ausi mansuram rudibus vocem signare figuris. Nondum flumineas Memphis contexere biblos noverat, & saxis tantum, volucresque feræque, sculptaque sonabant Magicas Animalia Lingvas. Men da han dog herved selv tilstaaer, at Egypternes Hieroglypher ere ældre end Phoeniciernes Bogstaver, saa er

§ 3

det

²⁴⁾ ex emendatione H. Grotii, Amstel. 1626. in 8vo. L. 3. p. 41.

det tilkiende at give tilkiende, at Egypterne dog have havt Bogstaver eller Billeder, hvorved de forestillede deres Tanker, sænd Phoenicierne. Lad vare at disse Billeder eller Bogstaver have været ganske anderledes end alle andre Folkes Bogstaver, og at man haver behøvet langt flere af dem til, at udtruffe sine Tanker ved, end vi nu omstunder have nødig med vore Bogstaver, da fast intet, eller i det mindste saa Sprog have flere end fire og tyve Bogstaver. Tatianus ²⁵⁾, Athanasius ²⁶⁾, Gregorius Nazianzenus ²⁷⁾, og Clemens Alexandrinus ²⁸⁾, udgiver ligeledes Phoenicierne for de første Opfindere af Bogstaver. En Anonym ²⁹⁾ tilkægger Phoenicierne først at have opfundet Regnekunsten, og maa man tilskaae, at de ventelig meget have forbedret denne herlige Videnskab ved deres vidtløftige Handel, saafremt de ei ere de første Opfindere af den, hvilket ei synes urimeligt. Plinius ³⁰⁾ udgiver dem for at være de første Opfindere af Slynge, og Valista, et Krigs-Instrument, hvoraf Stene bleve udfastede. Han tillægger dem ogsaa ³¹⁾, at have været de første Opfindere af Vaade, saa og i Sellads at have givet Agt paa

Stier:

²⁵⁾ p. 141.

²⁶⁾ ex editione Colonienf. 1686 in Fol. T. 1. contra gentes p. 20.

²⁷⁾ Tom. 1. Orat. 3. p. 99.

²⁸⁾ Stromatum Lib. 1. p. 307.

²⁹⁾ J Fabricii Bibliotheca Græca T. 9. L. 8 C 39 p. 599. ex Codice Montefalconii Coislmano 388.

³⁰⁾ Hist. Nat. L. 7. Tom. 2. p. 100.

³¹⁾ p. 106.

Stiernernes. Han vidner ³²⁾, at Hippus, en Tyrer, haver først opfundet Lastdrager-Skibe. Achilles Tattius ³³⁾ beretter, at en Hyrde af Tyrus var saa lykkelig, at Dionysus eller Bacchus først aabenbarede for ham Vinttræets Brug og Plantning.

Side 227. S. 264. — Om Sidoniernes Pragt og skønne Manufacturer kan et havet tilforladeligere Vidnesbyrd end det Homerus, den Ældste af alle verdslige Skribenter giver, som siger ³⁴⁾, at de Sidoniske Fruentimmer forfærdigede overmaade kunstige Tapeter ³⁵⁾. At Achilles havde en Krukke af Sølv, som holdt sex Maader, og som var saa kunstig og vel giort af de sundrige Sidonier, at den et havde sin Lige i Verden, og endelig ³⁶⁾, at Kongen af Sidon, Phœdimus, havde givet Menelaus en Krukke af Sølv, kunstig udarbejdet og med en Guldrand om, som Vulcanus selv havde forfærdiget. Dictys Cretensis ³⁷⁾ tæler og om de prægtige Kunststykker, som vare at see udi et Tempel paa Creta, og som Europa, Kong Phœnicis Datter, eller som andre sige, Agenoris, havde ført med sig didhen fra Sidon. Clemens Alexandrinus ³⁸⁾ tilskriver ogsaa

§ 4

§:

³²⁾ S. 105.

³³⁾ L. 2. p. 67. 69.

³⁴⁾ Udi den Edition af sine Værker, der er udkommet 1743. i Amsterdam hos Wetstein in 12. Tom. 1. Iliad, Lib. 6. p. 246. v. 288-291.

³⁵⁾ Lib. 23. p. 580. v. 740. - 743.

³⁶⁾ Tom. 2. Odyss. Lib. 4. p. 80. v. 613-618.

³⁷⁾ ex editione Annæ Dacenæ Amstelod. 1702. in 8vo. Lib. 1. C. 2. p. 6.

³⁸⁾ p. 307.

det tilkiende at give tilkiende, at Egyptianerne dog have havt Bogstaver eller Billeder, hvorved de forestillede deres Tanker, sørend Phoenicierne. Lad være at disse Billeder eller Bogstaver have været ganske anderledes end alle andre Folkes Bogstaver, og at man haver behøvet langt flere af dem til, at udtroffe sine Tanker ved, end vi nu omstunder have nødig med vore Bogstaver, da fast intet, eller i det mindste saa Sprog have flere end fire og tyve Bogstaver. Tatianus ²⁵⁾, Athanasius ²⁶⁾, Gregorius Nazianzenus ²⁷⁾, og Clemens Alexandrinus ²⁸⁾, udgiver ligeledes Phoenicierne for de første Opfindere af Bogstaver. En Anonym ²⁹⁾ tillægger Phoenicierne først at have opfundet Regnekunsten, og maa man tilskaae, at de ventelig meget have forbedret denne herlige Videnskab ved deres videløstige Handel, saafremt de ei ere de første Opfindere af den, hvilket ei synes urimeligt. Plinius ³⁰⁾ udgiver dem for at være de første Opfindere af Slinger, og Balista, et Krigs- Instrument, hvoraf Stene bleve udkastede. Han tillægger dem ogsaa ³¹⁾, at have været de første Opfindere af Baade, saa og i Selskab at have givet Agt paa

Etter:

²⁵⁾ p. 141.

²⁶⁾ ex editione Colonienf. 1686 in Fol. T. 1. contra gentes p. 20.

²⁷⁾ Tom. 1. Orat. 3. p. 99.

²⁸⁾ Stromatum Lib. 1. p. 307.

²⁹⁾ J Fabricii Bibliotheca Græca T. 9. L. 8 C 39 p. 599. ex Codice Montefalconii Coislmano 388.

³⁰⁾ Hist. Nat. L. 7. Tom. 2. p. 100.

³¹⁾ p. 106.

Stiernerna. Han vidner ³²⁾, at Hippus, en Tyrer, haver først opfundet Lastdrager:Skibe. Achilles Tati-
 tius ³³⁾ beretter, at en Hyrde af Tyrus var saa lyk-
 felig, at Dionysus eller Bacchus først aabenbarede
 for ham Vittræets Brug og Plantning.

Side 227. S. 264. — Om Sidoniernes Pragt
 og skønne Manufacturer kan et haves tilforladeligere
 Vidnesbyrd end det Homerus, den Ældste af alle
 verdslige Skribenter giver, som siger ³⁴⁾, at de Sidoni-
 niske Fruentimmer forfærdigede overmaade konstige
 Tapeter ³⁵⁾. At Achilles havde en Kruffe af
 Sølv, som holdt sex Maader, og som var saa kon-
 stig og vel gjort af de findrige Sidonier, at den et
 havde sin Lige i Verden, og endelig ³⁶⁾, at Kongen
 af Sidon, Phœdimus, havde givet Menelaus en
 Kruffe af Sølv, konstig udarbejdet og med en Guld-
 rand om, som Vulcanus selv havde forfærdiget.
 Dictys Cretensis ³⁷⁾ taler og om de prægtige Konst-
 stykker, som vare at see udi et Tempel paa Creta, og
 som Europa, Kong Phœnicis Datter, eller som an-
 dre sige, Agenoris, havde ført med sig didhen fra
 Sidon. Clemens Alexandrinus ³⁸⁾ tilskriver ogsaa

§ 4

Si:

³²⁾ S. 105.

³³⁾ L. 2. p. 67. 69.

³⁴⁾ Udi den Edition af sine Værker, der er udkommet 1743.
 i Amsterdam hos Wetstein in 12. Tom. 1. Iliad, Lib.
 6. p. 246. v. 288-291.

³⁵⁾ Lib. 3. p. 580. v. 740.-743.

³⁶⁾ Tom. 2. Odyss. Lib. 4. p. 80. v. 613-618.

³⁷⁾ ex editione Annæ Dacæ Amstelod. 1702. in
 8vo. Lib. 1. C. 2. p. 6.

³⁸⁾ p. 307.

Sibonlerne først at have opfundet et trerabaaret Krigs-
Skib. Pollux ^{3°)} taler om en phoenicisk Fløite, kal-
det Singras, hvilken gav en sørgelig Lyd fra sig, og
som havde det Navn efter Adonis, der paa Phoenis-
isk kaldtes Singras.

Side 285. §. 326. Syvende Hovedstykke, første
Afdeel. Not. q.) — Eugenius Toletanus apud
Sirmondum ^{4°)} tilskriver Moses de hebraiske Bog-
stavers Opfindelse, og derimod Abraham baade de
Chaldiske og Syriske, hvorved han stiktiende tilstaaer
bemeldte Sprogs Bogstavers Ælde frem for det he-
braiske, ved hvilket han dog synes at forstaae det Sa-
maritanske, og ved det Chaldiske det nu af os kaldte
Hebraiske. Men da Skriften aldeles intet taler hverken
om den enes eller andens Lykke og Videnskab herudt,
saa er man bestøt til at holde det altsammen for sabel-
agtigt, i det mindste for meget usikkert og ubevisligt.

Side 319. §. 355. Not. w). — Intet kan
efter mine Tanker være forunderligere end den Uagts-
somhed, som de lærde Forfattere have begaaet, dertil
forsørte af de halvfierdsindstyve Udtolkere, og Hiero-
nymus, i at holde den Stad No eller No Hammon,
hvorom Propheten Ezechiel taler, for den samme som
Alexandrien, da det dog er klart, at Alexandrien
ei var til i Verden, førend meget over 200
Aar efter Prophetens Død, der sørgelig umuelig
kunde tale om den som om en Stad, der var til i
hans Tid. Doct. Baumgarten har derfor gjort gan-
ste

^{3°)} L. 4. C. 10. Segm. 76.

^{4°)} Tom. 2. p. 622.

ste ret ⁴²⁾, at holde med den lærde Jablonſky for, at No er den ſamme Dye ſom Theben.

Side 344. S. 380. — Jacob har og været Hedningerne bekiendt under det Navn Iſrael. Juſtinus ⁴²⁾ gjør ham til Konge i Damascus, og tilſætter ham ti Sønner. Efter min Tanke er baade Abraham, Jacob, Joſeph og Moſes førſt blevne ret bekiendte iblandt Hedningerne, efterat de halvfierdſindſtyve Udtolkeres Oversættelſe af Skriften udkom; thi hos ingen af de Skribenter, ſom have levet tilſorn, finder jeg noget talet om dem, ja ſaare lidet om Jøderne ſelv. Og end mere have Udbredelſen af den chriſtne Troe, Jødernes Adſpredelſe, og den Mahomedanſke Læres Opkomſt, ſom indeholder ſaa meget af det gamle Teſtamente, foraaſaget, at bemeldte gamle Patriarcher ere i de ſeenere og vore Tider langt mere bekiendte ubi de øſtliche Lande end tilſorn. Af denne Mening er D. Baumgarten ogſaa ⁴³⁾; om Patriarchen Joſeph laſesellers ogſaa hos Juſtinus paa ovenanførte Sted.

Side 367. S. 398. anden Afdeel. Not. I.) — Det Sted, ſom de lærde Forfattere anſøre af Epiſphanus, findes i hans Panario ⁴⁴⁾. Bemeldte Lærefaſder nævner der ei alene Prinselſſen ved det Navn Thermuthis, men kalder endog hendes Fader Amnophis, og forſikrer, at hun under ſit eget Navn blev af Egypterne dyrket ſom en Gudinde; men

§ 5

naat

⁴¹⁾ Not. 218. b.)

⁴²⁾ Lib. 36. C. 2. p. 522.

⁴³⁾ Not. 247. b.) p. 357.

⁴⁴⁾ ex editione Petavii, Colonia 1682. in Fol. Tom. 2. Hærel. 78. p. 1055.

naar man vil læse udi Zablonſke Pantheon 4°), ſaa ſkal man finde, at Egnpterne have dyrket en Gudinde under det Navn Thermuthis, ſørend Prinsſen blev født, at Prinsſen er efter de Eiders Sadvane bleven kaldet efter Gudinden, og at endelig Thermuthis er den ſamme ſom Tithrambo, hvilken Grækerne forklarede ved Heate; det er og i ſig ſelv ubegribeligt, at Egnpterne ſkulde have gidt Prinsſeſſe Thermuthis til Gudinde, da hun dog holdt Livet i Moſes, hvilken de ei andet kunne end anſee, og ogſaa virkelig have anſeet, for deres ſtørſte Fiende. De Lærde, ſom finde det rimeligt, at Egnpterne have dyrket Moſes under Navn af Oſiris, og Joſeph under Navn af Thoth, de ville vel endelig ogſaa let finde ſig i at troe, at Egnpterne have dyrket Prinsſeſſe Thermuthis; men alle ſaadanne Gietninger ere mere lærde end grundige og rimelige.

Side 408. S. 440. — Joſephi Mening, at den Dei, ſom Iſraeliterne toge med ſig af Egnpten, haver holdt ſig en heel Maaned, er ei alene urtmelig, fordi Iſraeliterne havde bedre Ting at føre med ſig, nemlig det, ſom de havde laant af Egnpterne, men endog, og det fornemmelig, fordi ſaadant Terteegn er her ganſke overflødig, thi det ſynes at være klart af Skriften, at de ikkun vare tre Dage om at drage igiennem Egnpten, og ſaaſnart ſom de kom over det røde Hav, ſinge de ordentligen hver Dag Manna nedſendt fra Himmelen, ſaa at Gud derfor ei havde
nødig

4°) Lib. I. C. 5. p. 116. S. 10. &c.

nødig at gjøre tvende Jertegn, naar ikkun eet behøvedes: hvorom alting er, saa maa man tage sig vel i Agt for ei at forsøge Jertegnenes Mængde uden Fornødenhed, hvilket ellers ikke just pleier at være Josephi største Feil.

Side 417. S. 447. Not. n.) — Ell de Skribentere, som de lærde Forfattere anføre om det røde Havts Bestaenhed, bør med Rette leages Herodotus ⁴⁶⁾, hvor han skriver saaledes: "I dette Hav" "seer daglig Ebbe og Flod, og kan det (paa et Sted" "eller nogle at forstaae) vades over, naar Ebben er". Enhver estertænktsom Læser kan af denne Beretning, sammenlignet med Mosés Fortælling, lettelig see, at det ei gaaer an efter den Beskrivelse, som Moses giver os, at lade Israelliterne gaae over Havet, imedens Ebben varede, og Egypterne drukne, da Floden kom.

Side 421. S. 454. Not. o.) — At de lærde Forfattere kalde Græshopper, ein Geschmeis, og mene, at de umuelig i Skrift kan kaldes Kibd, det kommer efter al Anseende ei af andet end en forudfattet Mening, fordi de ei spises i Europa. Den lærde Ludolph haver efter min Tanke gjort det høist rimeligt, at Shelaw paa det Sted betyder Græshopper, og ei Bagtler. Den flittige svenske Doctor Hasselqvist haver og nylig ⁴⁷⁾ vidnet, at Græshopper endnu spises i de østlige Lande, hvorfra det er klart, at alle Mennesker ei have den Modbydelighed for dem, som

Ex:

⁴⁶⁾ in Lib. 2. p. 94.

⁴⁷⁾ Udi de Svenske Lærde Tidningar for Åar 1750. N. 65. P. 206.

Ergelkænderne og andre Europæiske Folk; det samme udfører han og vidtløftigere i sin Rejsa til det Helliga Land ⁴⁸).

Side 463. §. 496. Not. 8.). — De lærde Forfattere begaae en Feil af Sukommelse eller Uagtsomhed, naar de sige, at den Væd Arnon falder i det sorte Hav, som dog ligger langt derfra, da det bør hede: Det Døde Hav.

Side 504. §. 546. — Her er atter en liden Feil, i det Forfatterne tillægge Kong Alphonsus den Vise af Arragonien og Neapolis, der vel var en meget lærd Herre, men dog, saavidt mig er bekiendt, aldrig lagde sig efter Astronomien, den ugudelige Tale, som Kong Alphonsus den Tiende af Castilien uimodsigelig haver fremført, hvilken levede næsten tvende Secula førend den anden. Naar man ellers læser hvad Tacitus ⁴⁹), Justinus ⁵⁰), Strabo ⁵¹) og Alexander Polyhistor ⁵²) (hvilken sidste beretter, at den store Jødiske Lovgiver var et Fruentimmer ved Navn Moses) skrive om Moses, da maa man høilig forundre sig over den store Forstiel, som findes imellem deres og Moses egne Beretninger.

⁴⁸) Stockholm 1757. 8vo. P. 415.

⁴⁹) Op. Tom. II. Hist. L. 5. p. 545.

⁵⁰) L. 36. C. 2. p. 523.

⁵¹) Amstelodami 1707. f. L. 16. p. 1103.

⁵²) apud Svidam Tom. I. p. 164. in voce Alexander Milesius.

 Anmærkninger

 over den tredie Tome.

 (Srevet 1756 og 1757.)

Side 90. §. 100. syvende Hovedstykke, fjerde Afdeel. — De lærde Forfattere begaae en liben Feil af Hukommelse, naar de skrive, at Kong Agrippa tillod Leviterne at gaae i linnebe Overklæder i det Aar Christi to og tredsindstyve, hvilket ogsaa er rigtigt nok, men at det skede omtrent tredsindstyve Aar førend det sidste Tempels Ødeleggelse, hvilket sidste er deris mod ganske urigtigt, saasom det er en uimodsigelig Sandhed, at det sidste Tempel blev ødelagt Aar Christi en og halvfierdsindstyve, sølgelig ikkun ni Aar efter den Anordning, som Kong Agrippa gjorde om Leviternes Dragt.

Side 166. §. 182. Not. 99. b.) — Danne-
marks Kere, den udødelige Mand Thomas Bartho-
lin den Ældre, var saa fast overbeviist hos sig selv,
at det er utilladeligt at spise Blod og det Qvalte, at
han, da han laae paa sit Yderste, forbød sine Børn
og al sin Affom nogensinde at spise enten Blod eller
det Qvalte, hvilke de og alle indtil denne Dag hellis-
gen

gen have lagttaget; desuden haver han skrevet en liden Afhandling herom under Titel: De Sangvine vetito.

Side 197. §. 220. — Det var ikke Kongen af Assyrien, som sendte det stolte Budskab til Achab, Israelliternes Konge i Samaria, men Zenhadad Konge i Shrien, som regjerede i Damascus.

Side 228. §. 248. — Eugenius Toletanus¹⁾ tilskriver Moses først at have opfundet de hebraiske Bogstaver, men hans Vidnesbyrd er saa vel som alle de andres alt for nyt til at bygge nogen Sandhed paa i saa gammelt en Sag; men derfor er jeg dog langt fra at meene, at de Samaritanske Bogstaver ere de gamle Hebraiske, og et det Hebræiske, som tages af Sekterne, ikke mindre end uomstødeligt. Dersom den lærde Biskop i Cloghet Robert Clayton hans Forslag blev sat i Værk, hvorom tales udi Journal Britannique²⁾, nemlig at sende lærde Folk til Sinai Bjerg, som kunde gjøre rigtige Afskrifter af de Inscriptiøner, som der, og udi Orken paa andre Steder findes, saa kunde man maaske komme efter, hvilke Bogstaver Moses og de ældste Hebræer have brugt, og saa skulle man og uden al Tvivl efter min Mening finde, at de ti ere nogen af de bekjendte Sprog tilhørende. Den lærde J. G. Wachtel påaastaaer vel³⁾, baade

at

¹⁾ apud Sirmondum Tom. II. p. 622.

²⁾ Tom. XI. Art. 9. p. 211.

³⁾ in Naturæ & Scripturæ Concordiâ Sect. 4. C. 5. §. 227. &c.

at Moses er den første Opfinder af de Hebraiske Bogstaver, saa og at de, vi nu have, ere de samme som han opfandt, men da han ei giver noget Beviis for det sidste, saa synes mig at det ei kan tilbringe den Mening; at de nu varende hebraiske Bogstaver ere førte af Jøderne efter det Babiloniske Fængsel fra Chaldæa. Og hvad den første Mening angaaer; da falder den og bort af sig selv, saasom den er bygget paa denne aabnbare urigtige Grund, at Moses haver opfundet nye Bogstaver, som ere forskjellige fra alle andre Sprog, og som ingen uden han og Præsterne kunde læse, for derved at forskaffe sin Lob mere Ærbødighed og Anseelse; da det dog er klart af Skriften, at Loven var skreven saaledes, at den baade kunde læses og forstaaes af alle. Dersom vi finde rigtige Afskrifter af de Inscriptioner, som ere i Deten, saa og i Egypten i det ældgamle almindelige ægyptiske Sprog, hvormed hele Vægge af Grotter ere udi Thebaide beklæbte, saa mener jeg uforgribelig, at man skulde lade, at Moses haver ført de rette hebraiske Bogstaver, som nu ere forglemte, med sig fra Egypten, og sølgelig, at de gamle ægyptiske og gamle Hebraiske Bogstaver, have i det mindste i de ældre Tider været de samme. Hvad de Samaritaniske derimod angaaer, hvoraf de rigtige findes udi Samaritanernes Pentateuchus og paa Wynter, da viser Diesynet, at de ere de samme som de gamle Phoeniciske, og sluttelig ogsaa Cananaiske. Vor Allernaadigste Konge haver nu, ved at sende lærde

Wand

Mænd til Arabien, opfyldt mit Ønske om at eftersøge Inscriptionerne i Orken.

Side 236. §. 253. — Synes Forfatterne, eller maaskee snarere Oversætteren, at berige Verden med en nye Konge, som aldrig haver været til. I det mindste skrives her saa mørkt, at man ei kan vide om det enten forstaaes, at en Konge ved Navn Pergamus eller en Konge i Pergamus, haver først givet Pergament Navn. Det er ellers alle bekiendt, at Pergament først har faaet Navn, da Attalus regierede i Pergamus.

Side 265. §. 284. siette Afdeeling — Det var ei Mandspersoner af den Stamme Ephraim, som Forfatterne af Glemsomhed sætte, men af den Stamme Benjamin, der skulde forsynes med Koner.

Side 284. §. 307. — Epiphanius⁴⁾ vil indbilde os, at Jephthæ Dotter blev dyrket som en Gudinde udi Sebastæ, det i forrige Tid kaldtes Samaria, og hende til Hærs aarligt en Fest helligholdt, og ⁵⁾, at udi Neapolis, som tilforn kaldtes Sichem, dyrkedes og saa en Jomfrue, hvilken Skik uden Tvivl er efter hans Mening kommen af Jephthæ Dotter, fordi hun blev ofret til Gud. Men med den gode Epiphanius Tilladelse, saa maaskee han ikke tage det ilde op, at jeg paa hans Ord alene ei troer saa vigtig og gammel en Ting, som ei berettes af nogen anden troværdig Skribent; thi endskiønt hans vidtløftige Værk om

Rigt

⁴⁾ in Panario op. T. I. L. II. Hæref. 55. p. 469.

⁵⁾ Hæref. 78. p. 1055.

Riættene er ei at foragte, og vi lære meget af det, som vi ellers ikke vidste, fordi saa mange herlige Skrifter af Alderdommen ere bortkomne, saa inderholder det dog saa mange aabenbare Urigtigheder, og viser saa tydelig i mange Maader sin Forfatters Eensfoldighed, Uvidenhed, Overtroe og Partiskhed, at man ei vel kan sætte Troe til de Ting, som han alene beretter; vel nægter jeg ikke, at jo Indvaanere baade i Neapolis og Sebaste kan have dyrket en Gudinde, men det paastaer jeg, at de fleste Ting, som mange Lærde ville udi den hedenske Gudsdyrkelse hente af bibelske Hændelser, alene have Sted udi deres Indbildning. Hvo ellers den Gudinde haver været, som dyrkedes udi bemeldte tvende Steder, det er meget uvist at sige, dog troer jeg, at saadan Dyrkelse er ei indkommen udi benævnte Steder, førend i de græske Kongers Tider, som regjerede i Syrien, og at Dyrkelsen haver havt sin Hensigt enten til Diana eller Minerva.

Side 323. S. 353. syvende Afdeel. — De lærde Forfattere sammenmænge her tvende adskilte Tildragelser udi Skriften, thi det var ei Asahels Legegame, som blev kastet ud af Væien, og bedækket med Klæder, men Amasa, hvilken Joab længe efter myrbede, og hvorom tales udi 2den Sam. 20.

Side 421. S. 482. Not. 267. b). — Intet synes at være kærligere og tillige rigtigere end den Mening, som D. Baumgarten forsvare, at Salomon haver omvendt sig, og er død salig, og at han ha-

ver skrevet Prædikernes Bog efter sin Omvendelse. En Ting er ellers faldet mig ind, ved at læse om Salomons Synd i Skriften, og som jeg dog alene her fremsætter som en blot Gissning, underkastende den lærdere Mænds bedre Skøn. Jeg har, altid, neppe kundt forestille mig, at saa viis, saa oplyst en Konge som Salomon, der havde af Gud appebaaret større Velgierninger end nogen tilforn, for hvilken Gud havde aabentværet sig i Drømme, og viist sinbarlige Tegn, da Templet blev indviedt, ved Ibs Medsaldelse af Himmelen og sin Herligheds Aabenbarelse, og som endelig selv havde paa en herligere, kiendeligere og ivrigere Raade, som det synes, viist sin Hengivenhed og Dyrløse til Gud end nogen tilforn, at han, siger jeg, skulde have faldet saa dybt, at selv tilbøde Afguder, og derved give det værste Exempel til sine Undersaattere, og begaaet den skrækkeligste og tilligemed dumme Synd, som nogen viis og gudfrugtig Mand kan begaae. Naar jeg haver læst Jerons egne Ord, har det syntest mig, ligesom man deraf ei kunde uddrage videre end dette, at han haver tilsladt sine fremmede Koner at dyrke deres Guder hver paa sin Maade, og derved givet haade Anstød og Forargelse til Mange, saa og Leilighed for Mogle til at synde. Dersom denne Mening kan antages, saa bliver hans Synd endda mere end stor nok, men dog efter mine Tanker begribelig. Thi saa stor Lyksalighed som Salomon havde, er lettelig istand til at forføre et Menneske til Bølløst, helst at overgive sig til

Let-

Letfærdighed, og da den engang ved Bane havde sær-
 stet Rødder, saa har den bragt ham til endog at
 ville besidde de Folkes Fruentimmer, som Gud i sin Lov
 udtrykkelig havde forbudet. Hertil er siden kommet
 det store Genie, som Salomon havde, hvilket ofte
 bringer paa Afveie, saa at de som dermed ere begavede,
 fielden ville i alle Ting holde sig de gamle Skikke og
 Love efterrettelige, og hvilket bragte ham til at see paa
 alt det, som kunde berige hans Land ved Handel, Sei-
 lads og Omgang med Fremmede. De fleste Øesfolk,
 som han betiente sig af, vare Tyrer, sælgelig Hed-
 ninger. Mange Canaaniter, som endda boede i Lan-
 det, og som han betiente sig af til Arbejdsfolk, vare
 og efter al Anseende for den største Deel Hedninger.
 Kort sagt, politiske Aarsager, og maaskee ogsaa det
 Begreb, at det er billigt at lade enhver have Frihed
 at dyrke Gud paa den Maade, som han holder for
 den beste, have bragt ham til at give alle Religio-
 ner offentlig Frihed udi sit Land, og sælgelig saa me-
 get mere dem, som hans egne Konger bekiendte sig til.
 Herved haver han dog høilig forset sig, baade ved
 at overtræde Mosés Lov, saa og ved at give sine Un-
 dersaatter Anledning til at forlade den sande Guds-
 dyrkelse. Men derimod kan jeg umuelig forestille
 mig, at han selv, som var saa viis og oplyst, skulde
 enten have ladet fare den Mening om en eneste Gud,
 som dog saa klarlig er grundet endog paa sund For-
 nuft, og antaget, at der ere mange Guder, eller og
 ved udvortes Tegne, maaskee og af politiske Aarsa-

ger, have givet tilkiende, at mange Gubers Dyrkelse var ham enten behagelig, eller i det mindste ligegyldig med een Guds Dyrkelse. Hvorom alting er, saa underkaster jeg villigen denne Mening andre oplyste Mænds Undersøgelse og Dom.

Side 463. S. 530. Not. 296. (w). — Den Forklaring, som D. Baumgarten giver over den Kunde i Kongernes Bøger angaaende Juda Konges Asaria Ankomstes Aar til Regieringen, er meget grundtig og uden al Tvivl ogsaa rigtig; hvilket derimod ei synes mig at kunde siges om den anden Forklaring over Israels Konges Zacharia Ankomstes Aar til Regieringen. Thi udi Skriften tillægges hans Fader Jeroboam II. uderlykkelig ikkun en og fyrgetyve Aars:Regiering, hvorfor det synes mig meget uberligt, at tilskrive ham tre og halvtredstindstyve Aar tværtimod Skriftens tydelige Ord. Imidlertid er det dog vist, at der i Skriften savnes tolv Aar i de Israelitiske Kongers Tidregiering, naar man sammenligner den med Kongernes af Juda. Den lærde men derhos underlige og særfindede Ludvig Dodvin haver udi en særdeles Afhandling, som staaer udi Memoires de Litterature de l'Academie des Inscriptions & des Belles Lettres ⁶⁾, bragt en nye Mening paa Barten, som han af Skriften og Josephus haver villet ulede, nemlig, at der udi Israel haver regieret tvende Konger efter hinanden, den ene kaldet Jeroboam Jesoz, og den anden alene Jeroboam; at

⁶⁾ Tom. V. in 12mo. Amsterdam 1731. p. 446. ad 478.

at tvende hinanden saa lige Navne af Konger, der have regieret strax paa hverandre, have bragt Udskriverne baade af Skriften og af Josephus i Forvirring, saa at de have udeladt den ene af disse Konger, og derved foraarsaget, at ikkun ganske faa og ringe Tegn ere om ham bleve tilovers udi bemeldte Bøger. Det forstaaer sig af sig selv, at han tilskriver sin Jeroboam Jesoz en Regning af de tolv Aar, som savnes. Men mig synes, at han snarere ved saadan Mening overhugger end opløser Knuden. Hans hele Afhandling er ellers fuld af Igientagelser og meget forvirret, som kommer deraf, at denne særfindede, men ellers overmaade lærde Mand, aldrig var at overtale til selv at skrive noget, hvorfor hans lædte Medbrødre maatte stiale sig til at afskrive noget af hans Ord og Tale, som han i stor Overflødighed men derhos Forvirring, Klønt med megen Lærdom, fremførte i deres Academiske Samlinger. Imidlertid da de tolv Aar virkelig savnes, saa nødes man til at antage en vis Mening for at erstatte dem, og synes mig da, at den lærde Usserit baade er den rimeligste og naturligste, saa og gjør mindst eller rettere ingen Vold paa Skriften, saasom Forfatteren til Kongernes Bøger haver ventelig ikke vilde melde om en Tid, da der var ingen Konge i Israel, men Alting i Forvirring, og hans Forsæt ikkun var at skrive Kongernes Historie. En ligesaadan Vanskelighed møder os udi Kong Hosea Historie, da syv Aar i det mindste fattes, hvilket tiener meget til at be-

styrke denne Formodning. Imidlertid haver dog bemeldte guddommelige Forfatter aldeles ikke ved saadan Udelukkelse bragt Tidsregningen i mindste Forvirring, saasom han nøiagtig haver sammenlignet hver Israelitisk Konges Regierings Begyndelse med Kongernes af Juda Regierings Aar. Efter Zeroboams II. Død maa man sølgelig antage et Interregnum af tolv Aar, og siden regne de sex Maaneder, i hvilke hans Søn Zacharias regierede rolig. Paa denne Maade forandres intet i Texten, og ingen Skyld skydes paa Afskriverne; et Middel, hvortil man ei uden i yderste Nød bør gribe, og naar Sagen paa anden Maade ikke kan forklares, da det ellers, om det kom jævnlig i Brug, vilde blive en sikker Tilflugt saavel for Uvidende som lade Udtolkere baade af Skriften og andre gamle Bøger, af hvilke de fleste er herved blevene saa forandrede, eller rettere fordærvede, at deres egne Forfattere, om de nu stode op, skulde maaskee paa mange Steder have Væie for at kiende dem igien.

Side 467. S. 535. Not. 301. b.) — Den fortræffelige D. Baumgarten begaaer her en Feil i Hufommelsen, naar han tilskriver Amazie at have erobret Elath, da det dog var hans Søn Usia, som gjorde det. Han imodsiges ellers ogsaa her den Mening, som han tilforn ⁷⁾ haver fremsat, nemlig at Hasael, Kongen af Syrien, ikke tog Elath fra Joas, Konge i Juda.

Side

⁷⁾ Tom. II. første Hovedstykke, syvende Afdeel. S. 224. p. 199. Not. 138. b).

Side 487. §. 556. Not. 3.) — Josias regerede ikke, som Forfatterne urigtig berette, i ni og tredive Aar, men ikkun i en og tredive, og hans ganske Alder beløb sig ei til mere end ni og tredive Aar, hvorfra ogsaa er klart, at han ikke var sexten Aar, da hans Søn Eliakim blev født, men ikkun fiorten, og i det højeste nylig indtrædet i det femtende.

Side 509. §. 581. Not. 331. b). — Mig synes, at Ingen rimeligere Aarsager kan gives til Afgudsdyrkelsens Opkomst, end deels de første Menneskers Uvidenhed, deels de vrange Udtolkninger, som de have gjort over mange Stiftelser, ja Guds egne Befalinger, som ubi de første Tider vare givne, deels Menneskenes onde Begierligheder, som bragte dem til at digte sig Guder, som kunde styrke dem herudt, og endelig deels den Nytte, og de høie Egenskaber, som de formærkede baade hos de himmelske Legemer, saa og hos Dyr paa Jorden; hvortil man dog fornemmelig siden maa legge Præsternes og Dyrighedens Bedragerie og Politique paa den ene Side, og Almuens blinde Lydighed og Erbsødighed for dem paa den anden Side. Hvis man antager, at det er den onde Aand, som baade i Førstningen haver bragt Menneskene hertil, og siden styrket dem herudt, da behøver man ikke at udstudere Menneskenes Hjertes og Tilbøieligheder, saasom man ved Aander lettelig kan udrette Ting, som langt overgaae Menneskers Kræfter. Mig synes uforgribelig, at al Philosophie og Estertanke bliver da ganske overflødig, og

antager jeg derfor intet med Visshed i den Lære om Aandernes Spørgerie, uden det som ubi den hellige Skrift umuelig kan forklares ved andet Middel; jeg siger med Billie, umuelig, saasom mange Steder, hemlig om de ægyptiske Troldmænd, der gjorde Mo-
sis Jertegn efter, og om Samuels Aabenbarelse for Saul, synes mig at kunde forklares paa en langt rimeligere og fornuftigere Maade. Det er bekiendt, hvortil længe de fleste Lærde have staaet i den Mening, at de hedenske Oracles, hvilke udgøre en anseelig Deel af den gamle Afgudsdyrkelse, ei kunde forklares uden ved at tage Guden til Hielp, da det dog efter min Tanke er klart, at de ypperlige Mænd, Antonius van Dale ⁸⁾, og Bernhard Fontenelle ⁹⁾ have med uomstøbelige Grunde bevist, at det altsammen bør henføres til Præsternes Bedragerie.

Side 528. §. 601. ottende Lovestykke, anden Afdeel. — Jeg maa tilstaae, at hvad jeg haver fundet hos de gamle om Assyriernes Videnskaber og Opfindelser, beløber sig ikkun til saare lidet, men dog er det noget. Plinius ¹⁰⁾ giver tilkiende, at han er af den Mening, at Assyrierne ere de første Opfindere af Bogstaver. Han siger ¹¹⁾, at nogle have og udgivet dem for at være Opfindere af Astrologien, og nævner han der ikke engang Chaldæerne, hvilke dog de fleste tilskrive denne Konstes Opfindelse.

Eles

8) de Oraculis Ethnicorum. 9) Histoire des Oracles.

10) Hist. Nat. L. VII. T. II. p. 94.

11) p. 102.

Clemens Alexandrinus ¹²⁾ tilskriver dem og at have opfundet et musicalsk Instrument, kaldet Dichordus. I det mindste synes mig, at man ei bør saa meget foragte Assyriernes og Chaldæernes Videnskaber, som de lærde Forfattere gisre, naar de handle om de sidste; thi disse Nigers store Magt, vældige Krigshære, og prægtige Steder, Ninive og Babylon, vise efter mine Tanker tilstrækkeligen, at deres Beboere maa have besiddet flere og større Videnskaber, end Forfatterne virkelig tillægge dem, og sælgelig ei været meget ringere herudi end deres Naboer, Perser, Phoenicier, og Egypter. Naar man troer de Samles Beretninger om de Sidstes Videnskaber, hvorfor bør man da ikke ogsaa troe dem om de Førstes? Dog vil jeg gierne tilstaae, at Assyrer og Chaldæer ligesaa lidet have bragt visse Videnskaber og Konster til den Siinhed, Hvide og Orden, hvilken de siden opnaaede udi Grækerland, som alle andre østerlandske Folk.

Side 553. — Det er forunderligt, som D. Baumgarten vel anmærker, at de lærde Forfattere i Anledning af Ptolemæi Canon sammenblande de Assyriske og Babyloniske Konger, saa og at de isteden for at søge at høre de Vanskeligheder, som tilsynes vise sig af Forfællingen imellem Herodotus og Etesias, reent forkaste den sidste, og tilligemed udlade sig i haarde Ord ikke alene imod ham, men endog imod Diodorus Siculus, en af de kostbareste Skribentere, som Alderdommen haver levet os, og uden hvilken

¹²⁾ Stromat. Lib. I. p. 307.

vi i mange Ting maatte træve i Mørket. De be-
 raabe sig paa den hellige Skrift, for at stadfæste de-
 res Mening, ikke om det Assyriske Monarchie, men
 om det Assyriske Rige, uden at tænke paa, at det er
 klart af den hellige Skrift selv, at baade det Assyri-
 ske og Babyloniske Rige ere langt ældre end enten
 Pul eller Nabonassar. Moses nævner jo udtrykkelig
 Nimrod som Stifter af det Babyloniske, og Assur
 som Stifter af det Assyriske Rige, hvilket gaaer op
 i de allerældste Tider. At der ei siden tales om nogen
 Assyriske Konge i Skriften indtil Pul, det givt ei
 noget til Sagen; thi Skriften nævner ei gierne uden-
 landske Konger, uden for saa vidt som de have havt
 med Jøderne at gjøre. Udi al den Tid, da Dom-
 mere herskede i Israel, nævnes ei en eneste ægyptisk
 Konge; bør man derfor nægte, at Egypten haver
 udi bemeldte Tid havt Konger, eller endog, som er
 endda langt urimeligere, paastaae, at den Pharao,
 som udi Davids Tid nævnes, haver været den før-
 ste ægyptiske Konge? De 1360 Aar, som Ectestas
 tilløgger det Assyriske Rige, bør saaledes efter mine
 Tanker regnes fra samme Riges første Stiftelse, nem-
 lig fra Assur. Naar dertil legges de 350 Aar, som
 Justinus tilskriver det mediske Rige, hvilke bør reg-
 nes fra samme Riges Affald fra det Assyriske, saa
 kommer 1710 Aar ud fra det Assyriske Riges første
 Stiftelse indtil Cyri Regterings Begyndelse, hvilket
 vel gaaer noget nærmere Syndfloden, end antageligt
 kan være, men som man i saa gamle Tider umuelig
 kan

kan udregne saa nøie. De Astronomiske Observationer af 1903 Aar, som Callisthenes sendte fra Babylon til Aristoteles, gaae paa fem og tredive Aar nær ligesaa høit op i Tiden, og tiene herligen til at bestyrke Assyriens og Babylons Ælde. At Ctesias ei haver tillagt det Assyriske Rige mere end 1360 Aar, da det dog til sin Undergang haver efter min Mening staaet i 1647 Aar, og er først blevet forstyrret tre og tredsindstyve Aar førend Cyri Regierings Begyndelse, det kommer deraf, at han ei haver regnet lige indtil bemeldte Riges Undergang, men kun indtil den Tid, da Mederne skilte sig først derfra. Herodotus tillægger det Assyriske Rige ikkun 520 Aar, hvorved han forstaaer dets Herskab over det høie Asien, og siden Mederne 150, hvilket tilsammen udgør 670 Aar. Herodotus haver sluttet sin Regning over det Assyriske Riges Varagtighed med den Tid, da Mederne finge Konger, efterat de, siden at de vare faldne fra Assyrierne, havde levet næsten i et Anarchie. Til hans Regning bør derfor endda legges 110 Aar, hvoraf det da bliver klart, at det Assyriske Monarchie haver fra Ninus, den første ret mægtige Konge i Assyrien, indtil dets Undergang staaet i 630 Aar. Nini og hans Dronnings Semiramidis Alder indfalde altsaa 693 Aar førend Cyri Regierings Begyndelse, det er at sige, efter min Regning, fem og syvogtyve Aar for Trojæ Odeleggelse. At Herodotus tillægger det mediske Rige 150 Aar, det er at forstaae fra den Tid af, da der først bleve Konger i Medien, thi des

res

res Monarchie varede egentlig ikke længere end i tre og tredsindstyve Aar fra Ninives Udbyggelse af og indtil Tyri første Aar. Imod alt dette synes Herodotus paa et andet Sted at scribe, naar han siger, at Semiramis ikkun levede fem Generationer for Nitocris, som var Moder til den sidste Konge i Babylon; men det gjør intet til Sagen, og kan lettelig rettes uden at foregive med D. Baumgartens Nürnbergsk Ven¹³⁾, at Herodoti Text er paa dette Sted forfalsket, naar man med D. Baumgarten selv antager, at der have været tvende Dronninger af det Navn Semiramis, ligesaavel som tvende Mini, hvoraf den første Minus og Semiramis have først ret udbredt Assyriernes Magt, og levet ved den Trojanske Krigs Tider, og den anden Minus derimod været den navnkundige Assyriske Konge Sennacherib, hvis Dronning, som ogsaa da har heedt Semiramis, haver udi sin umyndige Søns Assarhaddons Tid forestaaet Regjeringen, thi til den Tid gaar fem Generationer eller 150 Aar, naar man opstiger i Tiden fra Babylons Erobring af, da Nitocris endda var i Live. At Herodotus siger, at den første Konge i Lydien Argon var en Søn af Minus, det kommer heel vel overeens med hans Tidsregning, naar man antager, at de 505 Aar, som han tillægger Argon og hans Afkom at have regieret i Lydien, ere usforfalskede. Vel søger Baumgartens Nürnbergsk Ven at udgive dette Aarstal for forfalsket, fordi Herodotus regner to og

tyve

13) p. 255. §. 8.

tyve Generationer i disse 505 Aar, og dog selv paa et andet Sted regner ikkun tre Generationer paa 100 Aar. Men mig synes, at han og alle fornuftige Tidsregnere ikkun gjøre det sidste, naar de ei have nogen tilforladelig Efterretning om Generationernes virkelige Følge; hvilken man ikkun haver nødig at troe, at Herodotus her haver havt, for at antage baade hans to og tyve Generationer og 505 Aar. Hvorom Alting er, saa indfalder Argons Regimentes første Aar efter Herodoti egen Regning femten Aar efter hans Faders Nini. Ligesom jeg allerede haver antaget tvende Nini og tvende Semiramides; saa synes mig og, at man med god Grund kan antage tvende Sardanapali, hvoraf den første haver efter Etesia Beretning levet 350 Aar førend Cyrus, og fra hvilken Arbaces, Stadholder i Medien, haver gjort Frafsold, og til hvilken ogsaa efter min Tanke bør henføres de tvende Ciliciske Steders Tarsi og Amhali Bygning, saa og den guddommelige Ure, som Assyrierne have bevilst en Konge af det Navn; og den anden derimod er den samme, som Alexandri Polyhistoris Saras, den sidste Konge i Ninive, som blev dræbt ikkun fyrgetyve Aar for Tyri Udgang fra Persien. Thi hvad dem angaaer, som antage, at Ninive er udi en Tid af ikke fulgt 300 Aar bleven ødelagt tvende Gange, da maa jeg tilstaae, at jeg aldeles ikke holder med dem, saasom det kommer mig ubegribeligt for, at bemeldte Stad kunde udi saa kort en Tid vove til saadan utrolig Størrelse og Prægt. Hvad

Hvad Belus eller Bahl angaaer, da har jeg næsten
 Lyft at gjøre med ham som Zablonky har gjort med
 Osiris, nemlig ikkun at ansee ham for et symbolisk
 Navn af Solen: dog vil jeg ikke ganske nægte, at
 der so i de ældste Tider haver været en Konge udi
 Assyrien af det Navn, og saasom alle gamle Skriben-
 ter sætte ham i Spidsen af de Assyriske Konger, saa
 kunde man maaskee falde paa de Tanker, at han er
 den samme som Assur. Paa denne Maade synes mig,
 at Herodotus, der ei alene er den ældste, men endog
 en af de beste Historieforfattere, og Etesias kan forenes
 med hinanden, ved at antage med Skriften, at As-
 syrien er et af de ældste Riger i Verden, men dets
 store Magt og Monarchie næsten tusinde Aar yngre.
 Paa den Maade falder og den Urimelighed bort, som
 Etesias, eller maaskee rettere hans Udskriver, har be-
 gaaet, i at gjøre Ninus og Semiramis saa gamle,
 ved det de have sat dem i Spidsen af det Assyriske
 Rige, da det burde have været af det Assyriske Mo-
 narchie.

Side 576. S. 664. fjerde Afdeel. — Det er
 forunderligt, at de lærde Forfattere selv tilskift til-
 staae, Semiramis haver været til i Verden, og ven-
 telig ogsaa forestillet en mærkværdig Person, og dog
 derhos sætte hende iblant de fabelagtige Regentere,
 og begynde den sande assyriske Historie, som de kalde
 den, først med Pul. Dersom raan vil nægte og
 reent forkaste alle de historiske Beretninger, som in-
 beholde enten noget usædvanligt, utroligt, eller aas-
 ben-

benbare falskt, da falder al historisk Sandhed tilligemed over Ende. Jeg har ellers tilforn viist, at Ninus tilligemed hans Dronning Semiramis ei ere ældre end den Trojanske Krig, og sølgelig ei heller Assyriens store Magt. De mægtige Konger, som for den Tid nævnes udi Skriften, ere af Elam og af Mesopotamien. Vel nævnes de Assyriske Konger udi Skriften ei førend endda længe efter, men derhos tales dog ei heller om nogen mægtig Konge paa hiin Side Euphrat; hvorfor det er slutteligt, at den ældre Ninus og Semiramis have alene der og i lille Asien udbredt deres Rige, og havde de sandelig der Kun nok at gjøre store Bedrifter, og at erhverve sig et stort Herredømme. At Skriften sætter Pul at have været den første Assyriske Konge, der gif over Euphrat, det kan være ganske rigtigt, og er det ogsaa, uden derfor at hindre, at jo Assyrierne have tilforn været mægtige paa hiin Side af Euphrat, eller at man heraf med vore Forfattere kan slutte, fordi Pul haver først af alle Assyriske Konger gaaet over Euphrat, derfor haver han og været den første, eller i det mindste den første mægtige Konge i Assyrien. Lille Asien er et meget stort og frugtbart Land. Om dets Historie ydes fra Trojæ Undergang og indtil fire til fem hundrede Aar efter saare lidet. Der som Assyrierne have udi denne Tid besiddet det meste af samme store Land, da haver det alene kunnet være nok for at gjøre dem mægtige. Da Troja gif under, synes intet andet mægtigt Kongerige at have været i bemeld-

bemeldte Land, hvorfor det let haver kunnet falde i saa stridbart et Folks Hænder, som Assyrierne have været. Men min Mening beroer ei alene paa denne Rimelighed, men paa tvende Virkeligheder, 1.) Herodotus begriber Cappadocien under det Navn af Assyrien, hvoraf mon det er kommet? Og 2.) Sardanasalus, uden al Tvivl den Ældre, (thi til den Yngre, da Riget gik til Grunde, og var i slet Stand, kan det efter al Anseelse ei hensføres), bygte tvende Stæder i Cilicien. Men at jeg skal komme noget nærmere til Ninus og Semiramis igien, da maatte man vel forundre sig over, hvi jeg gjør Ninus yngre end Moses, da dog Moses taler om Ninive, som en Stad der længe for hans Tid var bygt, og alle hedske Skribenter derhos vidne, at Ninus først bygte den, og kaldte den efter sit Navn. Naar jeg herom skal sige min Mening reent ud, da tænker jeg, at Esdras, eller hvo der ellers haver igiennemseet Moses Skrifter, haver indrykket dette Navn i Texten, et bekiendt isteden for et ubekiendt. D. Baumgartens Formodning, at Ninive haver først hedt Telane, kommer mig heel rimelig for; thi om denne Stad taler Stephanus Byzantinus de urbibus ¹⁴⁾ saaledes: Telane en overmaade gammel Stad i Syrien, hvilkens Ninus beboede, førend Ninive blev bygt. Noget kunde vel indvende herimod: men saa har Ninus jo ikke bygt Ninive? Ikke aldeles i den egentlige Forstand, men han har saa forbedret den og gjort den

stør:

¹⁴⁾ ex edit. Amst. 1678. in fol. pag. 645.

større, at den efter ham haver faaet Navn, og han af alle er i Tiden bleven holden for dens første Skifter. Da jeg antager tvende Mini og tvende Semiramis, saa følger heraf og, at jeg ikke tilskriver den ældste iblant dem alene alle de herlige Bedrifter, som Etefias og Diodorus fortælle om dem, dog tror jeg, at den ældste Minus fornemmelig haver forøget Minive og givet den sit Navn. Jeg haver allerede ubi næst foregaaende Note vist, af hvad Aarsag jeg anseer Sanherib og hans Dronning for den yngre Minus og Semiramis; hertil vil jeg endnu lægge tvende andre Aarsager. 1.) Det er klart af Skriften, at Sanherib blev ubi sin Guds Misrochs Tempel ihjelslaget af sine egne tvende ældste Sønner, og at derpaa den Yngste kom til Regeringen, som efter min Tanke da havde været mindreaarig, hvilket jeg slutter baade af hans lange halvtredstindstyve Aars Regering, og af hans Faders korte sex Aars og Farsfaders fiorten Aars; nogle hedenske Skribenter fortælle os, at Minus døde Straaedød, hvilket maa henses til den ældste Minus; andre derimod skrive, at han efter sin Dronnings Semiramis Befaling blev ihjelslaget, og at hun derpaa, saasom hendes Søn var mindreaarig, forblev længe ved Regimentet; dette synes mig at passe sig paa Sanherib, og Omstændighederne ubi Assyrien efter hans Død, naar man ikkun antager, at enten de verdslige Skribenter have taget feil, naar de, maaskee af Formodning, have tillagt Mini Dronning hans Drab, eller og at Skriften ha-

ver ladet sig nøie med at nævne Sancheribs Drabs-
 mænd, uden at navngive den virkelige Haand, som
 var Narsas derudi; og 2.) tilskrive alle hedenske Skri-
 benter Semiramis eenstemmigen at have bygt Bably-
 son, det er at sige, at have bragt den til den højeste
 Spidse i Magt og Pragt, thi ellers var den langt
 ældre, og ikke meget over hundrede Aar yngre end
 Svandfoden efter den hebraiske Tidsregning; nu fin-
 der jeg paa den anden Side ingen Assyriske Konge udt
 Skriften at have besiddet Bablyson, uden alene As-
 sarhaddon, hvormed ogsaa istemmer Ptolemæi Ca-
 non; og efter min Mening haver Assarhaddon været
 en Søn af den yngre Semiramis, hvilken, saafremt
 hun haver regieret i to og fyrgetyve Aar efter Euse-
 bius og Syncellus, haver udi fem Aar overlevet dens
 Tid, da Assarhaddon erobrede Bablyson. Den Be-
 retning, som nogle Skribenter give os, at Bablyso-
 nierne gjorde Opstand imod Semiramis, meddeeler
 ogsaa nogen Formodning, at de da have ikkun nyli-
 gen været undertvungne. Nu vil jeg til Slutning
 fremsføre de Steder hos de gamle Skribenter, som
 de lærde Forfattere have forbigaaet, der fast alene
 have ladet sig nøie med at udskrive Diodorus Sici-
 lus, og hvilke handle om Semiramis, hvor jeg dog
 ikke agter at indlade mig i nogen Undersøgelse, om
 hvilke Bedrifter der tilhøre den ældre, og hvilke
 den yngre Semiramis, da det er umuelig saa nøie
 at skille dem ad. Diodorus Siculus ²⁵⁾ vidner, at
 Semir

25) L. 3. C. 3. p. 175. T. 1.

Semiramis angreb en liden Deel af Æthiopien med saa stor Lykke, at hun strax forvinslede om at indtage det hele Land. De lærde Forfattere have derfor giort meget ilde, naar de ¹⁶⁾ synes at have forladt saa fortreffelig en Skribent som Diodorus, for at følge Suidas. I Ampellius ¹⁷⁾ skriver saaledes om Semiramis: Semiramis, en Datter af den Nymfhe Cerceto (hvilket ventelig er en Skriversfeil isteden for Cerceto) blev opfødt af Duer, og var Kong Nini Dronning. Efter hans Død forsøgede hun meget hans Rige, men angreb Indien uden Lykke: hun bygte Babylon, den heiligste af alle Stæder, ved den Flod Euphrat. Til den Fortælling, som de lærde Forfattere anføre af Canon ubi Photii Bibliothek ¹⁸⁾, bør følgende lægges, at det først fra den Tid af blev en tillabelig Sag blandt Meder og Perser at ægte sin Moder. Vellejus Paterculus ¹⁹⁾ tilskriver saavel Ninus som Semiramis at have bygget Babylon, og regner Sardanapalus at være den tre og tredivte Konge fra dem af. Hyginus ²⁰⁾ beretter, at hun bygte Babylons Mure af brændt Tegl og Svovel, sammenbandt dem med Jern, og førte dem i Hæiden tredsindstyve Fod og i Tækkelsen fem og tyve, og gav dem

N 2

dem

¹⁶⁾ p. 571. §. 655.

¹⁷⁾ ad calcem Flori ex edit. Amst. 1702. in 8vo. p. 22.

¹⁸⁾ Cod. CLXXXVI. p. 428. & 429. ex edit. Rhodomag. 1653. in fol.

¹⁹⁾ ex edit. Lugd. Bat. 1653. in 8vo. p. 23.

²⁰⁾ ex editione Lægd. Bat. 1670. in 12mo. Tab. 283. pag. 220.

dem en Omkreds af tre hundrede Stadler; ²¹⁾ at hun udi Babylonien omkom sin Mand Ninus, og endelig ²²⁾ at hun udi Babylonien kastede sig, fordi hun havde mist en Hest, paa en brændende Vaal; han falder ²³⁾ det Land, hvor Babylon blev bygt, Syrien. Vitruvius ²⁴⁾ forklarer det Svovel, som Herodotus skriver om, at have været et Slags Gammt eller Liare, som og 'er meget rimeligere, og kommer bedre overens med alle andre Skribenters Beretninger. Han siger og, at Semiramis lod det tage af en stor Sø, som ei laae langt fra Babylon. Melancthon ²⁵⁾ siger, at Assyrien var paa sin høieste Spidse i Magt, da Semiramis regierede, og at hendes tvende vigtigste Værker have været Babylons Bygning, og de tvende Floders Euphrats og Tigris Indledning i tørre Lande, hvorved han ei kan forstaae andet, end at hun haver ved Canaler ledet bemeldte Floder iglennem det ganske Land, og derved gjort det af et ufrugtbart og tørt til et frugtbart og behageligt Land. Propertius ad calcem Catulli & Tibulli ²⁶⁾ siunger saaledes om hende:

Perlarum statuit Babylona Semiramis urbem,

Ut solidum cocto tolleret aggere opus;

Et duo in aduersum misit per mœnia currus,

Ne-

²¹⁾ Fab. 240. pag. 224.

²²⁾ Fab. 243. p. 228.

²³⁾ Fab. 275. pag. 255.

²⁴⁾ L. 8. C. 3. p. 160.

²⁵⁾ L. 1. C. 11.

²⁶⁾ ex edit. Amst. 1651. in 12mo. L. 3. Eleg. 9. p. 198.

Ne possent ab isto stringere ab aere latius;
 Duxit & Euphraten medium, quæ condidit arces,
 Jusit & imperio surgere Bactra Caput.

Plutarchus ²⁷⁾ tillægger Semiramis det, som Herodotus beretter om Nitocris, angaaende den Skrift, som han lod sætte paa sin Grav. Heraf kan man ogsæe, at de Gamle have ofte blandet sammen og vilte Dromingers Bedrifter, endog af forskellige Folk, saasom Assyrier og Babelster, uden at derfor just Grunden af deres Beretninges bliver falsk. Eliasus Van Helt ²⁸⁾ beretter, at Semiramis (hvilkes sin Mand Kongen af Assyrien som han ikke nævner giver, efterat hun paa en uædersonlig Maade havde søret Lov af ham til at regiere i fem Dage. Han siger ogsæ, at hun var meget bellig, endstønt hun forstode at nyte sig. For alt dette anfører han Dionysius en meget gammel og berømt Skribent, som skrev den persiske Historie. Heraf er det klart, overimod de lærde Forsættes Mening, at Semiramis Historier er bekræftet af flere end Ctesias, saasom tildeels med samme, tildeels med andre Omstændigheder, hvilket alt meer og meer kan bestræke os i den Mening, at der have været flere end een Semiramis. Han skriver ²⁹⁾, at Semiramis ei gjorde stort af at fange eller dræbe en Løve, en Pardus, eller

27) Plutarchus, *De Rebus Alexandri Magni*, c. 27. p. 173. *De Rebus Alexandri Magni*, c. 27. p. 173.

28) Eliasus Van Helt, *De Rebus Alexandri Magni*, c. 27. p. 173. *De Rebus Alexandri Magni*, c. 27. p. 173.

29) Dionysius, *De Rebus Alexandri Magni*, c. 27. p. 173. *De Rebus Alexandri Magni*, c. 27. p. 173.

ler andet saadant Dyr, men vel en Løvinde, saafom den holdes for langt grammere end Løven, helst naar den haver Unger. Biblus Sequester ¹⁰⁾ forsøger meget Størrelsen af Babels Mure, i det han gior dem to hundrede Albuer høie, og halvtredsfindstyve Albuer brede, og giver dem en Omkreds af otte hundrede Stadler. Claudianus ¹¹⁾ tillægger og Semiramis at have bygget Babeln med sine hundrede Dorte, at have udgaaet sig for en Mandsperson, og endelig først at have brøgt Guldinger i Brug. Curtius ¹²⁾ beskriver Babeln, og beretter tilligemed, at den efter Dogles Mening er bygget af Semiramis, men efter de Flestes af Velus. Han vidner ¹³⁾, at den store Alexander agtede af alle østerlandske Regenter ingen høiere end Semiramis og Cyrus. Ja han laaber ¹⁴⁾ ham endog selv sige, efterat han dog allerede havde overvundet baade Darius og Dorus, at han endnu ei havde spnaaet Semiramis Dø. Ammianus Marcellinus ¹⁵⁾ beskriver hende ogsaa først Guldingers Brug, og at have bygget Babels Mure, hvortilmod han tillægger Velus Slotets Bygning. Theocritus ¹⁶⁾ vidner og, at hun har byg-

¹⁰⁾ ex editione Hesselii, Roterod. 1711 in 8vo. p. 165.

¹¹⁾ ex editione Walchii, Lipsiæ 1751 in 12mo, Lib. 1. in Eutropium: p. 399. V 335.

¹²⁾ Lib. 4 p. 182. ¹³⁾ L. 7. p. 385.

¹⁴⁾ L. 9. p. 372.

¹⁵⁾ in Hist. Ryn. Script. lat. Aureliæ Allobrogum 1609. in fol. T. 2. L. 14. pag. 216. Col. 1.

¹⁶⁾ ex editione Heinsii in 1604. Idyll. 16. p. 333.

get Babels Mure, og fæstet dem sammen med Gummi. Herodotus ³⁷⁾ vidner udtrykkelig, at mange Konger have været om at udsmykke Babel med Mure og Tæmpler, og at den sidste Semiramis har været opført store Dæmninger for at hindre Floden i at løbe over. Naar saa gammel og hørlig en Skribent som Herodotus, hvis Vidnesbyrd her i den gamle Historie agtes af os allerhøjest, vidner os alene, at Semiramis haver været til, men endog gjort store Ting, saa bør al Tvivl herom forsvinde; det er ellers høfligen at beklage, at han ei efter Løfte haver skrevet Historien af Assyrien og Babel; thi det synes mig troligere, end at han har skrevet dem, og at den er bortkommet; thi i saa Fald bliver de Samles Læshed om denne Historie næsten ubegribelig. Strabon ³⁸⁾ tillægger Semiramis at have bygget en Stad i Cappadocien ved Navn Melita. Han beretter og ³⁹⁾, at Alexander Isd ved Danda, den Sted i Sogdiana, bygge en Bye efter sit Navn, tilens Sogd for de tilkommende Tider; hvor vidt han var frømand, og for at efterfølge Bacchus, Hercules, Semiramis og Cyrus, hvilke havde ladet Altene der oprette. Han vidner ⁴⁰⁾ fremdeles, at Semiramis haver bygget den Stad Arachofia. Ivo Carnotensis eller rettere Hugo Floriacensis siger ⁴¹⁾, at hun blev dræbt af sin Søn Ninus, efterat hun havde regieret i

R 4

³⁷⁾ L. 1. p. 76. ³⁸⁾ C. 57. p. 107.

³⁹⁾ C. 62. p. 214. ⁴⁰⁾ C. 67. p. 237.

⁴¹⁾ in Freheri Script. Francicis, Hanov. 1613 Pl. p. 1.

to og tredtve Aar, hvilket enten maa være en Skriver: eller Hulommelse-Frii isteden for to og fyrgetve Aar, som af alle andre tilbægges hende. Ovidius⁴²⁾ taler om det bekiendte Digt, at Derceto blev forvandelt: til en Fisk, og hendes Datter Semiramis til en Due. Arrianus⁴³⁾ nævner om et høit og rundt Bjerg, som ligger ved Indgangen i den persiske Havbugt paa den høire Haand, og som endda i hans Tid kaldtes Semiramis Bjerg. Samme store Skribent beretter ubi den store Alexanders Liv og Levnet⁴⁴⁾, at Alexander tog fra Indien Veien hjem ad igiennem Gædrosternes Land, fordi han fik at vide, at ingen Krigshelt havde draget der tilforn igiennem uden alene Semiramis paa hendes Flugt fra Indien, som dog efter Indvaanernes Udsigende ei skulde have haft flere tilovers af sin hele Krigshær hos sig end tyve Mand. Han anfører⁴⁵⁾ efter Megasthenes, at Indien aldrig har været bekriget af nogen udenlandsk Konge før end af Alexander, saasom Semiramis, der havde i Sind at paaføre Indien Krig, døde, før end hun fik sit Forfat sat i Værk. Frontinus⁴⁶⁾ fortæller, at Semiramis siges at have erobret Babilon, ved at aflede Euphrats Vand. Denne Beret-

42) ex editione Burmanni Amst. 1727. in 4to. Lib. 2. Metam. L. 4. p. 243.

43) ex edit. Blancardi Amst. 1683. in 8vo. pag. 161. in Periplo Maris Erythræi.

44) L. 6. p. 263. 45) ubi hans Indicis p. 318.

46) ex Officin. Plant. 1607. in 4to. Stratag. L. 3. C. 7. p. 65.

ning, at Semiramis haver belejret og erobret Babylon, passer sig heel vel paa den yngre Semiramis, som efter min Tanke haver været Assarhaddons Moder. Valerius Maximus ⁴⁷⁾ fortæller ogsaa, at da Semiramis engang sad og pyntede sig, blev det hende tilkiendegivet, at Babylon havde givet Oprør, hvorpaa hun et gav sig Tid at pønte sig færdig, men gif saadan, som hun var, strax til Feltes, og satte et sine Haar fuldkommen i lave, førend hun havde indtaget Staden. Til Erindring om saa mærkelig en Stjernerig, blev derfor ogsaa hendes Billede forestillet i Babylon med ufkæmtes Haar. Macrobius ⁴⁸⁾ vidner, at Semiramis er efter Manges Mening bleven holdt for en Datter af Minus, for hvis Tid intet vist findes i Historien. Justinus ⁴⁹⁾ tilføjer hende først af alle, at have bedækket Ansigtet med en Tiara, hvilken siden kom i almindelig Brug blant Kæserne, Strabo ⁵⁰⁾ taler om en Naur kaldet efter Semiramis, som laae ved Tigerfloden; ⁵¹⁾ om Semiramis Dønning, som stod paa gode Mure, og paa hvilken den Stad Tyana var bygd ⁵²⁾ om alle hendes Bygninger, som Tæer, Cister, Broer, Dønninger, Mure, Befæstninger, Væddeløbninger, Grave, hvilke endda ud i hant Tid saes allevegne adspredte, og før

N 5

rende

47) ex edit. Lugd. Bat. 1697. in 8vo. L. 9. C. 3. p. 786.

48) in Scamium Scipionis L. 2. C. 10. pag. 128. ex edit. Lugd. Bat. 1628. in 8vo.

49) Lib. 1. Cap. 2. p. 10. 50) L. 12. p. 802.

51) L. 12. p. 811. 52) L. 16. p. 1071.

rende hendes Navn udi alle de Lande, ventelig af Aften. Alt saadant passer sig hverken paa en opdigtet Person, eller paa en, der ikkun haver havt et rdtige Rige at herske over. Martians Capella ⁵³⁾ taler ogsaa om, at Semiramis haver bygget den Stad Melita i Cappadocien. J. Tzetzes ⁵⁴⁾ er knap værd at anføre, saasom han ei haver gjort andet end at udfriive Diodorus, og endskjønt han anfører Etesias, saa tvivler jeg dog høilig paa, at han haver læst ham uden hos Diodorus. Philo Byzantinus ⁵⁵⁾ regner Babylons Mure, som han siger, at Semiramis haver bygget, iblandt Verdens syv forunderlige Ting. Men ingen af alle hidindtil anførte Sribenter viser nærmere Semiramis store Magt; og bestemmer bedre hendes Riges Grændser end Polyenus ⁵⁶⁾, hvis Ord jeg her ganske vil anføre, efter den Oversættelse, som jeg tilforn haver givet af dem paa Dansk udi de Stalles Rigtigskole. Semiramis fik, da hun sad og syntede sig, Tidende, at de Ciracer havde gjort Oprør, thi sprang hun strax op, og gik tilførs hun var, uden Sko, og med Haaret i Uorden udi Feldten. Derfor blev der og skrevet paa en Støtte, som hendes thi Dede blev vprækt, følgende Ord: "Materen har vedbinnet mig af vore en Kvinde, men

⁵³⁾ ex edit. Vicent. 1499. in R. L. 16.

⁵⁴⁾ Chil. 9. p. 416. & 417. Chil. 13. p. 472. in Poëtis Græcis Tragicis, Coloniae Allobrog. 1614. in Fol. Tom. 2.

⁵⁵⁾ ex editione Allatii Romæ 1640. in 8vo. p. 15. & 16.

⁵⁶⁾ L. 8. p. 780. &c.

"men jeg viger dog ved mine Bedrifter ei nogen af
 "de tapreste Mænd. Jeg haver behersket Mini Rige,
 "hvis Grændser ere den Flod Hinamames mod Osten;
 "det Land som frembringer Røgelse og Myrha imod
 "Sønden, og de Sacer og Søgger imod Norden.
 "Ingen Assyrer haver nogen Tid seet Havet, førend
 "jeg saae fire Hav, som ingen-hidindtil, formedelst
 "deres Langtborelliggende, havde nærmet sig. Hvo ha-
 "ver nogensteds tvunget Havet med Magt? Jeg ha-
 "ver dog tvunget Floderne til at løbe, hvorhen jeg
 "vilde, og jeg vilde, hvorhen det gavne. Jeg
 "haver gjort en ufrugtbar Jord til frugtbar, ved det
 "jeg havet vandet den med mine Strømme. Jeg
 "haver anlagt uovervindelige Fæstninger, jeg haver
 "ved Jern gjort Veie over uvelsommie Klipper. Jeg
 "haver for mine Penge anlagt beqvemme Veie, hvor
 "der noppe før angang kunde gaae noget Menneske.
 "Med alt det saa har jeg dog havt Tid nok tilovers,
 "som jeg har anvendt paa mig selv og mine Venner.
 "Lucianus²⁷⁾ beretter, at det store Tempel i Hecra-
 "polis i Syrien skal efter Møgles Mening være bygt af
 "Semiramis, hendes Moder Derceto til Ære. Den
 "første Deel af denne Fortælling vil han just ei ganske
 "forkaste, men den sidste synes han at være urigtig.
 "At hun haver bygt Templet, synes ei heller at være saa
 "urimeligt, naar man betænker hvad han videre frem²⁸⁾
 "beretter, at hendes Villeder var endda ubi hans Tid
 "at

²⁷⁾ de Bea Syria T. III. p. 459. & 460. I (12)

²⁸⁾ p. 242. II. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100.

at see udi Templet. Paulus Orosius ⁵⁹⁾ gjør en
 straffelig Beskrivelse over Semiramis, i det han af
 Diodorus haver alene udsøgt de Ting, som kunde
 tiene til at sværte hendes Navn, iblandt andet ogsaa
 det, at hun har først givet Verserne Anledning til
 at ægte deres egne Mødre; men Orosius haver ofte
 forestillet Tingene paa den værste Kant, ved det han
 havde foresat sig at bevise, at Verden fra de ældste
 Tider af havde været ligesaa store Ulfætter, ja større
 underkastet, end som udi hans Tid. Keiser Julia-
 nus ⁶⁰⁾ taler om hendes Bedrifter i Korthed, næsten
 ligesom Etesias, undtagen at han lægger til, at hun
 søgte Euphrat bort, og bygte derpaa sit Slot i dens
 Øvav, hvorpaa hun, da det var færdigt, tog Dæm-
 ningen bort, og lod Bloden have sit gamle Løb. Cui-
 das ⁶¹⁾ haver mange aabnbare Urigtigheeder om hende,
 som han ei haver taget af Diodorus, og ventelig ber-
 for et Heller af Etesias, som, at hun først haver op-
 fundet Metaller, og sat Ganger til at anbdide i dem,
 at hun først haver ringet Dniivæ med Mure, for-
 ændret dens Navn, og kaldet den Babylon, da dog
 intet kan være visst, end at de have været tvende
 fra Ahnanden. Filso. Geodor. Plinius ⁶²⁾ beretter,
 at Semiramis elskede en Gæst meget høit, saa at hen-

61) ex edit. Lugd. Bat. 1738. in 4to. L. I. p. 38. 39.

60) ex editione Lipsiensii in Fol. 1696. Orat. III. p.
 126. & 127.

61) Lib. II. p. 727. & 728. in voce *Semiramis*

62) Lib. VIII. C. 64. p. 207. T. II.

des Kiærlighed gif endog' saa vidt, at den var utilbørlig, og anfører han herom den fortreffelige Historiekriver og Konge Juba. Den Fortælling, som jeg tilforn haver anført af Hyginus, kan nogensinde give dette Sted Lyd. Han taler og ⁶³⁾ om de Altre, som hun oprettede i Sogdiana ved den Stad Pando; ⁶⁴⁾ om den Stads Arachosia Bygning af hende; ⁶⁵⁾ ligeledes om den Stads Melita, der laae et langt fra Euphrat; ⁶⁶⁾ om tvende Steder udi Arabien i Omaniternes Land, Abesanus og Soractia, som hun og skal have bygget, og hvilke i hans Tid laae sdc. Han vidner og efter Cresias ⁶⁷⁾, at Semiramis haver først betient sig af lange Skibe. Han beretter ligeledes ⁶⁸⁾, at enten Semiramis eller Eyrus skal have anlagt de saa berømte hængende Hænger i Babylon, da dog ingen af dem have efter al Anseelse gjort det, men snarere den navnkundige Nabuchodonosor. Han siger fremdeles ⁶⁹⁾, at Eyrus fik iblant andet kosteligt Byrte, efterat han havde overvundet Asien, ogsaa Semiramis Bøger, hvilket veiede femten Talenter. Eusebius ⁷⁰⁾ gjør Semiramis meget gammel, og sætter hende efter al Anseelse længere tilbage i Tiden, end hun virkelig haver levet;

saa

63) L. VI. T. I. p. 677.

64) p. 607.

65) p. 632.

66) p. 722.

67) L. VII. p. 105. T. II.

68) L. XIX. Tom. III. p. 575.

69) Lib. XXXIII. T. V. p. 34.

70) in Chron. ex edir. Joh. Scaligeri Amst. 1658. in Fol. Lib. I. p. 11.

saasom han lader hende leve paa samme Tid som Abraham. Han siger ellers, at hun opførte Dæmninger for at hindre Overskøkkelser, og at hun satte mange Babyloniske Steder paa Fode. Clemens Alexandrinus ⁷¹⁾ fortæller, at Klæder af Dyffus er først opfundne, da Semiramis var Konge i Ægypten. Men her maa uden al Tvivl være en Skriversfeil; thi hvo haver ellers nogensinde hørt om en Semiramis at have regieret i Ægypten? Syncellus ⁷²⁾ gjør Semiramis ligesaa gammel som Eusebius. De Dæmninger, som hun opreiste under Naaskud at forekomme Oversømmelser, siger han, efter Etesia Beretning, at have været hendes Eifers Gravsteder. Han siger og ⁷³⁾, at Semiramis var to og tredstidstyve Aar gammel, da hun døde. Han anfører ⁷⁴⁾ den gamle Skribent Euphation saaledes skrivende om Semiramis: hun og Zoroaster bleve fødte paa een Tid: hun opførte Babels Mure med stor Konst, gjorde et ulykkelige Tog imod Indien: hendes Sønner bleve ihjelslagne (som det efter hans Mening synes, af hende selv), og endelig blev hun selv ihjelslagen af en af dem. Efter hans Beretning skal og Semiramis være tusinde Aar ældre, end den Trojanske Krig. Syncellus følger ⁷⁵⁾ Derosius i at tilskrive Nabuchodonosor fast alle Babels vægtige Bygninger, og ansætte de græske Skribenter for Løgnere, fordi de have til-

lagt

71) Stromat. L. I. p. 307.

72) in Corp. Byzant. in fol. Venet. 1729. p. 51.

73) p. 132.

74) p. 132.

75) p. 176.

lagt Semiramis dem. Men endskiønt det af Skriften er klart, at Nabuchodonosor meget haver prydet og forbedret Babylon, saa er jeg dog af den Tanke, at man for den Marsag ei reent bør nægte, at jo Semiramis haver bygget meget i Babylon; og fornemmelig dens Mure og Dæmninger. Det Ordsprog, som var gangt iblant Grækerne, at falde alle stærke Bygninger Semiramis Mure, det viser jo, at det et altsammen er Digt, som skrives om hendes Bygninger. Det synes overalt meget rimeligt, at saa stor og herlig en Stad, som Babylon, haver udkrævet lang Tid og mange og mægtige Konger, førend den haver kunnet naae saadan Høide af Pragt og Størrelse. Det hidindtil ansførte er alt hvad jeg haver kunnet tilveiebringe om Semiramis til at forsøge de lærde Forfatteres Beretninger om hende. Hvor vidt det er rigtigt, og i hvad Orden og Tid hendes Bedrifter bør sættes, er en Sag som overgaaer mine Kræfter, og som jeg overlader til de flisnsomme Læsers egen Estertanke.

Side 622. §. 699. femte Afdeel. Not. 413. b). — At Propheten Jeremias ⁷⁶⁾ taler om det assyriske Riges Ødelæggelse, som om en Ting der allerede var skeet, er ganske rigtigt; men derimod er det ⁷⁷⁾ klart og aabnbare, at denne Spandom imod Assyrien er ei skrevet af ham ubi Jojakims fjerde Regerings Aar, som D. Baumgarten, af sin Hukommelse forledet, beretter, men ubi Zedechia fjerde Regering.

⁷⁶⁾ E. 50. v. 18.

⁷⁷⁾ E. 51. v. 59.

gterings Aar, hvilket ogsaa stemmer overeens med min Tidregning, i det mindste ei er den imod.

Side 642. S. 701. — Den store assyriske Konge Senacherib er efter min Regning, naar jeg næie overveier og betragter Skriften, omkommen udi Juda Konges Ezechia femtende Regjerings Aar, hvilket efter den hebraiske Tidregning hos Calvisius udgior 3240 Aar efter Verdens Skabelse. Hans Søn Assarhaddon regjerede udi et halvhundrede Aar, hvoraf han udi de tretten sidste beherskede ogsaa Babylon, sølgellig er han død 3290. Hans Søn Sarsduchens regjerede i tyve Aar, og døde 3310. Hans Søn Chyniladanus regjerede i to og tyve Aar, og døde 3332. Her slipper Ptolemæi Canon os, og sætter efter Chyniladanus Nabopallassar, en Fader til den store Nabuchodonosor. Men da jeg tilforn haver antaget, at Sarac eller Sardanapalus haver været den sidste Konge i Assyrien, og ham almindeltig af de gamle Skribentere tillægges tyve Aar, saa kommer det Aar 3352 ud, hvilket jeg holder for at have været Ninives Ødelæggelses Aar, og som indfaldet Aaret før end Kong Sajakims Død, efter min Mening. Nabopallassar haver upaatvivlelig ikke regjeret i Ninive, men i Babylon, men Ptolemæi Canon sætter ham efter Chyniladanus, saasom den sidste Konges i Ninive hans Navn og Jhuftømmetje er næsten bleven udsløttet, ved det, at det gif baade ham og Staden saa ilde. Nabopallassar haver efter mine Tanker ikkun i Førstningen været Statholder i Babylon, men er
 . fals

faldet fra den Assyriske Konge Chyniladanus, før Aar førind hans Død, saa at de af Ptolemæus Nabopallassar tillagte een og tyve Aar ei bør regnes fra Chyniladani Død af, efter hvilken Nabopallassar ikkun levede i femten Aar. Efter min Regning falder saaledes Nabopallassars Død og den store Nabuchodonosors Ankomst til Regleringen ind udi Judaæ Konges Jojakims femte Regjerings Aar, eller Aar efter Verdens Skabelse 3347. Jeg antager derfor ogsaa den dobbelte Waade at regne Nabuchodonosors Regjerings Begyndelse fra, nemlig fra Jojakims tredie Aar og femte Aar. Men de tre og forretyve Aar, som de Gamle tillægge ham at have regieret, regner jeg fra det sidste Aarstal; efter hvilken Regning han sølgelig er død 3390. Hans Søn, Evilmerodach, regierede i to Aar, og døde 3392. Udi samme Aar forbandt Meder og Perser sig sammen imod Babylon, og fra det Aar af mener jeg, at Cyri tredive Aars Regjering bør regnes. Heraf er det ogsaa klart, at der efter min Regning bliver ikkun fyrgetyve Aar fra Ninives Ødelæggelse af og indtil Cyri første Aar. Alexander Polyhistor siger, at Astyages, Konge i Medien, indtog og ødelagde Ninive; udi Tobias Bog, hvilken vel ellers indeholder mange Urimeligheder og aabnære Digt, men hvis Vidnesbyrd dog ei reent kan forkastes. i at fastsætte historiske Sandheder, berettes, at Nabuchodonosor og Assverus ødelagde Ninive; Ved Assverus kan han ei vel forståe nogen anden end Astyages, thi bemeldte Mediske Konge

Kom efter min Regning udi samme Aar til Regteringen som Nabuchodonosor, og døde ikkun syv Aar før end han. Af Ezechiel ⁷⁸) synes det og, at Nabuchodonosor haver været den, som har forstyrret Ninive. Naar saa er, da kan let gives Aarsag til den ellers forunderlige Ting, at Nabuchodonosor ei befandt sig udi Beleiringen af Jerusalem i Josakims Tid; thi naar Ninive er bleven forstyrret Aar 3352, og Josakims Død falder ind Aaret efter, saa er det let at begribe, at Nabuchodonosor haver havt saa meget med den Førstes Beleiring at bestille, og med at sætte sine Sager der i Stand efter dens Erobring, at han herover ei personlig har kunnet være nærværende ved den sidste Beleiring; hvortil de lærde Forfattere, ved det at de ei have været af min Mening om Aaret af Ninives Udeløggelse, aldeles ingen Aarsag have kunnet give. Og at Assverus er Astyages, det synes mig og at kunne med største Rimelighed slutte af Daniel ⁷⁹). hvor Darius den Meder kaldes Assveri Søn; thi dersom Darius den Meder er Cyaxares, Astyages Søn, som jeg mener, saa maa det og følge af sig selv, at Assverus og Astyages ere een og den samme Person.

Side 678 S. 801. niende Lovestykke, andet Afdeel. — Jeg haver tilforn i Anledning af Assyriernes Videnskaber givet min Mening, saa og Aarsagerne for den tilkiende, nemlig, at de lærde Forfattere

⁷⁸) Cap. 32. B. 22.

⁷⁹) E. 9. B. 1.

fattere gjøre alt for lidet af dem; her moa jeg sige det samme angaaende Chaldæernes Videnskaber. Herodotus ⁸⁰⁾, den ældste Historiefriber, og maaskee ikke den ringeste, vidner, at Grækerne have først af Babylonierne lært at inddele Dagen i tolv Parter, og at kende Volum og Soelviseren. Casiodorus ⁸¹⁾ tilskriver Chaldæerne ikke alene først at have opfundet Geometrien, men endog at have lært, at man uden den ei kan gjøre nogen Fremgang i Astronomie, Musique, Mechanique, Bygnings-Konst, Medicin og Regne-Konst. Efter dem, siger han, at Egypterne først have lagt sig efter bemeldte herlige Videnskab, dertil drevne af den Uorden, som Nilstrømmen med sin Oversvømmelse aarligen forarsager i deres Land; men endskjønt de fleste Skribenter, og det maaskee rettere, tilskrive Egypterne først at have opfundet Geometrien, saa seer man dog klarlig heraf, at de gamle Chaldæer have ligesaa lidet været ukyndige i den, som i andre Videnskaber. En Anonym ⁸²⁾ indgiver Chaldæerne for at have været de første Opfindere af Astrologie. Cicero ⁸³⁾ tillægger dem og denne Konstes Opfindelse, hvormed ogsaa kommer overeens Clemens Alexandrinus ⁸⁴⁾. Tatianus ⁸⁵⁾ tilskriver Babylonierne Astronomiens Opfindelse; hvilket

D 2

fct

⁸⁰⁾ L. VII. p. 129.

⁸¹⁾ Var. Lib. III. Op. 52. p. 120. & 121.

⁸²⁾ J Fabricii Bibliotheca Græca L. VIII. T. IX. p. 599.

⁸³⁾ Tom. VII. de Divinatione L. I. p. 156.

⁸⁴⁾ Strom. L. I. p. 306. ⁸⁵⁾ p. 141.

ket ogsaa Gregorius Nazianzenus gjør ⁸⁶⁾, og paa samme Sted tillægger Chaldæer og Eyprier først at have anrettet Ofringer, hvilket dog vel er aabendare urigtigt. Plinius ⁸⁷⁾ beretter, at Babylonierne have opfundet nogle af Bogstaverne. Det ældste Sted, som bær vidne om Babyloniernes Konst, naar jeg undtager Babels Taarns Bygning¹, findes udi Josvæ Bog ⁸⁸⁾, hvor der tales om en kostelig Babylonisk Raabe.

Side 712. S. 852. fjerde Afdeel. Not 480. b.) — Propheten Jeremias siger ⁸⁹⁾ udtrykkelig, at Josafims fjerde Regjerings Aar var Nabuchodonosors første; hvilket efter min Regning indfalder Aar efter Verdens Skabelse 3346 eller 3347, ligesom man vil regne Aarenes Fractioner til. Daniel derimod taler ⁹⁰⁾ om Josafims tredje Regjerings Aar, og tillægger da allerede Nabuchodonosor Kongenavn; ⁹¹⁾ taler han om tredje Aar, som endda forløb, og efter alt dette melder han ⁹²⁾ om Nabuchodonosors andet Regjerings Aar, hvoraf er klart, at Daniel tilskriver bemeldte Konge en dobbelt Regjerings Begyndelse, den første omtrent fra Josafims andet Aar, eller 3344, da hans Fader ventelig gjorde ham til sin Med-Regent, og sendte ham ud imod Ægypten; den anden fra hans Faders Død af, eller Josafims fjerde Regjerings Aar, og fluttelig fra Begyndelsen af 3347. At Daniel siger, at Nabuchodonosor drog

op

⁸⁶⁾ T. I. p. 106.

⁸⁷⁾ Hist. Nat. Tom. II. p. 94. L. VII.

⁸⁸⁾ Cap. 7. v. 21.

⁸⁹⁾ E. 23. v. 1.

⁹⁰⁾ E. 1. v. 1.

⁹¹⁾ v. 3. og 18.

⁹²⁾ E. 1. v. 1.

op imod Jofakim i hans tredie Reglerings Aar, og førte ham bunden til Babylon, tilligemed en Deel Aar af Templet, mener jeg, bør forståes saaledes, at Nabuchodonosor blev af sin Fader udsendt imod Egypten, hvis Underdan Jofakim da var, udi bemeldte Jofakims tredie Reglerings Aar; men det er derfor ei sagt, at Krigen fik Ende i samme Aar; nei, dertil var alt for meget at bestille; Nabuchodonosor maatte først slaae Egypterne ved Earchemis, og tage hele Syrien fra dem, hvorpaa han siden vendte sig imod Jofakim, som da synes godvilligen at have overgivet sig, hvorfor Danieles Ord maa saaledes udlægges, at Nabuchodonosor vel førte den gang en Deel hellige Aar bort med sig fra Templet til Babylon, og ogsaa lod blinde Kongen, men lod ham, saasom han ndmygede sig, forblive ved sit Kongerige, hvilket synes at være skeet imod Slutningen af Jofakims femte Reglerings Aar, saelig 3347, fra hvilket Aar af man ogsaa efter min Mening bør begynde at regne det Babyloniske halvstedsindstryve Aars Fængsel.

Side 726. §. 869. — Strabo⁹³⁾ skriver, at Navocodrosorus (saaledes kalder han ham), ophvies af Chaldaerne over Besoftris, ja over Hercules selv, og at han ei alene er, ligesaavel som Tearcon, Konge i Ethiopia, kommet til Herculis Støtter, men at han har endog draget med sin Krigshær fra Spanien, lige indtil Thracien og Pontus.

Side 732. §. 875. Not. 8.) — Det er forunderligt, med hvilken Bestandighed de lærde For-

fattere søge at bestride de Samles tydeligste Vidnesbyrd om Ninives Størrelse og Pragt, alene for derved at kunne med desto større Kiemelighed og Ekin af Sandhed forsvare deres vrangne Mening, at Phul haver været den første Konge i Assorien, da der dog længe tilforn have regieret mægtige Konger i Ninive. Naar man overveier, hvad Propheterne skrive om Ninive, da seer man klarligen deraf, at den ei haver givet Babylon efter i noget, og naar man læser Propheten Jonas, er det umueligt at tvivle paa, at den jo haver været langt større end Babylon. Ved de 120000, som bemeldte Prophet omtaler, ei at have kunnet stille imellem høire og venstre, kan efter alle sunde kritiske Regler aldeles ikke forstaaes andre end ganske smaae Vørn. Ja om man end med de lærde Forfattere vilde antage, at ved de 120000 bør forstaaes alle Ninives Indvaanere, saa veed jeg et, om man kan sige om en Bye, der haver saa mange Indbyggere, at den er i sin Barndom. Var Ninive da i sin Barndom, hvor stor og folkerig har den da ei maattet være i sin Manddom? Alle verdslige Skribentere vidne og eenstemmigen, at Ninive haver været større end Babylon. Jeg vil iblandt dem alle ikkun nævne den store og ulignelige Geographus Strabo, som saaledes skriver om dem ⁹⁴⁾: Minus (saaledes kalder han Ninive allevegne) blev strax ødelagt, saasnart det Syriske Herredom gik til Grunde (han kalder uden Forskiel efter Grækernes

Blis

⁹⁴⁾ L. 16. p. 1071.

Bliis Affrierte, Syrer). Den var meget større end Babylon, og laae paa den Aturiske Mark. Dersom man i Historien kan, eller vil have Lov til at forkaſte gamle og troværdige Skribenters Vidnesbyrd, for alene at følge sine egne Gissninger, da maa af historisk Sandhed gaae over Ende, og denne Videnskabs Skiebne blive langt slettere end nogen andens.

Side 741. S. 887. Not. 503. b.) — Ingen Forklaring af Nebuchadnesavs Forvandling synes mig rimeligere end deres, som påstaae, at han ved Sygdom gik fra sig selv, og indbildte sig at være en Dre. Afhøit Fortælling om hans Spaadomme, fortærende ham Døde, bestyrker ganske vist meget Skriftens Beretning om hans Galskab, saasom man tydelig seer af alle gamle Historier, at Hedningene have anseet gale Hoff for at have noget Guddommeligt hos sig, og at en Gud havde taget Voelig hos dem; deres Propheter og Spaamænd forestilles derfor ogsaa som usædvanlig sande, naar den prophetiske Mand kom over dem.

Side 759. S. 917. — De lærde Forfattere have selv indviklet sig i saadan Labrynth, som de aldrig have kunnet finde ud af igjen, ved det de ei have antaget Ptolemaei Nabonadius for Skriftens Balthasar. De Babyloniske Kongers Orden fra Nebuchadnesav af, er efter min Tanke temmelig reen, og bør saaledes indrettes. Efter Nabuchodonosor regierede hans Søn Evilmerodach i to Aar, og sidst falden Døde 3390, saa maa han være død 3392. Efter

ham regerede hans Søsters Mand Neriglissar i fire
 Aar indtil 3396. Denne Konge er den samme, som
 Xenophon beretter om at have begyndt Krig imod
 Meden, og at være bleyet i et Slag imod Cyrus.
 Hans Søn Laborosoarchad regerede ikkun i ni Aaas
 neder, og findes derfor ei i Ptolemæi Canon. Hans
 ni Aaaneders Regiering maa befattes under hans
 Faders fire Aars; thi flere Aar bør ei tillægges det
 Nige end de, som staae ubi Ptolemæi Canon. Der
 efter kom Skriftens Balthazar eller Ptolemæi Nabos
 nadius paa Thronen, og regerede i sytten Aar ind
 til 3413, da Babylon blev indtaget af Meder og
 Perser. Denne Konge kaldes vel paa mange Steder
 ubi Daniel ²⁵) en Søn af Nabuchodonosor; men
 han maa, saafremt Jeremias Spaadom skal staae ved
 Magt, have været hans Sønne- eller maaskee snar
 rere Dattersøn, hvilket gjerne gaar an uden ad kuld-
 kaste Daniels Vidnesbyrd; saasom der findes ubi alle
 gamle Historier og Sprag en Mængde af: Exemppler,
 at Sønnesønner kaldes Sønner. Naar man over
 veier, at Daniel taler udtrykkelig om Balthazars tre
 Regierings Aar, og at Evilmerobach, hvilken For-
 fatterne vilde gjøre til Balthazar, derimod ikkun tilfø-
 lægges to Aar; saa og at det synes underligt, at Evil-
 merobach skulde i saa kort og rolig en Regiering have
 forglemt saa anseelig en Mand, som Daniel, saa blir
 vor den Mening langt rimeligere, at Nabonadius
 haver været Balthazar, ved hvilken alt dette heft vel

... 25) Cap. 5.

kan forklares. Propheten Jeremias spaaer, at Babylon skulde indtages, naar dens Indvaanere vare drukne; Herodotus og Xenophon berette, at de holdte en stor Fest, og vare ganske drukne den Nat, da Staden blev indtaget; Daniel vidner, at Kong Balthasar holdt sig lystig og drak med sine Fyrster, at hans Rige skulde gives Meder og Perser, at han samme Nat blev ihjelslaaget, og at Darius den Meder indtog derpaa Riget. Alle disse Omstændigheder tilfamentlagte synes mig at bevise saa tydelig, at der intet i den hele Historie kan være vissere, end at den sidste Babyloniske Konge, efter Skriften Balthasar, er den samme som den sidste Babyloniske Konge Nabonadius efter Ptolemæi Canon. At Propheten Jeremias siger, at Kongen i Babylon skulde faae at vide, at hans Stad var indtaget ved den ene Ende, beviser aldeles ikke, at den sidste Konge ei skulde være i Staden, naar den blev indtaget, men tiener kun til at vise Stadens umaaedte Stærkelse, hvormed ogsaa hedenske Skribenters stemme overens. Tilfaldt kan jeg ei undlade at give tilkiende, at jeg med D. Baumgarten holder for, at Herodoti berovte Nitocris er den samme som Nebuchadnesars Dronning Amyris, og i Daniels det femte Cap. omtalte Dronning. Det bliver meget begribeligt, hvi hun haver forbedret Murene og Dæmningerne, naar man betænker, at Babylon svævede næsten stedse i Fare for Beleiring fra hendes Herres Nabuchodonosors Død af indtil dens Erobring.

Side 762. — Til Slutning af mine Anmær-
 ninger om Assyrer og Chaldæer vil jeg endnu af Eodinus⁹⁶⁾ anføre følgende Sted om de assyriske Kongers
 Dragt: "Fra det assyriske Rige af er indtil vore Kei-
 sere kommet i Brug en Dragt, kaldet Granaha, som
 Keiseren gaac med uden Velte, og paa hvilken Er-
 mene række ned lige til Hælene; enhver af de Store hae
 og Lov at gaac med saadant Dragt, dog at de derhos
 bruge Velte, og at Ermene blindes fast bag paa Ryg-
 gen. Det Keiserne bære, kaldes Gramaha, men de For-
 nemmes Dragt derimod Lapaha. Oprindelsen til disse
 Navne er ubekjendt." Den lærde Jacobus Goar com-
 menterer herover saaledes⁹⁷⁾. Herom see efter hos Buh-
 lenger. Granaha er taget af de tvende Syriske Ord Cho-
 rana Tjach, der betyde en skinnende Kiortel med vide og
 fløbende Ermer, og Lapaha af Lappa Tjach, en snever
 Kiortel, fordi Ermene vare snevre. Billedet af den
 store Nynt, som staaer i Gretserus⁹⁸⁾, synes at have
 saadan en Granaha paa. Den lærde, men bitter Jesuit
 Jacobus Gretserus⁹⁹⁾ gjør saadan Forklaring herover:
 udi dette Ords Udtolkning bliver Junius atter igjen
 ganske Syrisk, og ligeledes fort efter i det Ord Lapaha.
 Denne Dragt har maaskee været gjort af den kostbare
 Væv med Guld bestykket, som Italierne kalde Granitur,
 og hvorom tales¹⁾.

⁹⁶⁾ ex ed. Veneta de officiis Constantinop. p. 81. C. 7.

⁹⁷⁾ p. 83.

⁹⁸⁾ Tom. 3. de Cruce F. 92.

⁹⁹⁾ L. 3. Observ. C. 5. p. 195.

¹⁾ L. 3. de Canonizatione S. Didaci Cap. 20.

Anmærkninger

over den fjerde Tome.

(Skrevet 1756 og 1757.)

Side 4. S. 4. tiende Hovedstykke, første Afsnit, (Not. 3. b.) — Polybius *) siger ei alene, som Baumgarten beretter, at Ecbatana overgik alle andre Stæder i Rigdom, men og i Bygningens Pragt. Han beretter, at Væggene og Pillerne i Slotter vare overdragne deels med Eslv. og deels med Guldsplader, og at alle Tagstenene vare af Eslv. De fleste af disse Kostbarheder bleve vel bortrøvede af Alexanders Soldater, men ikke desto mindre vare der endda saa mange, af dem tilovers ubi Antiochi den Stores Tid, rumt et hundrede og tyve Aar efter Alexander, at de Penge, som han af dem lod slaae med sit Hoved paa, beløbe sig til fire tusende Talenters Værdie. Polybius holder ellers ogsaa for, at Medien er frem for noget andet Asiatiskt Land skicket til at oprette et stort Herredømme, baade for sin Størrelse, saa og for Indvaanernes og Hestenes saavel Mængde som Godhed.

Side

*) ex Editione Gronovii Amst. 1670. in 8vo.
Tom. I. L. 10. p. 832

Side 22, §. 26, tredje Affnit, Not. n.) —
 Hvad den Post angaaer, om Ninive haver været ødelagt tvende, eller ikkun cengang, da kan jeg ei andet end holde med Forfatterne, endskjønt den fortreffelige Doctor Baumgarten er dem imod. Da Propheten Jonas var i Ninive, synes den at have været en af de største Stæder i Verden, og dog havde den da ei fuldt staaet i hundrede Aar efter sin første Ødelæggelse, saafremt man herudi vil følge Etesia Regining. Jeg maa tilstaae, at det er ubegribeligt for mig, at en Stad, som saa aldeles efter Etesia Sigende blev ødelagt, haver udi saa kort en Tid kunnet vinde til saadan Magt og Hæthed, som man seer, at Ninive haver besiddet udi Jonæ Tider. Naar man derhos overveier, at Skriften taler ikkun om een Ninives Ødelæggelse, hvilken den sjenfjortigen sætter at være skeet ikke meget længe før Jerusalems første Undergang, og at Etesias og Alexander Polyhistor, og flere gamle Skribentere ei heller melde om mere end een Ødelæggelse af Ninive, endskjønt den første sætter den næsten tre hundrede Aar, længere tilbage i Tiden end Skriften, saa og at Skriftens Spaadomme om Naaden, hvorledes Ninive skulde undergaae, passe sig saa vel paa de hedenske Skribenters Beskrivelse af Naaden, som den virkelig er undergaaet paa; saa siger jeg, at alt dette tilsammenlagt og overveiet, gjør mig næsten vis paa, at Ninive er ikkun cengang blevet ødelagt, og det paa den Tid, som Skriften vidner. De hedenske Skribenter blipe og her-

herved frelste fra at mødfige Skriften for meget, og man antager da, at de ikkun have feilet i Tiden af Ninives Ødelæggelse, hvilken de have sat næsten tre hundrede Aar for tidlig. De Exempler, som Doctor Baumgarten opregner af Stæder, der i Hast ere igien komne til Flor efter deres Ødelæggelse, passe sig ikke i alle Maader paa Ninive; thi hvad Athenen angaaer, da læser man aldrig om saadan aldeles Ødelæggelse af den, som om Ninive, hvorfot den og snart kunde igien komme paa Fode efter nogen Uheld. Corinthen blev vel aldeles ødelagt, men det varede ogsaa længe, inden den kom igien til sin forrige Herlighed, og da den endog var paa sit Beste, saa haver den hele Bye vel neppe været større end Slottet i Ninive, saafremt man skal døømme om det sidstes Størrelse og Pragt efter Byens, saa og efter Slotstens i Babylon. Athenen, Corinthen, Carthago og flere vare desuden Øestæder, til hvilke Folk igien snart strømmede for deres hyperlige Havne og berøvemme Belliggenheds Skyld. Ninive havde derimod ei nogen saadan Fordeel, og kunde ikke holdes ved lige i sin Pragt og Herlighed uden ved at være en mægtig Konges Boelig. Forresten maa jeg med Doctor Baumgarten tilstaae, at de lærde Forfattere sige sig ofte imod; thi her antage de, at Ninive haver været en meget stor Stad udi Jonæ Tid, hvilket de dog tilforn med stor Hestighed har bestridt. Overalt er denne Ullighed udi Meninger, som findes dette hele Værk igiennem, den største Mangel, som

dette

dette ellers overmaade lærde Arbejde haver, og hvorved Læsere af maadelig Læsning og Indsigt i de her affhandlede Ting lettelig deels kan forvirres, deels faae Kede til Bogen. Denne Ulighed kommer ellers efter al Anseelse af de mange adskillige Forfattere, som have lagt Haand paa Bærker, og hvilke, som det synes, ei have staaet under Ansørsel af en beqvem og lærd Mand; hvorfor enhver haver paa sine Steder villet have sine egne og besynderlige Meninger indskilte. Saaledes have nogle været Tilbedere af Herodotus, andre af Xenophon, atter andre af Ctesias, og igien andre af de østerlandske Skribentere.

Side 28. §. 33) fjerde Affnit, Not. 33. b.) — Naar jeg overveier de Omstændigheder, som Alexander Polyhistor ²⁾ og ei Eupolemus, som Baumgarten af en Hukommelsefeil sætter, fortæller om den Mediske Konge Astibara, saa og de fyrretyve Aars Regjering, som Diodorus Siculus ³⁾ tillægger ham, saa kan jeg ei andet end ansee ham for Herodoti Cyarares. Hertil kommer endnu, at Diodorus Siculus ellers ikke taler om saa mærkelig en Konge som Cyarares, med mindre at han forstaaer Astibaras ved ham; saa og at han udtrykkelig ⁴⁾ siger: At Astyages var en Søn af Astibaras, som Herodotus derimod gjør til en Søn af Cyararas. Dersom Astibaras er Cyarares, hvorpaa jeg aldeles ikke tvivler; saa følger det næsten af sig selv, at den Krig imellem Asti-

²⁾ hos Eusebius, Præp. Evang. Lib. IX. p. 164.

³⁾ L. II. p. 147.

⁴⁾ Pag. 148.

Astibaras og den Saciske Dronning Zarina, som Diodorus beskriver, er den samme, som Krigen imellem Scytherne og Cyaxares. Det er bekendt, at Sacerne regnes af alle de Gamle for at have været et Scythisk Folk. Scythernes herskede efter Herodotus i otte og tyve Aar ikke allene i Medien, men og i den hele hvide Asien. Efter Diodorus varede Krigen længe med Sacerne, falde dog tilsidst nogenlunde ud til Medernes Fordel, ved det at de bragte Partherne igien under Aaget, blev ei alene ført i Medien, men og i Parthien, og endelig beskrives Sacernes Dronning af ham, som meget magtig, hvilket vel kommer overens med den Magt, som Herodotus tillægger Scytherne. Herodotus beretter, at Cyaxaris Fader hedde Phraortes, og regerede i to og tyve Aar. Astibaras Fader kaldes vel Artynes af Diodorus, men tillægges just derimod lige saa lang en Regjering; hvoraf man efter min Mening rimelig kan slutte, at Artynes og Phraortes ere een og den samme Konge. Phraortis Fader var Dajaces, efter Herodotus, efter Diodorus hedte Artynis Fader Artæus. Herodotus beretter, at Dajaces regerede i tre og halvtredshindstyve Aar; Diodorus tilskriver derimod Artæus ikkun fyrrertyve Aar. Her synes da at være en mærkelig Forskiel; men naar man overveier, at Herodotus selv beretter, at Dajaces forestod Regjeringen som Dommer i en rum Tid, førend han blev Konge, saa kan den Banfællighed let ryddes af Veien, naar man skriver de tretten Aar paa Regning af hans Dommer-Eubede;

thi

thi saa bliver ikkun forretyve Aar tilbage for hans Kongelige Regiering, efter Diodori Beretning. Denne Maade at løse bemeldte Knude paa, bestyres ogsaa derved, naar man overveier, at Dajaces vil efter al Anseende faae en alts for stor Alder, naar man sætter, at han først udi en temmelig lang Tid haver været Dommer, og siden Konge i tre og halvtredsindestyve Aar, allerhelst siden man rimelig kan troe, at han haver været ganske ung, da han blev sat til Dommer. Hans Alder vilde efter saadan Regning næsten beløbe sig til hundrede Aar, hvilket vel ikke er umueligt, men dog usædvanligt, og næsten utroveligt. Nu synes det, at man ei kan med Sammenligningen imellem Diodoros og Herodotus gaae længere tilbage i Tiden, saasomt Diodoros navn-giver mange Konger, der for Artæus skulle have regieret i Medien, og Herodotus derimod udtrykkelig vidner, at der var ingen Konge i Medien før end Dajaces, men at Landets Regiering var indrettet paa republicansk Maade. Men denne Vanskelighed er efter mine Tanker større til Syné end i sig selv thi endskiønt jeg maa tilstaae, at jeg ugierne vilger fra Herodotus, baade fordi han er den ældste verdslige Historiekriver, saa og, fordi han, som mig synes, haver større Mærker hos sig af Oprigtighed, Flid og Skisnsomhed, end de fleste andre Skribentere, saa mener jeg dog, at han her haver kogaaet en liden Feil, og maaskee endda ingen Feil, men snarere ikkun en Udledelse af visse Omstændigheder, som

vi efter al Anseende havde maaskee faaet langt bedre
 Bøskrevne af ham, end af nogen anden er skeet, saa-
 fremt han havde, til Historiens og den lærde Verdens
 store Lys og Nytte, faaet Tid til at forfatte den af
 ham belovede Historie af det Assyriske Rige. Sagen
 er i sig selv kortelig denne: Man seer tydelig af mange
 gamle Skribentere, at Medien haver i de ældste Ti-
 der havt adskillige Konger paa eengang, hvilke Phraor-
 tes, eller maaskee Dajaces først haver forenet un-
 der eet Hoved, og derfor er af Herodotus blevet an-
 seet for den første Konge i Medien. Ja længe efter,
 endog paa de Tider, da Babylon blev undertvunget,
 taler den hellige Skrift om Mediske Konger, som
 om mere end een, hvilke dog synes da at have staaet
 under den store Konge, der regierede i Ecbatana. Det
 egentlige Medien omkring Ecbatana, hvilket er et
 plat og jevnt Land, haver derfor ganske vel estet He-
 rodoti Beretning kunnet for Dajaces Tider været
 uden Konger, og regieret paa en republicanisk Maade,
 fra den Tid af da det hele Land først faldt fra As-
 syrien. Naar denne Mening antages, kan baade
 Etesias og Diodorus reddes fra den Beskyldning, at
 have digtet fem Mediske Konger, der aldrig have
 været til i Verden, navnlig Arbaces, som regierede
 i otte og tyve Aar, Mandaces i halvtredstindstyve,
 Sotarmus i tredive, Artycas i halvtredstindstyve,
 og Arbians i to og tyve; thi disse anvises da den
 nordligste og biergagtigste Deel i Medien til Regle-
 rings-Sæde. Jeg forkæster saaledes ikke den Mening:

at Arbaces haver været den første Konge i Medien, naar derved ikkun forståaes en liden Deel af bemeldte Land, ikke heller at han ved sit Strafald fra det Assyriske Rige haver givet det sit første Stød. Men det forkaster jeg, at han haver været saa mægtig en Konge som Etesias beskriver ham, eller at han tilligemed den Babyloniske Stadtholder Belshis haver ødelagt Niive. Men udi saadanne Feil kunde Stribentere, der et vare meget agtsomme, let falde, saasom Hovedsagen er i sig selv rigtig nok, at Niive og det Assyriske Rige ere blevne ødelagte ved forenede Kræfter af Kongerne i Medien og Babylon, nemlig, enten af Cyaxares og Nabopallassar, eller af Astyages og Nabuchodonosor, hvilken sidste Mening jeg anseer for rigtigst. Dersom man regner fra Arbaces Regjerings Begyndelse og til Astyages Død, da faaer man efter Diodori Regning en Tid af tre hundrede og sytten Aar, og lægges dertil de to og tredive eller tre og tredive Aar, som Astyages Søn Cyaxares, efter min Mening, hvilkken paa et andet Sted skal bevises, haver regjeret, saa kommer netop tre hundrede og halvtredsfindstyve Aar ud, hvilket just er saa lang en Tid, som Etesias tilskriver det Mediske Rige. Herodotus derimod regner det Mediske Riges Begyndelse først fra Dajaces af, og det ganske rettelig efter sin antagne Mening, saasom det da først kom ret i Ansæelse, og tillægger det ikkun en Langvarighed af et hundrede og halvtredsfindstyve Aar, saasom han slutter det med Astyages. Naar man ønsker Beskrivel-

sen,

sen, som Herodotus gjør af det Mediske Riges Tilstand førend Dajaces, saa er det let at begribe, hvort en Deel af de Assyriske Monarker, som Tiglathpileser, Salmanassar og Assarhaddon, tilskrives udi Skriften at have havt saa meget at sige udi Medien, at de baade kunde didhen forflytte de fangne Israelliter, saa og flytte fra Medien Indvaanere til Israel. Herudi kommer Skriften mere overeens med Herodotus end med Ctesias og Diodorus, der forestille os Medierne at have været Vestere af Asien paa de Tider; endskønt dog Diodorus selv uafvidende bestyrker Herodoti Beretning, i det han ei veed at fortælle os det mindste mærkværdigt om de fem første Mediske Konger, naar jeg undtager Arbaces, hvilket ikke vel passer sig paa mægtige Monarker, men derimod ganske vel paa smaa Konger, der ikkun have regieret i Biergeene.

Side 42. S. 51. Not. 32. b.) — Det berømte Sted hos Eschylus staaer udi hans Persis³⁾, og tales der om tvende Mediske Konger, Fader og Søn, som for Cyrus have havt Herredømme udi Asien. Ved disse tvende Mediske Konger kan umuelig forståes andre end enten Cyaxares og hans Søn Astyages, efter de Flestes Mening, eller og Astyages og hans Søn Cyaxares, hvilket jeg holder for rettere. Dersom Ninive er, som jeg troer, blevet ødelagt af Astyages, saa har denne Konge med al Villighed fra

D 2

den

3) fra v. 761. til v. 781. Pag. 278. & 280. ex edit. Stanleji, Londini 1664.

den Tid af kunnet siges at føre Herredømme i Asien, endskiønt man dog maa tilstaae, at der vare paa samme Tid ligesaa magtige, om ei magtigere, Konger i Asien, nemlig i Babylon og i Lybien. Det Æschylus siger om den anden Mediske Konge, at han regjerede med Fornuft, synes at tilintetgøre Herodoti Beretning, at Cyrus rev med Magt Scepteret af Medernes Hænder; thi hvørs saa havde været, da havde den sidste Mediske Konge neppe faaet saa herligt et Vdnesbyrd, at han regjerede med Fornuft, saasom Folk gemeentligen pleie at dømme Andres Fornuft efter deres Lykke. Vignolli Mening, at den ældste Cyarares er Skriftens Ahasverus, haver et mindste Skin af Sandhed; thi det er aabenbare, at ved Ahasverus nødvendig maa forstaaes en langt magtigere Herre end Kongerne i Medien nogen Tid have været, og at der ved ham umuelig kan forstaaes nogen anden end een af de Persiske Monarker, hvilket baade de et hundrede syv og tyve Landskaber, og de syv Raadsherrer, hvorom udi Esthers Bog tales, tilfulde vilse.

Side 52. Not. f.) — Doctor Baumgarten haver ganske ret, naar han ⁶⁾ laster den Haardhed, hvormed de lærde Forfattere her begegne den fortrefselige Joseph Schiltger, en Mand, der vel har havt sine Fætt, som alle Dødelige, men hvis Fortienester dog ere større end al Noes. Denne Sag erkendte alle store Mand, som levede udi hans Tid, af hvilke han

⁶⁾ P. 54. Not. 38. b.)

Han blev hødret og adspurgt, som et Orakel. Samme Tid var meget frugtbar paa retskafne store og lærde Mænd, men naar man gaaer dem alle igjennem, da skal man finde, at han haver været den største iblandt dem. De navnkundigste vare: Isaacus Casaubonus, Theodorus Beza, Jacobus Cujacius, Philippus Mornæus, Fulvius Ursinus, Carolus Sigonius, begge Ciacconii, Alphonsus og Petrus Mariana, Estrada, Jacobus Augustus Thuanus, Mathæus Parker, Cambdenus, Franciscus Junius, Janus Douza, David Chytræus, Reineccius, Marcus Belsærus, Janus Gruterus, Tycho Brughe, Baroniæus, Bellarminus fra Paolo, Arias Montanus, Savilius og flere. Hvo der noie er bekendt med disse Mænd og deres Skrifter, maa tillaae, at de dog alle baade i udbredt Kundskab, saa og de fleste i Skrifers Mangfoldighed og Nytte, magt pigg Scaltiger vel kan nogle af dem have besiddet i en vis Ting, som de særdeles lagde sig efter, færr Styrke end Scaltiger, hvilket han selv i Henseende til det græske Sprog tillaaer Isaacus Casaubonus, som vel iblandt dem alle skulle være den, der meest kunde sigge Scaltiger Væm af at være den lærdeste Mand i sin Tid stribd; men ingen da, eller og saa efter den Tid have besiddet saa stor Læsning og saa vidt udstrakt Kundskab, som Scaltiger; herom vidne hans Brevs, Vers, Orationer, Oversættelser, Stridskrifter, Forklaringer over gamle Skribenter, men fornemmelig hans tvøndu ubødelige Arbeider: Cusæti Krø-

den Tid af kunnet siges at føre Herredømme i Asien, endelig man dog maa tilstaae, at der vare paa samme Tid ligesaa mægtige, om ei mægtigere, Konger i Asien, nemlig i Babylon og i Lybien. Det Æschylus siger om den anden Mediske Konge, at han regierede med Fornuft, synes at tilintetgøre Herodoti Beretning, at Cyrus rev med Magt Scepteret af Medernes Hænder; thi hvørs saa havde været, da havde den sidste Mediske Konge neppe faaet saa herligt et Vidnesbyrd, at han regierede med Fornuft, saasom Folk gemeenligen pleie at dømme Andres Fornuft efter deres Lykke. Vignolis Mening, at den ældste Cyaræes er Skriftens Ahasverus, haver et mindste Skin af Sandhed; thi det er aabenbare, at ved Ahasverus nødvendig maa forstaaes en langt mægtigere Hærrer end Kongerne i Medien nogen Tid have været, og at der ved ham umuelig kan forstaaes nogen anden end een af de Persiske Monarker, hvilket baade de et hundrede syv og tyve Landskaber, og de syv Raadherrer, hvorom udi Esthers Bog tales, tilfulde vise.

Side 52. Not. f.) — Doctor Baumgarten haver ganske ret, naar han ⁶⁾ laster den Haardhed, hvormed de lærde Forfattere her begegne den fortreffelige Joseph Schiltger, en Mand, der vel har havt sine Feil, som alle Dødelige, men hvis Fortienester dog ere større end al Noes. Denne Sag erkendte alle store Mænd, som levede udi hans Tid, af hvilke han

⁶⁾ P. 54. Not. 38. b.)

Han blev hædret og adspurgt, som et Orakel. Samme Tid var meget frugtbar paa retskafne store og lærde Mænd, men naar man gaaer dem alle igteynem, da skal man finde, at han haver været den største iblandt dem. De navnkundigste vare: Isaacus Casaubonus, Theodorus Beza, Jacobus Cujacius, Philippus Mornæus, Fulvius Ursinus, Carolus Sigonius, begge Ciacconii, Alphonsus og Petrus Mariana, Estrada, Jacobus Augustus Thuanus, Mathæus Parker, Cambdenus, Franciscus Junius, Janus Douza, David Chytræus, Reineccius, Marcus Velsæus, Janus Gruterus, Tycho Brughe, Varnius, Bellarminus fra Paolo, Arias Montanus, Cavilius og flere. Hvo der noie er bekjendt med disse Mænd og deres Skrifter, maa tilstaae, at de dog alle baade i udbredt Kundskab, saa og de fleste i Skrifters Mangfoldighed og Nytte, mag pigg Scalliger: vel kan nogle af dem have besiddet i en vis Ting, som de særdeles lagde sig efter, færrer Skrifte end Scalliger, hvilket han selv i Henseende til det græske Sprog tilstaaer Isaacus Casaubonus, som vel iblandt dem alle skulle være den, der meest kunde sigge Scalligeres Æren af at være den lærdeste Mand i sin Tid stordig; men ingen da, eller og saa efter den Tid have besiddet saa stor Læsning og saa vidt udstrakt Kundskab, som Scalliger; herom vidne hans Brev, Vers, Orationer, Oversættelser, Stridskrifter, Forklaringer over gamle Skribenter, men fornemmelig hans tvønde usødelige Arbejder: Cuschi Krs-

nike og Emendatio temporum. Overalt kan Ingen betage ham den billige Roes, først iblandt alle at have gjort ret bekiendte og bragt i Flor de sfterlandske Sprog og Videnskaber, og dernæst at have udviklet, opløst, og i Orden bragt Tidsregningen af alle Riger, og af den hele Jord; et mere end heroisk Arbejde, og hvorfor han fortiente Vrestøtter i alle Stæder og alle Lande. En saadan Mand burde de lærde Forfattere have begejnet med mere Lemfældighed, ja Erbsdighed.

Side 119. §. 131. andet Lovestykke, andet Afsnit. — De lærde Forfattere ere formedelst Mangel paa Efterretninger mægte i at undersøge Persernes Videnskaber, og hvilke Konstes Opfindelse dem tilskrives. Jeg vil derfor her anføre, hvad som jeg derom har fundet hos gamle Skribentere; endstønt det og er meget lidet: Tatianus *) tilskriver dem at have opfundet Magien, som dog andre, og maa skee med større Ret, tillegne Chaldæerne. Gregorius Nazianzenus **) kommer herudi übereens med ham. Denne Mening kommer ventelig deraf, at de have anset Zordaster for en Perser, hvilken de fleste Gamle eenstemmig tilskrive Magiens Opfindelse. Clemens Alexandrinus *) tilskriver dem først at have opfundet Bogie, Senge og Godstamler; hvis saa er, da har man at takke dem for mange nyttige

*) E. 141.

**) L. I. p. 199.

*) Stromatum Lib. I. p. 307.

ttige Ting. Hvad som Cyrus og Astossa siges at have opfundet, skal paa andre Steder handles om.

Side 170. S. 192. fjerde Afsknit — Derfor man antager, at Propheten Daniels Darius Medus er Xenophontis Charares, Astyagis Søn, saa er det ulimodsigeligt, at Cyrus ikkun haver været eet Aar yngre end han; thi Darius Medus var efter Striften 60 og tredsindstyve Aar gammel, da han indtog Babylon, og fra den Tid af og indtil Cyri Død ere, efter Ptolemæi Canon, ikke mindre end ni Aar; nu er det bekendt, at Cyri var halvsifertindstyve Aar gammel, da han døde; følgende var han een og tredsindstyve Aar, da Babylon blev indtaget, og var saaledes uden Modsigelse ikkun eet Aar yngre end Charares.

Side 172. S. 194. Not. 96. b.) — Det er ulimodsigeligt, at den Krig mod Prindsen af Babylon, udi hvilken Cyrus befandt sig, da han var sexten Aar gammel, haver maattet tilbringe sig 60 og tyve Aar for Nabuchodonosors Død, saakent Xenophon haver rigtig bestemt Cyri Alder paa den Tid. Men med alt dette ser jeg dog ikke mindste Urimelighed i denne Fortælling; thi Xenophon beretter aldeles ikke, at Krigen imellem Babylon og Medien varede stedse fra den Tid af, ja han taler ikke engang om, hvorledes den Babiloniske Prindses Sæder, som efter denne Tidsregning ulimodsigelig haver maattet være den store Nabuchodonosor, haver taget denne Sag op, hvorfor man gjerne kan slutte sig til, at

Tingen er enten dyffet ned, og blevet derved; eller ogsaa blevet afgjort ved et ordentlig Forlig, helst naar man betænker, at Nabuchodonosor var efter al Anseende beskæftiget paa de Eider med Beseiringen af Tyrus, og havde. Die paa Egypten, hvorfor det kunde være tienligt for ham at holde Fred med Mederne, hvilke vel igien paa deres Side usædlig havde Lust til at lægge sig ud med saa mægtig en Herre som Nabuchodonosor var.

Side 184. S. 214. — Da jeg haver høvt i Sinde at skrive en fuldstændig Historie om Tyrus, og til den Ende anmærket alt hvad jeg om ham fandt hos gamle Skribentere, saa falder adskilligt for at lægge til hans Levnets Beskrivelse. Men da jeg allerede tilforn haver udi mange Anmærkninger givet mine Tanker tilkiende saavel om Tidregningen af Tyri Alder og Regiering, saa og om hvilke Meninger jeg anseer for rigtige i Henseende til adskillige af hans Bedrifter, saa vil jeg og lade mig, nærmest, her ikkun at anføre de Steder, som jeg hos gamle Skribentere haver fundet at henhøre til videre Oplysning udi hans Historie, uden at tydlade mig i nogen næriere Undersøgelse. Dog maae jeg sige dette, at hvis det var mig mueligt at antage Doctor Baumgartens sindrige Mening, at Skiftens Darius Medus er Herodoti Astyages, saa gjorde jeg det gierne, for i alle Maader at redde den sidste Beretninger. Men Tidregningen lægger mig her uovorvindelige Hindringer i Veien; thi det er klart af Ptolemæus

Ca-

Canon, at Cyrus ikkun haver regieret ni Aar efter Bablylons Erobring; Xenophon tillægger ham derimod ikkun syv, hvilket de fleste forklare saaledes, at de tvende første Aar ikke egentligen bær regnes til Cyri. Regiering, saasom Darius Medus endda levede, og synes at have haft den højeste Myndighed. Darius regierede saaledes endda to Aar efter Bablylons Erobring, og er da død 3415, saafremt Bablylon blev erobret 3413, hvilket er min Mening. Derfor Darius er den samme som Astyages, da haver han efter Herodoti Beretning regieret i fem og tredive Aar, og er saaledes kommet til Regieringen 3380. Hans Fader Cyaxares regierede i syv og tyve Aar, og kom saaledes til Regieringen 3340, det er at sige fire og tyve Aar, førend Jerusalem blev ødelagt af Nabuchodonosor. Antager jeg nu med Herodotus, at Cyaxares ødelagde Ninive, og det efterat Scytherne havde udi hans Tid behersket Asien i otte og tyve Aar, saa følger heraf nødvendig, at Ninive er ei blevet ødelagt førend nogle Aar efter Jerusalem, hvilket aldeles strider imod den heilige Skriftes udtrykkeligste Beretninger. Antager man derimod, som jeg hyer gjort, at Ninive er først blevet ødelagt af Astyages, da blive Banfælsighederne endda større. For disse Aarsagens Skyld kan jeg ikke, i hvor gierne jeg end ellers vilde, bifalde den fortreffelige Doctor Baumgartens Mening. Dog vil jeg derfor just ikke aldeles nægte, at jo Cyrus maaskee haver med Magt stødt sin Morbroder Cyaxares fra Thronen, endskjønt

det ovenmeldte Sted hos Æschylus synes at være derimod, siden alle gamle Skribentere, undtagen Xenophon, der maaskee haver gjort det for at gjøre sin Helt desto dydigere, ere enige derudi, at Herredømmet er paa en voldsom Maade kommet fra Mederne til Perserne, endskjønt de ere uenige om den sidste Mediske Konges Navn. Men endskjønt jeg herudi viger fra Herodoti Beretning, saa afgaaer denne berømte og aldrig noksom priiste Historiograf derved aldeles intet af sin billige Roes og Troværdighed, saa som han selv tilstaaer, at der allerede udi hans Tid var tre andre Maader at fortælle Cyri Bedrifter paa foruden den af ham udvalgte, hvilken han, som den rimeligste efter sin Mening, havde fulgt. Dersom Formodninger kan og maa udi saadanne Ting have Sted, da vil jeg sige, at disse tre andre Maader ere ventelig dem, som Xenophon og Cvidas have fulgt.

Men nu er det Tid, at jeg begiver mig til at anføre de Steder, som tjene til at opløse Cyri Historie, og som de lærde Forfattere og Doctor Baumgarten have forbigaaet. L. Ampellius ¹⁰⁾ beretter fast imod alle Skribenters Vidnesbyrd, at Astyages var en tapper og retfærdig Mand, saa og, at han ved Forræderie blev overvundet af Cyrus. Cyrus selv kalder han en overmaade tapper Herre, som vist nok havde, efterat den største Deel af Asien var faldet i hans Hænder, ogsaa gjort Indfald i Europa, der

¹⁰⁾ p. 23.

dersom han et for hastig var blevet overvundet og
 thiefflaget af Tombris, Scythernes Dronning. Dio-
 dorus Siculus ¹¹⁾ fortæller, at Cyrus var engang
 paa et vist Feldttog kommet med sin Krigshær udi
 saadan Hungersnød paa sde Steder, at den ene Sol-
 dat maatte æde den anden op; af denne Elendighed
 blev han reddet ved et Folk, kaldet Arimaspi, som
 boede imellem Dranginen og Gedrosien, ikke langt
 fra Indien; hvilke paa nogle tusende Vogne førte
 Korn til hans udsultede Lætr. Cyrus gjorde dem for
 denne Velgierning ei alene Kætteri, men gav dem og
 et nyt Navn, og befoel at de herefter skulde kaldes
 Euergetæ, det er, Velgiørere, hvilket Ord maa dog,
 siden det er Grækket, ikkun være en Oversættelse af
 deres rette persiske Navn. Udi Excerptis de Virtu-
 tibus & Vitiis ex Diodoro ¹²⁾ findes følgende om
 Cyrus: han var udi Tapperhed, Forstand og alle
 Dyder den fornemste udi sin Tid; for hvilke Fordele
 han maatte takke sin Fader, der havde givet ham en
 kongelig Opdragelse. Denne Beretning synes at være
 taget af Xenophon. Om Histories berettes, der, at
 han handlede haardt med sine Krigsfolk, efterat
 han var blevet slaget, og havde reddet sig ved Flug-
 ten. Dem, der først var slaget af Slaget, lod han
 aflive, og alle de andre Histørere gav han deres Af-
 sted, og satte nye i deres Sted igjen. Men ved
 denne Haardhed, som var ham medfødt af Naturen,

udret:

¹¹⁾ Tom. II. L. 17. p. 222. & 223.

¹²⁾ p. 552. & 553.

udrettede han intet andet end at opvække dem til Oprør og Strafald; Cyrus derimod var ei alene tapper imod sine Fiender, men endog medliden og naadig imod sine Underfaatter, hvorfor de og kaldte ham deres Fader. Da Krigen gik an imellem Cyrus og Croesus, sendte den sidste Eurobatus den Epheser med en stor Deel Penge til Deloponesus, for at omstifte Krigsfolk, under Paaskud, at adspørge Oraclet til Delphi; men Eurobatus vilste sig utrosk imod Croesus, og løb over til Cyrus, og aabenbærede for ham alt hvad han vidste om Croesi Anslag. Ethvert ondt Menneſke blev derfor siden af Grækerne kaldet Eurobatus. Etesias ¹³⁾ fortæller mange Ting om Cyrus ganske anderledes end nogen anden. Skribent: Astyages var efter hans Beretning aldeles ikke paa nogen Maade beslagtet med Cyrus. Efterat han var blevet overvundet, blev han af sin Døtter Amytis og hendes Mand Spitames skulet paa det kongelige Slot i Ecbatana. Cyrus befoel ved sin Ankomst ikke alene at lægge Amytis og hendes Mand Spitames paa Vindbanke, men endog deres Børn Spitams og Megaberens, for derved at tvinge dem til at bekjende, hvor Astyages havde skjult sig. Astyages gav sig herover selv tilkiende, rørt af Medlidenhed, og blev strax bundet af Abaras med tunge Lænker. Dog blev han kort efter sat paa fri Fod af Cyrus, og øret af ham som en Fader, og hans Døtter Amytis som en Moder. Men noget efter omkom Cyrus Spitaman, fordi han havde

¹³⁾ Photii Bibliotheca p. 108.

tilforn nægtet for ham at vide, hvor Asthages laae
 fiult, hvorpaa Cyrus ægtede hans efterladte Enke
 Amytis. Imod Bactrierne førte Cyrus og Krig,
 og holdt Slag imod dem uden Fordeel; men da de
 finge at høre, at han ærede Asthages og Amytis,
 som Fader og Moder og Hustrue, gave de sig godvil-
 ligen over til ham og Amytis. Udi Krigen mod
 Sacerne fangede Cyrus deres Konge Amorges, men
 hans Dronning Sparethra bragte en Krigshær paa
 Venene af 300,000 Mand og 200,000 Qvinder,
 hvormed hun gif løb paa Cyrus, slog ham og fan-
 gede ham selv tilligemed hans Dronnings Broder
 Parmises, og hans tre Sønner, hvilke bleve alle
 siden udveflede imod Amorges. Med denne Konges
 Hielp førte han Krigen mod Croesus, hvis Søn blev
 givet til Gissel førend Stadens Garbis Indtagelse.
 Bemeldte Bye erobrede han ved Træbilleder, som lig-
 nede Perserne efter Abaræ Anslag. Da Croesus be-
 gyndte at gjøre Vidtsøftigheder og at bruge Under-
 fundighed, lod han hans Søn dræbe for hans Dine,
 over hvilket Syn Moderen styrte sig ned af Wæ-
 ren, men blev dog ved Live. Croesus flygtede, ef-
 terat Staden var indtaget, til Apollinis Tempel,
 hvor han tre gange blev bunden, og tre gange ogsaa
 paa en overnaturlig Maade løst af sine Bænd, end-
 skjønt Templet var tilluft og forseglet, og Abaras
 fløb Bagt derfor. Cyrus lod derfor hugge Hovederne
 af dem, som vare bundne tilligemed Croesus, saasom
 han mistænkte dem for, at de havde løst ham. Croe-
 sus

sus blev derpaa ført til Slottet stærkere bunden end
 tilforn; men der indfaldt en stærk Torden og Lynild,
 og han kom paa nye ud af sine Bånd. Cyrus lod
 ham da endelig, skönt mod sin Ville, blive i Fri-
 hed. Fra den Tid af vilste han sig og meget artig
 imod ham, og gav ham den Stad Darene, der laae
 et langt fra Ecbatana, og hvorudi vare fem tusinde
 Ryttere, og ti tusinde tung Bevæbne, og af dem
 der brugte Kastespyd og Buet. Den Gilding Peti-
 sacas, som formanede meget hos Cyrus, blev derpaa
 sendt af ham for at hente Astyages fra Barcanterne,
 saasom baade han selv og Amytis længtes efter at see
 ham. Men Abaras gav det Raad til Petisacas, at
 forlode Astyages alene paa et øde Sted, hvor han af
 Hunger og Tørst maatte omkomme, hvilket ogsaa
 skeede. Denne Misgjerning blev aabenbaret ved en
 Drøm, hvorpaa Cyrus overlod Petisacas til Amytis
 efter hendes indstændige Begjering, som lod ham af-
 live. Abaras, som frygtede for at samme Skiebne
 kunde møde ham, endskönt Cyrus havde forsikret ham
 om sin Beskuttelse, holdt sig derpaa fra Mad i ti
 Dage, og døde. Petisacas maatte selv hente Astya-
 gis døde Legeme fra Orkenen, hvor det imidlertid
 var blevet bevogtet af Løver, saa det var ganske uskadt
 og usætt. Derpaa blev det paa en prægtig Maade
 stædet til Jorde. Tilsidst paaførte Cyrus Derbicernes
 Krig, over hvilke Amorsus da regierede. De over-
 faldt hans uforsvarede Elefanter, hvorved
 hans Rytteri blev jaget paa Flugt. Han selv faldt
 af

af Hesten, hvorpaa en Indianer (thi de vare komne
 Derbicerne til Hielp, og havde ogsaa bragt Elephan-
 terne med sig), saarede Cyrus under Ribben i Laaret
 med et Spyd. Hans Venner førte ham strax ud af
 Slaget til Leiren. Udi dette Slag bleve ti tusinde
 Derbicer paa Pladsen, saa og mange Perser. Amor-
 ges, Sacernes Konge, kom kort efter Slaget Perserne
 til Hielp med tyve tusinde Ryttere. Der skede der-
 paa et nyt og heftigt Slag, udi hvilket Amorceus,
 Derbicerens Konge, omkom selv tilligemed sine tyvende
 Sønner og tredive tusinde Mænd. Perserne tabte
 derimod ikke mere end ni tusinde Mænd. Det hele
 Land faldt derpaa i Cyri Hænder. Men ovenmeldte
 Saar blev Cyri Død. Han skiftede derfor, førend
 han døde, sine Lando. Den ældste Søn Cambyses
 blev Konge, den yngre Søn Tanyaraces fik Bac-
 triernes, Eloranuviernes, Parthernes og Carama-
 nuernes Lande skatfri. Spitaces, den ene af Spi-
 tamæ Sønner, blev sat over Derbicerne, og Mega-
 hernes, den anden, over Barcanierne; og bleve de
 alle befalede at adlde deres Moder Amytis. Han lod
 dem derpaa give hverandre deres Hænder til Forsikring,
 at de mellem sig selv og med Amorges vilde leve enige;
 Derpaa ønskede han al Velsignelse over de af dem, som
 holdte fast ved Eenigheden, og Forbandelse derimod over
 dem, som handlede tvertimod; strax derpaa døde han,
 tre Dage efter han havde faaet Saaret, da han havde
 regieret i tredive Aar. Cambyses lod strax føre hans
 Legeme til Persien, og begroo det ved den Gilding

Ba

Bagapates. Saavide gaacr Etesia Fortælling om Cyrus, hvorudi er en mærkelig Afvigelse fra Herodots og Xenophons; dog kommer han med den sidste herudi overeens, at Cyrus er bleven begravet i Persien, hvorom jeg og bedre frem skal ansøre flere Vidnesbyrd. Imidlertid synes dog Doctor Baumgarten at vilde nægte det, og at paastaae, at han vel maaskee haver selv bygget sig i levende Live en Grav, men at han aldrig er kommet i den, fordi han omkom i et Slag. Men her lader Etesias ham jo og blive i et Slag, og dog komme i sin Grav i Persien. Dog maa jeg tilstaae, at hvis man antager Herodoti, Justini og fornemmelig Diodori Beretninger om hans Endeligt, saa bliver det neppe rimeligt, at han er bleven begravet. Men man har Visie for at angive nogen Grund, hvorfor den Enes Beretning bør foredrages den Andens; og da saa mange Skribentere i de senere Tider vidne udtrykkeligen og paa saadan Maade, at det ei kan drages i Tvivl, at Perserne virkte længe efter hos sig hans Grav, saa synes mig, at man ligesaa gjerne med Etesias og Xenophon kan holde for, at og hans Legeme virkelig er kommet i den, som med andre, at det ikke er kommet derudi.

Det navnkundige Sted hos Plato¹⁴⁾, hvor han nægter, at Cyrus nogenstinde haver faaet en god Opdragelse, gaacr efter de Flestes Mening ud paa Xenophon. Men om det end var saaledes, saa haver dog Plato derved ei vildet betage Cyrus sin tilhørlige

Roes

14) Tom. II. L. 3. de Legibus p. 694. & 695.

Noes for hans Dyder; tvertimod han raader ¹⁵⁾
 Dionysius til at lægge Bind paa Dyder efter Encurgt
 og Cyri Exempler. Maximus Tyrius vidner og ¹⁶⁾,
 at Cyrus regierede over sine Undersaatter, som en
 Hyrde over sin Hiord, hvilket de fleste efterfølgende
 Konger i Persien derimod ikke gjorde. ¹⁷⁾ At Cyrus
 kom med sin Krigshær fra Pasargadis imod Mederne,
 og at Perserne da vate lutter Agerdyrkere, hvilke
 Folk efter hans Sigende altid ere de stridbareste,
 hvorpaa han til Exempel anfører Perserne selv, der
 ei bleve overvundne, førend da de begyndte at forsø
 samme Agerdyrkningen Epiphanius ¹⁸⁾ kalder Cyri
 Fader Achæmenes, da hans Navn dog haver uden al
 Tvist været Cambyses. Men maaskee han ved Fader
 forstaaer den første Stamfader, og da haver han
 Ret. Han beretter og in Vitis Prophetarum ¹⁹⁾,
 ifald det Skrift er af ham, at Propheten Zacharias
 ved Tegn forviffede Cyrus om at erholde Seier over
 Astyages og Croesus. Men denne Fortælling haver
 Epiphanius ventelig taget af Jødernes Traditioner,
 som aldeles ikke ere at lide paa ubi den gamle Histo
 rie. Hyginus ²⁰⁾ taler om Cyri Slot i Ecbatana,
 hvile

15) L. III. Ep. 4. p. 326.

16) ex Editione Davissii, Cantabrigiæ 1703 in
8vo. Differt. 40. p. 222.

17) Diff. 14. p. 152. & 154.

18) Tom. II. p. 229. de XII Gemmis.

19) P. 249. 20) Fab. 223. p. 220.

hvilket Memnon bygde af holde og adskilligfarvede Stene med Guld sammenslæde; men Hyginus har ver efter al Anseelse sammenblandet her Memmons Pallads i Susis med Cyri Slot. Den berømte Orator Aristides ²¹⁾ erklærer Xenophons Skrift om Cyrus aabenbare for et Digt, som han alene haver skrevet for at fremsætte et Billede af den høieste Dyd hos en Fyrste, saa at Cyri Navn er ham derfor ligegyldigt, og han ligesaavel haver kunnet give sin Helt et andet Navn som det. Diogenes Laertius ²²⁾ beretter, at den viise Thales, den Milester, raadde sine Landsmænd fra at hjælpe Croesus mod Cyrus, hvorved de bleve reddede fra Undergang, da Cyrus siden fik Overhaand. Han vidner og ²³⁾, at den Philosophus Antisthenes beviste ved Herculis og Cyri Exempler, at det er godt at arbejde, og ²⁴⁾, at bemeldte Philosoph havde adt sine Værkers fjerde Tome skrevet et Skrift kaldet Cyrus, og i den femte Tome et andet af samme Navn, eller om Regjerings-Konsten, hvoraf man kan see, hvor høit han haver agtet Cyrus, og at Xenophon iblandt de Gamle ei er den eneste, der har gjort dette. De lærde Forfattere forfaste ²⁵⁾ Herodoti Beretning, at Cyrus haver ved Græster deelt den Flod Gyrites i tre hundrede

²¹⁾ ex Edit. Samuelis Jebbii, Oxonii 1730. in 4to. Tom. II. pag. 502.

²²⁾ ex Edit. Longolii, Curia Regniciana 1739 in 8vo. L. I. p. 25.

²³⁾ L. 6. p. 563.

²⁴⁾ p. 576.

²⁵⁾ p. 168. s. 190.

brede og tredsindstyve Parter. Den gamle Poet Tibullus ²⁶⁾ forkaster vel i disse Ord: *Aut rapidus Cyri dementia Gyrites*, ikke Sagen, men synes dog at holde den for daarlig, hvilket Doctor Baumgarten haver beviist, at den dog ikke er. Seneca ²⁷⁾ synes og at være i denne Sag af Tibulli Mening. Parthenius ²⁸⁾ anfører af den Iyriske Poet Licymnius fra Elios, og af Hermesianactes følgende mærkværdige Fortælling om Maaden, hvorpaa Cyrus erobrede Sardes. Da Cyrus efter en langvarig Beleiring kunde aldeles ikke blive Mestre af bemeldte Stad, indlod Croesi egen Dotter Nanis sig i Underhandling med ham om, at forraade Staden til ham fra den øverste Kant af Slottet af, hvor der ingen Vagtere vare, paa de Vilkaar, at han derimod skulde ægte hende efter Persernes Vilis. Hun holdt og sit Løfte, men han brød derimod sit. Plutarchus ²⁹⁾ beretter, at da Alexander fik at vide, at en fornem Macedonier, ved Navn Polymachus, fra den Stad Pella (hvor han selv var født) havde aabnet Cyri Grav, lod han ham omkomme. Gravskriften lod han oversætte paa Græsk, og neden under rundt om den indhugge som følger: "Menneske, hvor du er, og hvorfra du kom-

Ω 2

"mer;

²⁶⁾ ad Calcem Catulli, ex Edit. Amst. 1651 in 12mo. pag. 118. Lib. IV.

²⁷⁾ ex Edit. Elzev. 1659. in 12mo Tom. I. de Ira L. III. p. 75.

²⁸⁾ in Th. Galeii Historiæ Poeticæ script. ant. Parisiis 1675. in 8vo. C. 22. p. 385. & 386.

²⁹⁾ Tom. I. in Alexandro. p. 307.

"mer; thi jeg veed vist, at du vil komme, saa maa
 "du vide, at jeg er Cyrus, der haver bragt Herres-
 "dømmet til Perserne. Misund mig ei, at jeg be-
 "der dig derom." Denne Gravskrift bevægede Alex-
 ander meget, saafom den bragte ham til at berragte
 alle Ting's Forandring og Omkiftelse. Samme up-
 perlige Skribent beretter ⁸⁰⁾ følgende om Cyrus:
 Perserne ansee krumme Naser for en stor Skionhed,
 fordi Cyrus haver havt saadan en, hvilken Prinds-
 de af alle deres Konger gjøre meest af. Bemeldte
 Konge pleiede at sige, at de, som ei vilde gjøre sig
 selv til Gode, nøddes til at gjøre andre til Gode,
 saa og at den ei fortiente at herske over andre, som
 ei var bedre end dem, han herskede over. Da Pers-
 serne vilde forlade deres biergebe og ufrugtbare Land,
 for at sætte sig ned i et jævner og frugtbare, for-
 bød han dem det, sigende: at Menneffenes Sæder
 blive ligesaavel som Planterne den Grund lige, hvort
 de opelkes. ⁸¹⁾ Helianus kalder Cyri Noder Man-
 dane, da dog alle andre Skribentere kalde hende Man-
 dane. ⁸²⁾ Curtius lader den sidste persiske Konge
 Darius sige, at Cyrus bragte Herredømmet fra Mes-
 der og Lydler til Perserne. Dersom man ei var vis
 paa, at de gamle Skribentere, og fornemmelig Cur-
 tius selv, have digtet de fleste Taler, som de lægge
 andre i Munden, saa kunde dette Vidnesbyrd ei an-
 det

⁸⁰⁾ Tom. II. p. 172. in Apophtheg.

⁸¹⁾ var. Hist. L. XII. p. 226.

⁸²⁾ L. IV. p. 170

det end være af stor Vægt for at forkaste Xenophons Beretninger. Curtius fortæller og ³³⁾ næsten det samme om Arimaspernes eller Agrinspernes, som han kalder dem, Trostak imod Cyrus, som tilførs er anført efter Diodorus. Han vidner ³⁴⁾, at Abierne, et Scythisk Folk, have været frie fra Cyri Død af og indeil Alexander. Han taler ³⁵⁾ om den Stad Cyropolis, hvilken Cyrus havde byggt paa Persiens yderste Grændser imod Scythien. Han siger og, at Alexander havde i Sindet at spare denne Stad af Uerbødighed for Cyrus, hvilken Konge han tilfjæmmed Semiramis meest ærede af alle Regenter, der havde hersket i de Lande. Han forsikrer ³⁶⁾, at en fornem persisk Hætte, ved Navn Orsines, stammede endda udi Alexanders Tid fra Cyrus. Han taler om ³⁷⁾, at Alexander lod aabne Cyri Grav, i Haab at finde der meget Guld og Sølv, efter det Rygte, som herom gik udi Persien; men han fandt imod sin Formodning intet uden et forraadnet Skjold, en Sabel og to Scythiske Vuer. Han lod da sætte en Guldkrone paa Cyri Hoved, og bedække Stedet, hvor hans Begeme laae, med sin egen Kiortel. Han forundrede sig ellers meget over, at saa navnkundig en Konge ei var begravet anderledes end En af Almuen. Dersom man mere kunde lide paa Curtii Troværdighed end man virkelig kan, saa kunde de to Scythiske Vuer tiene til at bekræfte Cæsars Beretning om hans

Q 3

Ende

³³⁾ L. VII. p. 268.

³⁴⁾ p. 284.

³⁵⁾ p. 289.

³⁶⁾ L. 19. p. 390.

³⁷⁾ p. 391.

Endeligt. Herodotus, den ulignelige Historieffriber, beretter ³⁸⁾ det samme om Cyri Svar til Perserne, da de vilde forlade deres Land, hvilket forhen er anført af Plutarchus. Han fortæller og, at en Perser, ved Navn Artembares, førte da Ordet for de andre til Cyrus. Heraclides Ponticus ³⁹⁾ beretter, at Cyrus befod Cumæerne at leve under monarkisk Regjering, efterat han havde forstyrret deres Republikke. Solinus ⁴⁰⁾ fortæller, at Cyrus edelagde en Stat ved Navn Capissa, der laae ved den Flod Indus. Han kalder ⁴¹⁾ Passargada et Castel, som Magi beboede, og hvor Cyrus havde sin Grav. Jornandes ⁴²⁾ kalder den Massagetiske Dronning Tomyris, som slog Cyrus ihjel, Thamyris, Geterens Dronning, og Perserne snart Perser, snarst Dærther. Hvad det Navn Thamyris angaaer, da er det uden Tvist urigtigt, og maa enten tilskrives Autor selv, eller snarere hans Coplister. Men hvad de andre Ting angaaer, da komme de af Autors Begierlighed, at hense alle Folk til sine Geter eller Gother. Tomyris skal efter denne store Seier, som samme Skribent vidner, have begivet sig til den Deel af Moesien, som i Autors Tid kaldtes det mindre Scythien, og der efter sin Død blevet dyrket som en Gudeinde

³⁸⁾ L. IX. p. 557.

³⁹⁾ de Politiis ad Calcem var. Hist. Aliani 1619, in 8vo. p. 446.

⁴⁰⁾ C. 64. p. 357.

⁴¹⁾ Cap. 69. p. 360.

⁴²⁾ de Rebus Geticis ex Edit. H. Grotii, Amst. 1655. in 8vo. p. 623. c. 10.

inde paa den Moesfste Broe, og have bygt den Stad
Thamyris efter sit Navn.

Den fortreffelige Orator Isocrates ⁴³⁾ synes
at have havt om Cyri Opdragelse og Fødsel en ganske
anden Beretning end alle andre Skribentere, naar
han skriver, at Cyri Moder kastede ham bort paa
Beien, og at et persisk Fruentimmer tog ham op, og
sørgebe for ham. Han forsikrer ⁴⁴⁾, at Cyrus tog
Livet af sin Morfader, at han gjorde nogle Ting
imod al Ret og Villighed, og at han endelig ved List
og Undersundighed skilte Næderne ved Herredømmet,
og bragte det til Perserne. Og endelig synes han ⁴⁵⁾
at bekræfte enten Herodoti eller Ctesia Beretning
om Cyri Endeligt, naar han melder, at Cyrus ved
sin Forvoventhed satte Livet og Altet til, og bragte
sin Krigshær i den yderste Nød. Philostratus ⁴⁶⁾
beretter, at Cyrus adspurgte Orphei Hoved, hvilket
pleiede at give Orakler fra sig, og at det svarede:
O Cyre! mine ere dine, hvilket Cyrus ublagde saa-
ledes, at han skulde blive Mestre af Odrysserne og
af Europa, saasom Orpheus havde været berømt baade
iblandt Odrysser og Græker; men Orpheus vilde
herved tilkiendegive, at det samme skulde hændes, li-
gesom tilforn var hændet ham; thi da Cyrus drog
over den Flod Ister eller Donau, for at bekriige de

Q 4

Scy:

⁴³⁾ ex Edit. H. Stephani, 1593. in fol. p. 95.

⁴⁴⁾ p. 195 og 196.

⁴⁵⁾ p. 408.

⁴⁶⁾ ex Edit. Gottfridi Olearii, Lipsiæ 1709 in
Herculis c. 5.

Scythiske Folk Massagetet og Issedoner, som da beherskedes af et Fruentimmer, blev han dræbt af hende, og hans Hoved afhugget. Han siger og ⁴⁷⁾, at Xenophon haver med Villie forbligaaet den Omstændighed, at Cyrus vilde lade Croesus brænde, fordi den ei var til Cyri Ære. Han giver os ellers ogsaa der en herlig Afsmalning af et Skilberie, som forestillede, hvorledes Panthea tog Livet af sig selv ved sin Mand's Abradate's Død. Arrianus ⁴⁸⁾ taler om de Agrtasper eller Euergeter, og den Godhed, som Alexander vilste imod dem, fordi deres Forfædre havde hjulpet Cyrus paa hans Tog imod Scythierne. Han taler og ⁴⁹⁾ om den Stad Cyropolis i Sogdiana, hvilken Cyrus havde bygget, og som havde høiere Mure end nogen anden Stad i den Egn. Han beretter ⁵⁰⁾, at Cyrus lod først iblandt alle Konger Mennesker falde ned for sig, fra hvilken Tid af det blev stædten til en Skik hos Meder og Perser, men at Scythierne, et fattigt, dog stolt Folk, bændede tilstræffeligst denne hans Hovmød; ⁵¹⁾ at Cyrus havde i Sindet at drage imod Indien, men at han ei kom længere end til Cadrosien, i hvilket ufrugtbare Land Orkenorne og Vejens Vandskelighed saaledes udelagde hans Krigshær, at han kom alene ned syv Mand derfra i Behold. Han beskriver ⁵²⁾ Cyri Grav efter

⁴⁷⁾ In Icorium Libro II. p. 824.

⁴⁸⁾ in Alexandro Lib. III. p. 143.

⁴⁹⁾ Cap. IV. p. 152.

⁵⁰⁾ p. 167.

⁵¹⁾ L. VI. p. 264.

⁵²⁾ p. 271 og 272.

ter Kristobulus, som følger: den laae i den kongelige
 Hauge i Pasargadis, og havde rundt om sig en Lund,
 der var beplantet med allehaande Træer, og rigelig
 forsynet med Vand; ubi Haugen vorte meget høit
 Græs. Graven selv var fra Grundten af opbygget
 af firkantede-Stene, og havde en firkantet Dannelsse.
 Øverst paa var et lidet hvælvet Kammer, hvis Ind-
 gang var saa lav, at et maandeligt høit Menneske
 kunde neppe gaae ind deraf. Udi dette Kammer stod
 en Kiste af Guld, hvorudi Cyri Tegeme laas forvar-
 ret. Ved Kisten stod en Seng, hvis Fodder var
 af massiv Guld. Sengen var spredt med Purpur-
 Under, og belagt med Babyloniske Tæpper. Paa
 Sengen laae adskillige kostelige Klæder af Babylonisk
 Arbeide, saa og Mediske Huer, Klæder af blå,
 purpurrede blandede Farver, Kieder, Svært, og
 Ørenringe bepyrdede med Guld og Edelstens. Der
 stod ogsaa et Bord. Ved Udgangen til Graven stod
 en libon Bygning, som beboedes af Magi, hvilke,
 Søn efter Fader, vare lige fra Cambyses, Cyri Svær-
 Tid af satte til at bevogte Graven. De finge derfor
 hver Dag af Kongen et Faar, saa og en vis Deel
 af Vijn og Meel, og maanedlig en Hest, som de
 ofrede til Cyrus. Paa Graven stod med søkiste
 Bogstaver følgende Skrift: "O Mennesket jeg er
 Cyrus, Cambyses Søn, som haver oprettet det søk-
 "fiste Rige, og regieret over Asien; misunde mig
 "derfor et denne Grav." Denne kostelige Grav havde
 onde Mennesker brækket op og plyndret, imedens

Alexander var i Indien, hvilken Gierning han var høilig fortørnet over. Af bemeldte Aarsag fandt han et heller mere i Graven end Sengen og Kisten, hvilken de dog havde staalet Laaget bort fra, og kastet Liget ud af Kisten; ja de havde og begyndt at hugge, Klare, og bryde paa Kisten, for derved desto lettere siden at kunde føre den bort. Aristobulus blev af Alexander bestykket til at samle sammen de Dele af Legemet, som endda vare i Behold, og at lægge dem igjen i Kisten, at bedække Kisten med et Laag, at igjen istandsætte det sønderbrudte, og endelig at mure Indgangen til, og at sætte Kongens Segl derfor. Alexander gjorde sig vel og stor Umage for at faae at vide, hvo der havde bedrevet denne Misgierning, men al Undersøgelse var herom forgieves. Samme herlige Skribent vidner ³³⁾, at alle Indianer paa denne Side af den Flod Indus stode først under Afsyrternes, men betalte siden Skat til Cyrus, saa meget som han paalagde dem, efterat Mederue vare komne under Persernes Magt. Frontinus ³⁴⁾ tilskriver Cyrus ved Zopyri List at have indtaget Babylon paa den Maade, som alle andre Skribentere derimod tilskrive Darius. Samme Feil begaaes dog ogsaa ligeledes af Gregorius Nazianzenus; han beretter ³⁵⁾, at Cyrus overvandt Sacerne ved følgende Krigslist: han forlod sin Leir, og efterlod den fuld af Mad

09

³³⁾ ubi sine Indicis p. 313.

³⁴⁾ Stratagematum L. II. C. 3. p. 61.

³⁵⁾ Tom. I. p. 115. PRAE IV. Scrabs L. II. p. 780.

og Drikke; Sacerne, som meente, at han havde taget Flugten, gjorde sig derpaa saaledes tilgode dermed, at nogle af Drukkenskab fulde i Svøn, og andre bandsede og sprunge uberøbnede ial Sikkerhed; udi saadan Tilstand overfaldt Cyrus dem, og omkom dem næsten allesammen. Til en Erindring heraf indviede han denne Dag til en Gudinde, som han byrkede, og befoel, at en Fest, kaldet Sacra, skulde aarligen holdes paa samme Dag; Mænd og Qvinder fornøste sig da baade Natten og Dagen sammen, isørte Særbist Dragt, drikke, lege og drive al Slags Lystighed. Han vidner ⁵⁶⁾, at Eyrópolis var den sidste Stad, som Cyrus bygde, og at den laae paa Grændserne af Persien ved den Flod Tarartes. Han beretter ⁵⁷⁾, at Cyrus udvalgte Susa til sit Sæde, efterat han havde overvundet Mederne, baade fordi den omtrent laae midt i hans Lande, saa og fordi dens Indvaanere aldrig havde tragtet efter noget stort Herredømme, men altid ladet sig nøie med at staae under andre; hvormed dog Helianus ikke stemmer overeens, naar han siger ⁵⁸⁾, at Cyrus bygte Slottet i Persépolis; ⁵⁹⁾ at Cyrus forandrede Navnet af den Flod Agradatus, som skød forbi Pasargada, og kaldte den Cyrus efter sit Navn; ⁶⁰⁾ at Eyrí Grav var et maadeligt Taarn, som laae i den kongelige Hauge i Pasargadis, og var næsten skjult af Træer.

Det

⁵⁶⁾ p. 787.

⁵⁷⁾ L. XV. p. 1058.

⁵⁸⁾ in Hist. Arim. L. I. C. 59. p. 63.

⁵⁹⁾ p. 1060.

⁶⁰⁾ p. 1061.

Det nederste deraf var massivt og uden Åbning, men det øverste huult, og havde et Kammer. De andre Omstændigheder fortæller han efter Aristobulus, hvorfor de næsten ere de samme, som de tilførn af Artianus ansøgte. Onesicritus beretter, efter Strabo's Sigtende, at det var ti Loft høit, og at Cyrus laae i det øverste; hvor følgende græske Skrift stod: "Jeg Cyrus, som var Kongernes Konge, ligger her begravet." Det samme stod der og paa Persisk. Aristus den Salamitier beretter, at det var et stort Taarn af to Loft, byggt efterhaanden af de persiske Konger, og paa hvilket fandtes de tvende omtalte Gravskrifter paa Persisk og paa Græsk. Ved Parsargada skal Cyrus have i det sidste Slag, efter Strabo's Beretning, overvundet Astyages, og erhvervet sig Herredømmet over Asien, og til en Grundring heraf have paa det Sted byggt en Stad og et Slot. Johannes Tzetzes beretter ⁶¹⁾ efter Ctesias, at Amyrtis lod Dinene udsklinge, skaae Hudene af; og siden ophegne paa et Kors den Stilling Patesaras, fordi han havde dræbt hendes Søn Astyages.

Athenæus ⁶²⁾ beretter efter Agatocles den Babylonier, at Cyrus gav til Dhytarchus, den Cyzicener, følgende syv Stæder: Bedasum, Olumptum, Eumantium, Scepra, Artypson, Tortyren, (hvoraf han dog ikkun nævner disse sex) og at bemeldte Dhytarchus blev heraf saa hovmodig, at han søgte at uddertvigge sin Sødrens Stad Cyzicum, hvilket Anslag

⁶¹⁾ Hist. Chil. I, p. 279.

⁶²⁾ Lib. I. p. 30.

dog mislingede ham. Casaubonus ⁶³⁾ formenter, at der stikker en Skriverfeil i det Ord Cumantium, og at deraf bør gøres tvende Stæder, Cuman og Cum, helst da den sidste haver været en bekiendt Stad i Paphlagonien. Athenæus fortæller ⁶⁴⁾ efter Amyntas udi hans tredje Bog *περί τῶν σοφῶν*, at der var en høi Dømming i Ninive, som holdtes for at være Sardanapals Grav, hvilken Cyrus lod ødelægge udi Beletringen af bemeldte Stad, og brugte dens Jord til at opkaste Høie af. Men denne Beretning er uden al Tvivl urigtig, saasom Ninive var forstyrret en tum Tid, førend Cyrus kom til Regieringen. Følgende mærkværdige Beretning har og Athenæus ⁶⁵⁾: Cyrus riente, førend han blev sendt til Persien, ved Astyages Hof, først som Anfører over Livvagten, og derefter ober Krigshæren; efterat han var sendt til Persien, hændte det sig, at Astyages sad engang til Bords med sine Venner, og at Argæus, som var Kongens fornemste Musikant, sang efter Sædvane for Bords; han sluttede da sin Sang med disse mærkelige Ord: "Jeg haver fluppet et grumt Dyr, som er græffelligere end Bildbassen, lød i de moradsige Stæder, til at herske over Landene, og lykkeligen at stride med saa imod mange." Astyages spurgte da, hys dette Dyr var? hvorpaa Sangeren gav til Svar: Cyrus, den Perser. Kongen holdt for, at han

63) udi sine Noter til Aethiæum ex Edit. Lugdunensis, 1600 in l. p. 42. L. I. cap. 33.

64) L. XII. p. 529.

65) L. XIV. p. 633.

han havde spaaet sandt, hvorfor han strax kaldte Cyrus tilbage, men forgieves. Denne Fortælling, siger Athenæus, at han har taget af Dinons persiske Historie. Den herlige Orator Dio Chrysostomus siger ⁶⁶⁾, at Cyrus nærede sig af at gjøre Lygter, førend han blev Konge over ganske Asien. Polyanus beretter ⁶⁷⁾, at Cyrus overrumplede Sardes uformodentlig om Natten imod den med Croesus nyfåg sluttede Strilstand. Han fortæller tillige ⁶⁸⁾ en anden Krigslist, som Cyrus betiente sig af imod Mederne ved Pasargades, efterat han af dem var blevet slaget. Lucianus ⁶⁹⁾ beretter efter de persiske og assyriske Steenpillere, og den Skribent Onecritus, som levede i Alexander den Stores Tid, og beskrev hans Liv og Levnet, at Cyrus opnaaede en Alder af hundrede Aar, da han af Sorg døde, fordi han fik at vide, at hans Søn Cambyses havde under Paaskud af hans Befaling dræbt de fleste af hans Venner. Her have vi da en Skribent, som kommer overeens med Xenophon dert, at Cyrus er død paa sin Sotteseng; ja end mere Assyriernes og Persernes egne Skrifter, som de indgravede paa Steenpillere, kaldes her til Vidne. Naar jeg herhos overvæter Eschylis Ord ⁷⁰⁾, hvor han kalder Cyrus en lykkelig Mand, som Guderne ei misundte noget, saa kan jeg ikke andet end slutte heraf,

⁶⁶⁾ ex Edit. Paris. 1623. in fol. Orat. XV. p. 241.

⁶⁷⁾ Lib. VII. C. 6. §. 2.

⁶⁸⁾ §. 9. ⁶⁹⁾ in Macrobiis T. III. p. 217. og 218.

⁷⁰⁾ in Persis p. 208.

heraf, at enten *Æschylus* ei haver vidst den Beretning, at *Cyrus* have sat Livet til i et Slag, eller og, at han haver anseet den for urigtig, og *Æschylus* var allerede bekendt kun fyrretyve Aar efter *Cyri* Død. *Ammianus Marcellinus* ⁷¹⁾ fortæller, at *Cyrus* gik med en utrolig Hær over *Bosporus*, og blev af *Scythernes* Dronning *Tomiris* ihjelslaget, som derved hævtede sine Sønners Død. Den lærde *Isaacus Bossius* anfører vel dette Sted i sine *Noter* over *Justinus* ⁷²⁾, men forundrer sig derhos høiligen over, hvad *Ammianus* har tænkt paa, naar han lader *Cyrus* drage over *Bosporus*, som ingen anden gammel Skribent gjør. Dog jeg haver tilforn anført *Philostrati* Beretning, at *Cyrus* har paa dette Tog imod *Scytherne* gaaet over *Ister* eller *Donau*: Flod, da han nødvendig først har maattet gaae over *Bosporus*, og sølgelig bliver *Ammianus* ikke den eneste gamle Skribent, som melder dette om ham. *Nicolaus Damascenus* ⁷³⁾ fortæller om *Cyrus*, at han var meget erfaren i *Philosophien*, som han havde lært af *Magi*, saa og opdraget i Sandhed og Retfærdighed efter den Opdragelses Raade, som var brugelig iblandt de fornemme *Perfer*; og at han kaldte den *Sybilla Heroophila* fra *Ephesus* til sig, hvilken udgav Orakler; bemeldte Skribent fortæller ogsaa med mange Omstændigheder den bekendte Historie, hvorledes *Cyrus*

vidde

71) Lib. XXIII. p. 489. Col. 1.

72) p. 26.

73) in *Excèrptis Peirescianis* ex Edit. *Henrici Valerii Parisii*, 1634. in 4to. p. 454. &c.

vilde lade Croesus brænde. Den fælste Josephus ⁷⁴⁾ beretter, at Darius den Meder døde roelig paa sin Sot-teseng, og efterlod Riget til sin Svigerisøn Cyrus. Han fortæller ⁷⁵⁾ Cyri Død omtrent som Herodotus. Men det kan ellers næsten være ligemeget, hvad denne lumpne Skribent skriver. Eusebius ⁷⁶⁾ vidner efter Alexander Polyhistor og den Skribent Alphæus, at den sidste Konge i Babilon var Nabonida, hvilken Cyrus ubi hans sttende Regterings Aar bekrigede, overvandt, fangede og gjorde til Fyrste i Caramanien, hvor han kort efter døde. Det som giver meest Xenophons Beretning i Cyri Liv og Levnet om Naaden, hvorledes Cyrus kom til at regtere over Mederne, til intet, ere følgende Efterretninger, som han selv giver ubi den yngre Cyri Krigstog ⁷⁷⁾. Iblandt andre Stæder, som han med de ti tusende Græker kom til, var og en stor Stad ved Navn Larissa, som da laae øde, og hvilken Kongen af Persien, da Perserne toge Herredømmet fra Mederne, ei kunde erobre, førend det faldt saa stor en Soelformærkelse ind, at Indvaanerne vare derover ei mere istand til at forsvare sig; og ⁷⁸⁾ ligeledes om en anden øde Stad, ved Navn Mespila, hvorhen Kongens af Mes-

dient

74) ex Edit. Breitauptii, Gothæ 1707 in 4to. L. I. c. 20. p. 59.

75) C. XXII. p. 69.

76) in Præp. Evang. Lib. XI. c. IV. p. 164 & 165.

77) 1. Bog 4. C. p. 167.

78) p. 168.

bien Dronning skal paa samme Tid have taget sin Tilflugt, og som Persernes Konge kunde ei heller hverken ved Magt eller Tidens Længde indtage, før Gud sendte en stor For skrækkelse over dens Indvaanere. Ingen kan nægte, at jo disse Beretninger synes ganske at kuldaste alt hvad Xenophon eller fortæller om den fredelige Maade, paa hvilken Cyrus blev Konge i Medien. Det eneste, som herimod kan siges, er at Xenophon haver, som en upartisk Skribent, ei villet dølgge, hvad der berettes imod hans egen antagne Mening, og at disse Fortællinger kan i det høieste ei anses for mere, end for meget uvisse Traditioner af Indvaanerne i Medien, hvilke lige saavel kan være urigtige, som saa mange andre Traditioner i gamle, ja endog vore Dage.

Cicero beretter ⁷⁹⁾, at Cyrus drømte engang, at han saae Solen for sine Fødder, og at han tre gange strakte sig ud efter den, for at gribe den, men at den væltede sig om og undgik ham imellem Hænderne. De persiske Magi lagde denne Drøm saaledes ud, at den betydede, at han skulde regiere i tredive Aar, hvilket ogsaa skede. Suidas ⁸⁰⁾ tillægger Croesus al Skylden for Krigen imellem ham og Cyrus, lader ham skrive et daarligt Brev til den sidste, kalder Cyrus Konge i Assyrien, og beretter, at han blev saa forskrækket over Croesi Trudsel, at han agtede

79) Op. Phil. Tom. II. de Divinatione Lib. I. p. 175.

80) Tom. I. pag. 1533. in Voce Croesus

tede at flygte til Indien, for at undgaa Eroeft Grumhed, hvis ei hans Dronning Bardane havde ved Propheten Daniel forstket ham om Seier. Han siger ⁸¹⁾, at Cyrus friede paa Strømt til Tomyris, og bekrigede hende, fordi han fik Mel. Plinius paaftaaer ⁸²⁾, at det er uvisst, enten Semiramis eller Cyrus, Konge i Assyrien, haver anlagt de saa berømte hængende Hanger i Babylon, hvorom han lover i et andet Værk at handle, hvilket han dog efter al Anseelse ei haver forfærdiget. Den visseste Bygnings-Mester af de hængende Hanger bliver vel ellers Nabuchodonosor. Procopius ⁸³⁾ taler om en Stad i Syrien ved Navn Cyrus, som Jøderne, hvilke Kong Cyrus gav frie, havde under deres Reise fra Babylon af til Jerusalem bygget, og til Taknemmelighed kaldet efter hans Navn. Denne Stad, siger han, var saa forfalden i Justiniani Tid, at den endog havde Ingen Vure, men Justinianus bragte den igjen temmelig i Flor. Georgius Syncellus ⁸⁴⁾ er aabenbare af den Mening, at Astages, Darius Medus og Nabonibus ere een og den samme Person. Eodinus ⁸⁵⁾ haver følgende mærkværdige Beretning om Cyrus og den Dragt, han brugte: Cyrus, den store Konge i Persien, Cambyses Søn, arvede efter sin

Mor:

81) Tom. II. p. 924 in Voce Tomyris.

82) Hist. Natur. Lib. XIX. p. 575.

83) de Aedificiis Justiniani. Lib. II. c. XI. p. 425 in Corp. Byzant.

84) p. 180.

85) de Officiis p. 71. & 72.

Morfadrens Assyrgis Død ogsaa hans Rige, nemlig
 det Mediske. Og som det Persiske Folk var ringe,
 og nærde sig meest af Hyrdelevnet, saa forlod Cy-
 rus derfor deres Skikke, og levede efter Medernes
 Brug og Sædvaner, hvilke vare et større og prægti-
 gere Folk. Dommerne hos dette Folk ginge med
 kostbare Overtrøier og linnede Smykker paa Hove,
 det, paa hvis venstre Side var snet fast en Purpur-
 strimmel, som hang ned, og skjulte Dret, hvorved
 betegnedes, at det ene Dre stod ikkun aaben for An-
 klagere, da det andet derimod skjultes, og holdtes de
 Anklagede tilgode, som vare fraværende. Fra des-
 ses Hals hang udi Silkelisser ogsaa en Purpurstrim-
 mel, som var noget kortere end en Spand, og saa
 bred som en Palm. Denne gif Kongen af Medien
 ligesaavel med som Dommerne. Disse Purpurstrim-
 ler viste derfor ligesaavel en Dommers Embedes
 Værdighed, som Kieder viste i forrige Tider Feldt-her-
 rens. Cyrus antog saaledes, som tilforn er sagt,
 det mediske Riges Skikke. Siden angreb han As-
 syrierne, og erobrede ogsaa deres Rige, hvilket var
 større end Medernes. Af deres Skikke tog han og-
 saa nogle op. Dog kaldte han sig altid Persernes
 Konge af Høitagtelse for sit Fædrene-Rige, end-
 skjønt det var mindre end enten det Mediske eller As-
 syriske. Af Medernes Dragt antog han det linnede
 Hovedsmykke og Overtrøien, og af Assyriernes Be-
 sten, Kappen, og Fanen med Drager i. Fra de Pers-
 iske Konger ere disse Ting siden komne i Brug hos

de græfiske Keifere. Saavidt Codinus. Hvo der haver Lust til nsiere at kiende, hvorledes hver af disse Dragter haver været beskaffen, kan herom finde Underretning udi Gretsers Noter over Codinus, og udi den fortreffelige *Du Canges* herlige *Glossario Mediae & infimae Græcitatæ*. Plutarchus ⁸⁶⁾ fortæller den bekjendte Historie om Maaden, hvorledes de Persiske Qvinder opmuntrede deres Mænd til at sægte imod Mederne, efterat de først vare af dem blevene slagne paa Flugt. Men han lægger end videre til, at Cyrus forordnede, at Kongen i Persien skulde, hvergang han fra den Tid af drog ind i Staden (*Pasargada* nemlig, ved hvilken Slaget skede) give hver en Qvinde i den een Guldpenge. Om den Armentanske Prindses *Tigranis* Gemalindes Kierlighed til hendes Mand, som hun udviiste, da hans Fader var fanget af Cyrus, læses 'et meget smukt og opbyggeligt Exempel hos *Xenophon* udi *Cyri Liv* og *Levnet* ⁸⁷⁾. Hvad *Cyri* Dronning angaaer, da taler *Xenophon* ikke om flere end *Cyaxaris* Dotter, med hvilken han synes at lade ham avle alle hans Børn. Men Tiden, som han sætter, at han haver ægtet hende, nemlig efter *Babylons* Erobring, maa nødvendig være urigtig; thi baade er det ei venteligt, at *Cyrus* haver forhalet med saa vigtig en Sag, indtil at han var over tredsindstyve Aar gammel, tillige viser den Alder, som hans Børn havde, da han døde, at han

haver

⁸⁶⁾ de *Virtutibus Mulierum* Tom. II. p. 246.

⁸⁷⁾ *Lib. III. Cap. I. p. 160.*

haver været gift længe tilforn. Xenophon beretter ellers ⁸⁸⁾, at nogle Historiekrivere have foregivet, at han ægtede sin Moders Søster, hvilket dog formedelt hendes høre da værende Alder nødvendig falder bort af sig selv. Jeg haver tilforn viist, at Stefias kalder hans Dronning Amytis; og gør hende til en Dotter af Astyages. Herodotus derimod ⁸⁹⁾ kalder hende Cassandane; og siger, at hun var en Dotter af Pharnaspes af den Achæmenidiske Slægt, og følgelig fra Persien. Bemeldte Skribent, saa og Athenæus og Polyænus, tillægge Cyrus desuden Nitetis, en Dotter af den ægyptiske Konge Apryses; af alt dette kan man ei slutte andet, end at Cyrus haver efter alle østerlandiske Folks Wiis havt mere end een Kone. Den lærde Isaac Vossius mener ⁹⁰⁾, at Tomyris haver ei været et Fruentimmer; men en Mand, som han søger at bevise af det endnu brugelige Navn hos Tartarerne Timur. Men dersom man paa saadan Maade vil hjælpe sig frem med Strenginger, tværtimod gamle og troværdige Skribenters udtryffelige Vidnesbyrd, saa faaer man i en Hast en Roman isteden for en Historie. Til Slutning af denne længe Anmærkning om Cyrus vil jeg have Bæseren i Henseende til den Prag, som de Persiske Konger dagligen efter Curi Anordning brugte ved deres Hof, henviist til Polyænus ⁹¹⁾, hvor man da let kan

R 3

erfare,

⁸⁸⁾ Lib. VIII. Cap. 5. p. 350 ⁸⁹⁾ C. III. p. 162.

⁹⁰⁾ Ubi sine Noter til Justinum p. 26.

⁹¹⁾ Stratag. Lib. IV. Cap. III, s. 32.

erfare, at deres Overflod og Pragt haver langt overgaaet Salomons. Xenophon taler ⁹²⁾ om de Anstalter, som han ubi sine vidtløftige Lande søiede for hastig at faae Tidender og Breve, og hvilke ere saaledes bestaaende, at han for dem gierne fortjener at kaldes den første Opfinder af Posten. Joannes Malala beretter ⁹³⁾ efter Pythagoras, at Cyrus skal være omkommet i en Krig imod Samterne.

Side 193. §. 231. — Etesias ⁹⁴⁾ fortæller Cambyses Historie anderledes i mange Maader end andre. De fornemste Ting, hvorudi han vilger fra dem, ere, at han kalder den ægyptiske Konge, som Cambyses førte Krig med, Amvetaus, at han beretter, at den ægyptiske Feldtøer Cambaphus fornaadte Egypternes Broer og andre Sager til Cambyses, for at blive Statholder over Egypten, som og stede, at Cambyses regierede i atten Aar, og at han døde i Babylon, ved det han usfarvarende skal sig med en Kniv i Laaret. Derfor det er rigtigt, at Cambyses haver regieret i atten Aar, hvorpaa jeg dog høilig tvivler, saa kunde han gierne i Henseende til sine Regterings-Aar være Esthers Ahasverus; men de syv Tyrster i Persien, som omtales i bemeldte Bog, faste dog den Mening ganske over Ende. Efter Eschylti Scholast ⁹⁵⁾ haver han havt tvende Byer, Marphus og Memphis, hvoraf den første er

⁹²⁾ in Vita Cyri L. VIII. c. VI. p. 537. & 538.

⁹³⁾ L. VI. p. 66.

⁹⁴⁾ ap. Photium p. 112. & 113. ⁹⁵⁾ p. 180.

formodentlig Herodott Smerdis, og Etesse Tanyarces. Hvad Josephus Gorionides ⁹⁶⁾ fortæller om Cambyses, indeholder lutter Urigtigheder og aabnbare Digt.

Side 194. S. 223. — Etesias ⁹⁷⁾ kalder de syv Persiske Fyrster, der dræbte den falske Smerdis, som følger: Onophas, som er Herodott Otanes, Phannasæ Søn, og følgende en Broder af Cyri Dronning Cassandane, hvilket gjør begribeligt, hvorfor han kaldes den fornemste Fyrste i Persien, og synes af alle at have ladet det sig være mest angelegen at hevne den Cyri Huus tilføiede Skam; Zcternes, som er Herodoti Intaphernes, Darius, som kaldes ligelædes af Herodotus, og Norodobates, Marbonius, Bactes, og Ataphernes, hvormed Herodoti Navne have ingen Overeensstemmelse. Udi Æschyli Persis ⁹⁸⁾ siges Artaphrenes, som uden Tvivl er den samme som Etesias Ataphernes; og maaskee og Herodoti Intaphernes, at have været den fornemste i Sammenrottelsen mod den falske Smerdis. Schliækten anmærker høit, at Hellenicus kalder bemeldte Mand Daphernes. Herodotus saavel som Etesias, og efter dem alle gamle Skribentere, berette, at Darius er strax kommet paa Thronen, efterat den falske Smerdis og Magi vare dræbte, men den Trægsødiestriver Æschylus derimod, som levede paa samme Tid som Darius, beretter, at først regjerede

R 4

Mara:

⁹⁶⁾ L. I. p. 71.

⁹⁷⁾ ap. Photium p. 113.

⁹⁸⁾ p. 280.

phis; og siden Artaphrenes; som efter al Anseende er den samme, som den der var Hovedmanden i Sammenrøretten imod Magi. Da de ægte gamle egne Persiske Skrifter og Efterretninger ere for lange siden forsvundne, saa er det umuligt nu omstunder for os at afgjøre, hvor der af disse Skribentere haver Ret. Derfor Aeschyl. Beretning er sandfærdig, som et synes mig ganske urimelig, af Marsag at Darius var den yngste og ringeste af de syv Persiske Fyrster, og den Maade, som han ved sin Hest skal have erlanget Thronen paa, desuden lader noget fabelagtig, saa maad man dog tilfjævs bemeldte tvende Konger en meget kort Regjering. Hvis man antager, at Artaphrenes og Intaphernes ere een og den samme Person, og derhos overseer, hvad Herobotus skriver om den sidste dristige Foretagende og derpaa fulgte Honorættelse, saa kan man saa meget lettere begribe, hvi Darius har ryddet en Rival af Veien, som ellers hvi Intaphernis Person forestilles os at have været hans Ven og Næbbroder.

Side 198. §. 240. — Tatianus ²⁰⁾ og Elementens Alexandrinus ²¹⁾ berette begge efter den gamle Skribent Hellanicus, at Atossa, Dronning i Persien, havde skrevet Breve; men dette kan i sin egentlige Mening: umuligt være rigtig, thi Breve er uden al Tvivl: lange ældre end Atossa. Derfor vil endnu havde Hellanicus selv, saa fulde vi uden Tvivl see, at

²⁰⁾ contra Græcos pag. 142.

²¹⁾ Strom. Lib. I. p. 307.

at han ei herved haver forstaaet alle Breve uden For-
 skiel i Almindelighed, men ikkun et vist Slag af
 Breve. Af Æschyli Verks²⁾ og Plutarchus³⁾ sees
 man, at Atossa haver endda levet, da hendes Mand
 Darius døde, ja endog efter det uhyggelige Tog, som
 hendes Søn Xerxes gjorde til Grækenland, hvoraf
 man maa slutte, at hun haver opnaaet en meget høj
 Alder. Herodotus siger⁴⁾, at Darius elskede mest
 af alle sine Hustruere Artystina, Xeri Datter, og at
 han lod glæde hendes Villedede af purt Guld. Han
 nævner ogsaa paa samme Sted en Søn, som han
 havde med hende, navnlig Arsanes.

Side 201. §. 244. — Det var ei ti tusinde
 Verser, som Zopyrus nedhug ubi sit første Udsald,
 men ikkun tusinde, som enhver lærdeligen kan see af
 Herodotus⁵⁾. Her maa derfor enten være en Sa-
 komneshesell af de lærde Forfattere selv, eller og sa-
 kkeren Trykfeil enten i den Engellske Original, eller
 og i den tydske Oversættelse.

Side 216. §. 270. — Ligesom jeg ubi en
 vidtløftig Note haver undersøgt, hvad de lærde For-
 fattere og Doctor Baumgarten have forbigaaet ubi
 den store Kong Xert: Historie, saa vil jeg og her gøre
 det samme med den ei mindre berømmelige Kong
 Darti Historie. Ubi den falske Themistoclis Brev

R 5

ve

2) p. 236.

3) Tom. II. p. 488. de fraternó amore.

4) L. VII. p. 408.

5) Lib. III. c. 157. p. 423.

ve berettes ⁶⁾, at Darius haver indført et nyt Slag af Bogstaver iblant Perferne, hvilke vare anderledes end de gamle Assyriers. Derfom disse Breve vare ægte, og man følgelig kunde lide paa dem, saa var dette en Sag af stor Bigtighed, og som meget kunde tiene til at bevise, at Zoroaster haver levet udi denne Darius Tid. Diodorus Siculus beretter ⁷⁾, at Darius søgte ved en Grav at forene det røde Hav med den Delusiske Arm af Nilstrømmen, som Necho, Psammitichi Søn, havde tilforn forgjeves forsøgt, men at Darius ogsaa afled fra dette Arbeide, saasom nogle forestilte ham, at Egypten vilde herved staae fare for at oversvømmes, saasom det røde Hav laae høiere end Egypten. Den Beretning, som Diodorus ⁸⁾ giver os om den Modstand, som de egyptiske Præster gjorde, da Darius vilde sætte sit Vilde for Selskabs, bekræftes af Herodotus ⁹⁾, endskjønt de lærde Forfattere synes ¹⁰⁾ at drage den i Tvivl, og det efter Herodoti Vidnesbyrd. Diodorus anmærker end videre ¹¹⁾, at Darius vandt saaledes Egypternes Kierlighed, at han ei alene nød efter sin Død af dem al den Æresbevisning, som deres egne beste Konger tilforn havde nydt, men at han endog blev udi levende Tve kaldet en Gud af dem, hvilken Ære ingen

6) ex Edit. Chr. Schættgenii, Lipsiæ 1710 in 8vo. Ep. 21. pag. 117. & 118.

7) Tom. I Lib. I. p. 39.

8) L. I p. 68.

9) L. II. p. 129

10) p. 215. Not. 2.

11) Lib. I. pag. 106, & 107.

ingen ægyptisk Konge var tilforn vederfaret, hvorved den lærde Besseling dog rigtig antegner, at herved maa ikkun forstaaes de Konger, som have regieret i Ægypten for Grækerne. L. Ampelius skriver ¹²⁾, at Darius gik med 270000 Mand over i Europa, og sæbte ved Pseudomarathona 200000. Saadan Beretning synes mig at kunne bringe ud af bemeldte Skribents meget korte og fordærvede Ord; men hvorfor er han kaldet Marathon Pseudomarathona, dertil kan jeg ingen Grund give. Han opregner ¹³⁾ de syv Persiske Fyrsters Navne, som sloge den falske Smerdis ihjel, men de ere saa fordærvede, at det var umueligt af denne Skribent at ulede de rette Navne, dersom man ei ellets vidste dem. Etesias ¹⁴⁾ viger udi følgende Ting fra Herodoti og den almindelige Beretning: den Gilding Bagapates, som havde staaet udi største Naade hos Cambyses, lod de syv Persiske Fyrster ind i Kammeret, hvor den falske Smerdis laae og sov. Darius vilde lade sig bygge en Grav paa et Bierg, der havde tvende Spidser, og da den stod i Bygning, fik han selv Lust til at besee den; men blev herudi hindret af Chaldæerne og sine Frender, hvilke derimod vilde i hans Sted besee den, men havde den Uheld at styrte ned og slaae sig ihjel, ved det Præsterne, som trak dem op efter Louge, blene over nogle Slinger saa forskrækkede, at de slap Lougene ud af Hænderne paa sig; over denne Hændelse

¹²⁾ pag. 23.

¹³⁾ pag. 36.

¹⁴⁾ hos Photium p. 113. & 116.

sørge de Darius meget, og blev saa vreb, at han lod hugge Hovederne af de fyrretøve Mænd, som skulde trækket dem op, Darius beføl Artammes, Statholder i Cappadocien, at bekrige Scytherne, og at sende alle fangne Mænd og Qvinder til sig; Artammes udrettede hans Befaling med tredive Skibe af halvtredstindstyve Aar, og fangede iblandt andre Massager: den Scythiske Konges Broder; hvilken Darius lod kaste i Fængsel for det Onde, som han havde gjort. Scytharces, Scythernes Konge, skrev herover Breve fulde af Trudsel til Darius, og fik ligedanne til Svar igjen; Darius samlede herpaa en Hær sammen af 800000 Mænd, og gik med den ved Broer over Bosporus og Donau Flod, og gjorde Indfald ind i Scythernes Land paa femten Dages Reise; de sendte hverandre paa begge Sider Buer til, men den Scythiske fandtes stærkest, hvorover Darius flygtede hastelig tilbage over Broerne, og nedbrød dem, førend hans hele Krigshær var kommet over, hvilket forarsagede, at firfjindstyve tusinde Mænd, der vare bleve tilbage i Europa, bleve alle thielslagne af Scytharces. Da Darius var kommet tilbage til Asien, opbrændte han alle Chalcedontensernes Huse og Templer, deels fordi de havde søgt at afbrøde de Broer, som han havde anlagt hos dem, deels og fordi de havde ødelagt det Alter, som han for sin lykkelige Overgangs Skyld havde opreist Jupiter til Ære. Efterat Darius var kommet tilbage til Persien, og havde bragt sine Østinger til Ende,

ogde

Døde han efter en Sygdom i tredive Dage, og havde han da levet tolv Aar, førend han blev Konce (her er aabnbare en Feil ubi Tallet; thi Darius var langt ældre, da han blev Konge, og havde vel da i det mindste en Alder af tredive Aar), og en og tredive Aar som Konge. Artashras, som Darius havde meget elsket, døde og paa samme Tid, og den Gilding Bagapates ligeledes, efterat han havde siddet ved Darii Grav i syv Aar. Saavidt Ctesias. Af Herodotus seer man, at Darius haver regieret i sex og tredive Aar, og følges denne Mening ogsaa som rigtigere af alle Tidsregnere. Ptolemæus Hephestion beretter ¹⁵⁾ følgende om Darius, at hans Moder kastede ham ud, og at han af Spargapiza, der bevogtede Husene, blev opfødt med Hoppemelk; men denne Fortælling haver saa stor Lighed med den almindelige om Cyri Opdragelse, at jeg ingenlunde tvivler paa, at jo Ptolemæus Hephestion haver blandet dem sammen, allerhelst da han er intet mindre end en nøiagtig Skribent. Plato ¹⁶⁾ roser Darii Regiering, og siger, at han ved Belgieringer vandt Persernes Hjertter, og at han med sine Folk undertvang ikke flere Lande end dem Cyrus havde efterladt; derimod laster han høilig den Raade, som han drog sine Øren op paa, hvilket ogsaa siden blev Xerxis Ulykke, ligesom det havde været Cambyses, at hans Fader Cyrus ei havde draget nogen Omsorg for hans Opdragelse, men
ladet

¹⁵⁾ L. III. ap. Photium p. 477.

¹⁶⁾ Tom. II. de Legibus Lib. III. p. 695. & 698.

ladet ham stedsse blive i Fruentimrets Hænder. Darius blev derimod selv en god Konge, ved det han ei var en Kongesøn, og han var den syvende Konge, og deelte Landet i syv Hoveddele, og søgte ved ligemeget at opholde sig i hvert af sine Lande, at føre en Slags Lighed ind imellem dem; han satte ogsaa ved Love fast hvad Perserne skulde nyde, og søgte at forene dem ved Venfskab og Omgængelse. Fremdeles beretter Plato, at han ei veed af hvad Aarsag Lacedæmonierne komme een Dag for seent til Slaget ved Marathon, enten formedelst den Messeniske Krig, eller af anden Aarsag. Darius, siger han, døde ei længe efter Slaget ved Marathon. Plato vidner ¹⁷⁾, at Darius gav Exempel paa en god Konge og Lovgiver, ved det han udgav Love, som holdte det Persiske Rige ved Magt lige indtil Plato's Tid; de som havde hjulpet ham i at aflive den falske Smerdis, gav han store Lande at regiere over, hvilket ogsaa forarsagede, at han stedsse befandt dem troe og opriktige, saavel imod sig, som imellem sig selv indbyrdes; derimod agtede han hverken dem, som han var opfødt med, ikke heller sine Brødre. Maximus Tyrius beskriver ¹⁸⁾ de Atheniensiske Soldater, som fægtede i Slaget ved Marathon, som lutter Bønder, der ei vare forsynede med ordentlig Rustning og Vaaben, hvilket dog ei synes troeligt, naar man overveier den store Seier, som de der erlangte. Hos Aristi-

des

17) T. III. Ep. VII. p. 334.

18) p. 192. Diff. 14

des ¹⁹⁾ findes en prægtig Beskrivelse og Berømmelse over Atheniernes uviste Tapperhed og Bestandighed i det marathonske Slag. Diogenes Laertius anfører ²⁰⁾ et Brev fra Kong Darius til den Græske Philosoph Heraclitus af Ephesus, og bemeldte Philosophs Svar, men de ere begge uden al Tvist digtede, saasom Heraclitus levede længe efter Darius. Polybius vidner ²¹⁾, at Sundet imellem Asien og Europa, hvor det er smallest, er ikke bredere end fem Stadier, og at Darius siges der at have lagt Broen over, da han drog hen at bekriige Scytherne.

Ælianus ²²⁾ beretter følgende berømmelige Gierning om Darius: Aribazus den Hyrcanier havde tilligemed endeel andre fornemme Persiske Herrer beslattede at tage Darius af Dage paa Jagt. Darius blev herom advaret. Men han lod sig ei forskrække; tvertimod han besøf de Sammentrottede at gribe til deres Vaaben, og dernæst at holde sig færdige til Angreb. Da det var skeet, saae han grummelig paa dem, og sagde: nu, hvorfor suldbyrder I ikke det, for hvis Skyld I ere komne her? men de Sammentrottede bleve over Kongens Heltetmod saa forskrækkede, at de strax kastede deres Vaaben bort, fulde nød af deres Heste paa Jorden for ham, og overlod sig ganske og aldeles til hans Raade. Han derimod lod sig
 nøie

¹⁹⁾ T. I. a. p. 121. ad p. 127. in Orat. Panathen.

²⁰⁾ Lib. IX. Cap. I. p. 974. &c.

²¹⁾ L. IV. p. 432.

²²⁾ var. Hist. L. VI. C. XIV. p. 134.

nsie med at skille dem ad fra hinanden, og sendte nogle til Grændserne af Indien, andre til Grændserne af Scythien, hvorved han vandt saa meget, at de vare ham stedse siden troe og lydige. Han fortæller ²³⁾, at Scytha Denocinus, Herre af Zanclis i Sicilien, reiste til Darius, og nsd saa meget godt hos ham, at han, efterat han havde giort en Tilbage-reise til Sicilien, vendte om igien til Kongen, hvorfor og Darius holdt ham for den Retfærdigste af alle Græker. Han vidner ²⁴⁾, at Darius havde, førend han kom paa Thronen, baaret Cyri Kogger, hvortil Herodotus ²⁵⁾ tillægger ham at have baaret Cambysis Spyd. Plutarchus skriver ²⁶⁾, at Darius pleiede at sige om sig selv, at han, naar vanskelige Ting indfaldt, overgik sig selv. Den herlige Orator Lysias ²⁷⁾ regner den Persiske Hær, der holdt Slag ved Marathon, at have bestaaet af fem hundrede tusinde Mand. Herodotus beretter ²⁸⁾, at Darius var henved tyve Aar gammel, da Cyrus døde. Han fortæller og der en mærkelig Drøm, som Cyrus havde fort førend sin Død, og som spaaede Darius at blive Konge. Han giver ²⁹⁾ os Størrelsen af den Grav, som Darius lod grave i Ægypten, for at

²³⁾ Lib. VIII. c. XVII. p. 155.

²⁴⁾ L. XII. c. 43. p. 226 ²⁵⁾ L. III. p. 216.

²⁶⁾ T. II. p. 742. an seni sit gerenda Respublica.

²⁷⁾ ex edit. Hanov. 1615 in 8vo. pag. 498.

²⁸⁾ L. I. p. 87. ²⁹⁾ L. II. p. 151.

at forene det røde Hav og Middelhavet sammen, nemlig den havde fire Dages Seilads i Længden, og var saa bred, at to Gallerier kunde gaae jevnstides i den. Han beretter ³⁰⁾, at Darius lod kalde nogle Græker for sig, og adspurgte dem, hvor mange Penge de vilde have for at æde deres Førelæres døde Legemer: Grækerne svarede, at de ei for nogen Ting vilde gjøre det; Darius adspurgte derpaa i deres Overværelse de Indier, som kaldes Callatier, og hvilke spise deres Førelæres døde Legemer, hvor mange Penge de vilde have for at brænde dem. Men de bade ham indstændig at have bedre Tanker om sig, end at de skulde være istand til at begaae saadan Sterning. Den kloge Skribent slutter denne Fortælling med den Anmærkning, at Dindarus synes ham at have Ret, naar han siger, at Skit (Mada) er Alles Konge. Han fortæller ³²⁾, at Darius lod af Taknemmelighed indstift sin Staldmester opretse en Hest med en Mand paa af Steen, og følgende Skrift: Darius Hystaspis Søn haper ved sin Hest, hvis Navn stod der indhugget, og ved sin Staldmester Orbares erhvervet det Persiske Rige; ³²⁾ at Darius lod skaae Mynt af det pureste Guld, og Arvandes Stadtholder i Egypten ligeledes af Sølv, hvilket dog bekom ham meget ilde; saasom han herved salde i Mistanke hos Darius, at gaae frugtsommelig med Oprør, som og derfor lod ham

³⁰⁾ L. III. p. 177.

³¹⁾ S. 198.

³²⁾ L. IV. p. 228.

ham omkomme; ³³⁾ at Darius lod nagle til et Kors Sandaces Thaumasti Søn, fordi han for Penge havde affagt en ubillig Dom, endstønt han var en af de kongelige Dommere; men det var ei saasnart skeet, førend det randt Darius i Sinde, at hans Fortienester vare større end hans Misgjerninger, hvorfor han befoel strax at tage ham ned af Korset, og blev han saaledes ved Live. Udi Eschyls Persis findes overalt stor Berømmelse over Darius, men fornemmelig udi disse Ord ³⁴⁾, som Choret, der bestaaer af Perser, udsiger: "O! I Guder vi levede et lykfulgt og overflødigt Liv, da den alting udrettende Gamle, den fromme, den uovervindelige og Gud lige Kong Darius regierede i Landet". Porphyrus beretter ³⁵⁾, at Darius havde saadan Hsiagtelse for de Persiske Vitse, kaldte Magi, at han befoel iblandt andet at sætte paa sin Grav, at han havde været en Discipel af Magi. Dette synes mig at kunne tiene til at bestyrke den Mening, at Zoroaster, der saameget haver forbedret og forandret den Magiske Læredom, haver levet udi Darius Tid. Justinus Martyr regner ³⁶⁾, efter Dioborus, Darius for Ægypternes fette Lovgiver. Strabo anfører ³⁷⁾ efter Onasericus Darius Gravskrift at have lydet saaledes: Jeg haver været en Ven af mine Venner, en treffelig

³³⁾ L. VII. p. 448.

³⁴⁾ p. 286.

³⁵⁾ de Abstinencia p. 165. Lib. IV.

³⁶⁾ ex Edit. Colon. 1686. p. 11 in Parenesi ad Grecos.

³⁷⁾ Lib. XV. p. 1062.

lte Rytter og Bueskytter, jeg haver overgaaet Jæ-
 gere, og givet alt hvad jeg vilde. Han beret-
 ter ³⁸⁾, at Darius vilste sig saa taknemmelig imod en
 Cameel, som havde paa det uslykkelige Tog imod Scy-
 therne nær forsmaget ved at bære hans Batalie, at
 han forærede den Stad Saugamela den til Underhold-
 ning, hvilket ogsaa Navnet viser, som betyder et
 Cameels Huus. Dio Chrysostomus ³⁹⁾ tillægger
 Darius den store Roeb, at have ført vanskelige Krige,
 samlet mange Penge, og først af alle draget Om-
 sorg for, at Landet maatte dyrkes. Polyænus ⁴⁰⁾ anfæ-
 rer adskillige mærkelige Ting om Darius, og iblandt
 andre følgende, som ei findes hos nogen anden Skri-
 bent: Darius og hans Staldbrødre angrebe Mægt
 om Natten, og vendte derpaa deres Huer, som de
 bare paa Hovedet, saaledes om, at det forreste sad bæ-
 gest, og det bageste forrest, saa de ved at føle hin-
 anden i Panden, kunde paa Baandene, der hang ned,
 kiende hinanden; han lagde først af alle Skat paa
 sine Undersaatter, men lod den inddrive og sætte af
 Stadtholderne, og slog han da selv altid Halvdelen af,
 hvorved han udrettede saa meget, at Perserne velsig-
 nede ham, som en meget naadig Konge, og al Skyl-
 den faldt allene paa Stadtholderne; den Stad Chal-
 cedon erobrede han ved at grave den under; Sacerns
 overvandt han ved at lade sine Folk isøre sig Sacrif-
 Dragt og Rustning; men selv blev han i et andet

S 2

Tog

38) L. XVI. p. 1072.

39) Orat. 35. p. 282.

40) L. VII. p. 621. &c.

Tog imod de tre Saciske Konger, Sacosphares, Homares, og Thainyris bedraget af en Sacisk Staldknegt ved Navn Straces, der gav sig an at ville vise hans Krigshær Vej, men førte den paa saa vde og tørre Steder, at den ganske vist havde omkommet af Hunger og Tørst, dersom et Darius ved sin Bøn til Apollo havde erhholdet en overflødig Regn, som satte ham i Stand til at komme med sin Krigshær i Sikkerhed til den Flod Bactrum. Udi Cujacii Epistolis Græcanicis ⁴¹⁾ staaer et Brev fra Darius til Ephesterne, hvorudi han haarbeligen truer dem, fordi de havde drevet deres Landsmand Hermodorus ud af Staden. Men det er klart, at dette Brev er opdigtet. Theophylactus Simocatta beretter ⁴²⁾, at den Skik, som Darius havde indført, at de syv Fyrster og deres Afkom skulde fornemmelig besidde alle vigtige Embedet i Persien, stod endda ved Magt udi hans Tid, omtrent sex hundrede og tyve Aar efter Christi Fødsel. Efter denne Anordning havde Artabisdæ Slægt den Rettighed, at sætte Kronen paa Kongens Hoved; den anden Slægt at forestaae Krigshæren; den tredie de Borgerlige Sager; den fjerde at døømme i Tvistigheder; den femte at ansøre Rytteriet; den siette at forestaae Skatammeret, og den syvende at besørge Krigshærens Vaaben og Klæder. Georgius Sponcellus nævner ⁴³⁾ Darius Moders Navn,

⁴¹⁾ Aureliæ Allobrogum 1606 in f. p. 332.

⁴²⁾ in Corp. Byz. in Historia Mauritii Lib. III. C. II. p. 195.

⁴³⁾ P. 192.

Navn, og kalder hende *Darysatis*, som, saavidt mig er bekiendt, ei findes optegnet hos nogen anden. *Athenæus* ⁴⁴⁾ taler om en af *Darius* Døttre ved Navn *Anutis*, som var udi sin Tid det deiligste, men tilligemed letfærdigste Fruentimmer udi ganske *Asien*, og gift med en ved Navn *Bagazus*. *Jf. Casaubonus* mener udi sine *Anmærkninger* ⁴⁵⁾, at dette Sted er fordærvet af *Udskriverne*, og at her isteden for *Anutis* *Xerxis* Søster, bør staae *Amytis* *Xerxis* Dotter, og isteden for *Bagazus*, *Megabyzus*, om hvilke *Ctesias* taler. *Plinius* ⁴⁶⁾ vidner, at *Darius* zirede *Susa* med prægtige *Bygninger*, hvormed ogsaa *Plinius* ⁴⁷⁾ kommer overeens. Til Slutningen af *Anmærkningerne* over denne store og tilligemed gode *Konge*, vil jeg anføre følgende Sted af *Herodotus* ⁴⁸⁾ som et *Beviis* paa hans *Menneskefærlighed*: *Darius* aabnede engang et *Granat-Æble*, og blev adspurgt af sin *Broder Artabona*, af hvilken Ting han ønskede sig saa meget, som dette *Granat-Æble* havde *Kierner*; *Darius* svarede: jeg vil heller ønske mig saa mange *Megabyzi*, end hele *Grækerlands* *Under* *tvængelse*. *Megabyzus* var en af de syv, som tilligemed *Darius* dræbte den falske *Emerdts*, og hvilken *Kongen* stedse siden høit elskede.

44) Lib. XIII. p. 609.

45) p. 558.

46) Hist. Anim. L. I c. 59. p. 63. ex Edit. Lond. 1744 in 4to. Tom. I.

47) Tom. I. Lib. VI. p. 717.

48) 4 Bog E. 143. p. 269.

Side 240. §. 308. — Herodotus ⁴⁹⁾ nævner Faderen til Amestris, Xerxis Dronning, og kalder ham Otanes; siger og, at han i Xerxis store Tog imod Grækerland ansførte Perserne. Plutarchus beretter ⁵⁰⁾, at Amestris lod levende nedgrave tolv Personer, som et Offer for sig til Pluto; hvorimod Herodotus skriver ⁵¹⁾, at det var fiorten af de fornemste Persers Børn, som hun ubi sin Alderdom lod levende begrave, til et Offer for sig til den underjordiske Gud. — Ctesias ⁵²⁾ beskriver denne Dronning baade som meget grusom og som meget ukudsk.

Side 242. §. 311. — Om Xerxes og hans daarlige Anlæg, saa og Beskrivelse over hans Egenskabes findes god Underretning ubi Æschyli Persis. Ællianus ⁵³⁾ taler om den forunderlige Kierlighed, som Xerxes fattede ubi Lydien til et Løntræ, saa at han uden Nødvendighed leirede sig ved det, og laae en heel Dag stille; og lod hængge mange kostbare Rieider og Armsbaand paa dets Grene; beskikkede ogsaa en Mand til at passe paa det, og pleie det. Han fortæller ⁵⁴⁾, at Xerxes førte allevegne Vand med sig af den Flod Teraspes (hvilket endeligt alle Persiske Konger gjorde); nu hændte det sig engang, at Træs-

set

⁴⁹⁾ L. VII. p. 306.

⁵⁰⁾ de Superstitione p. 171. Tom. II.

⁵¹⁾ L. VII. p. 419.

⁵²⁾ ap. Photium p. 121. & 124.

⁵³⁾ var. Hist. L. II. c. 14. §. 37.

⁵⁴⁾ L. XII. c. 40. p. 225.

set ei var endda kommet efter, og Kongen blev tørstig, just da intet af bemeldte Vand var forhaanden; han lod derfor udraabe i sin hele Krigshær, om No-gen havde af det Vand; det fandtes endelig een, som havde noget lidet, og det endda raadent; dog blev han herfor takket, som en Belgijerer mod Kongen, hvilken ellers havde maattet døe af Tørst. Han beretter end videre ⁵⁵⁾, at Xerxes aabnede Bell Grav, og fandt der en Glaskrugke, udi hvilken et Legeme svømmede i Olie; dog var Krukken ei ganske fuld af Olie, men der fattedes en Palm derudi; ved Krukken stod en Piller, hvorpaa var skrevet, at det vilde gaae den isde, som aabnede Graven, og ei fyldte Krukken: Xerxes blev herover forfærdet, og besøel strax at fylde Krukken, hvilket dog ei var mueligt, hvorfor han lod lukke Graven til igien. Ulykken, som han var truet med, rammede ham og endelig; thi han gjorde et uheldigt Tog imod Grækerne med fem hundrede tusinde Mænd, og blev tilsidst slaget ihjel af sin egen Søn om Natten udi sin Seng. Ptolemaeus Hephæstion beretter ⁵⁶⁾, at en Græker ved Navn Draco; en Søn af den Samier Eupompus, havde saa skarpt et Syn, at han kunde see tyve Stadler langt, hvorfor Xerxes leiede ham for tusinde Talenter, og havde ham siddende hos sig under et Løntræ af Guld, imedens Slaget ved Salamis gik for sig. Ctesias beretter ⁵⁷⁾,

§ 4

at

⁵⁵⁾ Lib. XIII. c. 3. p. 248

⁵⁶⁾ ap. Photium p. 477.

⁵⁷⁾ apud Phoiium p. 116. &c.

at Amestris Fader heed Onophas, at Artapanus Artaspne Søn, og Mardonius, saa og den Gilding Mataras stode i største Raade hos Xerxes. Hørend Xerxes bekrigede Grækerland, faldt Babylon fra ham, og indtog da Megabyzus den, paa samme Raade som Herodotus fortæller om Zopyrus, hvorfor Xerxes forærede ham et Stykke Guld af sex Talenters Vægt, som var dannet som en Køllesteen. Mardonius blev thielslaget af Hagel, da han efter Kongens Befaling var draget hen at plyndre Apolløs Tempel; hvortilmod Herodotus uden Tvivl rigtigere beretter, at han blev thielslaget i Slaget ved Plataas. Foruden Sønner havde Xerxes tvende Døtre, Amytis, hvorum de lærde Forfattere anføre adskilligt, og Rhodogune. Jeg haver hos nogle gamle Skribentere fundet adskilligt om en Persisk Dronning ved Navn Rhodogune, som næsten beskrives af dem at have været ikke mindre end enten Semiramis eller Mitocris; og da jeg et hos nogen finder, hvis Dronning eller Dotter hun har været, saa vil jeg her paa dette Sted tale om hende, siden Etesias tillægger Xerxes en Dotter ved Navn Rhodogune, endskiønt jeg høilig tvivler paa, at hun er den samme Person, som den berømte Rhodogune. Jeg undrer mig ellers over, at de lærde Forfattere have aldeles intet meldt om hende; Rhodogune sad og toede sit Haar; i det kom der Bud, at et af de Folk, som hun beherskede, havde gjort Oprør. Hun sprang ved denne Tidende strax op og gik til Feldts, uden at give sig Tid at tørre

tørre sit Haar, men havde det ikkun sammenbundet, ligesaa vaadt som det var; hun steg til Hest, drog ud med sin Krigshær, og svor en Eed, at hun et før vilde enten klemme eller pynte sit Haar, førend hun havde undertvunget de Oprørsk. Krigen varede længe, dog erholdt hun tilsidst Seier, hvorpaa hun toede og pyntede sit Haar. Deraf kommer det, at de Persiske Konger have i deres Stignete udstuffet Rhodogunes Efterlignelse med løshængende og flatterende Haar. Julianus Imperator siger ⁵⁸⁾, at Semiramis, Nitocris, Rhodogune, Tomyris have ei ført sig skikkeligen op, i det de have befattet sig med mandelige Forretninger. Philostratus ad Icorium ⁵⁹⁾ beskriver fortreffelig et Skilderie, der forestillede den Seier; Rhodogune og Perserne erholdt over Armenterne, der havde brudt Forbund. Beskrivelsen af hendes Person er særdeles uforlignelig, og kommer, hvad hendes Haar angaaer, meget nær det Polyænus fortæller. Svidas ⁶⁰⁾ taler om en Rhodogune, hvilken han gjør til Hystaspis Hustrue, og Xerxis og Darii Moder, ubi hvilken Beretning dog ere fast ligesaa mange Feil som Ord. Appianus ⁶¹⁾ taler om en Rhodogune, som var en Søster til Phraates, Parthernes Konge, og som ægtede Demetrius Nicator, Konge i Syrien. Plutarchus ⁶²⁾ taler

S 5

om

⁵⁸⁾ p. 127.⁵⁹⁾ Lib. II. p. 815. &c.⁶⁰⁾ in Voce Rhodogune Tom. II. p. 687.⁶¹⁾ ex Edit. Alex. Tollii. Amst. 1670 in 8vo. Part. I. de Bellis Syriacis p. 213.⁶²⁾ T. I. p. 1025.

om Rhodogune, der var en Datter af Artaxerxes Mnemon, Konge i Persien, og blev gift med Dronnes. Udi Bizari Persiske Historie findes intet om denne navnkundige Dronning: og om der er noget om hende udi Briffonit, det skal jeg ikke sige, saasom jeg ei haver den ved Haanden.

Side 251. S. 324. — Artaxerxis Longimant Dronning hedte efter Etesia Beretning ⁶³⁾ Damaspla. Samme Skribent opregner ogsaa nogle af hans Medhufstruer, navnlig: Alogune af Babylon, Marridene af Babylon, og Aridia ligeledes af Babylon. Han tillægger og Artaxerxes en Regiering af to og fyrretvoe Aar. Plutarchus ⁶⁴⁾ fortæller om den fortreffelige Konge, at han plejede at sige: at det er mere Kongeligt at lægge til, end at tage fra; at han befoel at enhver skulde paa Jagten have Lov til at dræbe Dyr, eftersom Leilighed dertil gaves, uden at bie, indtil Kongen havde gjort det første Skud, som hidindtil havde været brugeligt; han anordnede ogsaa, at naar fornemme Folk skulde straffes, saa skulde man ei mere pidske dem selv, men ikkun deres Klæder, og ei rive Haarene af Hovedet paa dem, men ikkun deres Hue; da hans Kammertjener Satibarzanes begierede noget ubilligt af ham, og han formærkede, at han kun gjorde det for at faae tredive tusinde Darici, befoel han sin Skatmester straf at bringe dem hid, hvorpaa han sagde til Satibarzanes: tag imod disse;

⁶³⁾ sp. Photium pag. 124.

⁶⁴⁾ Apoph, Tom. II. f. 173.

diffe; thi jeg bliver ikke fattigere, ved det jeg giver dem bort, men jeg havde derimod blevet uretsfærdig, saafremt jeg havde tilstaaet dig din Begiering. Josephus vidner ⁶⁵⁾, at Grækerne kaldte denne Konge Cyrus.

Side 262. S. 344. — Plutarchus fortæller ⁶⁶⁾, at den listige og derhos grusomme Dronning Parysatis, en Hustru af Darius den Anden, og Moder til Artaxerxes den Anden, pleiede at sige: at den der vilde tale med Konger, maatte bruge Silke-Ord. Agasshuas beretter ⁶⁷⁾, at Parysatis gjorde al sin Gliid for at opvække sin Søn Kong Artaxerxes til Elskov imod sig, men at det var forgievet, og at han vliste hende af med Brede. Den bekendte Aspasia, et Græsk Fruentimmer fra Phocæa i Iconien, hvilken først blev elsket af Cyrus, og siden af hans Broder Artaxerxes, tale de lærde Forfattere intet om. Den omstændeligste Efterretning om hende findes udi Artaxerxis Liv og Levnet, som Plutarchus haver beskrevet. At Artaxerxis Søn Darius skulde tilsidst have forelsket sig i hende imod Slutningen af sin Faders Regiering, synes meget urimeligt, naar man overveier, at hun da i det mindste haver været over halvtredstindstyve Aar. Dersom derfor nogen Sandhed skal være udi denne Historie, saa maa Darius have forelsket sig i hende

⁶⁵⁾ Antiqv. Judaci L. II. c. 6. p. 566. Tom. I. in f. ex Edit. Havercampii. 1726.

⁶⁶⁾ Tom. II. Apoph. p. 174.

⁶⁷⁾ in Corp. Byzant. Lib. II. p. 44.

hende, da han endnu var ung, og længe tilforn. *Ellanus* ⁶⁸⁾ fremfører ogsaa en lang og mærkværdig Fortælling om hende, hvorudi han paa en særdeles fortreffelig Maade beskriver saavel hendes Deilighed, som Blyefærdighed. *Justinus* ⁶⁹⁾, *Zenophon* ⁷⁰⁾, og *Athenæus* ⁷¹⁾ tale ogsaa noget, endskiønt lidet, om hende.

Side 280. §. 372. *N.* 138. b.) — At jo *Artaxerxes Mnemon* haver været en god og naadig Konge, det nægter hverken *Plutarchus* eller nogen af de Gamle, endskiønt han derfor ei haver været fri for Fæll, hvortil hans uhyrlige Tilbøielighed til Qvindelønnet fornemmelig bør regnes, der ei alene bragte ham til at have mange Hustruer og Medhustruer, men endog imod alle da værende Folkes Brug, at ægte tvende af sine egne Døttre, den ene efter den anden, *Amestris* og *Atossa*, *Ellanus* ⁷²⁾ fortæller adskillige mærkelige Ting om denne Konge, som vise hans naadige og milde Hiertelag, hvormed ogsaa *Plutarchus* ⁷³⁾ kommer overeens. *Polyanus* ⁷⁴⁾ beskriver den listige Maade, hvorved *Tissaphernes* efter *Artaxerxis* Befaling blev fanget.

Side

68) var. Hist. Lib. XII. c. 1. p. 197. &c.

69) Lib. X. Cap. 2. p. 210.

70) de Expeditione Cyri Lib. I. Cap. 10. p. 70.

71) L. XIII. p. 576.

72) L. I. c. 32. 33. & 34. p. 19. &c.

73) Apoph. Tom. II. p. 172. 173. & 174.

74) Lib. VII. c. 16. §. 1.

Side 281. §. 374. — Foruden Cornelius Nepos og Polyænus taler og Frontinus ⁷⁵⁾ om Datames, saa og Diodorus Siculus ⁷⁶⁾ og Aristoteles ⁷⁷⁾, hvilken sidste dog kalder ham, maaſkee ved en Skriverfeil, Didales. Det er ellers Skade, at de lærde Forfattere ei have omſtændelig beſkrevet hans Liv og Levnet, hvilket han dog vel haver forſient, fornemmelig da der vel neppe er nogen Perſiſk Feldtſherre, hvorom man har ſaa mange Efterretninger, ſom om ham.

Side 286. §. 386. — Polyænus beretter ⁷⁸⁾, at Ochus ſkiulte ſin Faders Artaxerxis Død ubi hela ei Maaneder. Utanus fortæller ⁷⁹⁾, at de Perſiſke Viſe eller Magi udførſkede paa følgende Maade Ochi Semyts Beſkaffenhed, da han nylig var kommet paa Thronen; de befoel en af Gildingerne at dække et Bord, og lagttage hvilken Ting, ſom den nye Konge forſt greb fat paa. Ochus tog med den høire Haand en Kniv, og med den venſtre det ſtørſte Brød, ſom han lagde paa noget Kisb, hvorpaa han ſar et ſtort Stykke af, hvilket han ſpiſte meget haſtig. De Viſe fluttede heraf, at der ſkulde blive frugtbare Tider under hans Regjering, ſom ellers vilde blive blødig. Udfaldet viſte, at de havde ſpaaet ret i begge
Ting.

75) Strat. L. II. c. 7. p. 50.

76) Tom. II. L. XV. p. 74. og 75.

77) ex Edit. Du Vallii, Pariſiis 1654 in fol. Tom. III. Oecon. Lib. II. p. 690.

78) Lib. VII. c. 23.

79) var. Hiſt. L. II. c. 17. p. 39.

Ting. 79) Egypterne kaldte Ochus af Foragt et Afsen, hvorfor han og med Magt bortførte deres Gud Apis, og ofrede ham til et Afsen. Hos Athenæus 80) findes følgende Efterretning om Ochus: da Ochus havde faaet Kongen af Egypten fangen, handlede han meget vel med ham, og gav ham et prægtigt Maaltid, hvilket dog Egypterne beloe, som alt for sparsommeligt, og udkad sig at maatte tillave ved sine Kofke et Maaltid paa Egyptisk Viis. Ochus gav ham gierne Forlov hertil, og da han fandt Beslag udi bemeldte Giestebud, sagde han til den Egyptiske Konge: du har handlet meget daarlig, da du har villet omstifte saa kostbare Maaltider med vore tarvelige. Dette, siger Athenæus, skriver Lynceus udi sin Egyptiske Historie. Men da det af alle andre Historier er klart, at den Egyptiske Konge Necanebus ei faldt udi Ochi Hænder, og at Ochus ogsaa var alt for grum til at have handlet saa vel med ham, saafremt han havde faaet fat paa ham, saa veed jeg ei, hvad jeg skal sige om denne Beretning, allerhelst da den ei heller kan passe sig paa Darius den Anden med Tilnavn Ochus. Plutarchus vidner 81), at Ochus drog aldrig ind i den Stad Pasargadis, men reiste altid omkring den, og det af Sierrighed for at stille Fruentimret ved den Gave, som jeg tilforn har ver meldt, at Cyrus havde tillagt det. Samme herlige

79) Lib. IV. Cap. 8. p. 101.

80) Lib. IV. p. 150.

81) de Virtutibus Mullerum Tom. II. p. 246.

lige Skribent vidner ⁸²⁾, at Egypterne kaldte Osus Sværdet, og at han endda stod udi hans Tid ei under noget andet Navn i Optegnelsen af deres Konger, og det formedelft hans uhyrlige Grusomhed, og fornemmelig fordi han havde ihjelslaget deres Gud Apis, og tilligemed sine Venner spist ham op udi et stort Giestehud. Han beretter ⁸³⁾ efter Dinon, at de og kaldte ham et Asen, men at han sagde: det Asen skal spise Eders Apis. Ochi efterladte Dronning, og tre Døttre, hvilke endda vare Jomfruer, bleve af den store Alexander siden fangne i Damascus ⁸⁴⁾, saa og hans Søns Dotter, der var giftet med Hystaspes, en af Darii Feldtherrer og Vaarsvende, hvis Dellighed, Blufærdighed og Bedrøvelse bevægede Alexander til at sætte hende paa fri Fod, og igjen give hende til hendes Mand ⁸⁵⁾.

Side 298. §. 404. — Diodorus Siculus ⁸⁶⁾ kalder Darii Moder Sisygambris, da hun derimod af andre kaldes Sisygamis. Han fortæller ⁸⁷⁾, at Alexander lod Darii Moder, Døttre og Søn oplære i det Græske Sprog. Arrianus beretter ⁸⁸⁾, at Alexander gav Urterne Agre at behoe for Sisygambris Darii Moders Bøn.

Side

⁸²⁾ de Iside, og Ofiride, p. 355.

⁸³⁾ p. 363.

⁸⁴⁾ V. Curtium L. III. p. 105.

⁸⁵⁾ v. L. VI. p. 223.

⁸⁶⁾ Tom. II. Lib. XVII. pag. 187.

⁸⁷⁾ Lib. XVII. pag. 211.

⁸⁸⁾ in Vita Alexandri Lib. III. p. 129.

Side 299. §. 405. — Plutarchus siger ⁸⁹⁾, at Parmenion bragte Alexander til at elske Barsine, Memnon's Enke, og Artabazi's Datter, og ansøger han Aristobulus til Vidne for denne Sags Rigtighed.

Side 322. §. 429. femte Afsnit, Not. 154. B.) — Udi Schickardi Tarich selv ⁹⁰⁾ handles om de senere Persiske Konger, der, efterat de havde overvundet Partherne, regierede fra Aar efter Christi Fødsel 229 af til Aar 637. Dog oplyser han temmelig ubi Proœmium haade de gamle Persiske Kongers, saa og andres Slægtregister, saavel af den indtil disse Tider endnu ei udgivne Deel af Tarich, som af andre Bøger.

Side 331. §. 440. Not. 159. B.) — Den franske Oversættelse af Nilpai Fabler har ei Gilbert Gaulmin til Forfatter, men den bekiendte Antoine Galland. De skal ellers ikke være skrevne i Persien, men i Indien, og først i det sicte Seculo blevne oversatte paa Persisk, efter Befaling af den berømte Persiske Kongs Muschirvan eller Chosroes den Første. Skriften er i sig selv efter mine Tanker meget opbyggeligt og lærerigt.

Side 433. §. 524. Not. 202. b.) — Den lærde Cardinal Noris ⁹¹⁾ er af samme Mening som Doctor Baumgarten, angaaende Oprindelsen af det Elnavn Dhulcarnein, som Alexander den Store har

hos

⁸⁹⁾ In Alexandro Tom. I p. 676.

⁹⁰⁾ ex Edit. Tubing. 1628 in 4to.

⁹¹⁾ in Ep. Syromacaronum Diss. II. c. I. p. 70.

gods Araberne. Han forkæster ogsaa Abulpharigii Mening, at ved de tvende Horn forståes, at Alexander haver haft i sin Magt de tvende Solens Horn, Øster og Vester. Han vidner ellers ogsaa, at Seleucus Nicator haver ligesaavel ladet sig paa sine Mynter forestille med tvende Horn, som Alexander den Store.

Side 435. S. 527. — Det er langt fra, at Alexander den Store haver skaanet Theben, fordi Pindarus var født der, som de lærde Forfattere her foregive, da det tværtimod er uimodsigeligt, at han reent ødelagde bemeldte Stad, og ikkun skaandede Pindari Huus af Uerhyddighed for samme store Mand.

Side 503. Tolvte Hovedstykke, fjerde Afsnit.
— Ingen af de lærde Forfatteres Afhandlinger er geraadet slettere end den om Celterne, og det deels af den store Mangel paa Bevisere, og deels af at have udvalgt saa slette, som Goropius Decanus, og Ptolemaeus. Skade er det, at Pellouriers Histoire des Celtes er kommet senere ud end denne Forfatterens Afhandling. I midlertid havde de ved behørig at gjøre Forskiel i denne lange Tid, som den Celtiske Historie besfatter i sig, saavel som de mange Folk, ud hvilke de efterhaanden doekte sig, og som dog bleve alle lange efter kaldte af Grækerne med eet Navn Celter, dog kunnet af de saa Levninger, som vi endnu have tilovers om dette Folk, langt bedre udrede deres Historie, end de virkelig have gjort. Derksom

jeg engang lægger Haanden paa et Værk om de Nordiske Folks Herkomst, som jeg haver i Sinde, og med Guds Bistand faaer det bragt til Ende, saa agter jeg derudi nøiere ogsaa at undersøge den gamle Celtiske Historie, af hvilken, som af en Kilde, udflyde mange nu værende Europæiske Folkes. Kierlighed til Fædrelandet haver ellers drevet de lærde Forfattere, saavel som mange andre udi vore Tider, til at gjøre mere af deres Forfædres Bedrifter, Dyd og Kundskab, end som Sandhed kan taale; og have Forfatterne derfor her sammenblandet Grækernes, Phrygiernes og fornemmelig Eretensernes gamle Historie med Celternes.

Side 522. . §. 631. &c. flette Affnit — De lærde Forfatteres Afhandling om Scytherne er meget bedre end den om Celterne, som dog maa fornemmelig tilskrives bedre og flere Hielpemidler af gamle og tilforladelige Skribentere. Scythernes største Mand haver uden al Tvivl været Anacharsis. Denne store Mand tilskrives ⁹²⁾ at have først opfundet det Hiul, som Vottemagere bruge, hvorved dog Strabo rigtig anmærker, at Homerus haver længe tilforn beskrevet saddant Hiul, saa at Anacharsis haver maa skee ikkun gjort det bektende iblandt sine Landsmænd. Overalt maa følgende nøie iagttages i Historien af Konsters og Videnskabers Opfindelse, at fordi En siges at have opfundet en Ting, saa maa man ei strax tage det

⁹²⁾ af Seneca T. II. Ep. 90. p. 307. Strabone L. VII. p. 464. og Plinio Fom. II. L. VII. pag. 98.

det i den strengeste Mening, da det ofte ligger klart for Dagen, at saadan en haver ikkun først gjort det bekiendt i sit Fædreland. Særdeles maa dette iagttages om Grækerne, som ofte tilskrive deres Landsmænd at have opfundet visse Ting, som dog længe tilforn have været bekiendte i Østerlandene. Men dersom det er uvist, at Anacharsis haver opfundet Pottemagerens Hiul, saa tilskriver Strabo ham derimod Opfindelsen af Vindpustere, og af Ankere med tvende Arme eller Klør, med hvilket sidste Plinius ⁹³⁾ ogsaa kommer overeens. Pollux tillægger Scytherne ⁹⁴⁾ i Almindelighed at have opfundet et musicalsk Instrument, som han kalder Pentachordon, hvis Strænge vare af Oxehud-Remmer, og Rieppe af Giedders Rievebeen. Han vidner ogsaa ⁹⁵⁾, at Scytherne, og fornemmelig Androphagi, Melanchlant, og Arismapi, betiente sig af Orne- og Høgebene til Fløiter. Denne Efterretning tiener sandelig ikke til at give os nogen stor Tanke om Scythernes Fuldkommenhed i Musiken. Plinius tilskriver ⁹⁶⁾ Prometheus, som jeg her regner iblant Scytherne, fordi han saa længe opholdt sig paa det Bierg Caucasus, den Konstes Opfindelse at bevare Ilden, som staaes ud af Flintestene i Tønder-Bøsser, og ⁹⁷⁾ at have først drøbt Stude.

Side 529. §. 641. Not. 3.) — Petitus haver med stor Flid samlet alt hvad de Gamle berette

§ 2

om

⁹³⁾ L. VII. p. 106.

⁹⁴⁾ L. IV. p. 380.

⁹⁵⁾ §. 391.

⁹⁶⁾ L. VII. p. 98.

⁹⁷⁾ §. 107.

om Amazonerne; men Gupon haver derimod ved at vilke gjøre det behageligere efter de nyere Franskes Maade erstattet mange Tings Mangel af sin egen Hierte, og kommer det mig for, som han ikkun haver læst og efterseet faa af Originalerne. Jeg vil derfor have Læserne fornemmelig henvilst til Petitus, og lade mig nøie med her at undersøge, hvorudi de lærde Forfattere have efter min Tanke feilet udi Amazonernes Historie, og hvilke Ting de ei nøie nok undersøge. Hvad de Amazoner udi Africa angaaer, da skal jeg om dem handle paa et andet Sted. De lærde Forfattere sætte Amazonerne at have taget Begyndelse paa den Tid, da Sesostris regierede i Ægypten, men dersom Sesostris er den samme som Skriftens Sifac, efter min Formening, saa have Amazonerne været til længe for hans Tid, da Homerus ⁹⁸⁾ taler om, at Priamus førte udi sin Ungdom Krig imod Amazonerne, og ⁹⁹⁾ at Bellerophon, en Farsfader af Glauco, der var med udi den Trojanske Krig, omkom en Deel Amazoner. Efter denne Regning blive de omtrent trehundrede Aar ældre end Sesostris, og falde ind udi de Tider, da Gedëon var Dommer i Israhel. Dictys Cretensis beskriver ogsaa den Krig, som Grækerne under Achillis Anførsel førte imod den Amazoniske Dronning Penthesilea, der med en mægtig Hær kom Troja til Undsætning. Han beskriver dem ¹⁾ at have været et stridbart Folk, uovervindeligt for sine Naboer,

⁹⁸⁾ Iliad. Lib. III. v. 184.

⁹⁹⁾ Lib. IV. v. 186.

¹⁾ L. III. c. 15.

boer, og berømmeligt iblandt Menneffene for medelst sine Vaaben. Han siger ²⁾, at de vilde af Forførelse over Hector's Død gaae tilbage, men at Paris formaaede dem til ved en stor Deel Guld og Sølv at blive. Han taler ogsaa om, at de havde baade Fodfolk, Ryttarie og Bueskyttere, og berømmer Dronningen særdeles for hendes Visshed i at skøde. Han beskriver ³⁾, hvorledes Achilles dræbte Dronningen, men at Grækerne dog søgte, saa meget som mueligt var, at spare hendes Folk, fordi de vare Qvinder. Dares Phrygius fortæller ⁴⁾, at Penthesilea sluttede Grækerne ind i deres Leir, og havde nær ødelagt baade deres Krigshær og Flode, hvis hun ei tilsidst var blevet omkommet af Neoptolemus, Achilles Søn, efterat Slaget havde været i nogle Dage. Denne Penthesileæ Krig beskrives meget smukt efter den Tibs Maade udi latinske Vers af den Engellænder Josephus Iscanus, der levede omtrent Aar 1170, udi hans Værk om den Trojanske Krig ⁵⁾, som staaer bag udi den Edition af Dictys, som jeg bruger. Orpheus ⁶⁾ vidner ogsaa, at Amazonerne allerede, da det Argonautiske Tog gik for sig, boede ved den Flod Thermodon. Han taler og om, at de havde Hver, og vare fortreffelige Ryttere. Hermed kommer ogsaa

§ 3

saa

²⁾ L. IV. C. 4.

³⁾ Cap. III.

⁴⁾ C. 36. ad Calcem Dictys.

⁵⁾ Lib. VI. v. 564. — 572. v. 589. — 659.

⁶⁾ ex Edit. Chr. Eschenbachii, Trajecti ad Rhenum 1689 in 12mo in Argonauticis p. 51. v. 731.

ſaa Valerius Flaccus overeens ⁷⁾. Ptolemæus Hæphæſtion beretter ⁸⁾, at Achilles blev ihjelslaget af Pentheſilæa, men at han paa ſin Moders Actidis Forbøn kom tilbage igjen fra de Dødes Land, og vendte, eſterat han førſt havde dræbt Pentheſilæa, didhen igjen. Til dette Digt haver eſter al Anſeende givet Anledning, at Pentheſilæa er, eſter de fleſte Skribenters Vidneſbyrd, blevet dræbt af Achilles Søn. Virgilius beſkriver ⁹⁾ Pentheſilæa fortrefſeligen med følgende Ord:

Ducit Amazonidum lunatis agmina peltis,
 Pentheſilæa furens, mediisqve in millibus ardet,
 Aurea ſubnectens exertæ cingula mammæ,
 Bellatrix; audetqve viris concurrere virgo.

Hyginus ¹⁰⁾ holder med dem, ſom berette, at Pentheſilæa blev ihjelslaget af Achilles. Virgilius ¹¹⁾ kalder Amazonerne Thraſier, og ſiger, at de brugte malede Vaaben, og at Pentheſilæa førte paa en Krigsvogn i Strid. Tryphiodorus ¹²⁾ tilſkriver ogſaa Achilles Pentheſilæa Drab. Propertius ¹³⁾ taler om hende paa ſamme Maade ſom de andre Poeter. Ap:
 piæ

7) ex Edit. Burmanni, Leidæ 1724 in 4to. Lib. IV. p. 386. og Lib. V. p. 423.

8) ap. Photium p. 488.

9) in Uſum Delphini, Paris 1714, in 8vo. Tom. II. Æneid. L. I. v. 494.

10) Fab. 112. p. 123. 11) Æneid. L. II. v. 659.

12) in Opere Aureo & Scholaſtico Neandri Lipſii, 1577. Tom. II in 4to. p. 164

13) L. III. p. 198. og p. 202.

pianus ¹⁴⁾ paastaer, at Amazonerne vare endda til
 ubi Kong Mithridatis Tid, og at de hialp ham,
 men han forklarer det selv ¹⁵⁾, ved at sige, at der
 iblandt Iberiernes og Albanernes Fanger bleve fundne
 mange Fruentimmer, som havde ligesaavel Saar som
 Mændene, og som bleve holdte for Amazoner, da
 det dog er klart, at de have været af sidst bemeldte
 tvende Folk. Herved bekræftes Doctor Baumgartens
 Mening, at Amazonernes Bedrifter ere blevne giorte
 større end de virkeligen have været, og en længere
 Regierings Tid dem tilskrevet, end dem tilkommer,
 ved det mange af de Gamle have tillagt dem alt hvad
 berømmeligt, som Scythiske Qvinder og Dronnin-
 ger nogensinde have giort. Thi Qvinderne have over-
 alt været hos Scytherne, som hos alle Barbariske
 Folk, meget stridbare og haardsøre. Men paa den an-
 den Side haver denne Sammenblanding ogsaa for-
 voldet, at mange, helst i de nyere Tider, have heraf
 villet slutte, at der aldrig har været nogen Republi-
 que af Fruentimmer, eller egentlig saa kaldte Amazo-
 ner til. Men saadan Mening gjør al historisk Tro-
 værdighed til intet, ved at forkaste den hele Alderdoms
 Vidnesbyrd om deres Virkelighed, af hvilke jeg allerede
 haver anført een Deel, og endda nu vil anføre flere.

Appianus ¹⁶⁾ taler ogsaa om Hercullis Krig
 imod Amazonerne. Plutarchus ¹⁷⁾ beskriver vidtløft-

T 4

tig

¹⁴⁾ pag. 365. de Bell. Mithr.

¹⁵⁾ p. 407.

¹⁶⁾ de Bellis Mithr. p. 308.

¹⁷⁾ Tom. I in Theseo p. 12.

tig den Krig, som Theseus og Grækerne førte imod Amazonerne, noget førend den Trojanske Krig. Han anfører som Vidner de gamle Stribentere Philochorus, Pherecydes, Hellanicus, Herodorus, Bion, Menecrates og Pindarus, hvilke alle, undtagen den sidste, ere bortkomne. Ja han taler om Stæder og Begravelser udi Attica, Megara, Boeotien og Thessalien, som endda udi hans Tid førte Navn efter dem. Diodorus Siculus ¹⁸⁾ giver os et kort Udtog af Amazonernes Historie, som i mange Maader kommer overeens med de lærde Forfatteres, endskjønt de ei have betænt sig af ham. Han beskriver ¹⁹⁾ Hercules Tog imod Amazonerne, for at erlange Hippolytes Belte, og ²⁰⁾ Amazonernes tilligemed Scythernes Krig i Grækerland imod Theseus, hvor han og beretter, at de overblevne af de overvundne Amazoner ei vendte tilbage til deres Land igien, men droge med Scytherne til Scythien, og satte sig der ned. Plutarchus ²¹⁾ taler og om det uviste Kygte, som jeg tilførn af Appianus haver anført, at der skal have været Amazoner i Albanernes Hær imod Pompejus, men han nægter derhos, at der iblandt de bøde Lejerner er fundet nogen Amazon. Vopiscus ²²⁾ taler om, at Aurelianus havde iblandt andre Fanger ti

Gothi:

¹⁸⁾ Tom. I. Lib. II. p. 156. &c.

¹⁹⁾ L. IV. p. 261. &c.

²⁰⁾ p. 273.

²¹⁾ T. I. p. 338 in Pompejo.

²²⁾ in Aureliano pag. 869. in August. Hist. Script. ex Edit. Schrevelii. Lugd. Bat. 1661. in 8vo.

Gothiske Fruentimmer, som vare tagne stridende udi Mandssklæder, og som han udi sin Triumph over Zenobia førte med sig, og gav ud for at være Amazoner, hvilket viser, at den Brug, at kalde alle stridbare Qvinder Amazoner, haver staaet ved Magt endog i de senere Tider. Plato ²³⁾ taler om en Pillee tæt ved Slotsporten i Athenen, der udi hans Tid kaldtes den Amazoniske, hvilket viser, at den Sagn om Amazonernes Indfald i Grækerland er meget gammel. Casfodorus ²⁴⁾ henfører Amazonernes Krigsbedrifter i Asien til den Tid, da Latinus Sylvius regjerede i Latium. Aristides taler ²⁵⁾ om Amazonernes Tog imod Grækerland, men haver derudi Uret, at han mener, at de da blev saa ødelagde, saa man siden haver draget i Tvivl, om de virkelig have været til eller ikke, da det dog er klart, at de have endda længe efter været berømte, og bedrevet mange mandige Gierninger. Han siger ellers, at de undertvang Asien indtil Lycien, Carien og Pamphylien, og Europa indtil Attica. Hyginus siger ²⁶⁾, at den Amazoninde Hippolyta var en Dotter af Mars og Amazonernes Dronning Otrira. Han regner ²⁷⁾ en Hoben Navne op af Amazonerne; han vidner ²⁸⁾, at Otrira, Amazoner:

§ 5

zoner:

²³⁾ T. III. p. 355 in Axiocho

²⁴⁾ in Chronico in Hist. Rom. Script. min. ex Edit. Lugd. Bat. 1649 in 12mo. p. 600.

²⁵⁾ T. I. Orat. Panath. p. 118.

²⁶⁾ Fab. 80. p. 46.

²⁷⁾ Fab. 163. p. 170.

²⁸⁾ Fab. 223. p. 220.

zonernes Dronning og Martis Hustru, haver bygget Diana Tempel udi Ephesus; han beretter ²⁹⁾, at Theseus omkom, efter et Svar fra Apollo, den Amazoninde Antiope, Martis Dotter. Mela forskifrer ³⁰⁾, at Amazonerne boede oven for Caspianerne, der boede ved den Caspiske Sø, og at Eimmerierne boede igien oven for dem og Hyperboreerne; han anmelder og ³¹⁾, at Amazonerne have, imedens de herskede over Asien, bygget Diana Tempel i Ephesus; han vidner ³²⁾, at de have boet i den Stad Themiscyrio ved den Flod Thermodon; han siger ³³⁾, at de Amazoner, der boede ved Caspierné, vare de Sauromatiske, hvorved han klarligen gjør Forskiel imellem tvende Slags Amazoner, endog i Asien. Strabon Cosmographus paastaar ³⁴⁾, at alt det Land, der ligger længer bort end Albanien, kaldes i Almindelighed Amazonernes. Plutarchus beretter ³⁵⁾, at Amazonerne flyede for Bacchus fra Ephesus til den Æ Samos, hvorhen han dog ved sine Skibe forfulgte og ihjelslog dem. Appollodorus ³⁶⁾ taler om den Krig, som Bellerophon førte imod Amazonerne, saa og ³⁷⁾ om den, som Hercules paaførte

29) Fab. 241. p. 225.

30) L. I. c. II. p. 5.

31) Cap. XVII. p. 29.

32) L. XIX. p. 34.

33) L. III. c. 5. p. 83.

34) ad Calcem Melæ p. 62.

35) Tom. II. Qvæst. Græc. pag. 303.

36) in Hist. Poet. script. ant. L. II. c. 3. p. 82.

37) E. 5. p. 110.

førte dem. Vibius Sequester ³⁸⁾ er og af den Tanke, at en Amazoninde haver bygget Diana Tempel i Ephesus. Servius beviser ³⁹⁾ af Horatius, at Liburnerne stamme fra Amazonerne; han siger ⁴⁰⁾, at Apollo haver faaet det Tilnavn Brynæus, af den Skov Brynæus, som laae tet ved Clazomenas, og hvor han dyrkedes, og som kaldtes saaledes af den Amazoninde Bryne, med hvilken Apollo havde været i Bekjendtskab der. Tacitus siger ⁴¹⁾, at Bacchus sparede alle de Amazoner, som havde taget deres Tilflugt til Diana Tempel i Ephesus. Coitus Emvrynæus beskriver ⁴²⁾ i meget smukke Vers Penthesilea uslykkelige Tog imod Grækerne, for at hielpe Troja, og hvorledes hun af Achilles blev dræbt. Callimachus berettet ⁴³⁾, at Amazonerne have bygget Diana Tempel i Ephesus, og sat hende et Billede der til Vre, omkring hvilket de have brav danset. Lyfias taler ⁴⁴⁾ fortellig om Amazonernes Krig imod Theseus, og siger, at de Gamle holdte dem for at være Mars' Døttre, og at de boede ved den Flod Thermodon, og først af alle dristede sig til at ride paa Heste. Pindarus

38) p. 163. 39) in Virgillii Æneid. Lib. I. v. 247.

40) in Æneid. Lib. IV. v. 345.

41) Tom. I. Ann. Lib. III. p. 385.

42) in Poet. Gr. Vet. Her. T. II. dereliq. ab Homero Lib. I. à pag. 173. ad p. 185.

43) i samme Samling Tom. I. Hymno in Dianam v. 237. &c. 541.

44) Orat. 31. p. 490.

darus ⁴⁵⁾ berømmer Amazonerne for deres Videnskab i Ridekonsten, og synes at sætte dem ved Jster eller Donau Flod, og han nævner ⁴⁶⁾ den Krig, som Vellerophon førte imod Amazonerne i de kolde Lande, hvorved hans Scholiast anmærker, at deres Lande kaldes rettelig kolde, saasom de i Scythien grændsede til Hyperboreerne; han nævner ⁴⁷⁾ Hercullis Krig imod Amazonerne. Servius anfører ⁴⁸⁾ en gammel Skribent ved Navn Titianus, som haver talt om Amazonerne; han siger ⁴⁹⁾, efter Callustit Vidnesbyrd, at Amazonerne boede først ved den Flod Tanais, der skiller Asia og Europa fra hinanden, og siden ved den Flod Thermodon, der ligger i Thracien; han anfører ⁵⁰⁾, at Antiope blev elsket af Achilles efter hendes Død, eller og havde efter Nøgles Mening en Søn med ham ved Navn Caistrus, efter hvilken en Flod i Lydien er blevet opkaldt. Apollonius Rhodius taler ⁵¹⁾ om Amazonernes Bopæl og tre Stæder ved den Flod Thermodon, og det Themiscyriske Forbjerg; ⁵²⁾ om et Tempel af Steen, som de Amazoniske Dronninger Otrere og Antiope havde paa et af deres Feldttog bygget Mars til Vre paa en øde Ø; han beretter ⁵³⁾, at Amazonerne vare Martis og Harmonia's Døttre, at de ei toge Billighed

45) Oxanii 1697. f. p. 98.

46) p. 152.

47) p. 34r.

48) in Lib. XI. Æneid. v. 651.

49) B. 649.

50) B. 661.

51) in Gr. Poet. v. Her. Tom. II. Lib. II. p. 26.

52) p. 27.

53) p. 35.

hed meget i Agt, men førte stedsevarende Krige, og endelig at de ei boede i een Stad sammen, men i tre. Han taler ogsaa løselig paa samme Sted om Hercules Krig imod dem. Dorphyrion fortæller ⁵⁴⁾, at Amazonerne dreve Bindelicierne ud af Thracien, og at de sidst toge deres Ører og Pile an til Brug hos sig, saasom de selv havde fornummet Virkningen af dem.

Herodotus beretter ⁵⁵⁾ det om Amazonerne og Oprindelsen af Sarmaterne, som de lærde Forfattere anføre om dem udi Slutningen af deres Anmærkning. Herodotus siger ellers paa bemeldte Sted ogsaa, at Scytherne kaldte Amazonerne *Corpata*, hvilket han udlægger: Manddrabere, saasom *Cor* kaldes paa Scythisk en Mand, og *Pata* betyder at-dræbe; han taler ⁵⁶⁾, endskjønt ifkun løselig, om Atheniensernes Krig med Amazonerne. Seneca Tragicus vidner og ⁵⁷⁾, at Amazonerne boede ved den Flod Thermodon, og ⁵⁸⁾ melder han om Bacchi Seier over Amazonerne. Tzetzes vidner ligeledes ⁵⁹⁾, at de boede ved den Flod Thermodon, der flyder i Naphlagonien tæt ved Sinope; han anfører ⁶⁰⁾ Hellenicus den Lesbier at have skrevet om Amazonernes Indfald i Atti-

⁵⁴⁾ in Horatii Lib. IV. Od. 4. p. 176. ex Edit. Basil. 1555. in f.

⁵⁵⁾ L. IV. p. 259.

⁵⁶⁾ L. IX. p. 523.

⁵⁷⁾ ex Edit. Amst. 1628 in 8vo. pag. 9 in Medea.

⁵⁸⁾ p. 89 in Oedipo.

⁵⁹⁾ in Lycophronem ex edit. Oxou. 1702. p. 73. v. 647.

⁶⁰⁾ pag. 136. B. 1332.

Strabo ⁷⁶⁾ viser sig et saa varlig i at fremføre sin Mening som Herianus, endskiønt Strabo er ellers en af de meest skønnsomme Skribentere; thi han for-
 kaster aldeles alt hvad som fortalles om Amazonerne, da mig dog synes, at den hele Historie kan paa samme Grund aldeles forkastes, naar intet bør troes, uden hvad som har Lighed med det, der tildrager sig i vore Tider, og stemmer overcens med vore Sæder; ⁷⁷⁾ forkaster han paa ligesaa svage Grunde, efter min Tante, først alle Samles eenstemmige Beretning, at Amazonerne ere komne Troja til Hielp; han taler ⁷⁸⁾ derimod om dem og deres Dronning Myrina, uden just at kalde dem der i Tvivl, ja han har ⁷⁹⁾ intet imod den Mening, at den bekiendte Stad Smyrna er kaldet saaledes efter en Amazon af det Navn. Pau-
 santas taler ⁸⁰⁾ om Amazonernes Tog imod Athenen, og at der endda i hans Tid viskes der de tvende Ama-
 zoners Antiope's og Molpadia's Graver; ⁸¹⁾ om den Amazoniske Dromings Hippolyta's Grav ved Megara; ⁸²⁾ om et Martis Tempel ved Corinthen, som var byggt paa et Sted, hvor Theseus havde slaget Ama-
 zonerne; ⁸³⁾ om den Stad Pyrrhicho i Laconien, til hvilken Amazonerne havde trængt ind med deres Krigs-
 hær. Han nægter ⁸⁴⁾, at Amazonerne have bygget
 Diana

⁷⁶⁾ I. XI. pag. 769. &c. ⁷⁷⁾ Lib. XII. p. 828.

⁷⁸⁾ P. 859.

⁷⁹⁾ Lib. XIV. pag. 940.

⁸⁰⁾ ex Edit. Kühnii Lipsiæ 1696. f. in Art. p. 5.

⁸¹⁾ P. 100.

⁸²⁾ Pag. 188 in Corinth.

⁸³⁾ P. 274. in Lacon.

⁸⁴⁾ Pag. 525 in Achaic.

Diana-Tempel i Ephesus, og paastaer; at det er meget ældre; hvorimod han dog beretter, at de to gange havde været derved som flygtige. Athenæus taler ⁸⁵⁾ om et Slags Viin, der vorede ved Ephesus, som har Navn efter Amazonerne. Anonymus taler ⁸⁶⁾ om Herculis Krig imod Amazonerne, og hvorledes han slog deres Dronning Hippolyta ihjel, for at faae hendes Belte. Polyænus vidner ⁸⁷⁾, at Bacchus havde paa sit Tog imod Indien Amazoner i sin Krigshær. Ammianus Marcellinus ⁸⁸⁾, at Amazonerne boede, førend de kom til Thermodon, paa et andet Sted, og at de vare endda længe ved Magt og i god Stand efter deres ulykkelige Tog imod Athenienserne. Orosius følger ubi sin Beskrivelse af Amazonerne ⁸⁹⁾ aldeles Justinus; han beretter ⁹⁰⁾, at Amazoner og Cimmerier gjorde et stort Indfald i Asien omtrent tredive Aar førend Rom blev bygt. Xenophon ⁹¹⁾ taler om en Amazonisk Dre, hvilket viser, at denne herlige Skribent haver ikke aldeles forkastet, hvad der fortæltes om Amazonerne. Stephanus Byzantinus ⁹²⁾ haver endeel om Amazonerne,

⁸⁵⁾ Lib. I. pag. 31.

⁸⁶⁾ de XII. certaminibus Herculis c. IX. pag. 333 in Leonis Allatii Excerpt. Gr. Sopnist. ac Rhet. Romæ 1641. 8vo.

⁸⁷⁾ L. I. p. 13.

⁸⁸⁾ L. XXII. p. 478. Col. 1.

⁸⁹⁾ L. I. c. 15. p. 64.

⁹⁰⁾ c. 21. p. 71.

⁹¹⁾ de Expedit. Cyri Lib. IV. c. 4. p. 215.

⁹²⁾ p. 68. og 69.

ne, særdeles om Steder, der føre Navn efter dem. Han synes ellers at ansee Amazonerne og de Sauro-
 matiske Fruentimmer for de samme. Procopius men-
 ner ⁹³⁾, at der aldrig haver været en Republique til,
 som haver bestaaet af bare Fruentimmer, men at den
 Sagn er udkommet, fordi de gamle Scyther pleiede,
 ligesom de nye udi hans Tid, at tage deres Fruen-
 timmer med sig, naar de ginge til Feldts, hvilke og
 undertiden, saasom de vare haardsføre og vante til at
 lide Ondt, udviiste særdeles Drøver af Tapperhed og
 Mod. Dog taler han selv ⁹⁴⁾ om en Dronning
 Athenæa, der i forbum Dage haver hersket i Lazier-
 nes Land, og hvis Grav endda saaes der, og om en
 liden Stad efter hende kaldet Athenæ. Mon ei denne
 Dronning haver været en Amazonisk? Landet synes
 at vise det, thi det var omtrent i den Egn, hvor de
 gamle Amazoner menes at have hersket. Georgius
 Syncellus ⁹⁵⁾ sætter Amazonernes og Timmeriernes
 Indfald i Asien at være skeet udi Davids Tid, og
 siger han ogsaa, at Amazonerne brændte da Diana
 Tempel i Ephesus af, for den første Gang. Plinius
⁹⁶⁾ tilskriver den Amazoniske Dronning Penthesilea
 et Slags Kastespyds Opfindelse. Saaledes, og det
 rigtig, retter Harduinus Plinii Text, da Strids-
 ens Opfindelse blev hende der forhen tilskrevet; hvil-
 ken

⁹³⁾ de Bello Gothico in Corp. Byz. T. II. L. IV. c.
 3. p. 182.

⁹⁴⁾ Lib. IV. p. 181.

⁹⁵⁾ P. 142.

⁹⁶⁾ Tom. II. Lib. VII. pag. 100.

Een urigtige Læsemaalde de lærde Forfattere ogsaa have
 fulgt udi deres Anmærkning ⁹⁷⁾. Den meget skis-
 somme Skribent Palæphatus nægter ⁹⁸⁾ Amazonerne
 at have været til med følgende mærkværdige Ord: "om
 "Amazonerne fortælles, at de ei haver været Qvinder,
 "men Mænd; men de ginge med korte Trøier, lige-
 "som Qvinderne i Thracien, bunde deres Haar op,
 "ragede deres Skieg, og kaldtes derfor af deres Fien-
 "der Qvinder. Dog besadde de derhos en naturlig
 "Stridbarhed. Men at et saadant Feldtog er nogen-
 "sinde skeet af Qvinder, det er aldeles ikke rimeligt,
 "saasom man nu omkunder ei finder dem paa noget
 "Sted". Saavidt Palæphatus, hvilken dog synes
 mig denne gang at have forladt sin sædvanlige Skis-
 somhed; thi hvad er det for en Naade at slutte paa
 i Henseende til Ting, som ei ere bundne til visse
 Love, men henge af Menneskets frie Villie? Fordi
 det er nu ei saaledes i Verden, derfor har det ei hel-
 ler været saa tilforn. Den store og unøgtelige Strid-
 barhed, som fast alle nordiske Folks Qvinder have i
 fordum Dage udviist, og det som Condamine beret-
 ter ⁹⁹⁾ om de Amerikanske Amazoner, er efter min
 Tanke mere end nok for at overbevise upartiske Læs-
 sere om de gamle Amazoners Muelighed, og saa
 mange herlige Skribenters eenstemmige Vidnesbyrd
 give derhos en stærk Formodning om deres Virkelig-
 hed,

97) Pag. 528.

98) E. 33. Pag. 44.

99) dans le Voyage dans l' Interieur de l' Amerique meridionale. Paris 1746 in 8vo. a. p. 101. ad p. 112.

hed, endslønt Condamine beretter selv, ei at have fundet Amazoner i America.

Side 546. S. 668. syvende Afsnit. — Til Slutning af Historien om Scytherne vil jeg anføre nogle tapre Bedrifter af deres Qvinder og Dronninger, som de lærde Forfattere have forbigaaet. Mela¹⁾ skriver saaledes om de Mæotiske Fruentimmer: "Oge-Kysten fra Bosporus af til Tanais beboes af Mæotiderne, Toreaterne, Arricherne, Phicoreerne og Gramaterne, hvilke sidste opholde sig lige ved Flodens Udløb. Qvinderne forrette det samme hos dem, som Mændene, saa at de ei engang ere frie for at gaae i Krig. Mændene fægte til Fods, og betiene sig af Vuer; Qvinderne derimod til Hest, og dræbe de ei deres Fiender med Sværd, men med Strikke, som de kaste dem om Halsen, og trække dem saaledes deri, indtil de qvæles. Qvinderne maa ei gifte sig, førend de have slaget een Fiende ihjel, indtil saa længe ere de dømt til at leve som Jomfruer." Samme Skribent beretter²⁾ om de Sarmatiske Qvinder, at det Folk er saa geumt, at deres Qvinder tør endog give sig i Strid mod Mand, til hvilken Ende de strax brænde det høire Bryst paa deres nyefødte Digekørn, paa det deres Arni skal blive desto mere færdig til Strid. Hos dem ansees det for unge Digers Arbejde at spænde Vue, at ride, at jage, og for vorne Diget at fægte mod Fienden. Det ansees derfor som uærligt, ei at have ihjelslaget en

Fiend

¹⁾ L. I. Cap 19. pag. 36.

²⁾ Lib. III. c. 4. p. 81.

Fiende, og straffes saadan en med bestandig Jomfrudom. Med denne Beretning istemmer ogsaa den udsdelige Medicus Hippocratus³⁾, naar han skriver: "de Sarmatiske Qvinder ride, bruge Bue, kaste Spyde paa Fienden, og stride mod ham til Dødt, saa længe de ere Jomfruer, og maa de ikke gifte sig, førend de havde dræbt tre Fiender, ei heller hylde sig til deres Mænd, førend de have efter deres Fædrene: Skik gjort Offer til Guderne. Men naar hun er blevet gift, da er hun frie for at ride, med mindre det hele Folk nødes til at gribe til Vaaben. Ingen af dem haver Bryk paa den høire Side; thi Mødrene brænde med et vist gloende Kobber-Instrument, som dertil er indrettet, det af dem, imedens de ere fruaa, saa at det ei vover mere, sporede de faae stor Styrke i den høire Arm og Skulder." Dioscoridus⁴⁾ fortæller en mærkelig Historie om Virgataus, de Sintiers Konges Dronning, som var sødt ved Nafus Maotis, og⁵⁾ ligeledes om Amage, den Sarmatiske Kong Medosacci Dronning, men da de begge ere meget lange, saa vil jeg have Læserne henvisse til ham.

Side 55 I. S. 675: trettende Bogenstykke, første Afsnit. — Efter Herodoti Beretning⁶⁾ var Asia ikke Promethei Moder, men Hustrue, og Asius

³⁾ ex Edit. Basil. 1538. f. p. 78. de Aeris, aquis & locis.

⁴⁾ L. VIII. p. 808.

⁵⁾ Pag. 821.

⁶⁾ Lib. IV. pag. 289.

tillskrives berimod Phrygierne alene først at have opfundet Spaadommene af Fuglenes Flugt og Bevægelse, hvormed ogsaa istemmer Clemens Alexandrinus ¹⁸⁾.

Side 564. S. 698. — Om Phrygiernes Videnskaber haver jeg, foruden allerede anførte, fundet følgende optegnet hos de gamle Skribenter: Pollar ¹⁹⁾ taler om en Fløite gjort af Durbaum, der var brugelig i Phrygien, og ved hvis venstre Side sad et Horn fast til Cybeles Ære. Phrygierne beriente sig og efter hans Etgenbe ²⁰⁾ af en Fløite, som gav en sørgelig Lyd fra sig. Tatianus ²¹⁾ tillskrives Phrygierne begge Slags, nemlig baade de store og de smaa, Opfindelsen af den Pibe kaldet Syrnix. Clemens Alexandrinus ²²⁾ tillskrives de saa kaldte Idæis Dactylis, hvilke han udtrykkelig siger at have været Phrygier, Opfindelsen af Tegnene i Musiquen, og af de saa kaldte Ephestinske Bogstaver, som brugtes til at gjøre sig haard med i Scrid; han siger og, at Atlas, af hvilken Hercules annammede Verdens Pillere, var en Phrygier. Samme Skribent tillskrives dem og Støttens Opfindelse. Plinius beretter ²³⁾ efter Theophrastus, at den Phrygier Delas havde først opfundet at smelte Kobber, og gjøre den sammenholdende; han tillægger ²⁴⁾ Phrygierne først at have

Inde

¹⁸⁾ Strömât. Lib. I. p. 306.

¹⁹⁾ Lib. IV. p. 390. ²⁰⁾ Pag. 392.

²¹⁾ S. 144.

²²⁾ Strömât. Lib. I. p. 306.

²³⁾ Tom. II. Lib. VII. pag. 97. ²⁴⁾ Pag. 98.

indretter Bogne med fire Stul, og ²⁵⁾ først at have spendt to Heste for en Bogn. Clemens Alexandrinus ²⁶⁾ tilskriver en Pnygler, ved Navn Sacrus, at have opfundet det herlige Instrument, kaldet Eversfløiten, eller Flute traversiere, og en anden Pnygler, ved Navn Olympus, at være den første Opfinder af Accorder i Musikken. Pollar ²⁷⁾ tillægger dertimod Olympus og Marsyas det. Plinius siger ²⁸⁾, at Staphylus, Sileni Søn, først mængede Blin og Band sammen. Jeg veed vel, at hverken Staphylus eller hans Fader haver været Pnygler, men siden Silenus opholdt sig en rum Tid i Pnygien, og jeg ellers ikke veed noget bekvemmere Sted at indføre dette, saa haaber jeg, at Læsere holde mig denne liden Afvet til Gode.

Side 568. S. 704. Not. J.) — Clemens Alexandrinus tilskriver aldeles ikke Cureterne de Ephesiske Bogstavers Opfindelse tværtimod han tillægger dette udtryffeligen de bekiendte Jdaeis Dactylis; med mindre man vil holde for, at Clemens haver ansøet begge for det Slags, som dog vel neppe nogen haver tænkt paa før end Newton. Plinius ²⁹⁾ tilskriver og Cureterne at have først add. Creta opfundet den Dans, som gæde med fuld Musikning.

U. S. Side

²⁵⁾ p. 101.

²⁶⁾ Stromat, Lib. I. p. 307.

²⁷⁾ L. IV. p. 321.

²⁸⁾ L. VII. p. 99.

²⁹⁾ Tom. H. Lib. VII. p. 103.

466 Beretning først have smeltet Robber, hvormed ogsaa Clemens Alexandrinus ³⁹⁾ kommer overens, Beraubende sig paa Hesiobi Vidnesbyrd. Plinius vidner ⁴⁰⁾, at Scythes, Jupiters Søn, haver opfundet Vilt og Bue, men om han er den samme, som Scythes den Dyder, det skal jeg ikke kunne sige. Apulejus ⁴¹⁾ beskriver den Lydiske Harmonie at have været forrigsfuld, hvortil han kalder den Øhrygsige gudelig.

Side 631. S. 828, — Plutarchus ⁴²⁾ synes at tillægge denne Scythes en Slags Regiering, hvorved han dog haver staaet under Konger i Persien. Han beskriver ellers paa samme Sted hans Hustruens Pythopolis rare Dyder, og hvorledes hun vel foretog Regieringen efter hans Død. Om hende findes ogsaa Efterretning hos Polyænus; ⁴³⁾ og fortælle de begge den sindrige Raade, hvorved hun bragte sin Mand fra hans alt for store Stærktighed, og formaade ham til at lade sine Underfaatters Dyrder.

Side 634. S. 833. anden Afsnit. — Arctæus ⁴⁴⁾ fortæller mange sammelliggende Ting om denne Lydiske Dronning Omphale.

Side 635. S. 835. — Om Cambyses kan ogsaa eftersees Plutarchus ⁴⁵⁾, hvor han beretter, at

³⁹⁾ Stromat. Lib. I. pag. 307. I. ⁴⁰⁾ Pag. 100.

⁴¹⁾ Florid. Lib. I. p. 331.

⁴²⁾ Tom. II. p. 263. de Virt. Mulier.

⁴³⁾ Lib. VIII. p. 784.

⁴⁴⁾ I. XII. p. 515.

⁴⁵⁾ Tom. II. p. 301. in Quest. Græc.

Hercules forærede til Omphale den Dre, som han tog fra de Amazoners Dronning Hippolyta, efterat han havde slaaet hende ihjel, og at alle Konger i Lydien bære den siden selv indtil Candaules, som foragtede den, og lod en af sine Venner bære den; og da Candaules blev ihjelslaget af Gyges, forærede han den til Jupiters Billede udi Carien.

§. 836. — Anacreon ⁴⁶⁾ taler om Gyges; Konge i Sardis, som en meget rig Herre. Men enten maa denne Ode ei være af Anacreon, eller han og maa have talet om en Død, som om en Levende; thi det er vist, at Anacreon levede udi Croesi Tid over hundrede Aar efterat Gyges var død.

Side 638. §. 842. — Her staaer: Bias und Priene, da det dog er klart, at det burde være: Bias aus Priene, og sølgelig bør regnes til Trykkefeil.

Side 642. §. 846. — Om Croesus og de Forsølgelser, som han maatte lide af sin Fader, kan man læse hos Nicolaus Damascenus ⁴⁷⁾, hvor der ellers ogsaa forekommer meget til Oplysningen af Historien om de Lydiske Konger. Plutarchus ⁴⁸⁾ fortæller følgende mærkelige Ting at have handet Croesus: Alyattes, Croesi Fader, giftede sig anden gang, og havde ogsaa Børn af det Ægteskab. Croesi Stedmoder agtede at forgive Croesus, for derved at bane

Veit

46) ex Edit. Amst. 1699 in 12mo. Gr. & Galb p. 50. Od. 15.

47) p. 453. &c. in Exc. Peirescii.

48) Tom. II. p. 401. de Pythiæ Oraculis.

Bei til Thronen for sine Børn; men den Nige, som bagede Brødet, hvorudi Giften skulde kommes, gav Croesus det ei allene tilkiende, men lod endogsaa hans Stedmoders Børn æde det forgiftede Brød. Croesus blev saaledes Konge ved deres Død, og til Erindring om bemeldte Niges Trofskab lod han gjøre hendes Billede af Guld, og satte ubi Apollos Tempel i Delphi.

Side 643. §. 848. sextende Lovestykke. — Tatianus ⁴⁹⁾, Gregorius Nazianzenus ⁵⁰⁾ og Clemens Alexandrinus ⁵¹⁾ tilskrive eenstemmigen Indvaanerne af Telsisso i Lycien, at have først iblandt alle villet trække Spaadomme og Forvarsler af Drømme.

Side 646. §. 854. — Heraclides Ponticus ⁵²⁾ kommer overens med Herodotus, i Henseende til den store Magt og Anseelse, som Qvindeskønnet stod ubi i Lydien, saa at han endog siger, at Qvinderne herskede der lige fra det første af over Mændene.

Side 650. §. 863. — Om den Stad Tarsus findes mange smukke Efterretninger ubi Dionis Chrysostomi tvende Orationer, kaldte Tarsica. Han beklager inderlig ⁵³⁾, at bemeldte Bye havde i Henseende til Dyd og Lærdom meget aftaget ubi hans Tid.

Side

⁴⁹⁾ pag. 141.

⁵⁰⁾ Tom. I. pag. 100.

⁵¹⁾ Stromat. Lib. I. p. 306.

⁵²⁾ de Politis pag. 447.

⁵³⁾ Pag. 324. &c.

Side 652. §. 869. — Cicero ¹⁴⁾ tilføjer Ellicierne først at have givet Agt paa og uddraget Spaadomme af Fuglenes Flugt og Sang. Plinius siger ¹⁵⁾, at Porodes, Cilicis Søn, først slog Jld af Flintestene.

Side 654. §. 872. — Xenophon ¹⁶⁾ taler videlsøstig om Epyra, som var den Ciliciske Konges Spennesis Dronning, hvorledes hun kom til den yngre Cyri Leir, bragte Penge med til hans Soldater, besaa deres Mynstring, sagdes at have fortrolig Omgang med Cyrus, og endelig forligte hendes Mand med ham.

Gregorius Nazianzenus beretter ¹⁷⁾, at sølgende ringe Ting haver givet Anledning til Døestens Opfindelse. En ung Person stødte med stor Fart an paa en gammel Kierlings Skulder, hvorover hun blev saa forbittet, at hun udøste mange Skielsord imod ham, hvoriblandt nogle Ord kom af Hændelse til at staae paa en poetisk Maade sammen. Deres Klang behagede den unge Persons Dren saavel, at han glemte dem i sin Hukommelse, og da de bleve siden mere ved Eftertanke og Flid stebne og rensede, saa kom endelig tilsidst denne herlige Konst for Dagen, som glæder baade Guder og Mennesker. Elias
Ere

¹⁴⁾ Op. Phil. Tom. I. Part. II. de Divinatione Lib. I. p. 157.

¹⁵⁾ Lib. VII. pag. 98.

¹⁶⁾ de Cyri Expedit. Lib. I. cap. II. pag. 10. &c.

¹⁷⁾ Tom. I. Orat. III. pag. 100.

Eretensks beretter ³⁸⁾, at denne Kierling siges af nogle at have været Siphyla, af andre Phimonea og atter af andre Philya. Men hvordan det end er med hendes Navn, saa vidner Gregorius Nazianzenus selv, at hun ei haver været en Græker, men en Barbar, hvorfor jeg og haver givet denne Beretning Plads her, saasom den følgende Tome handler om Grækerne. Dersom Fortællingen er rigtig, saa maa denne Tildragelse være skeet udi de ældste Tider, saasom Poesien er i det mindste ældre end Moses.

38) Comment. in h. Orat. Tom. II, pag. 372.

Anmærkninger

over den femte Tome.

(Skrævet 1753.)

Side 4. §. 4. — Servius ¹⁾ siger, at Theffalierne have først faaet det Navn Græker af deres Konge Græcus, og Argiverne det Navn Danaï af deres Konge Danaus.

Side 6. §. 6. — Denne Beskrivelse om de første Menneskers Uvidenhed og Vildhed passer sig ikke alene paa de første Beboere af Grækerland, men paa alle de første Mennesker i Verden. De store Mand i Grækerland, Ægypten og Rom, kunde derfor ikke vel gisre sig andet Begreb om deres Forsædres Tilstand. Men, endskiønt vi af Skriften klarligen see, at vore første Forældre ei have været saa aldeles dumme, at forstaae, efterat de havde tabt Guds Vilslede, saa viser dog Fornuften os, og den daglige Forfarenhed, som vi endnu have af vilde og upoleerede Folk, saa og Videnskabers og Kunstens deels virkelige, deels endnu langt mere muelige Tilværelse og

¹⁾ In Virgilii *Æneid.* Lib. II. 4.

Forbedring, at, om man bør slaae noget af den flette
 Beskrivelse, som Grækerne gjøre over de første Ver-
 dens Indvaanere, saa kan man dog ei ganske forkaste
 den, fornemmelig at alle nyttige Kunster og Videns-
 skaber ere i de første Tider opfundne af blot Hændelse,
 og at Menneskenes Indsigt og Kundskab, ja endog
 almindelige Begreb om mange Ting, ere derved i
 Henseende til visse Ting først tildeels bragte frem og
 blevene udviklede, tildeels forbedrede og bragte til
 Visshed. Saa slet som Græker og Romere beskrive
 de første Menneskers Tilstand at have været, saa
 usel og elendig holdte de og for, at det maatte være
 at leve paa den Naade, og vare følgerig langt fra
 Rousseaus glimrende, men falske Tanke, at holde
 Menneskens for lykkeligst, naar de meest ligne Dy-
 rene, hvilken Tanke jeg dog mener at bemeldte sind-
 rige Skribent haver alene fremsat for at vise sin
 Styrke i Veltalenhed. Det er den mildeste Dødm,
 som man kan og bør sælde om ham, og som dog ei
 kan retfærdiggjøre hans Forhold i at bruge utilladelig
 Frihed ubi saa vigtig en Sag. Vel er sandt, at
 adskillige gamle Skribenter, helst Poeter, synes at
 prise høist lykkelige de ældste Tider, som man kaldte
 den gyldene Alder, da dog af deres egen Beskrivelse
 sees, at den yderste Armod, og følgerig ogsaa Een-
 foldighed og Uvidenhed, da haver hersket. Men
 endskiønt man vel maa tilstaae dette, saa ere de dog
 langt fra at beskrive de da værende Mennesker ligesom
 Dyr, som Rousseau gjør: tvertimod, saa meget som
 de

De fratage dem af Kundskab om Pragt og Overdaad,
 og de deraf flydende ziirlige Kunster, saa meget til-
 lægge de dem derimod igien af sand Erbsdighed for
 Guddommen, af Oprigtighed i Sæder, og af ind-
 byrdes Kierlighed, saa at de vigtigste Videnskaber,
 Theologie og Moral, forestilles at have været pure og
 uforfælskede hos dem. Vel tilstaaer jeg, at saadan
 Fred og Levnets Hellighed umuellig kan bestaae med
 Uvidenhed, og at alle Landes Historier vise, at falsk
 Gudstjeneste, Overtroe, Grumhed, Falskhed, Ve-
 dragerie, Forraderie, Mord, Uerbilighed, Krig,
 aldrig have hersket; og endnu herse mere, end hvor
 Uvidenhed sidder paa Thronen. Men det er et
 Spørgsmaal her: om Sagen er rigtig eller urigtig?
 men om de Gamle have havt saa flutte Tanker om
 de første Mennesker, som Rousseau haver? hvilket
 jeg aldeles nægter, og som Historien ogsaa tilbage-
 driver; og fornemmelig om de have prisset saa over-
 maade fler en Tilstand for lofsalig? De fleste af de
 Gamle have ogsaa anseet Uvidenhed og Kundskab
 med langt andre Øine; hvilket de Villeder og Vres-
 Sætter, som hele Folket have opreist til nyttige
 Tings Opfinderes Ihukommelse, noksom bebidne.
 Og hvorledes skal de ogsaa fornuftige Folk, som de
 have været, holde for, at Videnskaber, der gjøre
 Folk frødelige, menneskelige, medlidende, der ud-
 byedsberes Tanker; der forbedre den ædelste Deel af
 dem, ophøje den over sig selv, ja, om det er tilladt
 saa at skrive, forene dem med Gud, og gjøre dem

E 25 4. I. O. II : ham

ham lige, og derfor ere egentligen at tale de eneste nyttige og nødvendige Ting, som ere tienlige baade i denne og hiin Verden, at de, siger jeg, skulde mene, at Videnskaber ere ei alene ikke nyttige, men endog skadelige, og tienlige til at quæle Dyden og befordre Lasters Vert. Men jeg mærker, at min billige Sver imod saa ugrundet, selsom og høist skadelig Meening haver ført mig for langt af Veien, hvorfor jeg maa igien komme paa den ved at anføre adskillige af de Gamles Meninger om de første Menneskers Tilstand. Vitruvius, den herlige Skribent, taler da saaledes om den ²⁾: "De ældste Mennesker levede ligesom Or, og opholdte sig i Skovene og i Huler; da hændte det sig, at endeel Grene af adskillige Trær, hvor Skoven var tykket, bleve af en stærk Vind fattede i Bevægelse, og stødte saa haardt imod hverandre, at der gik Ild i dem, hvilket forskrækkede de Mennesker, som befandt sig der omkring, saa meget, at de strax toge Fligten; men da den første Skrak havde lagt sig hos dem, og de derpaa nærmede sig til Ilden, og fornåmme, at den paa en behagelig Maade varmede deres Legemer, bleve de ved at kaste Brænde paa den, og ved Tegn at betynde andre Ildens Nytte. Dette gav den første Anledning til Samqvem i Verden, og ogsaa til Sprog; thi de Ord, som nogle af en Hændelse frembragte, lagde andre Ordge til, og ved en daglig Dvæsse fastsatte at betegne visse Ting, hvoraf

²⁾ L. II. C. I. p. 18.

” endelig tilsidst ufornærkt blev et Sprog. Ved at
 ” lægge Mærke til, hvordan Svalerne byggede deres
 ” Neder, begyndte de næsten paa samme Maade.
 ” at oprette sig Hytter af Qviste og Jord, og at
 ” tække dem med Løv.” Vitruvius bliver ved paa
 samme Maade videre at beskrive det menneskelige
 Samqvems Tilveert; men da det er for langt her at
 indføre, saa vil jeg have Læseren henviist til ham.

Tacitus ³⁾ giver os derimod et langt smukkere
 Billede over de første Mennesker med følgende Ord:
 ” Da de ældste Mennesker levede uden Begierlighed,
 ” Ondskab og Skiendsel, saa vare de og frie for al
 ” Straf og Evang; thi Belsønning behøvedes ikke
 ” der, hvor det, som ret var, søgtes frivilligen, og
 ” hvor intet begiertes, der behøvedes ei heller noget
 ” at forbydes ved Frygt. Men da Egheden be-
 ” gyndte at høre op, og Ergierrighed og Magt
 ” bleve indførte isteden for Afhold og Undseelse,
 ” da kom Herskaber og Herredsmmer op, hvoraf
 ” nogle have stedse varet ved. Endeel indførte Love
 ” enten straf, eller efterat de vare blevene kede af
 ” Kongelig Regjering. Dog vare de første Love ikkun
 ” eenfoldige, saasom Menneskene endda vare grove.”

Lucretius ⁴⁾ begynder sin Beskrivelse over de
 første Menneskers Tilstand saaledes: Et Genus hu-
 manum multo fuit illud in arvis durius, ut decuit,
 tellus quod dura creasset: & majoribus & solidis

Æ 3

magis

³⁾ Lib. III. Ann. p. 330.

⁴⁾ Lib. V. p. 128.

Side 19. §. 27. tredie Affnit) — Adskillige Lærde ere af den Mening, at Grækerne Io er den samme som Egypternes Isis, til hvilken ugrundede Mening Herodotus ²⁰⁾ synes at have givet dem Anledning, endskjønt bemeldte store Skribent et siger andet der, end at Isis Billede i Egypten havde Drehorn ligesom Grækerne beskrive Io. Hvorledes Phoenicierne stule Io bort, beskriver Herodotus best ²¹⁾. Diodorus Siculus ²²⁾, Plutarchus de Iside & Osiride ²³⁾ og Herodotus ²⁴⁾ beskrive omstændelig Isis Historie efter Egypternes Beretninger. Epiphanius ²⁵⁾ paastaar, at Io, Inachi Datter, havde en Datter ved Navn Atthis, og at Attica havde faaet Navn af hende, og en Søn kaldet Bosphorus, efter hvis Navn blev bygt en Stad ved Pontus Eurinus; han siger og, at Io kaldes af Egypterne Isis. Hyginus ²⁶⁾ beretter, at Io og Isis ere een og den samme, at Io var en Datter af Inachus og Argia, at det Joniske Hav kaldes efter hende, fordi hun i en Roes Signelse svømmede over det, og at Bosphorus haver. og Navn af hende. Han siger ²⁷⁾, at den Søn, som Jupiter avlede med hende, hedde Epaphus, og at han regierede i Egypten.

²⁰⁾ L. II. p. 105.

²¹⁾ L. I. p. 1. 2. og 3.

²²⁾ T. I. L. I. a. p. 17. ad p. 32.

²³⁾ Tom. II. a. p. 351. ad p. 384.

²⁴⁾ L. II. p. 106.

²⁵⁾ Tom. I. Pan. Lib. I. p. 11.

²⁶⁾ Fab. 145. p. 159.

²⁷⁾ Fab. 149. p. 162.

ten. Parthenius ¹⁸⁾ vidner og, at Io, den Argis
 verffe, blev snappet bort af Nøvere, og at hendes
 Fader Inachus udsendte Folk forgieves at søge efter
 hende. Servius ¹⁹⁾ er af deres Mening, som til-
 skrive Isis en Egyptisk Herkomst. Æschylus ²⁰⁾
 taler vidtløftig om Io's Reiser, og om hendes An-
 komst til Egypten, men siger ikke, at hun er den
 samme som Isis, som man dog ²¹⁾ næsten skulde
 slutte, at han haver troet, saasom han lader Danaë,
 der ganske vist var en Egyptisk Prinds, hans Døtre
 sige, at de stamme fra Io. Ovidius ²²⁾ beskriver
 fortreffeligen alle Io's Hændelser, og hvorledes hun
 tilsidst blev til Isis; og have disse herlige Vers frem
 for noget andet tiend til at udbrede den Digt, at Io
 og Isis have været een og den samme Person. Lac-
 tantius ²³⁾, de Christnes Cicero, beretter det sæd-
 vanlige Digt om Io og Isis; med anmærker derhos
 heel fornuftig, at Io haver et svømmet, men seilet
 over Havet, som han beviser deraf, at der endda var
 i hans Tid en Dag i Calenderen til Afmindelse af
 Isis Skibsfærd. Georgius Synceffus ²⁴⁾ synes at
 antage, at der have været tvende af det Navn Io,

Æ 5

83

¹⁸⁾ in Galei Script. hist. Poet. C. I. p. 344.

¹⁹⁾ in Virg. Æn. Lib. VIII. v. 696.

²⁰⁾ in Prometheo vincito.

²¹⁾ af hans Supplicibus p. 558.

²²⁾ Tom. II. p. 69. &c., & p. 87. &c.

²³⁾ ex edit. Lips. 1698. in 8vo. Divin. instit. L. I.
 p. 39.

²⁴⁾ p. 121.

og at de begge ere komne til Egypten, bleve kaldte *Nibes*, giftede med *Telegonus*, og have født en *Søn*; kaldet *Epaphus* ²⁵⁾.

Side 21. §. 39. — *Strabo* vidner ²⁶⁾, at *Danaus* var den første, som grov *Brønde*, hvilket dog alene maa forstaaes om *Grækerland*; thi af *Skriften* sees tydelig, at *Abraham* og *Isaac* have, længe førend *Danaus* var til, gravet *Brønde*. *Plinius* ²⁷⁾ heretter det samme som *Strabo*; han siger og, at *Argos*, hvilken *Phoroneus* bygde, skal efter nogles Mening være den ældste *Stad* i *Verden*, da andre derimod give *Sicyon* ud derfor, og atter andre *Diospolis* i *Egypten*.

Side 22. §. 38. — *Plinius* skriver ²⁸⁾, at *Arcesius* og *Proetus* opfandt *Skiolde*, da de stridde imod hinanden.

Side 25. §. 42. — *Plinius* ²⁹⁾ taler om en *Perfes*, en *Søn* af *Perseus*, der efter nogles Mening skal have opfundet *Pile*. Om *Perseus* selv vidner *Oppianus* ³⁰⁾, at han først haver opfundet *Jagten* til *Fods*, og han siger ³¹⁾, at den bekendte *Kiæmpe* *Orion* haver været første *Opfinder* af den *Jagt*, som gæer om *Natten*.

Side

²⁵⁾ vid. etiam p. 109. & 126.

²⁶⁾ Lib. I. p. 43.

²⁷⁾ Tom. II. Lib. VII. p. 95.

²⁸⁾ L. VII. p. 100.

²⁹⁾ L. VII. p. 100.

³⁰⁾ L. II. v. 8. p. 95.

³¹⁾ v. 28.

Side 27. §. 45. — Servius²²⁾ forklarer Stridighederne imellem de tvende Brødre Atreus og Thyestes paa en meget berømmelig Naade for Atreus, nemlig at han skal have været den første, som haver forudsagt Solens Formørkelse, hvilket, da det rigtig traf ind, skal saaledes have fortrødt Thyestes, at han strax forlød Staden. Strabo²³⁾ beretter ogsaa, at Atreus haver først udfundet Marsagerne til Solens Formørkelse.

Side 28. §. 47. — Den Trojanske Krig er, tilligemed Roms Bygning og Olympiadernes Indretning, den vigtigste Tidspunct i den gamle Historie, fra hvilken af den Græske Historie især begynder at blive sikrere og omstændeligere. Naar derfor en Ting har været i Brug før end den, saa kan man næsten være vis paa, at det er umueligt at fastsætte dens Udspring. Saaledes lader Plinius²⁴⁾ sig nøie med at sige, at Bers have været i Brug for den Trojanske Krig. Da jeg her og haver et bekvemt Sted, som jeg er uvis paa siden at faae, for at handle om visse Tings Opfindelse, som tillægges nogle af de Græske Helte, der vare med i den Trojanske Krig, saa vil jeg ikke heller lade den Heilighed gaae mig forbi. Servius vidner²⁵⁾, at Barro beretter, at Palamedes haver opfundet Dretspil, paa
det

²²⁾ in Virg. Aeneid. L. I. v. 572.

²³⁾ L. I. p. 43.

²⁴⁾ L. VII. p. 103.

²⁵⁾ in Virgilii Aeneid. Lib. II. v. 81.

det Solbaterne ei skulde være aldeles ørkesløse i den lange Beleiring. Efter nogles Mening skal han og først have opfundet Bogstaver; men det er vist, bliver Servius ved., at han haver lagt til Alphabetet X, I. K. og C. Athanasius ³⁶⁾ tillægger ham at have opfundet baade Bogstavets Dannelselse, Orden, Mængde, Kraft og Betydning. Gregorius Nazianzenus ³⁷⁾ tilskriver ogsaa Palamedes af Troboea at have opfundet Tal, Regning, Maal, Vægt, Regning paa Fingrens, og Krigshæres Orden. Plinius ³⁸⁾ tillægger ikkun Palamedes følgende fire Bogstaver: S, ξ, φ og x, og ³⁹⁾ efter Scylli Beretning Maal og Vægts Opfindelse; og ⁴⁰⁾ Krigshæres Orden, Vagttegn og Løsen i den Trojanske Krig. Han tilskriver ⁴¹⁾ Epous at have i Beleiringen af Troja opfundet den Machine kaldet Muurbrækker, og ⁴²⁾ Spielderes Tegne.

Side 35. S. 64. — Jeg agter her at indføre, hvad jeg finder hos mig optegnet om berømte Argiveres Naafund i Henscende til Kunster og Videnskaber. Strabo skriver ⁴³⁾, at Rhidon den Argiver, den ellevte fra Hercules, overgik alle Tyrster i sin Tid i Magt, saa at han tog sig paa at forestaae alle de Lege, som Hercules havde indstiftet, og deriblandt ogsaa

³⁶⁾ contra Gentes T. I. p. 20.

³⁷⁾ Tom. I. p. 99.

³⁸⁾ L. VII. p. 94.

³⁹⁾ p. 98.

⁴⁰⁾ p. 101.

⁴¹⁾ P. 100.

⁴²⁾ p. 101.

⁴³⁾ L. VIII. p. 549.

ogsaa de Olympiske, over hvilke han ogsaa blev udvalgt til Forstander. Han opfandt ogsaa et vist Slags Maal, kaldet efter ham det Phidoniske, saa og Bægt, og var den første, som lod slaae Penge iblant andre af Sølv. Casaubonus anmærker herved, at denne Herre kaldes af Pindari Scholiast en Corinthier, som dog Casaubonus forklarer saaledes, at han ei er født der, men haver opholdt sig der. Strabo fortæller ogsaa⁴⁴⁾, efter den gamle Skribentz Ephori Beretning, at Phidon var den første, som lod slaae Sølvmynt, og det paa den De Regina. Plinius⁴⁵⁾ tilskriver ogsaa Phidon Maal og Bægtes Opfindelse. Om denne berømte Mand, hvis Paafund af slagen Mynt haver gjort saa store Forandringer i Verden, findes den nyeste og beste Efterretning ubi Wächters Archæologia Nummaria⁴⁶⁾, en Mand, der langt overgaaer min og alles Roes. Pollux⁴⁷⁾ taler om en ung Person ved Navn Hierax, som var en Discipel og blev elsket af Olympus den Lydier, hvilket den opfandt et nyt Slag i Musiquen, som blev brugt i Argos af Jomfruerne i Juno's Tempel. Plinius⁴⁸⁾ tilskriver Ardolus af Troecone, en Argivisk Stad, først at have geleidet Skatten med Sang; og Clemens Alexandrinus⁴⁹⁾ udgiver Bassus af Hermio, en Argivisk Stad, for at have været den første Opfinder

44) S. 177.

45) L. VII. p. 98.

46) Lipsie, 1740. in 4to. c. 5. p. 33. &c.

47) L. IV. c. 10. p. 392.

48) L. VII. p. 103.

49) Strom. L. I. p. 308.

finder af Dithyrambiske Vers. Pausanias ¹⁰⁾ taler om Persei Datters Gorgophonis Grav i Argos, og at hun var den første, som efter sin Mand's Død dristede sig til at ægte en anden Mand.

Side 36. §. 67., fjerde Afsnit, Note a) — Athanasius ¹¹⁾ og Plinius ¹²⁾ tilskrive Ceres først at have lært Grækerne Agerdyrkningen, da de tilforn levede af Olden. Plinius tilskriver hende desuden først at have lært dem at male Meel og bage Brød, da, som han siger, Kal. hun og, efter nogle Mening, have givet de første Love. Athanasius ¹³⁾ tilskriver Triptolemus Ceres's Søn først at have lært Grækerne at saae, hvormed Plinius ¹⁴⁾ kommer saavidt overeens, naar han beretter, at Triptolemus Kal, efter Nogle's Mening, først have opfundet Ploven, og at spænde Oger for den; da dog andre, som han selv siger, tilskrive dette en anden Athentenser ved Nardus Buzyses. Hvo der har Lust til at læse flere Stribenters Beretninger om disse Ting, kan kun efterlaae Harduini Anmærkninger over de anførte Steder af Plinius.

Side 37. Note c) — Athanasius ¹⁵⁾ tilskriver Minerva at have opfundet Bæver-Kunsten, hvormed ogsaa mange af de Gamle, hellske Poeter, kommer overeens.

Side

¹⁰⁾ L. II. c. 21. p. 359.

¹¹⁾ Tom. I. p. 20.

¹²⁾ L. VII. p. 93.

¹³⁾ Tom. I. p. 10.

¹⁴⁾ L. VII. p. 99.

¹⁵⁾ Tom. I. p. 20.

Side 40. §. 73. — Plinius⁵⁶⁾ vidner, at Cecrops bygde den første Stad, og kaldte den Cecropia efter sig; hvilken Apen (ef udgiorde mere end Slottet af Athenen. Ingen maa forundre sig over, om han ofte finder i disse mine Anmærkninger, at een og den samme Sag siges at have haft adskillige Opfindere, ja at endog een Stribent, og særdeles Plinius, tilskriver mange Personer Opfindelsen af een Ting; thi det kommer af den Forvirring og Uvisshed, som nødvendig maa være i Historien om Tingenes første Opkomst og Udspring.

Side 41. §. 75. — Struvius⁵⁷⁾ tillægges Erichthonius, Konge i Athenen; først at have opfundet Vogne; hvilket Plinius⁵⁸⁾ forklarer ved Vogne med fire Heste for⁵⁹⁾. Han tillægges ham ogsaa først at have fundet Sølv.

Side 49. §. 88. — Plinius⁶⁰⁾ siger, at Theseus Konge i Athenen var den anden, som holdt Isthmiske Sørgefest. Oppianus⁶¹⁾ tilskriver hans Søn Hippolytus, der var en stærk Elsker af Jagten, at have først fanget Dyr med Gårn.

Side 53. §. 96. — Følgende nyttige Ting Opfindelse tillægges end videre Athenenserne af samme Stribentene. De tvende Brødre Enyalus og Pyrrhus

⁵⁶⁾ L. VII. p. 95.

⁵⁷⁾ in Virgilii Georg. L. III. v. 215. I (58)

⁵⁸⁾ L. VII. p. 101. (59) p. 27. (60)

⁶⁰⁾ L. VII. p. 104. (61) p. 27. (62)

⁶²⁾ in Poet. Heroic. Gr. Tom. q II. tab. III p. 95.

bius tilskrives af Plinius ⁶²⁾ først at have opfundet at brænde Teglstene; Niclas af Megara, en Stad i Attica, Forfatter ⁶³⁾; Corabus ⁶⁴⁾ at arbejde i Søer; Eumolpus ⁶⁵⁾ at plante og dyrke Vindranke og andre Træer; det hele Athentensiske Folk Democritisk Regiering; Theseus ⁶⁶⁾ Freds-Fordrager; Amphichryon ⁶⁷⁾ Drømmes og Farevarslers Forklaring; Polygnotus ⁶⁸⁾ Skildre-Konsten, som dog ei maae tages i den ubestemte Mening; thi ligesaa vist som det er, at Polygnotus haver bragt Skildre-Konsten til langt større Fuldkommenhed, end den nogenstinde tilforn havde været, saa vist er det og, at den haver været meget lange tid, førend han blev født; Paralus ⁶⁹⁾ tillægges lange Skibe. Jeg vil dog her paa dette Sted indrykke, hvad jeg haver samlet om berømte Athentensiske Fruentimmer, hvortil jeg ikke siden finder beqvem Plads. Sphigius forættler ⁷⁰⁾, at der var en Lov i Athenen, at ingen Kvinde eller Træl maatte lægge sig efter Lægekunsten. En Jomfrue, ved Navn Agnodice, som dog ikke de stamindre havde stor Lyst til at lære bemæltede Videnskab, fandt da paa denne List: Hun førte sig i Mandssklæder, og skar Haaret af sig, hvorpaa hun gav sig i Skole hos den berømte Læge Hierophilus, og da hun havde udlært hos ham, practiserede hun siden

⁶²⁾ L. VII. p. 95. ⁶³⁾ p. 96.

⁶⁴⁾ p. 97. ⁶⁵⁾ p. 99. ⁶⁶⁾ p. 101.

⁶⁷⁾ p. 103. ⁶⁸⁾ p. 104. ⁶⁹⁾ p. 105.

⁷⁰⁾ Tab. 274. p. 258.

siden med Berømmelse, og var særdeles lykkelig i at
 hjælpe Qvinder, der vare i Varnsnød; Lægerne,
 som mærkede, at hun gjorde dem stor Afbræk, an-
 Klagede hende for Areopagus, at hun, under Skin
 af at hjælpe frugtsommelige Qvinder, misbrugte dem,
 men hun tilintetgjorde snart denne Beskyldning,
 ved at give sit Køn tilkiende. Dette formaade saa
 meget hos Athenienserne, at de ophævede deres
 ubillige Lov, og tillode Qvinder herefter at lægge sig
 efter Lægekunsten; saaledes var Agnodice den første
 Jordemoder i Athenen. *Ælianus* ⁷¹⁾ taler om et
 Fruentimmer, ved Navn *Aglais*, *Megalis* Dotter,
 (hvilket sidste Navn var meget brugeligt i Athenen,
 hvorfor jeg anseer hende som en Athenienser) hun
 nærede sig af at blæse paa Basun, gif med Peruque
 paa Hovedet, og havde Front i Panden; hun kunde
 i et Maaltid fortære tolv Miner Kjød, fire *Choenices*
 Brød og en *Choas* Biin; en *Wine* er et halv Pund, en
Choenix og to et halv Pund og en *Choas* ni Pund. *Athe-*
næus siger ⁷²⁾, at hun var *Megaloclis* Dotter, og
 beretter efter *Posidippus*, at hun gif i Spidsen af en
 stor Procession i *Alexandrien*, og blæste paa Basun,
 iført herlige Klæder, og havende Front i Panden.
 Han beretter og, at hun kunde spise tolv Pund Kjød,
 og ti Pund Brød, og drikke dertil en *Choas* Biin.
Pollux ⁷³⁾ kalder hende *Megaloclis* Dotter, og beretter,

71) *Var. Hist.* L. I. c. 26. p. 15.

72) *L. X.* p. 415.

73) *L. IV.* c. 11. p. 399.

retter, at hun blæste godt paa Vasen baade i Procession og i Dvælseser om at erlange Prisen. Af Athenæi Fortælling skulde man snart slutte, at Aglais har været fra Alexandrien i Egypten; dog da det er en Sag af ringe Betydning, saa faaer den at staa ved sit Værd. *Ælianus* ⁷⁴⁾ taler om et Fruentimmer, ved Navn Elio, der overgik alle, endogsaa Mænd, i at drikke, hvorved Skribenten fornuftig anmærker, at hun erholdt en sammelig Seiervinding. Hendes Navn er Græsk, men enten hun har været fra Athenen eller ikke, det skal jeg ikke kunde sige. *Athenæus* ⁷⁵⁾ anfører et Epigram, som *Phalæcus* haver gjort over denne uforkæmmede Kvinde. Siden jeg har anført Exempel af en Atheniensisk Kvinde, som drak meget, saa vil jeg og ligeledes anføre Exempel af en Mand: *Ælianus* vidner ⁷⁶⁾, at *Diotimus* havde det Eilnavn Trage, fordi han satte en Tragt i sin Mund, og lod dertigennem helde Vin i sig, som han uden at puste svelgede ned. *Diotimus* var for det øvrige en tapper Feldtøherre, og Archont i Athenen A. M. 3596. Om ham kan læses mere ubi *Æliani* Var. Hist. ⁷⁷⁾, hos *Diodorus Siculus* ⁷⁸⁾, og *Polænus* ⁷⁹⁾. Af den bekendte Atheniensiske Skigge *Gnathæna* fortæller *Ælianus* ⁸⁰⁾ følgende mærk-

74) L. II. c. 41. p. 56.

75) L. X. p. 440.

76) L. II. c. 41. p. 54.

77) L. IV. c. 27. p. 114.

78) Hist. 16. p. 103. Tom. II.

79) L. V. c. 23,

80) L. XII. C. 13. p. 211.

mærkværdige Svar: En Person af Hellefonten kom til Athenen, dertil bevæget af Nygdet om hendes Person; da han nu spiste hos hende, og Vinen havde begyndt at stige ham i Hovedet, fremsførte han megen daarlig Snak; hun spurgte ham da, om han et var fra Hellefonten, hvortil da han havde svaret Ja, spurgte hun ham end videre, hvor det da kom sig, at han ei kendte den fornemste Stad der; hvilken er den? spurgte han: Sigeum, svarede hun, og bragte ham ved dette ene Ord til at tie; thi Sigeum var baade en Stad ei langt fra Troja, og betyder derhos paa Græsst Laushed. Om hende, og hendes Søsters Dotter Gnathanius fortæller Athenæus ²¹⁾ adskilligt, og han vidner ²²⁾, at de Atheniensiske Skisser lagde sig meget efter zikrlige Videnskaber, og noget ogsaa efter de Mathematiske, hvorved de bleve findrige og hurtige til Gensvar. Plutarchus beretter ²³⁾, at den Tragoedie-Skrivers Theodori Hustru vilde ikke tilståde sin Mand at holde af sig, da han skulde paa Prøve med andre, men efterat han havde erhødet Prisen, og kom ind til hende, omfavncde hun ham, og sagde: nu er saadant dig tilladt. Plinius beskriver ²⁴⁾ de gamle Tidens Fruentimmers Opsørsel saaledes: De havde Kroner paa deres Hoveder, lange Ringe i Ørene, og prægtige Skoe paa Fødderne; deres Trøje var fra Skuldrene af og

²¹⁾ L. XIII. a. p. 570. ad p. 585.

²²⁾ p. 583.

²³⁾ Tom. II. p. 737. Symp. L. IX.

²⁴⁾ L. I. c. 18. p. 10.

til Hænderne ei syet sammen, men heftet sammen med Gulds og Sølv-Hæfter. Herodotus vidner⁸⁵⁾, at de Atheniensiske Fruentimmer ginge i de ældste Eider Klæbde paa sin Dorisk, ligesom Corintherne; men at den Dragt blev afføstet ved følgende Leilighed: Athenienserne gjorde et ulykkelig Tog til den Ægina, saa at ifkun een Mand kom tilbage; denne toge alle de Atheniensiske Koner sat paa ved hans Hjemkomst, og spurgte ham ad: hvor deres Mand vare? og ved hvert et Spørgsmaal stungede de ham med deres Hæfter, og det saa længe, indtil han døde. Athenienserne forordnede herover, at deres Fruentimmer skulde aflægge den Doriske Dragt, og herefter gaae klæbde paa Jonisk i Linned og uden Hæfter. Det vilde vel synes for Mange, at disse her af mig fremsførte Ting ere for smaa til at staae i saa videlsfædig et Værk, som den almindelige Verdens Historier, og at det derfor ei kan regnes de Engelske Forfattere til nogen Feil, at de have udeladt saa ringe betydende Ting. Nu nægter jeg vel ikke, at saadanne smaa Omstændigheder passe sig bedre i berømtelige Mands Levnets-Beskrivelser, eller og i særdeles Historier om visse Folk: men med alt dette ere saadanne Beretninger ei alene meget behagelige i et Skrift, hvor man let kan blive ked af ei at læse om andet end Feldtslag, Beleiringer og Krig; af hvilken Aarsag ogsaa Plutarchi og Svetonii Heltes Beskrivelser, saa og Laertii Philosophi, og Cornelii

Ad

⁸⁵⁾ L. V. p. 320.

Atticus ere behageligere for de fleste end de rette Historier, i hvor vel de end ere skrevne; men jeg endog siger og paastaer, at saadanne smaa Ting ere af største Nytte, saasom man ved dem bedre lærer at kende et berømt Folkes Genie, og rette Aarsag til deres Opførsel og Gierninger, end ofte af Beskrivelsen over deres mandigste og viseste Bedrifter. Saadanne Ting vise og, at hvor Uvidenhed og Barbarie herske, der findes gierne tilligemed Grumhed, Grovhed, Armod, Tapperhed, Censoldighed, Haardsørhed, og Afhold fra sandfælige Laster; men hvor Videnskaber, Konster og Politesse ere i Flor, derimod Mildhed, Omgængelighed, Medlidenhed, Overflod, List og Belyst. De lærde Forfattere burde derfor, efter min Tanker, ei aldeles have forbigaaet sligt, som ikkun synes smaat i uskiønsomme Læserss Dine. Dog forstaaer det sig af sig selv, at ingen kan eller bør forlange af dem, at de skulde indføre heraf ligesaa meget i saadan et Værk som dette er, som i en anden særdeles Historie eller Levnets-Beskrivelse.

Side 59. §. 107. femte Afsnit, Note 57.

B) — Om Cadmi Bogstaver findes god Underretning ubt Jo. G. Wachters *Naturæ ac Scripturæ Concordia* ²⁶⁾; Eugenius Toletanus kalder ²⁷⁾ ubt følgende Vers de Bogstaver, som Cadmus indførte i Grækerland, Attiske: *Mente Phœnicis sagaci condidere Atticas*, hvorved han dog ei forstaaer andre

Y 3

end

²⁶⁾ Sect. 4. c. 8. §. 249. &c.

²⁷⁾ p. 622.

end de Græske, som han ifkun nævner med et særdeles Navn. Plinius vidner udtrykkelig ⁸⁸⁾, at Cadmus haver først bragt Bogstaver fra Phoenicien til Grækerland, og det sexten i Tallet. Han tillægger ham ⁸⁹⁾ først at have opfundet Steen-Brud ved Theben, eller, efter Theophrasti Beretning, i Phoenicien. Han melder ⁹⁰⁾, at han først skal have fundet Guld i det Bierg Pangæo, og ogsaa lært at smelte det, hvilket, saafremt det skal være rigtigt, maae indskrænktes til Grækerland; thi Abraham haver længe for Cadmus kiendt Guld. Clemens Alexandrinus ⁹¹⁾ tillægger ogsaa Cadmus først af alle at have bragt Bogstaver til Grækerland, hvilket endelig er en Sag, som alle de Gamle eenstemmigen vidne. Han kommer ⁹²⁾ og overeens med Plinius i at tilskrive Cadmus det første Steen-Bruds og Guldets Opfindelse. Varro paastaer ⁹³⁾, at Ogyges haver først bygt Theben, og at den er den ældste Stad i Verden. Plinius siger ⁹⁴⁾, at Bacchus eller Liber Pater haver først indført Risb og Salg, saa og Kongernes Hoved-Smykke, og den Skik at triumphere over sine Fiender. Pompejus Festus vidner ogsaa efter den gamle Tragoedie-Skriver Accius, at Ogyges skal have bygt Theben.

Side

88) L. VII. p. 94.

89) p. 96.

90) p. 97.

91) Stromat. Lib. I p. 306.

92) p. 307.

93) in Op. p. 308. L. III. c. 1. de Re rustica, ex editione Gesneri Lipsiæ 1735. in 4to. T. I.

94) L. VII. p. 93.

Side 61. §. 110. — Plinius ⁹⁵⁾ tilskriver Amphion at have opfundet Musikken i Almindelighed, hvilket dog maa indskrænkes til dens første Bekendtgørelse blandt Grækerne. Kort efter giver han ham ifkun ud for Opfinder af den Lydiske Harmonie, og af Cither, og ⁹⁶⁾ for at have synget og spillet paa Cither paa eengang.

Side 64. §. 117. — Om de gamle Thebaners videre Fortienester i Henseende til Videnskaber haver jeg end hos de Gamle fundet følgende Efterretninger: Vollux vidner ⁹⁷⁾, at Thebanerne havde en Fløite gjort af Hiortkælve-Been, og belagt med Kobber. Han taler ⁹⁸⁾ om en anden Slags Fløite, som Nicophelus den Thebaner havde opfundet, og meest spillet paa Minervæ til Ære. Plinius ⁹⁹⁾ giver Tychius den Boeotier ud for den første Skoemager, hvorved Harduini Anmærkninger ¹⁾ bør eftersees. Han tilskriver ²⁾ den Thebaner Tiresia at have spaaet af Fuglenes Indvolde. Diodorus Siculus ³⁾ taler om Tiresia's Datter Daphne, og beskriver hende for at have været ei mindre erfaren i Spaadoms-Konsten end hendes Fader, saa og vel øvet i Krigsfager. Da Epigoni indtog Theben, indviede de hende efter et Løfte til Apollo i Delphis, hvor hun hjalp meget til at bringe hans Orakler i Anseelse, og skrev mange

Y 4

af

⁹⁵⁾ L. VII. p. 102.

⁹⁶⁾ p. 103.

⁹⁷⁾ L. IV. c. 10. p. 391.

⁹⁸⁾ p. 392.

⁹⁹⁾ L. VII. p. 96.

¹⁾ p. 134. Num. 160.

²⁾ p. 102.

³⁾ L. IV. p. 311.

af dem paa gjærlige Vers, af hvilke Homerus skal sige som en Prøvelse have indført mange i sine udsædte Bærter. For saadanne hendes Spaadomme blev hun af Grækerne kaldet Sibylla. Om hende bør eftersees den lærde Besselings Anmærkninger in Diodorum ⁴⁾, og de der af ham ansførte Skribentere, som samtligen kalde hende, ikke Daphne, men Manto; saa og Seneca Tragicus in Oedipo ⁵⁾, hvor han og kalder hende Manto. Den bekjendte Poet Hesiodus, som næst Homerus er den ældste profan Skribent, der nu omstunder er til, og af hvilken vi endnu have Theogonien, Herculis Skjold, og hans Arbejder og Dage, var og en Boeotier fra Ascra; om ham handler Fabricius in Bibl. Græca ⁶⁾. Pindarus den store Poet, af hvilken vi endnu have fem og fyrgetyve Oder, var født i Theben selv. Fabricius handler om ham udsærlig in Bibl. Græca ⁷⁾. Clemens Alexandrinus ⁸⁾ udgiver ham for Opfinder af Sang at danse efter. Det Boeotiske Fruentimmer og Poetinde Myrtis fra Anthedon haver, efter Svidæ Beretning ⁹⁾, den Ære at have været Pindari Læremester. Om Myrtis findes flere Efterretninger i Plutarchi

4) p. 310. N. 28.

5) Act. II. p. 84. ex Edit. Amst. 1678 in 12mo;

6) Vol. 1. l. II. c. 8. p. 369.

7) Vol. I. L. II. c. 15. p. 531. &c.

8) Stromat. L. I. p. 308.

9) Tom. 2. p. 528 in voce Πινδαρος

chi Qvæst. Græc. 10) og i I. C. *Wolfii* Poetr. Gr. 11). Den store Boeotiske Poetinde Corinna fra Tanagra var og hendes Discipel efter Svidas Beretning in Corinna 12). Corinnæ Skrifter ansøres af Svidas paa bemeldte Sted, af Antoninus Liberalis 13), og af *Plutarchus* de Musica 14). *Plutarchus* beskriver 15), hvorefter hun rettede og forbedrede Pindarus i Poesien; Svidas paa ovenmeldte Sted og *Ellianus* 16) vidner, at hun fem gange vandt Prisen imod Pindarus. *Pausanias* 17) taler om hendes overordentlige Skønhed, og at hendes Grav var endda i hans Tid at see i Tanagra. Udsærligst Efterretninger om hende findes i I. Chr. *Wolfii* Poetr. Gr. 18) og i *Fabricii* Bibl. Gr. 19).

Side 68. §. 123. flette Afssnit, Not. D.) — *Nonnus Panopolita* in Vet. Gr. poet. her. 20) gjør og *Aristæus* til Opfinder af Honning og Ølle, til at have ofret Honning til Jupiter, og stillet at have vogtet Faar. Hans Kone kalder han *Antonoe*, og hans Søn *Actæon*, som gjorde sig berømt ved at jage efter Hiorter, Bjarne, Løver og Parder-Dyr. *Athanasius*

¶ 5

10) T. II. p. 300.

11) p. 38. &c.

12) I. p. 1498.

13) in Th. Galei Script. Ant. Hist. Poet. c. X. p. 422. og 425.

14) T. II. p. 1146.

15) T. II. p. 347. de Gloria Atheniensium.

16) L. XIII. c. 25. p. 259. 17) L. IX. p. 753.

18) p. 42.

19) v. I. L. II. c. 15. p. 553.

20) T. II. Duny. L. V. p. 342. v. 242. &c.

nafius ²¹⁾ tilstaaer ogsaa, at Aristæus først haver sagt sig efter Dieavling, og Plinius ²²⁾ tillægger ham Opfindelsen af Honning og Olie, saa og Olie-Møller. Han gjør ham ellers imod alle andres Vidnesbyrd til en Atheniensfer. Virgilius ²³⁾ handler pdi uforlignelige Vers om denne Aristæus.

Side 71. §. 130. — Den Stad Lycosura, som Lycæon bygde i Arcadien, paastaer Pausanias ²⁴⁾ at være den ældste i Verden. Plinius ²⁵⁾ tilskriver Lycæon at have indgaaet den første Stilstand i Verden, og ²⁶⁾ at have først indstiftet de Gynniske Lege.

Side 75. §. 140. — De gamle Arcadier have været høist berømte i forðum Dage hos alle Folk baade for deres Tappehed og Krigsvidenskab, saa og Hyrdelevnet, samt Lyst og Indsigt i Musiquen. Polybius, den største af alle Historiekrivere, vidner ²⁷⁾, at Arcadierne vare i ganske Grækerland berømte for medelst deres Gictefrihed og Opsørsel imod alle Mennesker, og deres Gudsfrøgt mod Guderne; men at Indvaanerne af den Stad Cynetha overginge, endstjønt de vare Arcadier, alle Græker i Bildhed, Grumhed og Ondskab, og det fordi de forlode Arcadiens vilse Love og Indretninger, og fornemmelig fordi de tilsidefattede Musiquen. Dette sidste vil vel synes under-

²¹⁾ T. I. p. 20.

²²⁾ L. VII. p. 99.

²³⁾ Georg. Lib. IV. v. 317. &c.

²⁴⁾ In Arcadicis p. 678.

²⁵⁾ L. VII. p. 101.

²⁶⁾ p. 103.

²⁷⁾ L. IV. p. 402.

derligt for mange i vore Tider, der, i hvor høit Musiquen endnu er dreven, ansee den ikkun for en Fornøielse og Tidsfordriv, og aldeles ikke holde for, at den gjør, eller kan gjøre noget til Menneskenes Sæders og Opførsels Forbedring. Men, med deres Tilladelse; saa er jeg snarere af Polybit, end af deres Mening. Sagen er kortelig denne: alle Arcadier lagde sig efter Krigsvidenskab og Hyrdelevnet, hvilke begge, naar de ei mænges med noget andet, føre Uvidenhed og haard Levemaade med sig, som til sidst falder ud til Bildhed og Grovhed. Ved Musiquens Hielp søgte derfor Arcadierne at formindske den alt for megen Haardhed i deres Levemaade; den gjorde, at de kom sammen, og vare omgængelige, da de ellers havde villet flye for hinanden, som for Ulve og Børne; ved den lærte de Viser, som uunderrøttede dem om deres Forsædres prisfælige Dyder, Indretninger, og Gierninger; den forenede dem sammen paa Skuepladserne og i Templerne til at dyrke Guderne og Dyden. Da det nu er bekiendt, at Skuepladserne vare hos de Gamle at regne blandt de fornemste Skoler for at lære Dyd og god Opførsel, og Templerne det Sted, hvor Ærbødighed for Guddommen indprentedes, og Handlingerne paa begge disse Steder vare paa en saa nsie Maade forbundne med Musiquen, at denne sidste ei kunde tilfidesættes, uden tilligemed at tilfidesætte de tvende andre; saa er det klart, at Polybius haver havt største Røie til at skrive, at Musiquens Forsømmelse gjorde Cynerhen-

serne

ferne onde og lastefulde. Siden Arcadierne vare saa store Elskere af Hyrdelevet, saa tillagde de Gamle ogsaa den Gud Pan, som var Hyrder og Skoves Gud, Arcadien til Fædreland, som iblandt andre Virgilius²⁸⁾: Pan Deus Arcadiæ. Plinius²⁹⁾ tillægger denne Gud først at have opfundet Piber, og det Instrument kaldet Monaulos. Solinus beretter³⁰⁾, at Aaret bestod i Arcadien, indtil Keiser Augusti Tid, af ikke mere end tre Maaneder. Den bekjendte græske Poetinde Anyte var fød i den Arcadiske Stad Tegea, der findes endda endeel Vers af hende udi Anthologien. Udi *Wolffi* Poetriis Græcis³¹⁾ findes samlede alle de Efterretninger, som endnu ere tilovers om hende. Hun synes at have levet omtrent A. M. 3670 paa de Eider, da Gallierne gjorde saa skrækkelige Indfald i Grækerland og i Asien.

Side 78. §. 147. Syvende Uffnit, Not. B) — Lucanus³²⁾ tillægger ogsaa Thessalierne Eren af at have været de første Ryttere, hvormed ogsaa Plinius³³⁾ kommer overeens. Han tillægger³⁴⁾ de Lapither, hvilke vare et Thessalisk Folk, først at have opfundet Tømmer. Servius³⁵⁾ tilskriver Lapitherne først at have opfundet Ridestøtten. Clemens Alexandri-

28) Ecl. 10. v. 26.

29) L. VII. p. 102.

31) p. 92.

33) L. VII. p. 101.

35) in Virgil. Georg. L. III. v. 115.

30) C. 3. p. 156.

32) L. VI. p. 100. v. 386.

34) Pag. 100.

andrinus ³⁶⁾ tillegner den berømte Centaurus Chiron, der var Achillis Læremester, efter Hermippi og Titus nomachiens Beretninger, først at have lært Vennekæde og Villighed, ved at undervise dem i Himmelenes Løb, Gudernes Tjeneste og Eeds Hellighed. Samme Skribent beretter og, at Chirons Dotter, Hippo, lærte Volus Naturvidenskab, og ansøger han Euripides til Devius for denne Fortælling. Plinius ³⁷⁾ paastaer og, at Chiron, Saturni og Phyllorens Søn, haver først opfundet den Kraft og Lægevidenskab, som er i Urter. Aristides ³⁸⁾ taler om et vist Thessalisk Fruentimmer, ved Navn Dyseris, det umaadelig begravd Antiochi Død. Plinius siger ³⁹⁾, at Chalcus, Athamantis Søn, skal, efter Nøgles Beretning, først have opfundet Skjolde, og ⁴⁰⁾ Volus, Hellenis Søn, fra hvilke Kanter Vindene blæse, og de Tegn som foregaae dem. Oppianus ⁴¹⁾ udgiver Centaurerne for de første Jægere. Plutarchus ⁴²⁾ taler om et Thessalisk Fruentimmer Aganice, Hegeratoris Dotter, hvilken han de oraculorum defectu ⁴³⁾ kalder Aglaonice, som indbildte de Thessaliske Qvinder, at hun kunde drage Maanen af Himmelen, ved det hun rigtig kunde udregne Maanens Formørkelse. Mere om hende findes i *L. C. Wolfii* Fragm. mulier. Gr. ⁴⁴⁾.

Side

³⁶⁾ Strom. L. I. p. 306.

³⁷⁾ L. VII. p. 97.

³⁸⁾ T. I. p. 75.

³⁹⁾ L. VII. p. 100.

⁴⁰⁾ p. 102.

⁴¹⁾ L. II. v. 5. p. 95.

⁴²⁾ L. II. p. 145 in Præc. conjug.

⁴³⁾ p. 413.

⁴⁴⁾ p. 263.

Navn, nemlig *Pheemonoe*. Om hende taler ogsaa *Diogenes Laertius* ⁵⁷⁾ og udførligst *Fabricius* in *Bibl. Gr.* ⁵⁸⁾. *Herodotus* ⁵⁹⁾ og *Plutarchus* ⁶⁰⁾ tale om en meget berømt *Pythia*, og *Poetinde* ved Navn *Aristonica*. *Diogenes Laertius* ⁶¹⁾ taler om nok en berømt *Pythia*, ved Navn *Themistoclea*, af hvilken *Pythagoras*, efter *Aristoreni* Sigende, skal have lært meget i *Moralen*. Flere *Efterretninger* om hende findes i *Gozfr. Olearii* *Dissert. de Poetr. Gr.* ⁶²⁾. Da *Forfatterne* og *Doctor Baumgarten* have reent forbigaaet de tvende berømte *Thessaliske Tyranner*, *Jarson*, en af de største *Græker* i sin *Tid*, og *Alexander Pheræus*, som ægtede den første *Dotter Theben*, saa vil jeg anføre nogle af de fornemste *Skribentere*, hvor der findes *Efterretninger* om dem, nemlig: *Polyanus* ⁶³⁾, *Xenophonj* ⁶⁴⁾, *Conon* ⁶⁵⁾, *Plutarchus* ⁶⁶⁾, *Dioborus Siculus* ⁶⁷⁾.

Side

57) L. I. c. 1. N. 13. p. 39.

58) Vol. I. L. I. c. 25. p. 153. &c.

59) L. VII. p. 427.

60) T. II. p. 406. de *Pythiæ oraculis*

61) L. VIII. c. 1. N. 5. p. 877.

62) N. 7. p. 130. ad calcem. *Poet. Gr. J. C. Wolfii*,

63) L. VI. c. 1. og 2.

64) L. VI. c. 4. à p. 401. ad p. 408.

65) in *Photii Bibl.* p. 457.

66) Tom. I in *Pelopida* p. 293. 297. 298.

67) L. XV. p. 25. 48. 49. 50. 58. 61. 65. 77. 78. og L. XVI. p. 92. og 93.

Side 95, §. 177. Not. e. — Ptolemæus Sphæstion beretter ⁶⁸⁾, at den berømte Corinthiske Skisge Lais qvælted af en Olivsteen. Aulus Gellius ⁶⁹⁾ anfærer Sotion angaaende den Tildragelse imellem Demosthenes og Lais. Diogenes Laertius ⁷⁰⁾ anfærer ogsaa Sotion at have optegnet om den berømte Philosoph Aristippus følgende Svar; da mange forekastede ham, at han elskede Lais: jeg besidder hende, og hun besidder ikke mig. Efter Sotions Beretning ⁷¹⁾ skal Aristippus og have tilskrevet hende en af sine Samtaler, og et andet Skrift om Speiler. Aristænetus ⁷²⁾ giver en smuk Beskrivelse om Lais Deilighed. Elianus ⁷³⁾ beskriver ret artig, hvorledes Lais forgleves umagede sig med at bevæge Eubatas den Cyrenæer til at ægte sig. Han skriver ⁷⁴⁾, at Lais fik for sin umættelige Sierrighed, og haarde Omgang med sine Elskere, det Tilnavn Arine, som Aristophanes, den Byzantiner, beretter. Han igientager ⁷⁵⁾ det samme, og vidner, at hun var særdeles haard mod Fremmede. Plutarchus beretter ⁷⁶⁾, at hun reiste til Thessalien, optændte

af

68) ap. Photium p. 472.

69) ex Edit. Amst. 1651 in 12mo. L. I. c. 8. p. 16.

70) l. 2. c. 8. p. 210.

71) p. 218.

72) ex Edit. Jo. Corn. de Pauw, Trajecti ad Rhenum 1737 in 8vo. à p. 4. ad p. 12.

73) Var. Hist. L. X. p. 180.

74) L. XIII. p. 208.

75) L. XIV. p. 288.

76) T. II. in Amatorio p. 767.

ken, og elsket af Aristippus, Diogenes og Kere, men boesiddende i Corinthen, og begravet i Thessalien; den anden derimod fødte og begravet i Corinthen, og elsket af Demosthenes og Apelles. Til denne sidste maa ogsaa henses den hste Priis, som Laïs, efter de Samles eenstemmige Fortællinger, skal have sat paa sin Skjønhed, hvoraf det bekjendte Ordprog er kommet: det er ei enhver's Sag at reise til Corinthen. Laïs var ellers saa berømt for sin Deilighed, at de største Skildrere toge Mønster efter hende, særdeles hvad Brysterne angik. udi Anthologien in Poet. Græc. Trag. ⁸⁸⁾ staaer tvende Epigrammer Laïs til Ære: Det første er gjort af den store Poet Antipater af Sidon, som elskede Laïs, efter al Anseende den Yngre; de tvende andre ere Gravskrifter, gjorde af Pompeius den Yngre, og den bekjendte Poet og Historieforfatter Agathias. Der findes ⁸⁹⁾ ogsaa Vers, gjorde hendes Deilighed til Ære, af Plato, Julianus den Ægypter, og Lucianus, og ligeledes ⁹⁰⁾ et af Paulus Silentiarius.

Side 101. §. 185. — Efter Plinii Beretning ⁹¹⁾ skal Bellerophon have været den første Hættar i Verden.

Side 101. §. 187. — Da baade Forfatterne og D. Baumgarten haver reent forbigaaet Cypselus og Periander, Faber og Søn, Tyranner i Corinthen,

⁸⁸⁾ L. III. c. 12. N. 7. 8. 9. p. 604.

⁸⁹⁾ L. VI. c. 8. N. 1. 2. 3. og 4. p. 716.

⁹⁰⁾ p. 717. n. 7.

⁹¹⁾ L. VII. p. 100.

then, saa vil jeg her anføre de fornemste Skribentere, som handle om dem; af hvilke følgende tale om den første, der regerede i tredive Aar: Herodotus ⁹²⁾, Pothænus ⁹³⁾, Plutarchus ⁹⁴⁾ og Pausanias ⁹⁵⁾ og om den anden, nemlig hans Søn Periander, som regerede i fyrretyve Aar, og regnes for en af de syv Wiise i Grækenland, Pausanias ⁹⁶⁾, Herodotus ⁹⁷⁾, Plutarchus ⁹⁸⁾, Diogenes Laertius ⁹⁹⁾, Parthenius ¹⁾ og Bruckeri Hist. Crit. Philol. ²⁾. Perianders Hustru, Melissa eller Lysis, er bekiendt for de Ulykker, som mødte hende, og at hun tilsidst blev dræbt af sin egen Mand. Det er ellers at beklage, at Corinthen, som i Henseende til Pragt, Herlighed og Konster ei vigebe Athenen, ikke haver havt ligesaa gode Skribenter som bemeldte Stad, eller at ingen er kommen til os, som haver beskrevet den gamle Corinthens Skønhed lige saa nøie og omstændelig, som Pausanias den nye. Det Lidet, som jeg

3 3

om

92) L. V. p. 323. og 324. 93) L. V. p. 38.

94) T. II. in Symposio p. 163.

95) L. V. p. 378. 419. 420. og 424. og L. II. p. 120.

96) L. II. p. 177. og L. X. p. 257.

97) L. I. p. 8. 9. 10. L. III. p. 180 — 183. L. V. p. 324. 325.

98) T. II. p. 146. in Symposio, p. 552 in de his qui sero a Numine puniuntur, p. 859 de Heroi docti malignitate, p. 104 contra Epicurum.

99) L. 1. c. 7. à p. 98. ad p. 106.

1) in Th. Galei Script. ant. hist. poen. c. 17.

2) P. 1. l. I. c. 2. §. 9. p. 450. &c.

Plinius tillægger ⁹⁾ Hyperbius, Martis Søn, først at have dræbt Dyr, hvilket jeg her indfører, saasom jeg ei veed noget bekvemmere Sted, da han har samme Naon som den ovenomtalte Corinthen, endskiønt han ei er af samme Stad. Athenæus beretter ¹⁰⁾ en Ting (efter den Historieskriver Timæus, hvoraf enhver kan slutte Corinthens store Magt og Folkerighed, nemlig: at den havde 46000 Trælle. Strabo ¹¹⁾ taler om den Kunst, hvormed de Corinthiske Leerkar vare forfærdigede, saa at de en Stund agtedes ei mindre end Metalkarrene.

Side 116. §. 213, niende Afsnit. — Oppianus ¹²⁾ tilskriver Castor at have først opfundet at ride paa Jagt, og saaledes enten matte Dyrene ud, eller dræbe dem med Rastespyd, og hans Broder Pollux at have først jaget med Hunde.

Side 121. §. 221. — Pollux ¹³⁾ taler om en Slags Musique, kaldet Castoris, som Lacedæmonierne betiente sig af i Feldtslag, og som gik ligesom en Dands. Plinius ¹⁴⁾ tilskriver Lacedæmonierne først at have opfunden Slavestanden: nu kan man vel ikke nægte, at den jo er meget gammel hos dem, og at de ogsaa have drevet den saavidt som noget andet Folk; men jeg maa dog till deres Ære sige, at man af Skriften tydelig seer, at denne haarde Skik haver været

⁹⁾ P. 107.

⁹⁾ Lib. VI. p. 272.

¹⁰⁾ L. VII. p. 585.

¹¹⁾ l. 2. p. 95. v. 14.

¹²⁾ Lib. IV. c. 10. p. 392.

¹³⁾ l. VII. p. 99.

været til, længe før end Lacedæmonierne blev til et Folk; han beskriver ¹⁴⁾ dem som de første Opfindere af Hielm, Sværd og Spyd. Da den hele Lacedæmoniske Indretning gik ud paa at bringe stridbare, haardsføre og sunde Borgere tilveie, saa maa man ei hos dem søge mange Videnskaber og Konster. Star den Sparta selv saa derfor efter Thucydidis Beretning ¹⁵⁾ ikkun maadelig og slet ud, endog paa de Tider, da den var den mægtigste i ganske Grækerland, og istand til at trodse den store persiske Konge. Belsejus Patérculus siger derfor ogsaa ¹⁶⁾, at Lacedæmon aldrig haver havt nogen berømmelig Orator, saa at den endog falskelig haver tillegnet sig den Lyriske Poet Aleman, hvilken Clemens Alexandrinus ¹⁷⁾ ogsaa skriver først at have opfundet den Slags Dands, hvorved tillige synges af de Dandsende. Men lige saa stor Mangel som Lacedæmon havde paa lærde Folk, saa stor Overflod havde den derimod paa tappre Feldts herrer og kloge Statsmænd, hvori ingen anden græsk Stad kan lignedes med den.

Stde 125. §. 229, sidste Afsnit — Joan, Zetjes skriver ¹⁸⁾, at nogle udlægge den Digt, at Naanen havde elsket Endymion, saaledes, at bemælte Endymion haver først forklaret Naanens Formørkelser; da dog andre tilskrive Arcadierne at have gjort det længe før end han, hvorfor de og selv sagde sig at være

3 5

¹⁴⁾ F. 100.

¹⁵⁾ l. I. p. 9.

¹⁶⁾ l. I. p. 62.

¹⁷⁾ Ström. I, I. p. 308.

¹⁸⁾ Chil. 2. p. 303, v. 877.

Plinius tillægger ⁹⁾ Hyperbius, Martis Søn, først at have dræbt Dyr, hvilket jeg her indfører, saasom jeg ei veed noget bekvemmere Sted, da han har samme Naon som den ovenomtalte Corinthen, endskiønt han ei er af samme Stad. Athenæus beretter ¹⁰⁾ en Ting (efter den Historieskriver Timæus, hvoraf enhver kan slutte Corinthens store Magt og Folkertighed, nemlig: at den havde 46000 Tralle. Strabo ¹¹⁾ taler om den Konst, hvormed de Corinthiske Leerkar vare forfærdigede, saa at de en Stund agtedes ei mindre end Metalkarrene.

Side 116. §. 213, niende Afsnit. — Oppianus ¹²⁾ tilskriver Castor at have først opfundet at ride paa Jagt, og saaledes enten matte Dyrene ud, eller dræbe dem med Rastespyd, og hans Broder Pollux at have først jaget med Hunde.

Side 121. §. 221. — Pollux ¹³⁾ taler om en Slags Musique, kaldet Castoris, som Lacedæmonierne betiente sig af i Feldtslag, og som gik ligesom en Dands. Plinius ¹⁴⁾ tilskriver Lacedæmonierne først at have opfunden Slavestanden: nu kan man vel ikke nægte, at den jo er meget gammel hos dem, og at de ogsaa have drevet den saavidt som noget andet Folk; men jeg maa dog til deres Ære sige, at man af Skriften tydelig seer, at denne haarde Etik haver været

⁹⁾ P. 107.

⁹⁾ Lib. VI. p. 272.

¹⁰⁾ L. VII. p. 585.

¹¹⁾ l. 2. p. 95. v. 14.

¹²⁾ Lib. IV. c. 10. p. 392.

¹³⁾ l. VII. p. 99.

været til, længe før end Lacedæmonierne blev til et Folk; han beskriver ¹⁴⁾ dem som de første Opfindere af Hielm, Sværd og Spyd. Da den hele Lacedæmoniske Indretning gik ud paa at bringe stridbare, haardføre og sunde Borgere tilveie, saa maa man ei hos dem søge mange Videnskaber og Konster. Star den Sparta selv saa derfor efter Thucydidis Beretning ¹⁵⁾ ikkun maadelig og slet ud, endog paa de Tider, da den var den mægtigste i ganske Grækerland, og istand til at trodse den store persiske Konge. Belletus Paterculus siger derfor ogsaa ¹⁶⁾, at Lacedæmon aldrig haver havt nogen berømmelig Orator, saa at den endog falskelig haver tillegnet sig den Lyriske Poet Aleman, hvilken Clemens Alexandrinus ¹⁷⁾ ogsaa skriver først at have opfundet den Slags Dands; hvorved tillige synges af de Dandsende. Men ligesaa stor Mangel som Lacedæmon havde paa lærde Folk, saa stor Overflod havde den derimod paa tappre Felts herrer og kloge Statsmænd; hvori ingen anden græsk Stad kan lignedes med den.

Stde 125. S. 229, sidste Afsnit — Joan. Tzetzes skriver ¹⁸⁾, at nogle udlægge den Digt, at Naanen havde elsket Endymion, hvilket, at bemærke Endymion haver først forklaret Naanens Formørkelser; da dog andre tilskrive Arcadierne at have gjort det længe før end han, hvorfor de og selv sagde sig at være

3 5

ældre

14) P. 100.

15) l. I. p. 9.

16) l. I. p. 62.

17) Ström. l. I. p. 308.

18) Chil. 2. p. 303, v. 877.

som nyt er, i hvor godt og anstændigt det end er. Horatius ³⁴⁾ beskriver heel artig Tragoediens ringe Begyndelse ved den Athentenser Thespis: Ignotum tragicæ genus invenisse Camenæ dicitur, & planstris vexisse potmata Thespis, qui canerent agerentque peruncti sacibus ora. Paa et andet Sted ³⁵⁾ synes han dog at ansee hans Tragoedier for gode, i det han skriver: Et post Punica bella quietus quærare coepit, quid Sophocles & Thespis & Æschylus utile ferrent. Men herom ere vi ikke istand til at dømme, da Tiden ei har levnet os nogen af hans Tragoedier.

Side 215. §. 347. — Om Solon findes ogsaa adskillige Efterretninger ubi *Johannis Stobæi Sententiis* ³⁶⁾, hvor endeel af hans merkvaerdigste Sentenser forekomme. Efter min ringe Skisnsomhed bør Solon regnes iblandt de store og sande Helte, som ingen Feil med Billighed kan forekastes, uden i Kierligheds-Sager.

Side 216. §. 349. — Om Phya, Hipparchi Hustru, taler ogsaa Athenæus ³⁷⁾, og anfører den gamle Skribent Elidemus. Hipparchi Broder, Hippias, tillægger han den Athentensiske Feldtsherres Charmi Dotter, et Fruechtimmer af overmaade stor Deilighed.

Side

³⁴⁾ in Art. Post. v. 275.

³⁵⁾ Epist. Lib. II. Ep. I. v. 162.

³⁶⁾ ex Edit. Aureliæ Allob. 1609 in Fol. særdels p. 45.

³⁷⁾ Lib. XIII. p. 609.

Side 226. S. 369. — Plutarchi Beretning om Leæna tappre Gierning staaer Tam. II³⁸). Pausanias fortæller den ogsaa³⁹), saa og Pausanias⁴⁰), med det Tillæg, at ingen haver for ham ført det i Pensen, endskjønt at det almindelig troedes af alle Athenenser. Han giver ellers Pististratus og hans Søn Hippias stor Roes, og sætter dem langt oven for Periander. Clemens Alexandrinus⁴¹) melder kortelig om Leæna.

Side 242. S. 385. Not. S.) — Thucydides Beretning om Hippia Datter Archibice findes ei Lib. VII. c. 55. Sec. men Lib. VI. c. 59. p. 415.

Side 243. S. 385. — Den berømte Tragedieskriver Æschylus udviste ogsaa stor Tapperhed i det navnkundige Marathonske Slag, som Athenæus vidner⁴²), saa at han endog befoel, at det frem for noget andet skulde sættes paa hans Grav ham til Ære. Han vidner⁴³), at han var meget hengiven til Drik, hvorfor han og var den første, som indførte drukne Folk paa Skuepladsen, og maatte, efter Chamæleons Beretning, taale, at Sophocles sagde til ham: Æschyle, endskjønt du gør hvad du bød, saa gør du det dog uden at vide det. Æschylus plejede at sige⁴⁴), at hans Tragedier vare ifun

38) p. 505.

39) Lib. III. V p. 289.

40) in Atticis p. 53.

41) Strom. L. IV. p. 528.

42) Lib. XIV. p. 627.

43) Lib. X. p. 428.

44) Lib. VIII. p. 347.

nel! det bliver vel vist, at han i sin Ungdom har været liderlig, og siden, da han forandrede sig saaledes, at han bør holdes for en af de største blandt Grækerne, saa fordunkles alle hans andre store Egenskaber dog meget ved hans umættelige Sierrighed. Valerius Maximus vidner ⁵⁵⁾, at hans Liderlighed i Ungdommen gif saa vidt, at hans Moder hang sig selv op af Sorg derover. Pausanias skriver ⁵⁶⁾, at alle Græker, som vare forsamlede for at see paa de Olympiske Leege, reiste sig op, da Themistocles kom ind: denne Hændelse skede dog ei læng efter Slaget ved Salamis. Han beretter og ⁵⁷⁾, at Pythia afviste Themistocles med Haardhed, da han, efter den Persiske Krig, vilde af det fra Perserne tagne Bytte frembyde Gaver i Apollinis Tempel i Delphi, og sagde: tag dig vel vare at indføre disse Ting i Apollinis Tempel, men før dem heller hjem med dig tilbage. Denne Udbragelse kan man et andet ansee end for en Virkning af Themistocles Sierrighed, der ved denne Leilighed havde bestukket Oraklet, for selv at tilvende sig bemeldte Rigdom, hvilken Oraklets Bestikkelse forekommer aabenbare og ofte i hans Historie. Han vidner ⁵⁸⁾, at Themistocles Grav var endda i hans Tid at see ved den fornemste af de tre Piræiske Havne. Han forsikrer og, at hans Børn lode opfatte et Skilderie i Minervæ Tempel, som fore-

⁵⁵⁾ L. VI. c. 9. Exempt. art. 2.

⁵⁶⁾ in Arcadicis c. 50. ⁵⁷⁾ in Phocicis c. 14.

⁵⁸⁾ in Atticis c. 1.

forestillede deres Fader. Han beretter ⁵⁹⁾, at hans Navn var og udsløttet, ligesom Miltiadis, paa hans Statue i Prytanum, og en Romers sat isteden. Han taler om ⁶⁰⁾ adskillige af denne store Mand's Affom, hvilke blomstrede længe efter hans Død. Udi Anthologien ⁶¹⁾ staar et Epigram, som den berømte Poetinde Anyte haver gjort Themistocles til Ære. Hos Ælianus ⁶²⁾ findes efterfølgende Beretninger om Themistocles. Da Themistocles begyndte at stræbe efter at tiene Republikken, og han ei endda havde bragt det høit, pleiede han at sige til sine Venner: endnu have I ei hiulpet mig til noget, som misundes af andre ⁶³⁾. Da Themistocles drog ud med Krigshæren imod Barbarerne, saae han nogle Hæner fegte sammen, hvoraf han tog Anledning at opmuntre Athenienserne til Tapperhed; da disse Hæner, som havde intet andet at fegte for, end ifkun, at den ene ei vilde vige for den anden, dog ikke desto mindre sloges med hinanden. Efterat Krigen var endt, forordnede Athenienserne til en Erindring om denne Hændelse, at nogle Hæner skulde fremdeles aarligen staaes sammen paa Skuepladsen ⁶⁴⁾. Aristides og Themistocles bleve opfødte sammen, og underviste af en Læremester; men de kunde aldrig forliges sammen, og voxte saaledes op med dem det Had, som

stedse

59) c. 18.

60) c. 36.

61) l. 3. c. 5. Ep. 38.

62) in Varii, Historiis.

63) Lib. II. p. 33.

64) p. 46.

stedse siden var imellem Dem ⁶⁵). Themistocles pleiede at ligne sig selv med et Ege træ, under hvis Skygge Menneskene flye, naar det regner, men igien bryde dets Grene af, naar det er godt Veir. Han sagde og, at, om der vare tvende Veie for ham, een til de Dødes Boliger, og en anden til Rettergang, saa vilde han udvælge den første frem for den sidste ⁶⁶). Da han saae en persisk Guldkiede ligge paa Jorden, sagde han til en Dreng; Tag du den op, thi du er ei Themistocles ⁶⁷). Da en spurgte ham ad: hvilket han holdt for det behageligste, som var hændet ham i hans ganske Liv? svarede han: da al Grækerland saae paa mig i de Olympiske Lege ⁶⁸). Imidlertid han endda var et Barn, hændte det sig, da han gik fra Skolen, at han mødte den Tyran Pisistratus, som da regierede over Athenen: Skolemesteren beføel ham strax at gaae af Veien; men han svarede: Er Veien ikke bred nok for os alle ⁶⁹)? Den store Orator Aristides haver skreven en Oration til Forsvar for de fire Mænd, som han kalder dem, og hvorved han forstaaer Miltiades, Themistocles, Pericles og Cimon, hvilke paa mange Steder, i Henseende til deres Naade at forvalte Republikken paa, angribes af Plato; udi denne Oration blive mange af bemeldtestore Mænds Sierninger satte i et større og bedre Lys end af nogen anden ⁷⁰). Cornelius Nepos

⁶⁵) L. XIII. p. 269.

⁶⁶) L. IX. p. 169.

⁶⁷) L. XIII. p. 266.

⁶⁸) p. 268.

⁶⁹) L. 3. p. 79.

⁷⁰) Tom. 2. p. 116.

vos fortæller ⁷¹⁾ adskillige mærkelige Hændelser, som
 tilstødte Themistocles paa hans Flugt i Argis, Corcyra,
 Molossernes Land, og ved Naros. Athenæus beret-
 ter ⁷²⁾, efter den gamle Poet Idomeneus, at Themis-
 tocles lærte i sin Ungdom om i Athenen, slæbende fire
 Skinger med sig, og efter Clearchus, at han ubi
 sin Landflygtighed bygde i Magnesia en heilig Epise-
 sahl, derhos sigende, at han vilde være fornøiet, om
 han kunde faae den fuld af Venner. Han siger ⁷³⁾,
 at hans Moder, ved Navn Abrotonum, var fra
 Thracien, og ikkun en Medhustru til hans Fader.
 Til Venis anfører han et Vers af den gamle Poet
 Amphicrates; men efter den Historiekriver Meantes
 af Cyzico skal hun have hedt Euterpe. Plutarchus
 beretter ⁷⁴⁾ følgende mærkelige Ting om Themisto-
 cles: efter Slaget ved Marathon forandrede han
 ganske sin Opførsel, som hidindtil havde været uor-
 dentlig og liderlig, og da nogle forundrede sig her-
 over, sagde han: Miltiadis Seier tillader mig ei at
 sove, eller at være lad. Da en adspurgte ham, hvem
 han helst vilde være, enten Achilles eller Homerus,
 svarede han: hvem vilde du helst være, enten den,
 der vidner i de Olympiske Lege, eller Herolden, der
 raaber Overvinderens Navn ud. Da Adimantus,
 de Corinthers Ansører, raadde fra Slaget ved Sa-
 lamis,

A a 2

lamis,

⁷¹⁾ ex Edit. Francof. 1608 in Fol. in Themistocle
p. 16.

⁷²⁾ Lib. XII. p. 533.

⁷³⁾ L. XIII. p. 576.

⁷⁴⁾ T. 2 in Apoph. p. 184.

stedse siden var imellem Dem ⁶⁵). Themistocles pleiede at ligne sig selv med et Ege træ, under hvis Skygge Menneskene flye, naar det regner, men igien brydes dets Grene af, naar det er godt Veir. Han sagde og, at, om der vare tvende Veie for ham, een til de Dødes Boltger, og en anden til Rettergang, saa vilde han udvalge den første frem for den sidste ⁶⁶). Da han saae en persisk Guldkiede ligge paa Jorden, sagde han til en Dreng; Tag du den op, thi du er ei Themistocles ⁶⁷). Da en spurgte ham ad: hvilket han holdt for det behageligste, som var hændet ham i hans ganske Liv? svarede han: da al Grækerland saae paa mig i de Olympiske Lege ⁶⁸). Imidlertid endda var et Barm, hændte det sig, da han gik fra Skolen, at han mødte den Tyran Dikstratus, som da regierede over Athenen: Skolemesteren befod ham strax at gaae af Veien; men han svarede: Et Veien ikke bred nok for os alle ⁶⁹)? Den store Orator Aristides haver skreven en Oration til Forsvar for de fire Mænd, som han kalder dem, og hvorved han forstaaer Miltiades, Themistocles, Pericles og Cimon, hvilke paa mange Steder, i Henseende til deres Naade at forvalte Republikken paa, angribes af Plato; udi denne Oration blive mange af bemeldtestore Mænds Gierninger satte i et større og bedre Lys end af nogen anden ⁷⁰). Cornelius Nepos

⁶⁵) L. XIII. p. 269.

⁶⁷) L. XIII. p. 266.

⁶⁹) L. 8. p. 79.

⁶⁶) L. IX. p. 169.

⁶⁸) p. 268.

⁷⁰) Tom. 2. p. 116.

vos fortæller ⁷¹⁾ adskillige merkkelige Hændelser, som
 tilstøde Themistocles paa hans Flugt i Argis, Corcyra,
 Molossernes Land, og ved Naros. Athenæus beret-
 ter ⁷²⁾, efter den gamle Poet Idomeneus, at Themis-
 tocles lærte i sin Ungdom om i Athenen, slæbende fire
 Skinger med sig, og efter Chlearchus, at han udi
 sin Landfugtighed bygde i Magnesia en deilig Spise-
 sahl, derhos sigende, at han vilde være fornøiet, om
 han kunde faae den fuld af Venner. Han siger ⁷³⁾,
 at hans Moder, ved Navn Abrotonum, var fra
 Thracien, og ikkun en Medhustru til hans Fader.
 Til Veriis anfører han et Vers af den gamle Poet
 Amphicrates; men efter den Historieffriver Neanthes
 af Cyzico skal hun have hedt Euterpe. Plutarchus
 beretter ⁷⁴⁾ følgende merkkelige Ting om Themisto-
 cles: efter Slaget ved Marathon forandrede han
 ganske sin Opførsel, som hidindtil havde været uor-
 dentlig og liderlig, og da nogle forundrede sig her-
 over, sagde han: Miltiadis Seier tillader mig ei at
 sove, eller at være lad. Da en adspurgte ham, hvem
 han helst vilde være, enten Achilles eller Homerus,
 svarede han: hvem vilde du helst være, enten den,
 der vidner i de Olympiske Lege, eller Herolden, der
 raaber Overvinderens Navn ud. Da Adimanthus,
 de Corinthers Anfører, raadde fra Slaget ved Sa-
 lamis,

A a 2

lamis,

71) ex Edit. Francof. 1608 in Fol. in Themistocle
p. 16.

72) Lib. XII. p. 533.

73) L. XIII. p. 576.

74) T. 2 in Apoph. p. 184.

lamis, sigende: de som trøde for hastig frem i Le-
 gene, pleiede at faae Hug; svarede Themistocles
 strax: det er sandt, men de krones ei heller, som
 komme for seent. En Indvaaner af Seriphus fore-
 kastede ham, at han ei var bleven navnkundig af sig
 men af sit Fædreneland; hertil svarede han: hverken
 havde jeg blevet navnkundig, om jeg havde været fød
 paa Seriphos, ikke heller du, om Athenen havde væ-
 ret dit Fødested. Da han var kommet til stor Magt
 og Værdighed, holdt Antiphates sig til ham, hvis
 Venskab han tilforn forgieves havde søgt; hvorfor
 han og sagde til ham: endskiøndt sildig, saa ere vi dog
 begge blevene kloge. Simonides begjærede engang af
 ham, at han skulde sælde en uretsfærdig Dom; hertil
 svarede han: hverken vilde du være en god Poet, om
 du ei tog Harmonien i Agt, ikke heller jeg en god
 Dyrighed, om jeg dømt imod Lovene. Om sin
 Søn Diophantus pleiede han at sige, at han var den
 mægtigste i Grækerland; thi han regierede sin Moder,
 hun mig, jeg Athenenserne, og de igien hele Græ-
 kerland. Af tvende, som friede til hans Dotter, ud-
 valgte han den Beste frem for den Rigeste, sigende: at
 han heller vilde have til Svigersøn en Mand, der
 manglede Penge, end Penge, der manglede Mand.
 Da han skulde sælge en Grund, lod han derhos ber-
 kendtgjøre, at den havde en god Nabo. En-
 deel af de Athenensiske Anførere vare fortrydelige
 over, at han fik alene Vren for Krigens lykkelige
 Udfald, hvorfor de sagde til ham, at Søgendagen
 talte

talte engang saaledes til Fesfdagen: Du er altid urolig, og har det meget travelt; jeg derimod bringer Hvile tilveie: hvortil Fesfdagen svarede: det er sandt men om jeg ikke havde været, hvor var du da? Ja, sagde Themistocles, om jeg ikke havde været i den persiske Krig, hvor havde I nu da været ⁷⁵⁾? Han fortæller ⁷⁶⁾, at Themistocles pleiede at svare dem, der bebreidede ham hans Uvidenhed i de smukke Videnskaber, at han vel ikke forstod at spille paa Instrumenter, men vidste derimod at gjøre en ringe og uanseelig Stad til en mægtig og berømt. Foruden de Editioner af Themistocles Breve, som Baumgarten omtaler ⁷⁷⁾, besidder jeg een, udgiven af den lærde Christian Schotgen ⁷⁸⁾. Disse Breve ere ellers aabenbare falske, som de fleste Breve, der gaae under nogen af de gamle Grækers Navn, saavel de, der ere givne ud for sig selv, som de fleste af dem, der staae i Diogenes Laertius, hvilke tilhøbe ere sammenskrevne af græske Sophister i langt senere Tider. Disse Breves Urigtighed viser sig fornemmelig p. 108. og 111.

Side 290. S. 445. Not. C.) — Om Aristides, en af de dødige Mennesker, som Verden har eiet, findes følgende merkværdige Ting hos de gamle Skribentere, som Forfatterne have forbigaaet: *Elia-*

A 4 3

nus

75) De fortuna Romanorum p. 320,

76) T. 1 in Themistocle p. 112,

77) Not. 250. p. 281.

78) Leipzig 1710 in 8vo,

nus beretter ⁷⁹⁾, at de, som vare forlovede med hans Døtre, sloge op med dem efter hans Død, da det blev bekendt, hvor fattig Tilstanden var efter ham. Hans Fattigdom var saa stor, at han ei engang eiterlod sig saa meget, som han kunde begraves for ⁸⁰⁾. Valerius Maximus giver ham ⁸¹⁾ den største Roes, som nogen Dødelig kan faae, naar han skriver, at Aristides var den retfærdigste af alle Græker. Athenæus vidner ⁸²⁾, at han levede meget tarvelig. Stobæus fortæller ⁸³⁾, at Aristides svarede, da han blev adspurgt, hvad det var at være retfærdig: ei at begiere det, som tilhører andre. Tilseledes da han blev adspurgt, hvad som mest havde bedrøvet ham i hans Landsflygtighed: det onde Rygte som mit Fædreneland derover var kommet i ⁸⁴⁾. Hans Hustrue, som ei var fornøiet med hans rebelige og afholdne Opførsel, sagde engang til ham: Gud give, du maatte komme til at holde dine egne Sager for de offentlige, og de offentlige for dine egne ⁸⁵⁾! Plutarchus beretter ⁸⁶⁾, at Aristides holdt sig stedse for sig selv, og søgte ei manges Venstabs, saasom han var af den Mening, at mange Venner let kunde føre een til Uretfærdigheder. Da han havde lagt Skat paa Grækerland, og kom hjem igien, var det saa

⁷⁹⁾ Lib. X. p. 186.

⁸⁰⁾ Lib. XI. p. 194.

⁸¹⁾ Lib. V. c. 3. p. 468.

⁸²⁾ l. X. p. 419.

⁸³⁾ Serm. 9. p. 104.

⁸⁴⁾ Serm. 39. p. 227.

⁸⁵⁾ p. 228.

⁸⁶⁾ Tom. 2 in Apoph. p. 186.

saa langt fra, at han havde beriget sig, at han tværti-
 mod var just saa meget fattigere, som Reisen havde
 kostet ham. Samme store Skribent vidner ogsaa ²⁷⁾,
 at det hændte sig engang, at Aristides havde en Sag
 for Retten imod en af sine Venner, og at Dom-
 merne, forvissede om, at Aristides havde Retten paa
 sin Side, vilde ei høre den Skyldiges Forsvar, men
 strax fordømme ham. Da gik Aristides med ham hen
 til Dommerne, og bad, at de dog vilde gaae ordent-
 lig frem med Sagen. En anden Gang Rede det,
 da han skulde dømme imellem tvende stridende Par-
 ter, at den ene Part sagde, at den anden havde gjort
 Aristides meget ondt, hvortil Aristides svarede: Kiere
 Ven! sig, hvad han har gjort dig imod; thi jeg
 dømmer ikke mig, men dig.

Side 300. §. 458. Not. D). — Saavidt jeg
 kan skønne, bør Cimon ei alene regnes blandt de
 største, men endog beste Athentenser. Hans Feil,
 nemlig umaadelig Lyst til Giestebuder, Vin og Fruen-
 timmer, kan og vil jeg ikke undskylde; imidlertid
 have de været hos ham, som hos mange, en natur-
 lig Virkning af et godgjørende og høieligt Menneske,
 der besidder selv stor Rigdom, og i hvis Fædreland
 desuden hersker baade Pragt og Velstand. Plutarchi
 Dom, at han vilde have blevet den største Feldt-
 herre, hvis han havde havt mindre Tilbøielighed til Lystig-
 heder og Fornøielse, finder jeg vel grundet, og kan
 jeg ikke begribe, hvad D. Baumgarten med Rette

A a 4

kan

²⁷⁾ Tom. 1. p. 320 in Aristide.

nus beretter ⁷⁹⁾, at de, som vare forlovede med hans Døtre, sloge op med dem efter hans Død, da det blev bekendt, hvor fattig Tilstanden var efter ham. Hans Fattigdom var saa stor, at han et engang eiterlod sig saa meget, som han kunde begraves for ⁸⁰⁾. Valerius Maximus giver ham ⁸¹⁾ den største Roes, som nogen Dødelig kan faae, naar han skriver, at Aristides var den retfærdigste af alle Græker. Athenæus vidner ⁸²⁾, at han levede meget tarvelig. Stobæus fortæller ⁸³⁾, at Aristides svarede, da han blev adspurgt, hvad det var at være retfærdig: ei at begiere det, som tilhører andre. Ligeledes da han blev adspurgt, hvad som mest havde bedrøvet ham i hans Landsflygtighed: det onde Rygte som mit Fædreneland derover var kommet i ⁸⁴⁾. Hans Hustrue, som ei var fornøiet med hans rebelige og afholdne Opførsel, sagde engang til ham: Gud give, du maatte komme til at holde dine egne Sager for de offentlige, og de offentlige for dine egne ⁸⁵⁾! Plutarchus beretter ⁸⁶⁾, at Aristides holdt sig stedse for sig selv, og søgte et manges Vensteb, saasom han var af den Mening, at mange Venner let kunde forsøre een til Uretfærdigheder. Da han havde lagt Skat paa Grækerland, og kom hjem igien, var det saa

⁷⁹⁾ Lib. X. p. 186.

⁸⁰⁾ Lib. XI. p. 194.

⁸¹⁾ Lib. V. c. 3. p. 468.

⁸²⁾ l. X. p. 419.

⁸³⁾ Serm. 9. p. 104.

⁸⁴⁾ Serm. 39. p. 227.

⁸⁵⁾ p. 228.

⁸⁶⁾ Tom. 2 in Apoph. p. 186.

saa langt fra, at han havde beriget sig, at han tverti-
 mod var just saa meget fattigere, som Reisen havde
 kostet ham. Samme store Skribent vidner ogsaa ²⁷⁾,
 at det hændte sig engang, at Aristides havde en Sag
 for Retten imod en af sine Venner, og at Dom-
 merne, forvissede om, at Aristides havde Retten paa
 sin Side, vilde ei høre den Skyldiges Forsvar, men
 strax fordømme ham. Da gik Aristides med ham hen
 til Dommerne, og bad, at de dog vilde gaae ordent-
 lig frem med Sagen. En anden Gang fæde det,
 da han skulde dømme imellem tvende stridende Par-
 ter, at den ene Part sagde, at den anden havde gjort
 Aristides meget ondt, hvortil Aristides svarede: Kiere
 Ven! siig, hvad han har gjort dig imod; thi jeg
 dømmer ikke mig, men dig.

Side 300. §. 458. Not. D). — Saavidt jeg
 kan skønne, hør Simon ei alene regnes blandt de
 største, men endog beste Athentenser. Hans Feil,
 nemlig umaadelig Lyst til Giestebuder, Vin og Fruen-
 timmer, kan og vil jeg ikke undskylde; imidlertid
 have de været hos ham, som hos mange, en natur-
 lig Virkning af et godgjørende og høieligt Menneske,
 der besidder selv stor Rigdom, og i hvis Fædreland
 desuden hersker baade Pragt og Velstand. Plutarchi
 Dom, at han vilde have blevet den største Feldt-
 herre, hvis han havde havt mindre Elbskielighed til Lystig-
 heder og Fornøielser, finder jeg vel grundet, og kan
 jeg ikke begribe, hvad D. Baumgarten med Rette

A a 4

kan

²⁷⁾ Tom. I. p. 320 in Aristide.

Kan derpaa have at udsætte; thi Plutarchus vil med disse Ord ei undskolde hans Feil, men ikkun vise, hvor store Egenfæber han haver besiddet som Ansærer, saa at de Feil, som han havde, have dog ei hindret ham i virkelig at være en stor Feldttherre. Desuden hørte Cimon meest ilde i sin Ungdom for ovenmeldte Feil, skjønt han vel altid beholdt en særdeles Lyst til Pragt og Fernsielser, naar Tiden tillod ham det. Saa meget er vist, at man neppe finder nogen i Historien, der i større Overflod og Rigdom haver ylist mere Foragt for Penge, og mere afholden Opsørrel, og derhos paa en ædlere Raade betient sig af sin Rigdom, end Cimon. De lærde Forfattere have anført de fleste Prøver af saadan hans Edelhiertighed, saa at derfor ikkun ganske faa ere for mig tilbage. Athenæus anfører ⁸⁸⁾ af den gamle Historieskrivers Theopompi tiende Bog, at der hver Dag holdtes aaben Taffel i Cimons Huus, som vel var besat med megen Mad, men dog derhos tarvelig, hvilket vel maa mærkes, til hvilket alle fattige og nødlidende Athenienser ginge frit. De Liig, som for Pengemangel ei kunde komme i Jorden, lod han paa sin Bekostning begrave. Hermed stemmer ogsaa Cornelius Nepos overeens, som desuden vidner ⁸⁹⁾, at han ofte gav sine egne Klæder til dem, som vare slet klædte. Plutarchus fortæller ⁹⁰⁾ følgende findrige Paafund af ham: da han i Sestus og Byzantium

⁸⁸⁾ l. XII. p. 533.

⁸⁹⁾ in Cimone p. 39.

⁹⁰⁾ Tom. 1. in Cimone p. 484.

tium havde faaet mange Fanger og herlige Bytte, Ristede han det i tvende Parter, sættende Fangerne paa den ene Side, og Byttet, der bestod af Guld, Sølv og Purpur, paa den anden, overladende derpaa til Atheniensernes Bundsforvandre, at udvælge først, hvilken Deel de vilde: de toge uden Betænkning Byttet, og loe derhos Cimon ud, at han havde for sin og det Atheniensiske Folkes Deel faaet nogle usle og svage Legemer, der ei buede til Arbejde. Men det varede ei længe, førend de Fangnes Slægt og Venner komme fra Phrygien og Lydien, og løste dem ud for saa store Penge, at Cimon blev derved istand til at underholde Flaaden i fire Maaneder, og endda at lægge en anseelig Deel udi Skatkammeret.

Side 307. S. 465. Not. S.) — Om den for sin Lærdom og Forstand lige saa bekiendte, som for sin Læsagtighed ilde berygtede, Aspasia skriver Alciphron⁹¹⁾ saaledes: "sammenlign engang den Skiløge Aspasia og den Sophist Socrates med hinanden, og overvei da, hvo af dem der haver givet den bedste Underviisning: Pericles skal du da finde at have været en Discipel af Aspasia, og Ctetias af Socrates." Paa saadan underlig Raade søger denne Skribent at ophøje Aspasia over Socrates, som dog vel kommer overeens med hans Hensigt i at berygte Skiløger. Athenæus⁹²⁾ og Xenophon⁹³⁾ have

U a 5

ogsaa

⁹¹⁾ ex Edit. Bergleri Lipsiæ 1715 in 8vo. l. 1. Ep. 34. p. 148.

⁹²⁾ Lib. V. p. 219. og 220. ⁹³⁾ Memorab. l. 2. p. 113.

ogsaa adskilligt om Aspasia, og Athenaus fortæller ⁹⁴⁾ den samme Aarsag, som Plutarchus, til den Peloponnesiske Krig. De udførligste Efterretninger om Aspasia findes ellers udi *J. C. Wolfii Mulieribus Græcis* ⁹⁵⁾.

Side 310. §. 468. — Athenaus skriver udtrykkelig ⁹⁶⁾, at Espinice, Elmons Søster, overlod sig til Pericles, for at faae sin Broder tilbage af hans Landsflygtighed; men efter min Tanke falder den Beskyldning bort, naar man overveier Espinices da værende Alder, som ei kunde være istand til at lokke Pericles.

Side 317. §. 476. Not. G.) — Efter Elements Alexandrini Beretning ⁹⁷⁾ skal Anaxagoras af Clazomene, Hegesibuli Søn, have været den første, der skrev en Bog om Naturen. Det er vist, at Grækerne haver indtil hans Tid, naar jeg undtager Pythagoras, ei havt nogen større Philosoph, og der mere haver hjulpet til at udbrede Menneskenes Kundskab. Plato taler om ham paa adskillige Steder, men er ei fornøiet med ham deri, at han, efterat han engang haver sat Gud som Begyndelse og Grund til alle Ting, siden forlader ham, naar han skal til at forklare hver Tings Natur, og tager sin Tilflugt til Lid, Vand og andet saadant mere. Men, med Platos Tilløbelse, saa har Anaxagoras heri vist sig

⁹⁴⁾ Lib. XIII. p. 570.

⁹⁵⁾ Gottingsæ 1739 in 4to. à p. 10. ad p. 26.

⁹⁶⁾ Lib. XIII. p. 589. ⁹⁷⁾ Strom. I. 1. p. 308.

sig mere erfaren i Naturvidenskabene end han, hvilken vilde blive ganske unyttig og overflødig, dersom ved hver en Tings Forklaring Deus ex machina skulde fremsføres.

Side 331. S. 490. Not. K.) — Valerius Maximus ⁹⁸⁾ tilskriver Athentenserne Daafundet af den Skif at krone med Krandsen, og paastaer, at saadan Vre er Pericles først vederfaren, da den dog længe tilforn haver været i fuld Brug. Plinius tilføjer ⁹⁹⁾ Pericles de Skibes Opfindelse, som brugtes til at føre Heste paa, saa og de Jernkroge, hvormed det ene Skib hæftede sig til det andet i Sæeslag. Plutarchus melder ¹⁾, at Pericles pleiede, naar han var Feldtherre, at tiltale sig selv saaledes: husk paa Pericles! at du skal anføre et frit Folk, Græker og Athentenser. Da en af hans Venner begierte af ham, at aflægge for sin Skyld en falsk Eed, gav han det saa berømte Svar: jeg er Ven indtil Alteret, eller, Alteret undtagen. Han ansører ²⁾ følgende Svar af Thucydides, Pericles Uven, til Archidamus, Konge i Sparta, som adspurgte ham, enten han eller Pericles talede best: det er uvist; thi naar jeg end faaer ham nedkast til Jorden, saa nægter han, at det er saa, og kommer Folk til at troe det. Dette er det herligste Vidnesbyrd, som kan have, om Pericles

⁹⁸⁾ l. 2. c. 6. Ex. 5.

⁹⁹⁾ l. 7. p. 106.

¹⁾ in Apoph. T. 2. p. 186.

²⁾ P. 802 in Præc. reipubl. gerendæ.

riels store Bestalenhed. Athenæus beretter ³⁾, at Pericles elskede det Corinthiske Fruentimmer Chryssilla, Telei's Datter, hvilken den Poet Ion først havde holdt af. Saaledes seer man, at Pericles, der ellers var en stor Mand, haver ei mere været fri for denne Last end de fleste Helte.

Side 335. §. 495. — Indvaanerne af Platæis tilskriver Plinius ⁴⁾ at have først givet Aarerne deres behørigte Bredde.

Side 363. §. 534. Not. M.) — Om Nicia, som var den dydigste Athenienser i sin Tid, næst Socrates, beretter Athenæus ⁵⁾, at han havde et tusinde Slaver, som han leiede til den Thracier Sofias, at arbejde i Sølvgrubber, for en Obolus om Dagen til hver. En Obolus var omtrent saa meget som fire af vore Hvidder. Plutarchus taler ⁶⁾ om Nicia's Skold, at det var forgyldt og malet med Purpur.

Side 374. §. 547. — Thucydides Historie er, pilligemeed Polybius, de best skrevne og sandfærdigste græske Historier, som Tiden haver levnet os, hvis Bærker altid ville blive holdne for Mesterstykker, og hvis Pris aldrig kan aftage. Dog har Polybius, efter min Mening, Fortrin i alle Ting for Thucydides, undtagen i Stilen, i Henseende til hvilken Thucydides kan gjøre de største Oratores Rangen stridig

³⁾ l. 10. p. 43.

⁴⁾ l. 7. p. 106.

⁵⁾ l. 6. p. 272.

⁶⁾ de Socratis Genio T. 2. p. 583.

dig, og bør sættes næst efter Demosthenes 7). Vi have endnu tre Levnets-Beskrivelser af de Gamle, forfattede om denne store Mand: den ene af Marcellinus, som er den omstændeligste og bedste, den anden af Suidas, og den tredie af en Anonymus 8). Det er en bekiendt Sag, at Thucydides blev opmuntret til at lægge sig efter at skrive Historien ved den store Berømmelse og Bisald, som Herodotus havde erhvervet ved sin. Da Thucydides var baade udi sin Tid en af de største Statsmænd, saa og Krigsansfærrere, saa er hans Historie derover saa meget des tilforladeligere. Det var anderledes udi de Dage end-i vore, da saadanne store Folk skamme sig gemeenlig ved at lægge Haand paa saa nedrigt et Arbeide, som Historiens Skrivning i deres Tanke er. Marcellinus taler om 9), at nogle have været af den Mening, at Thucydides Døtter haver tillagt den ottende eller sidste Bog til hans Historie, hvilken, sandt at sige, er ikke saa udarbeidet som de første syv; men Marcellinus forkaster aldeles denne Mening.

Side 386. §. 562. — Critias var en af de meest veltalende Atheniensere i sin Tid, og havde længe hørt Soerates, hvilket dog ei var istand til at forandre hans onde Gemt. Vi have endnu nogle Breve

7) Den bedste og nyeste Edition af denne herlige Historiekræver er udgivet til Amsterd. 1743 in fol. af Carolus Andreas Duker.

8) Alle tre findes i ovenmeldte Dukers Edition.

9) in Vita Thucydidis p. 7.

Breve under hans Navn, som dog uden al Tvivl ere opdigtede.

Side 389. §. 565. Not. N. — Alcibiades er en af de forunderlige Mænd i den Athentensiske Historie, hvis Forstand, Dyder, og derhos Laster neppe skal findes samlede hos nogen anden; hvorfor og den Beskrivelse, som Cornelius Nepos giver over ham, er uden Lige. Endnu i Pausanias Tid saae man Alcibiades afmalet ved Ceterens Tempel i Slotet i Athenen, ligesom han var klædt, da han med Heste havde vundet Prisen i de Nemeiske Lege ¹⁰⁾. Efter samme Skribents Beretning ¹¹⁾ oprettede Indvaanerne af den De Samos ham til Ere et Kobberbillede i Jupiters Tempel. Efter Plutarchi Beretning ¹²⁾ var hans Kones Navn Hipparete, og hun en Dotter af Hipponicus og fik han med hende ti Talenter, og, da hun kom i Barselseng, atter ti Talenter, hvilke han dog truede sig til fra hendes Broder Callias. Hans liberlige Levnet nødde hende tilsidst at begyde sig fra ham til sin Broder; men, da hun noget efter kom selv efter Lovene paa Torvet, for at begiere Skilsmisse af Archonterne, tog Alcibiades hende bort med Magt, og førte hende til sit Huus, uden at nogen satte sig derimod, hvor hun dog ei længe efter døde, imedens at han var seilet til Ephesus. Om denne Hændelse melder ogsaa den Ora-

tor

¹⁰⁾ vid. Pausaniam in Atticis c. 22.

¹¹⁾ in Eliacis c. 3.

¹²⁾ in Alcibiade Tom. I. p. 195.

tor Andocides ¹³), hvilken hele Oration er holdt af Andocides imod Alcibiades, og derfor, siden den er skreven paa samme Tid, desto mere troværdig. Da Alcibiades blev af Athentenserne jaget i Landflygtighed, borttog de alt hans Gods; og forordnede, at alle Præster skulde forbande ham, hvilket dog den Præstinde Theano, Menonis Datter af Agraulo, ikke vilde gjøre, sigende, at hun var beskicket til at bede godt, og ei til at forbande. Dette beretter Plutarchus ¹⁴). Athenæus fortæller ¹⁵) skæffelige Ting om hans Lidelighed, hvormed jeg ei vil besuble Nærsiret. Elianus beretter ¹⁶), at Alcibiades gif engang til en Skolemester, og begierte til Laans et Stykke af Homerus; men da Skolemesteren undskyldte sig med, at han ei havde noget af bemeldte store Poet, gav Alcibiades ham et dygtigt Drefigen, derhos sigende, at han ei var værd at undervise Børn. Om Lacedæmonierne pleiede Alcibiades at sige, at det ei var Under, at de saa uforsagt ginge Døden i Møde, da deres hele Liv og Levnet var saa haardt og tungt, at de langt heller maatte ønske at døe, end leve paa saadan Maade. Plutarchus fortæller ¹⁷) følgende artige Indfald af Alcibiades: det hændte sig

engang,

¹³) ex edit. Hanov. 1619 in 8vo. ad calcem Antiphontis in Orat. IV. p. 296.

¹⁴) in Alcibiade p. 202.

¹⁵) l. 12. p. 534. og l. 13. p. 574.

¹⁶) l. 13. p. 265.

¹⁷) in Apoph. T. 2. p. 186.

engang, da han endnu var en Dreng, at han paa Fegtepladsen blev saa bragt i Knibe af den, som brædes med ham, at det var ham umueligt at undstaa; i denne Nød beed han i den andens Haand, som derover sagde: du bider som en Kvinde; aldeles ikke, svarede han, men som en Løve. Han havde en deilig Hund, hvilken han havde given halvfierdstindstyre Mlner for, denne hug har Svandsen af, sigende, at han gjorde det, paa det at Athenienserne kunde have dette at tale om ham, og ei undersøge hans andre Gierninger. Udi Platos Skrifter findes mange Efterretninger om Alcibiades, og haver han kaldet tvende af sine Samtaler efter ham.

Side 392. S. 569. Not. 350). — Den berømte Comoedieskriver Aristophanes var født paa den De Rhodos, men fik formodt sine Comoedier Borgerret i Athenen. Vi have endnu elleve af dem, hvilke alle bør holdes for Mesterstykker, i Henseende til det græske Sprog; og er det bekiendt, at den hellige Chrysostomus fornemmelig erhvervede sin store Styrke i Betsalenhed og Ordriighed ved flittig at læse dem. Hvad Comoedierne i sig selv angaaer, da kan vel ingen nægte, at han har bragt det vidt i den Kunst, og, efter de Gamles Sigende, meget overgaaet sine Formænd Sufarion, Cratinus og Eupolis ja at der ere mange vittige og herlige Indfald udi hans Comoedier; men med alt det kan og bør han ikke ligned med sin Eftermand Menander, saa vidt som man kan slutte af de saa Levninger, der endnu ere tilor

Klover af den sidste, og af Plutarchi Sammenligning imellem disse tvende store Comoedieskrivere; thi der findes mange saavel kolde som grove Indfald hos Aristophanes, ikke at tale om den umaadelige Frihed, som hans Tid tillod Comoedieskrivere, at forestille ved Navn, og at gjøre latterlig, endog de dydigste og største Mænd. Kort sagt: Aristophanes er den samme blandt Grækerne, som Plautus blandt Rømerne. Imidlertid stod Aristophanes i saadan Anseelse i sin Tid, at, da Kongen af Persien sendte, for visse Aarsager, Gesandter til Athenen, havde de Befaling ei at spørge om, hvorledes nogen anden levede, uadtagen Aristophanes alene, hvilket dog fornemmelig kom af den store Deel, som Aristophanes og alle Comoedie: Skrivere paa de Tider havde i at regiere og bære Folket. Men Aristophanes maa være saa stor i sit Slags som han vil, saa bliver det ham dog til en evig Skam, at han haver havt saa megen Part ubi Socratis Forfølgelse, og holder ieg for, at ingen god og rebelig Mand kan uden største Fortrødelse læse, hvorledes han i en Comoedie, kaldet Skyerne, paa en ondskabsfuld Maade beegner denne store Mand ¹⁸⁾. Mere om denne Skribent kan læses ubi Fabricii Bibliotheca Græca ¹⁹⁾. Hvad den Orator Lysias angaaer, da var han den største af sit Slags

18) Den beste og nyeste Edition af Aristophanes haver Riber udgivet til Amsterdam 1710 in Folio.

19) Vol. I. Lib. II. Cap. 21. p. 669.

Slags udi sin Tid, og ere hans Taler saa fortreffelige, at de hos rette Kiendere ei kan tabe deres Pris. Vi have endnu fire og tredive af dem. Mere om ham findes i Fabricii Bibliotheca Græca ²⁰).

Side 396. §. 572. — Socrates haver, efter min Tanke, været den dydigste af alle blot naturlige Mennesker. Ingen har nogensinde havt større Indsigt udi Moralen og det menneskelige Hierte. Hans Navn og Næs er bleven meget udbredt ved hans Discipler, hvoraf de tvende navnkundigste er Plato og Xenophon. Naar man undtager Efterretningen om Socratis Død, saa maa man ei hos den første søge Socratis egne Meninger; thi Plato haver blandet dem med sine egne Meninger, med Pythagora og Ægypternes. Xenophon har derimod reent og uden nogen Blanding fremsat Socratis egne Meninger udi det herlige Skrift, som han i fire Bøger har forfattet om hans mærkelige Taler. Udi dette handler Socrates ei uden om den store Videnskab at leve vel, hvilket, efter de rigtigste Vidnesbyrd af de Gamle, var den eneste Ting, som han lagde sig efter. Plato derimod lader ham tale om Politique, Metaphysique, Geometrie, Astronomie, hvilke Ting han ikke lærte, da han alene søgte at bringe den forfaldne Moral paa Fode og til sin forrige Reenhed igjen, hvorfor han ogsaa almindelig siges at have trukket Philosophien af Himlen ned paa

²⁰) Vol. I. L. II. C. 26. p. 840. Den beste Edition af Epflas har Taylor udgivet 1739 til London in 4to.

paa Jorden. Hans andre Discipler vare fornemmelig Aristippus, Stifter af den Cyrenæiske Skole, om hvilken mere paa et andet Sted; Paches den Athenienser, af hvilken vi endnu have tre meget smukke Samtaler, og om hvilken handle Diogenes Laertius ²¹⁾ og Fabricii Bibliotheca Græca ²²⁾; Phædon af Elis, Euclides af Megara, den Tyrau Ertias, Alcibiades, Crito, Cebes den Thebaner, af hvilken endnu have det herlige Skrift, kaldet Cebetis Tavle eller Skilberie: om ham handler Fabricii Bibliotheca Græca ²³⁾; Antisthenes, Stifter af den Cyniske Sect; om ham handler Fabricii Bibliotheca Græca ²⁴⁾ og Diogenes Laertius ²⁵⁾. Af Antisthenes fortæller bemeldte Laertius adskillige Indfald, hvoraf nogle ere saa bidende, at jeg ei kan forbigaae at indrykke dem her: Da Athenenserne roste sig af, at de vare Indsødte, sagde han: Den Vre har J. tilfælles med Skiel og Snegler. Da een, som vilde gifte sig, spurgte ham til Raads, sagde han: Tager du en smuk, da beholder du hende ei alene; men tager du en hæsleg, da straffer du dig selv. Da han blev Indviet i de Orpheiske Hemmeligheder, og Præsten sagde til ham, at slige Ind-

B b 2

viede

²¹⁾ L. II. p. 195.

²²⁾ Vol. I. L. II. C. 23. p. 785.

²³⁾ Vol. I. L. II. C. 23. p. 787.

²⁴⁾ Vol. I. L. II. C. 23. p. 786.

²⁵⁾ L. VI. p. 561.

kaldes *Blisdoms Skole*, findes omstændelig Efterretning udi *Fabricii Bibliotheca Græca* ³³). Paa samme Tid, som *Euripides* levede, ja udi samme Aar med ham, døde *Sophocles*, en ei mindre berømt *Tragoedie-Skriver*, som var endda fast i større Anseelse i sin Tid, og som, i Henseende til sine Verses Høihed og Styrke, visselig ogsaa fortiente det. Derimod findes der ei saa megen Moral hos ham, og ere *Euripidis* Vers sødere og mere flydende. Lad de Franske længe nok kryste sig af deres *D. Corneille* og *Racine*! *Sophocles* og *Euripides* vige dem aldeles intet, og beholde altid det Fortrin for dem, som en Original haver for en Copie. Man haver ellers anmærket, at *Corneille* nærmer sig til *Sophocles*, og *Racine* til *Euripides*. Dette skriver jeg for dem, der ei forstaae det Græske Sprog, og dog ville have nogen Underretning om disse store Mændene, som Athenen, en Stad af saa fin en Smag, haver udi sin Tid anseet med Forundring. Jeg maa ellers høilig beklage, at vi endnu ei have ret nogen god og prægtig Edition af *Sophocles*. Den, jeg bruger, er udgaaen af *Paulus Stephanus* 1603 in 4to. *Sophocles* var ellers ei alene Poet og *Tragoedie-Skriver*, men og en ikke af de ringeste Feldtherrer i sin Tid, hvilket dog ei hindrede ham fra, at han jo iblant selv forestillede en Person paa Skuepladsen. Saaledes tænkte de Tider, da et frit Folk ansaae Videnskaber og Geist som den fornemste Birat for en

Dvrig:

³³) Vol. I. L. II. C. 18. p. 610.

Dyrighedsperson, og da Musique og Skuepladsen, Musernes Kieledegger, gave nye Glands til store Helte. Det er ellers Skade, at Tiden har berøvet os alle denne herlige Poets Verker, saa nær som syv Tragoedier. Endskjønt jeg tilforn haver sagt, at der ei findes saa mange Sententser hos Sophocles som hos Euripides, saa forekomme der dog ofte hos ham mange fortreffelige, og iblant andre denne i Antigone ²⁴⁾ V. 459, hvor Antigone tiltaler Kong Creon saaledes: "Ikke heller haver jeg anseet dine Befalninger for saa store, at nogen Dødelig bør for deres Skyld overtræde Gudernes uskrevne og uforanderlige Love, hvilke gielde ikke alene for i Dag og i Gaar, men altid og stedse, og hvis første Begyndelse er os alle bekiendt." Om Sophocles findes udsørlige Efterretninger ubi Fabricii Bibliotheca Græca ²⁵⁾. Men nu er det Tid, at jeg begiver mig til Socrates igien, for hvilken denne Anmærkning egentlig er gjort. Socrates havde den bekiendte Xanthippe til ægte, om hvilken jeg endelig maa melde noget her, siden hun var saa ond, at alle onde Qvinder kaldes efter hende Xanthippe, og hun ei har hiulpet lidet til at sætte Socratis Philosophie i sin største Glands. Vel ville nogle undskyldte hende, fordi Plato ei alene ikke melder noget Ondt om hende, men endog ²⁶⁾ udtrykkelig vidner, at hun

B b 4

græb

²⁴⁾ Pag. 416.

²⁵⁾ Vol. I. L. II. C. 17. p. 591.

²⁶⁾ in Phædone Tom I. p. 60.

græb og var meget bekrævet, da hendes Mand fulde
døe. Men det beviser intet; thi det er gaaet med
hende, som med andre onde Qvinder, at Samvit-
tigheden haver da slaget hende. Xenophon kalder
hende derimod ³⁷⁾ den arrigste af alle Qvinder, som
ere, have været; og ventelig vilde blive, og er hans
Vidnesbyrd i denne Sag utvilsomt. Naar Mar-
tinus Tynius ³⁸⁾ vil give en Aarsag, hvorfor Dio-
genes ei giftede sig, siger han: han havde hørt tale
om Xanthippe. Diogenes Laertius beretter ³⁹⁾, at, da
Xanthippe først skeldte Socrates ud af alle Kræfter, og
derpaa fastede skident Vand paa ham, sagde han:
jeg tænkte nok, at Xanthippe vilde regne, efterat
hun havde tordnet saa længe. Og da Alcibiades sagde,
at hun var utaalelig, svarede han: jeg er allerede saa
vant hertil, som om jeg bestandig hørte een slaae
paa Tromme; og taaler du ikke selv at høre Siæffene
skrige. Ja! svarede Alcibiades, de lægge mig Hæ-
 og Unger ud; og Xanthippe føder mig Børn, gav
Socrates til Gienfvar. Plutarchus fortæller ⁴⁰⁾ i
det Skrift om at tvinge sin Vrede, at Socrates tog
engang Euthydemus hjem med sig fra Fegtepladsen:
Xanthippe kom dem da vred i Møde, skeldte dem
ud, og rev Borden om; Euthydemus blev herover
fortørnet, stod op, og vilde gaae sin Vej; men So-
crates sagde til ham: jeg saae nylig en Høne gjøre det
samme

³⁷⁾ in Symposio p. 134,

³⁸⁾ Diff. 33. p. 346,

³⁹⁾ L. II. C. 5. p. 170.

⁴⁰⁾ T. II. p. 461.

sammie hos dig, uden at jeg blev vred derover. *Ælianus* beretter ⁴¹⁾, at *Alcibiades* sendte engang *Socrates* en kostelig Rage, hvilken *Xanthippe* i Brede rev ud af Kurven, og traadde under Fødder. *Socrates* smilede herved og sagde: nu kommer du og til at miste din Part. Adskillige af de Gamle have skrevet, at *Socrates* har paa eengang havt to Koner, og det efter en Lov i Athenen, som formedelst en stor Vest, hvilken nylig havde været der, tillod det. *Aristoteles*, udi sit Skrift om en ædel Byrd, skal først have berettet dette, og endogsaa navnet hans anden Kones Navn, nemlig *Myrto*, en Dotterdotter af den bekendte *Aristides*, som skal have været Enke, da *Socrates* ægtede hende, og i meget flette Omstændigheder. Men *Plutarchus*, som fortæller dette ⁴²⁾, tager selv i Tvivl; om *Aristoteles* haver skrevet bemeldte Bog, og vidner desuden, at *Panætius* haver udførlig igiendrevet dette Digt, som visselig bør holdes for et Digt, naar man overveier, at hverken *Xenophon* eller *Plato* melde det ringeste om denne Sag, med mindre at man didhen vilde af den sidste henføre et Eted udi hans *Phædon* ⁴³⁾, hvor der vel tales om Fruentimmer in Plurali, men ikke derhos siges, at de vare *Socratis* Koner. *Athenæus* ⁴⁴⁾ beskriver ogsaa dette Digt, hvormed dog *Laertius* ⁴⁵⁾ synes

B b 5

af

⁴¹⁾ L. XI. c. 12. p. 196.

⁴²⁾ Tom. I. p. 335 in *Aristide*.

⁴³⁾ p. 116.

⁴⁴⁾ L. XIII. p. 555.

⁴⁵⁾ L. II. c. 5. p. 159.

Grav i Athenen, hvilket synes at stadfæste Dinons Beretning hos Cornelius Nepos⁵⁹⁾, at han undslæbte af det Persiske Fængsel; med mindre man vil sige, at denne Grav var ifkun en tom Grav, og alene oprettet til hans Ihukommelse; han beretter⁶⁰⁾, at baade til Conons og Timothei Ere blev oprettet, efter Slaget ved Enidos, til hver et Kobber-Billede udi Jupiters Tempel paa Samos, ja endog i Dianæ Tempel i Ephesus.

Side 401. S. 576. — Xenophon⁶¹⁾ giver Thrasybulus følgende korte, men syndige Vidnesbyrd: han var en Mand af den største Dyd. Pausanias vidner og⁶²⁾, at Thrasybuli Grav er i Spidsen af alle i Athenen, og det med Billighed, saasom ingen af alle Atheniensere, der nogensinde have tiend deres Fædreland, have bedre tiend end han, og været mere værdigere at ihukommes. Han fortæller⁶³⁾, at der endda vare udi hans Tid at see, i Herculis Tempel i Theben, et Minerva og et Herculis Billede af Riempe-Størrelse, som Thrasybulus og hans Selskab havde didhen foræret af Taknemmelighed, fordi de vare dragne ud af Theben til deres mærkelige Tog, som satte Athenen i Frihed.

Side 406. S. 582. — De lærde Forfattere ere her geraadede i en stor Billedførelse ved blindt at følge

⁵⁹⁾ p. 79 in Conone.

⁶⁰⁾ in Eliacis c. 3.

⁶¹⁾ udi hans Hellenicis Lib, IV, c. 8. p. 270.

⁶²⁾ in Atticis c. 29.

⁶³⁾ in Bæoticis c. 12.

følge Diodorus, der beretter ⁶⁴⁾, at Chabrias omkom i Abdera, hvor dog den lærde Besseling med stor Grund formoder, at Copistene have forðærvedt Diodori Text, allerhelst da Diodorus selv ⁶⁵⁾ lader ham døe sexten Aar efter i Beleiringen i Chios, i de Forbundnes Krig, hvormed ogsaa C. Nepos ⁶⁶⁾ kommer overeens. Ja, det som sætter denne sidste Mening uden for al Tvivl, er, at Demosthenes ⁶⁷⁾ i sin Oration mod Leptines udtrykkelig vidner, at Chabrias omkom ved Chios; og levede han paa samme Tid som Chabrias. Hos denne Orator findes mange Ting, og stor Besømmelse om Chabrias ⁶⁸⁾, hvor han vidner, at han havde som Feldtherre indtaget sexten Stæder, erobret halvfjerdsindstyve Skibe, gjort tre tusende Fanger, og lagt et hundrede og ti Talenter i Skatkammeret. Udi Polyænus ⁶⁹⁾ findes mange af Chabriae tappre Bedrifter beskrevne. Udi Frontinus findes ogsaa hist og her mange Ting om ham. Pausanias vidner ⁷⁰⁾, at Chabriae Grav var endnu udi hans Tid at see i Athenen. Athenæus fortæller ⁷¹⁾ efter Theopompus, at Chabrias førte sig saa prægtig op, at han, for at undgaae sine Borgers Avind, maatte længe opholde sig i Ægypten. Hans Søn slægtede ham ikke paa, som man kan see af

64) L. XV. p. 30. T. II.

65) L. XVI. p. 87.

66) in Chabria p. 106.

67) ex Edit. Freft 1604. in fol. p. 553.

68) særdeles p. 552.

69) 3 Bog c. 11.

70) in Atticis c. 29.

71) L. XII. p. 531.

af Phociens Liv og Levnet hos Plutarchus, og af Athenæus ⁷²⁾, som kalder ham Ctesippus, og beretter om ham, at han, for at faae Penge til at forsøde, bortsolgte Stenene af det Monument, som Athenenserne havde med en Bekostning af tusinde Drachmer oprettet over hans Fader. Plutarchus, udi sit Skrift mod Colotes, vidner ⁷³⁾, at Chabrias studerede paa Academiet ved Athenen, førend han blev Feldtierre, hvoraf man maa slutte, at han haver hørt Plato.

Side 411. S. 586. Not. 363. B.) — Xenophon er, paa hvad Side man betragter ham, en af de største Mænd, som Verden har tilveiebragt; thi det er uvisst, enten han haver været størst Feldtierre, Statsmand, Historieskriver, eller Philosoph. Hos Socrates lagde han Grunden til sine store Dyder. Der ere saa Skribenter fra de Eider, som have efterladt os saa mange, og mangehaande Skrifter, nemlig: Cyri Liv og Levnet, hvilket, endskjønt Grunden deraf er tildeels rigtig, er dog i sig selv ei andet end en Roman, men en Roman, der viser den dybeste Indsigt i Moralen, Stats- og Krigskonsten; Den græske Historie, som er en Fortsættelse af Thucydides, med hvilken den dog aldeles ikke kan lignedes, endskjønt det ellers er et godt og nyttigt Skrift; Cyri Tog, hvilket vel stedse vil blive et Mesterstykke; saavel som de ti tusinde Græfers Retraite, hvilken Xenophon foranstaltede, og hvorom dette Skrift for-

nem-

⁷²⁾ L. IV. p. 165.

⁷³⁾ Tom. II. p. 136.

nemmelig handler; Socratis mærkværdige Taler og Forsvars-Tale, hvilke give de beste og tilforladeligste Efterretninger om Socratis Meeninger; om Deconomien, et meget godt og nyttigt Skrift; Agesilai Liv og Levnet, et Mesterstykke; saavelsom Hiero, eller om en Konges Regtering; om Lacedæmoniernes Stat; om Atheniensernes; om de sammes Indkomster; om Ridekonsten; om Anførere af Rytteriet; om Jagten; og Breve; hvilke alle ere i deres Slags meget gode og nyttige Skrifter. Hans Giestebud holder jeg for det ringeste af hans Skrifter; dog er det, efter min Tanke, bedre i sit Slags end de, som de store Mænd, Plato og Plutarchus, have skrevet under samme Navn. Af denne herlige Skribent haves mange og skønne Editioner; baade af alle hans Værker i een Samling, saa og af enkelte Skrifter for sig selv; af hvilke begge Slags de beste ere udi disse nyere Tider udfomne i Engelland. Saa Skribenter i noget Sprog kan, i Henseende til Stilsens Sødhed, Lethed, Tydelighed og Flydenhed, liges med Xenophon, og ingen kan opvække mere Værdighed for Guddommen, og Kierlighed og Iver for den sande Dyd; saa man derfor uden Smiger kan sige, at ikke een Linie i alle hans Skrifter indeholder noget skadeligt, eller som jo alle baade med Dygte og Fornøielse kan læse. Longinus⁷⁴⁾ synes derfor ogsaa at ansee, og det ikke ubilligen, Xenophon

: og

74) ubi sit oppertige Skrift de Sublimitate, ex Edit. Ultraj. 1694 in 4to. p. 32. sect. 4.

og Plato for de største græske Skribentere. Hermogenes⁷⁵⁾ fælder en ikke ubillig Dom om Xenophons Stil. Cicero vidner⁷⁶⁾, at den yngre Scipio læste flittig i Xenophons Bog om Cyrus. Plutarchus beretter⁷⁷⁾, at Agesilaus formaaede Xenophon til at hente sine Værn til Sparta, og at opdrage dem der paa sin Spartansk, hvilket han ogsaa fortæller⁷⁸⁾. In Consolat. ad Apollonium⁷⁹⁾ fortæller han et særdeles mærkværdigt Exempel om Xenophons Bestandighed: Xenophon stod midt i et Offer til Guderne, da han fik det Budskab, at hans Søn Gryllus var omkommen i et Slag, hvorpaa han tog Kraandsen af sit Hoved, og spurgte, paa hvad Maade han var faldet; og da han herpaa fik til Svar, at han var falden, efterat han havde segtet med ugemeen Tapperhed, taug han en stue Tid stille, for at samle sine Sindskræfter sammen, men endelig satte han Kraandsen igien paa sit Hoved, blev ved i at fortsætte Offeret, og svarede Budet: "jeg haver og ikke bedet Guderne om, at de enten skulde gjøre min Søn udsdeltig, eller og lade ham blive meget gammel, saafom det er uvist, om saadant var gavnligt; men det ihaver jeg bedet dem om, at han maatte blive en brav, og sit Fædreland elskende, Borger,"
"og

75) ex Edit. Genev. 1614 in 8vo. Lib. II. de Formis oratoriis p. 603.

76) in Ep. Tom. II in Ep. ad Quintum fratrem p. 581.

77) Tom. I in Agesilao p. 606.

78) T. II. ubi Apoph. Lac. p. 212

79) p. 118.

”og nu have de hørt min Bøn.” Diogenes Laertius vidner ⁸⁰⁾, at der var Uvenskab imellem Xenophon og Plato, hvilket gemeentligen pleier at opkomme imellem tvende lige store Mænd. Vi have endnu et Brev af Xenophon, hvorefter jeg paa et andet Sted vil handle, af hvilket det lader, ligesom Xenophon haver med større Hefstighed drevet denne Strid end Plato. Laertius vidner og ⁸¹⁾, at der var Uvenskab imellem Xenophon og Aristippus, hvilket ikke vel kunde anderledes være, formedelsst deres store Sinds Uligghed, og den sidste Tilbøielighed til Belløst. Aulus Gellius ⁸²⁾ søger at nægte, at der har været Uvenskab imellem Xenophon og Plato, og det for at redde Philosophiens Ære; men hans Grunde ere ikkun svage. Aristides ⁸³⁾ gaaer udi den anden Bog om Rhetorikken, som handler om den simple Stil, Xenophons Skrivemaade i alle hans Skrifter igiennem paa en grundig Maade, og tillægger ham stor Roes. Helianus vidner ⁸⁴⁾, at Xenophon var meget for at have nette og glindsende Vaaben: han brugte derfor Skjold fra Argos, Pandser fra Attica, Hielm fra Boeotien, og Hest fra Epidaurus. Marcellinus beret:

⁸⁰⁾ L. III. N. 24. p. 315.

⁸¹⁾ L. II. c. 8. N. 2. p. 261.

⁸²⁾ L. XIV. c. 5. p. 352.

⁸³⁾ Tom. II. à p. 488. ad p. 531.

⁸⁴⁾ Vat. Hist. L. IV. c. 24. p. 82.

beretter ⁸⁵⁾, at Xenophon haver saa ilde afmalet Menon, fordi han var Platos Ven; hvori Marcetius linus dog haver, efter al Anseende, gjort Xenophon Uret. Marius Victorinus fortæller ⁸⁶⁾, at Xenophon og hans Kone levede ilde med hinanden, men at den bekendte Aspasia, som var elsket af Pericles, forligede dem sammen: men, da det efter Tidsregningen er klart, at Xenophon ei er bleven gift før end efter Aspasia's Død, saa maa enten denne hele Beretning være urigtig, eller og henføres til en anden Xenophon. Philostratus vidner ⁸⁷⁾, at Xenophon var engang fangen i Boeotien, og at hans Begierlighed til at lære var saa stor, at han stillede Borgen for sin Person, for at kunde gaae ud af Fængslet, og høre den berømte Orator og Sophist Prodicus af Ceo; og ⁸⁸⁾ at den store Orator Polemon haver iblandt andre Skrifter ogsaa skrevet et, hvorudi han handler om, at Xenophon tilhød sig at døe for Socrates. Jeg haver hos ingen læst større og billigere Roes over Xenophon, end hos Eunapius ⁸⁹⁾: thi han skriver, at han baade i Skrifter og Opsørsel vilste, at han var en sand Philosoph. Mere om denne store Mand findes i Estani Var. Hist. ⁹⁰⁾,
 hos

⁸⁵⁾ Thucydidis. in Vita p. 5.

⁸⁶⁾ in I. Rhetor. Ciceronis, in Pithoei Ant. Rhet. lat. Paris 1599 in 4to. p. 169.

⁸⁷⁾ in Vitis Sophistarum p. 496. ⁸⁸⁾ pag. 542.

⁸⁹⁾ in Vitis Sophistarum p. 8. ex Edit. Genev. 1616 in 8vo.

⁹⁰⁾ Lib. III. c. 3. p. 63.

hos Ausonius ⁹¹⁾, hos Strabo ⁹²⁾, hos Frontinus ⁹³⁾, hos Valerius Maximus ⁹⁴⁾, hos Pausanias ⁹⁵⁾, hos Athenæus ⁹⁶⁾, hos Polyænus ⁹⁷⁾ og hos Evidas ⁹⁸⁾.

Side 413. §. 588. — Her fortæller de lærde Forfattere rettere Chabriæ Endeligt, end de tilforn have gjort ⁹⁹⁾.

Side 414. §. 589. Not. 365. B.) — Thimotheus haver ikke alene været en anseelig Feldtsherre, men og i andre Maader en stor Mand. Pausanias siger ¹⁾, at hans Billede var endda i hans Tid at see i Slottet af Athenen. Ælianus fortæller ²⁾, at Timotheus blev engang budet af Plato til et tarveligt Maaltid paa Academiet, og at Thimotheus, som hidindtil havde været vant til prægtige Stæstebuder, fandt sig saa fornøiet dermed, at han siden sagde: de som spise med Plato, have ogsaa godt deraf Dagen efter; og til Plato selv sagde han: hos dig spi-

E c 2

fer

⁹¹⁾ in Gratianum actione ad Gratianum p. 267.

⁹²⁾ Lib. IX. p. 618.

⁹³⁾ Stratag. Lib. I. c. 4. p. 11. Lib. IV. c. 2. p. 8. c. 6. p. 87.

⁹⁴⁾ Lib. V. c. 10. Ex. 2. ext.

⁹⁵⁾ in Eliacis p. 388.

⁹⁶⁾ Lib. XI. pag. 504.

⁹⁷⁾ Lib. I. p. 111. Epistolæ Græcicis Cujacii. in Ep. Chionis ad Matridem p. 24.

⁹⁸⁾ Tom. II. p. 552. in voce *Ξένοφών*

⁹⁹⁾ §. 582. p. 306.

¹⁾ in Atticis c. 24.

²⁾ Lib. II. c. 18. p. 39.

ser man bedre Dagen efter, end den første. Timotheus ²⁾, da han var paa det høieste af sin Lykke, og blev saa godt som tilbedet af Athenienserne, mødte Plato uden for Byen, som gik og talte med sine Discipler om philosophiske Ting; Timotheus hørte en Stund paa ham, og brød endelig ud i disse Ord: O! et ret Liv, en sand Lykfelighed ⁴⁾! Timotheus indtog ikke saa ofte Byer ved Magt, som ved Betsælighed og grundige Forestillinger ⁵⁾. Timotheus var saa lykkelig i alle sine Krigstog, at Skildrerne malede ham derfor af, sovende udi sit Telt, og Lykken svævende over hans Hoved, som fangede i et Mæt mange Byer, og lagde i hans Skød ⁶⁾. Timotheus sagde til Aristophontes, der var meget ødsel, at intet maatte ansees skammeligt af den, for hvilken ingen Ting forslog. Athenæus beretter ⁷⁾, at Timothei Moder var fra Thracien, og ikkun hans Faders Conons Medhustru; og ⁸⁾ at han, for at undgaae sine Medborgeres Avind, opholdte sig paa den De Lesbos. Photius vidner ⁹⁾, at Timotheus var en Discipel af den store Orator Isocrates, og at han med ham reiste til mange Stæder, da Isocrates skrev de Breve, som Timotheus sendte til Athenen, og for

2) C. 10. p. 31.

4) Lib. III. c. 16. p. 71.

5) Lib. XIII. c. 43. p. 268.

6) Lib. XIV. c. 3. p. 271.

7) Lib. XIII. p. 677.

8) Lib. XII. p. 532.

9) in Bibliotheca Cod. CCLX. p. 1453.

for hvilke han fik en Talent til Gave; og ¹⁰⁾ at Timotheus opreiste ham til Ere et Kobberbillede udi Eleusis, hvilket han indviede til Eres, Venstabs og Støstfriheds Gudinder. Stobæus vidner ¹¹⁾, at, da en af Timothei Colleger sagde: mener du, at vort Fædreneland vil takke os, svarede han: jo, naar vi kan tilbørligen takke det. Plutarchus beretter ¹²⁾, at Timotheus sagde, da Athenienserne beskikkede Chares til Ansører, som besad store Egenskaber: han burde ei være Ansører, men høre Ansørernes Bagage; thi en Ansører bør hos sig overlægge det forbigangne og det tilkommende, og ved ingen Ting lade sig bringe fra at gjøre det, som er tienligst. Udi Demosthenes findes adskilligt om denne store Feldt herre, og ¹³⁾ en Tale imod ham for Apollodorus, angaaende nogle Penge. Hvad Iphicrates angaaer, da var han ei mindre Ansører, og berømt over hele Grækerland, formedelst den Orden, som han holdt iblandt sine Krigsfolk. Om denne store Mand findes mere Efterretning, hos Athenæus ¹⁴⁾, hos Plutarchus ¹⁵⁾, hos Pausanias ¹⁶⁾, hos Proclus ¹⁷⁾ hos Stobæus ¹⁸⁾, hos Demosthenes paa mange

C c 3

Etes

¹⁰⁾ p. 1457.¹¹⁾ Serm. 39. p. 227.¹²⁾ in Lib. An seni gerenda sit Respublica, p. 778.¹³⁾ p. 1073.¹⁴⁾ Lib. XII. p. 532.¹⁵⁾ Tom. II. p. 187 in Apoph. og p. 812 in Reipubl. ger. præceptis.¹⁶⁾ in Atticis c. 24.¹⁷⁾ apud Photium Cod. CCXXXIX. p. 989.¹⁸⁾ Serm. 52. p. 365. og 366. Serm. 83. p. 493.

der; og Ulpianus in Demosthenem, særdeles P. 655, hvor han siger, at Iphicrates gjorde Staten mere Nytte, end alle andre Anførere paa den Tid; og hos Vneas ad calcem Polybii ¹⁹⁾). Udi Polyaenus ²⁰⁾ findes mange snedige Krigspudser af Timotheus, og ²¹⁾ end flere af Iphicrates. Udi Frontinus findes ogsaa nogle af dem begge.

Side 417. §. 594. Not. 369. B.) — Af Iseus, Demosthenis Læremester, have vi endnu ti Orationer, som ikke ere at foragte, og som, tilligemed de tvende ældre Taleres Antiphontis sexten og Andocides fire Orationer, ere ei udgivne siden 1619, da de komme ud til Havanu in 8vo. Plutarchus handler om dem alle tre udi de ti Taleres Liv og Levnets Beskrivelser, og Dionysius af Halicarnassus har ver umaget sig med at skrive en vidtstregig Undersøgning om Iseus Stil. Om Antiphon handler Fabricius in Bibl. Gr. Vol. I. Lib. II. c. 26. p. 833, om Andocides p. 839, og om Iseus p. 858. Elements Alexandrinus udgiver ²²⁾ Antiphont for den første, der haver næret sig af Rhetoriquen.

Side 437. §. 616. Not. 383. B.) — Demosthenes Navn bør stedse hos alle Elskere af Veltalenhed og Frihed være helligt. Thi hvad den første angaaer, da bør han ei alene sættes langt over alle græske Oratores, men endog over alle Landes. Ja i Orationer for Retten kan Cicero selv aldeles ikke liges

¹⁹⁾ p. 1688.

²¹⁾ c. 9.

²⁰⁾ Lib. III. c. 10.

²²⁾ Strom. Lib. I. p. 309.

nes med ham, skönt han i alle andre Slags Skrivemaader langt overgaer ham, med hvilke Demosthenes ei heller synderlig befattede sig. Og hvad Friheden anbelanger, da vilste han den største Kierlighed mod den, ved at sætte sit Liv til for den og for sit Fædreland. Udi Lucianus ²³⁾ staaer en Lovtale af denne sindrige Skribent over Demosthenes; hvorraan ei kan læse Beskrivelsen over hans Død uden Bevægelse. Den Edition af Demosthenes, som jeg betiener mig af, er udkommen 1603 til Frankfurt in fol., og tvivler jeg om, at der er nogen nyere og bedre, undtagen den, som den lærde Taylor nu i England har udgivet. Vi have endnu een og tredsindstyve Orationer af Demosthenes, foruden nogle Breve. Udi min Edition staae og de tre Orationer, som endnu ere tilovers af Æschines, Demosthenis Modstander, saa og Æschinis Breve, og Ulpiani Forklaringer over Demosthenes. Denne Ulpianus var en Sophist fra Alexandrien, og levede i Constantini den Stores Tid. Uden at have læst Demosthenes og de andre Græske Oratores, maa ingen tænke at besidde en grundig Indsigt i Grækerlands gamle Forsætning, og fornemmelig i Athenens.

Tide 440. S. 620. — Siden Socratis Tid have Athenenserne ikke havt saa dydig en Mand som Phocion. Han var tvende gange gift: om hans sidste Kone beretter Plutarchus ²⁴⁾, at hun ei var

Cc 4

mindre

²³⁾ Tom. III. p. 490.

²⁴⁾ in Phocione Tom. I. p. 750.

mindre berømt i Athenen for sin Rydsfthed og Tarvelighed, end Phocion for sin Erlighed, saa man altid saae hende gaae til Fods i Athenen, geleidet af een eneste Pige. Da et rigt Fruentimmer fra Jonien vllste hende sine kostbare Smykker, som vare besatte med Edelstene, sagde hun: Phocion er mit Smykke, som nu den tvende gang er udvalgt til Feldtierre af Athenenserne. Alexanders Gesandter, som vare sendte med Gaver til Phocion, funde hende i hendes Røkken, forrettende nogen gemeen Huusglerning. *Elianus* ²⁵⁾ givt hende ogsaa et pragtigt Vidnesbyrd. Han vldner ²⁶⁾, at Phocion var fem og halvfierdsindstive Aar gammel, da han blev afitvet, hvorimod *Cornelius Nepos* tillægger ham en Alder af to og fireindstive Aar. Da den store Alexander sendte Phocion hundrede Talenter til Foræring, spurgte Phocion, hvorfor han skulde have dem; og da han fik til Svar: Fordi Kongen holder dig for den ærligste og bedste Athentenser, sagde han: Lad ham da tilskæde mig at blive det; og dermed vllste Foræringen af ²⁷⁾. *Athenæus* fortæller ²⁸⁾, at Phocion var saa tarvelig, at hans Maaltid bestod ofte ikke i noget andet end lidet Honning. Saaledes levede denne store Mand paa en Tid, da hele Athenen svømmede i Vælsf, og han havde havt Rettighed nok til at berige sig, om han havde villet.

Om

²⁵⁾ Var. Hist. Lib. VII. C. 9. p. 139.

²⁶⁾ Lib. III. C. 47. p. 94.

²⁷⁾ Lib. XI. C. 9. p. 194.

²⁸⁾ Lib. X. p. 419.

Om hans Søns flette Opførsel skriver ogsaa bemeldte Athenæus ²⁹⁾. Plutarchus ³⁰⁾ beskriver Phocions Gemnets Ligtighed saa stor, at aldrig nogen skal have seet ham enten lee eller græde. Da Athenienserne forlangede af ham, at han skulde give sin Deel med til Offer, svarede han, pegende paa en af de hoesstaaende: Jeg maatte skamme mig, om jeg gav Eder noget, og ei betalte denne, som jeg er i Glede hos. Da Antipater, Stattholder af Mæcedonien, begjerte en uretfærdig Ting af Phocion, svarede han: Phocion kan ei haade være din Ven og din Hylfer. Stobæus beretter ³¹⁾, at, da En havde ført sig uanstændig op imod Phocions Hustru, og gif siden til ham, og bad derfor om Forladelse, svarede Phocion: Du har ei begegnet min Kone ilde, det maa være hændet en anden, derfor behøver du ei at undskyldte dig for mig. Til Slutning vil jeg anføre om denne store Mand, hvad Plutarchus beretter ³²⁾, hvilket viser den høieste Dyd: Da Mænyllus, Cassanders Feldtherre, vilde give ham Penge, vægrede han sig for at tage dertimod, sigende: At Mænyllus var ei bedre end Alexander, og at Phocion havde nu lige saa liben Aarsag at tage imod Penge som da; men Mænyllus blev ved, og bad ham tage imod dem for sin Søns Skyld. Hertil svarede Phocion: Der-

E c 5

sam

²⁹⁾ Lib. IV. p. 168.

³⁰⁾ Tom. II. in Apoph. p. 187.

³¹⁾ Serm. 19. p. 170.

³²⁾ in Phocione Tom. I. p. 755.

som min Søn forandrer sin Levemaade, saa faaer han nok i det jeg efterlader ham; men bliver han ved at leve som han nu lever, saa forslaaer ingen Ting for ham.

Side 443. S. 623. Not. 388. B.) — Om Demetrius Phalereus, og det falskelig ham tillagte smukke Skrift *περί ἐμπνεύσεως*, som snarere tilhører Dionysius af Halicarnassus, handle Fabricius in Bibliotheca Græca ³³⁾, Laertius ³⁴⁾, Elianus ³⁵⁾, Plutarchus ³⁶⁾, og Athenæus paa mange Steder, som vidtløftig beretter om hans Pragt og Overdaad, imedens han regjerede Athenen. Cicero kalder Demetrius den sidste Græske Orator, og var han et alene Orator, men endog Philosoph, og oplært af Theophrastus. Phædrus ³⁷⁾ fortæller ³⁸⁾ en Tildragelse imellem Demetrius og den Comoedieskriver Menander, hvilket viser Demetrii Uerbødighed for Videnskaber. Udi hans Tid kom ellers den Græske Comoedie paa sin høieste Epidse, ved de store Mænd, Menander, Diphilus og Philemon, af hvilke vi dog ikke have nogen fuldstændig Comoedie tilovers, men ikkun Levninger, som dog tydelig nok vise, hvilket Tab vi have gjort. Menanders og Philemons

Lev-

³³⁾ Vol. IV. Lib. IV. C. 31. p. 423.

³⁴⁾ Lib. V. C. 5. p. 538.

³⁵⁾ Lib. III. C. 17. p. 72. Lib. XII. C. 43.

³⁶⁾ Tom. II. p. 601. de Exilio.

³⁷⁾ ex edit. Hamb. 1671 in 8vo.

³⁸⁾ Lib. V. Fab. 1. p. 58.

Levninger have de store Mænd, Grotius og Clericus, ei holdt deres Lærdom for ringe, og uanstændige til at samle, og den sidste at udgive 1709 til Amsterdam i 8vo. Terentius haver især benyttet sig af Menanders Comoedier, hvilket er nok, for at give os høie Tanker om dem. Plutarchus har i en særdeles Afhandling, om Aristophanes og Menander, vist den sidste Fortrin frem for den første. Overtroe og blind Iver haver i de christne Græske Keiseres Tider ødelagt og opbrændt baade Menander og de fleste og beste gamle Græske Poeter, under Paa skud, at de indeholdte Eskovsfager og hedens Digt. Diomedes ³⁹⁾ giver ⁴⁰⁾ en artig Underretning om Comoediens Tilstand og Fremvegt hos Grækere og Romere. Om Glycera, hvilken Menander elskede, handle Athenæus ⁴¹⁾, som og vidner, at Philemon og Harpalus elskede hende, og Alciphron ⁴²⁾. Bacchis var og paa samme Tid en meget berømt Skisge ubi Athenen, efter Alciphrontis ⁴³⁾ og Athenæi ⁴⁴⁾ Vidnesbyrd. Paa samme Tid, eller noget tilforn, blomstrede ogsaa i Athenen mange anseelige

Oras

³⁹⁾ apud. Putschium, in Gram. lat. Hanov. 1605, in 4to.

⁴⁰⁾ p. 486 &c.

⁴¹⁾ Lib XIII. p. 5. 84. 586. 594. 595. 605.

⁴²⁾ Lib. I. Ep. 29. p. 118. , Lib. II. Ep. 3. p. 222. , Ep. 4 p. 242.

⁴³⁾ Lib. I. Ep. 29. p. 118. , Ep. 30. p. 124. , Ep. 31. p. 128. , Ep. 32. p. 132. , Ep. 38. p. 172. , Ep. 39. p. 184.

⁴⁴⁾ Lib. XIII. p. 594.

Oratores, iblant hvilke Hyperides var den fornemste, som holdtes næst Demosthenes for at være den første. Plutarchus har ⁴⁵⁾ beskrevet hans Liv og Levnet iblant de ti Talere. Han opregner ogsaa mange af de Freuntimper, som han elskede, iblant andre Myrrhine, om hvilken ogsaa Athenæus ⁴⁶⁾ siger, at Kong Demetrius Poliochretes elskede hende; om hende handler og Alciphron ⁴⁷⁾. Hyperides blev ellidst omkommen efter Antipatris, Stattholder af Mæcedonien, hans Befalning. Ingen af Hyperidis Taler ere komne til os, De andre Oratores paa de Elber vare Dinarchus, Lycurgus, en stor og ypperlig Mand, og Demades. Af den første have vi endnu tre Taler, Hans Liv og Levnet haver Plutarchus beskrevet iblandt de ti Talere ⁴⁸⁾. Om ham handler og Fabricius ⁴⁹⁾. Af Lycurgus have vi endnu en meget smuk Oration. Om ham handler Plutarchus ⁵⁰⁾ og Fabricius ⁵¹⁾. Under Demadis Navn haves endnu en Tale, Pliant det er Klart, haade af Stilen, som og af Ciceronis Vidnesbyrd, at Demades ei haver efterladt sig noget Skrift. Om ham handler Fabricius ⁵²⁾. Disse Mænds Taler ere, tilligemed Lesbosactis og Herodis Attici, best

udgiv-

⁴⁵⁾ Tom. II. p. 848. ⁴⁶⁾ Lib. XIII. p. 440 og 543.

⁴⁷⁾ Lib. I. Ep. 32. p. 132., Ep. 37. p. 164.

⁴⁸⁾ Tom. II. p. 850.

⁴⁹⁾ in Bibl. Gr. Vol. I. Lib. II. C. 26. p. 878.

⁵⁰⁾ Pag. 841.

⁵¹⁾ Pag. 861.

⁵²⁾ Vol. IV. Lib. IV. C. 30. p. 418.

udgløve til Hanau ⁵³⁾. Noget for denne Tid leve Socrates; thi han døde i samme Aar, som Grækerlands Frihed undergik i Slaget ved Charonea. Af ham have vi endnu mange Taler, som vel, i Henseende til Stilens Styrke, ei kan sættes imod Demosthenis og Lysia, men dertilmod lange overgaae dem i Nytte af Indhold, saasom de indbefatte i sig saadanne Leveregler, som en Christen ei har Aarsag at skamme sig ved; hvilket ei er at undre paa, saasom han havde hørt Socrates. Han opnaaede næsten en Alder af hundrede Aar. Hans fornemste Discipler vare Demosthenes, Ephorus, og Theopompus. Om ham handle Plutarchus ⁵⁴⁾ og Fabricius ⁵⁵⁾. Da jeg udi denne Anmærkning har ver talet om nogle af de berømteste Græske Comœdiestrivere, saa vil jeg og henvise Læserne til de Skribenter, hvor de kan faae den beste Underretning om Grækernes Skuespil, hvilke ere: Le Theatre des Greces par Brumoy ⁵⁶⁾, og i den første Tome af Memoires Litteratures ⁵⁷⁾, sur la forme & la construction du Theatre des Anciens, par Msr. Boindin, og i den femte Tome sur les masques & les habits de theatre des Anciens, af den samme.

Side

⁵³⁾ 1619. in 8vo.

⁵⁴⁾ Dag. 836.

⁵⁵⁾ Lib. II. C. 26. p. 848.

⁵⁶⁾ Amst. 1732. 3 Vol. in 8vo.

⁵⁷⁾ Amst. 1731. in 8vo, fra p. 174 til p. 196.

Side 447. §. 629. Not. 390. B). — Om Lachares handler ogsaa Polyænus ⁵⁸⁾, og om den Platoniske Philosoph Erates handler Diogenes Laertius ⁵⁹⁾.

Side 449. §. 630. Not. 391. B). — Om Antigoni Gonatæ Krig imod Athentenserne melder ogsaa Polyænus ⁶⁰⁾.

Side 467. §. 654. Not. 411. B). — Denne Talemaade laster Longinus ⁶¹⁾ billigen, som for vidt breven, og undskylder den kun med sin Latterlighed.

Side 478. §. 666. Not. 422. B). — At vilde ligne Lycurgi Love med Evangelii, er et af de daarligste Foretagender, som et vittigt Menneske kan foretage sig; da de førstes Haardhed og Umenneskelighed er i mange Maader unægtelig. Men derimod er det dog vist, at Lycurgi Indretning bør ansees for et Mesterstykke, og han for en af de største Mænd i Verden, baade naar man henseer til Udfaldet, at han var i Stand til at bringe Mennesker til at antage haarde, ja næsten ulidelige Love, saa og til hans Hensigt som var denne, at indrette en Stat, som skulde stedse blive ved, (hvilket den ventelig og havde blevet, saafremt dens Lemmer ei havde overtraadt hans Love), og hverken kuldkastes ved indvortes Svaghed, eller ved udvortes fiendtlig Angreb. Til at opnaae dette, dannede han et fuldkommen
strid-

⁵⁸⁾ L. III. C. 7.

⁵⁹⁾ L. IV. C. 4. p. 408.

⁶⁰⁾ L. IV. C. 6. §. 20.

⁶¹⁾ de sublimitate sect. 37. p. 206.

stridbart Folk, ved bestandige Legems Øvelser og overmaade strang Levemaade. Herved, og ved Egteskabernes Indretning, bragte han ogsaa et sundt Folk tilveie, og som var i Stand til stærkt at formere sig. Ved den yderste Hvide af Lydighed og Orden, og ved de offentlige Giestebuder og Øvelser, forskreffede han sin Indretnings Langvarighed, og dens Befrielse fra indvortes Uroligheder: Og ved aldeles at affkaffe Penge, og at uddeele Agrene lige iblant alle Borgere, betog han dem al Lyst til at paafsøre andre Krig, for at udvide deres Grændser; thi denne kloge Mand indsaae heel vel, at saadant ei kunde skee af dem, uden ved at svække deres indvortes Forsatning, ved Omgang med Fremmede, og Penges Indførsel. Udsaldet viiste og, at Sparta var meest mægtig og anseelig, saalange det lod sig nsie med sit eget Land; men at det derimod var mindst, da det syntes meest, ja nærmest sin Undergang, da det erobrede mange Lande, og det alene fordi Lycurgi viste Love og Anordninger da svækkedes, efterat de, uden mindste Skaar, havde staaet ved Magt i fire hundrede Aar, hvorpaa intet andet Exempel findes i den hele Historie. Et hundrede Aar derefter begyndte de at overtrædes, men holdtes dog endda i nogle Poster; og endelig bleve de, efterat de havde ophaaet en Alder af omtrent syv hundrede Aar, reent affkaffede. Lycurgus bær derfor med Wiisghed kaldes den største af alle Lovgivere, naar man alene henseer til det at gjøre en Indretning, hvorudi alle

Mid-

Vidlerne svare til Niemarket, og alle Parterne gjøre
 eet ud med det Hele. Saadan Indretning er ikke
 heller muelig at finde i noget andet Land, saasom
 Planen til den Spartanske er gjort af een Mand,
 og efter eet Anlæg; da derimod alle andre Landes
 Indretninger og Love ere giorte efterhaanden, og
 sammenslittede af adskillige, hvoraf flyder, at den
 ene Lov ofte imodfiger den anden. Grækerne have
 vel derfor med al Høie kunnet sætte den Spartanske
 Alderdom imod den Romerske, ja endog over den,
 i Henseende til den hele Indretning. Kort sagt:
 De Vidler, Lycurgus haver grebet til, for at danne
 et bestandig vedblivende, uovervindeligt, tappret,
 nøisomt, tarveligt, ærbart sundt, stærkt, frugt-
 bart, høimodigt Folk, have umuelig kunnet vare
 bedre. Men derfor nægter jeg vel endda, at han ha-
 ver dannet et lykfsaligt Folk, som Evangelium deri-
 mod gjør (Jeg taler dog ikkun om Lykfsalighed i denne
 Verden, og ikke i hiin); thi Lacedæmoniernes Arbeids-
 somhed og Tarvelighed var dreven saa vidt, at in-
 gen Bane var i Stand til at gjøre den engang taa-
 lelig, end sige lykfsalig. Naar de derfor saae deres
 Leilighed, søgte mange af dem at smage en sødere
 Levemaade, hvilket stedse ved haarde Straffer maatte
 forebygges, hvilke vare ligesom Kalken i den Lacedæ-
 moniske Bygning, og hvis Formildelse og Esterla-
 delse forvoldte, at den hele Bygning faldt ned. Ikke
 heller finge de Lov til nogensinde at smage den For-
 nøielse, som Videnskaber og Konster give. Der
 fand-

fandtes derfor ogsaa steds hos dem Vanvidighed, og en Slags Grumhed og Vilddhed. Imidlertid maa man tilstaae, at Lyncurgi Hensigt udfordrede saadan Indretning, og at de af mig omtalte Mangler vare et at undgaae i hans Anlæg. Med saa Ord: Lyncurgi Anstalter ere forundringseværdige, men et at misunde.

Side 479. §. 667. — Pausanias vidner ⁶⁴⁾, at det Tegeatiske Fruentimmer, som førte sig tappert op, heed Marpessa, og at Fruentimmerne bleve over denne af dem erlangte Seier saa stolte, at de anrettede et særdeles Offer til Mars, fra hvilket alle Mandfolk vare ubeslukkede.

Side 480. §. 668. — Siden Messenierne ginge saa tidlig under, at de endog aflødt at være en særdeles Stat, førend der vare ret mange Skribenter til i Verden, saa finder jeg saare lidet optegnet om deres Videnskaber og Opfindelser. Dog tillægger Plinius ⁶⁵⁾ en Messenier, ved Navn Midias, at have først opfundet Pantseret.

Side 487. §. 682. — Polyænus ⁶⁶⁾ kalder Theopompi Dronning, Chilonis, Eleandri, Datter, og fortæller, hvorledes hun paa en artig Maade reddede sin Mand af det Fængsel, som han sad ubi hos Arcadterne.

Side

⁶⁴⁾ in Arcadicis p. 697.

⁶⁵⁾ Tom. II. Lib. VII. p. 106.

⁶⁶⁾ Lib. VIII. p. 771.

Side 504. §. 703. — Omtrent paa denne Tid, da Eurocrates og Archidamus vare Konger i Sparta, levede den berømte Chilon, som var en af de syv Blise i Grækerland, og hvilken jeg undrer mig over, at de lærde Forfattere have reent forbigaaet. Hans Liv og Levnet beskriver Diogenes Laertius ⁶⁷⁾. Mere om ham findes hos Plutarchus ⁶⁸⁾ og Stobæus ⁶⁹⁾, hvor det herlige-Sprog: kiend dig selv, tillægges ham ⁷⁰⁾.

Side 511. §. 711. Not. F. — Om Telephila, som er en af de berømmeligste græske Poetinder, handle, foruden Plutarchus, Volvænus og Herodotus, ogsaa Pausanias ⁷¹⁾, Clemens Alexandrinus ⁷²⁾, Apollodorus ⁷³⁾, Conforinus ⁷⁴⁾, og Svidas ⁷⁵⁾. Alt hvad der findes om hende, haver Joh. Chr. Wolf samlet in Poetriis græcis ⁷⁶⁾.

Side 514. §. 715. Not. G.) — Om Gorgo, Kong Leonidæ Dronning, og Eleomenis Datter, beretter Plutarchus ⁷⁷⁾ følgende Svar: et fremmed
Fruens

67) Lib. I. c. 3. p. 69.

68) Tom. II. p. 151 in Symposio.

69) Serm. 21. p. 176.

70) Serm. 41. p. 268. Serm. 46. p. 328. Serm. 68. p. 428. Serm. 83. p. 484. og Serm. 106. p. 572.

71) in Corinthiacis p. 157.

72) Strom. Lib. IV. p. 522.

73) in Bibliotheca p. 167.

74) ex Edit. Lugd, Bat. 1642 in 8vo. c. 9. p. 219.

75) Tom II. p. 878 in voce Τηλέφιλλα.

76) p. 62.

77) in Lac. Apoph. p. 227. T. II.

Fruentimmer sagde til hende: der er dog intet Sted, hvor Fruentimmeret hersker over Mændene, uden i Pacedæmon alene; hertil svarede Gorgo: ja vi alene bringe ogsaa Mænd til Verden. Af den Kobbertavle, som Aristagoras førte med sig, og hvorudi stode indgravnede alle de da bekiendte Lande, efter Herodoti Beretning ⁷⁸⁾, sees Landkarterens Velde. Og at de i en kort Tid ere blevne temmelig almindelige, vidner følgende Eliani Beretning ⁷⁹⁾: da Socrates mærkede, at Alcibiades var stolt af sin Rigdom, og det meget Jordegods han besad, førte han ham til en Tavle; som hang paa Væggen, og hvorpaa hele Jorden stod aftegnet, og spurgte ham ad, om han kunde finde Attica derpaa; og da han endelig med Møie havde fundet det, bad han ham at lede efter sit Jordegods: men da han maatte tilstaae, at det ei var der at finde, sagde Socrates: du gjør dig da til af det, som neppe er en Part af Jorden. Denne Hændelse skeede omtrent hundrede Aar efter den første. Hvidindtil har jeg ikkun anført om almindelige Karter over den hele Jord; men 350 Aar efter finder jeg, at de have og havt over særdeles Lande, som iblandt andre over Italien, efter Barronis Vidnesbyrd ⁸⁰⁾.

Side 519. S. 718. — Siden de lærde Forfattere ei have, som de vel burde, handlet om Historien af Carien, saa vil jeg her indføre, hvad jeg har

D d 2

ver

⁷⁸⁾ Lib. V. p. 305.

⁷⁹⁾ Lib. III. c. 28. p. 85.

⁸⁰⁾ de Re rustica Lib. I. c. 2. p. 5.

ver samlet om den tappre Cariske Dronning Artemi-
 sia den ældre. Slaget ved Salamis, hvorudi hun
 udviste de største Prøver paa sin Tapperhed, giver
 mig Anledning hertil. Alt hvad Herodotus melder
 om hende, have de lærde Forfattere allerede anført i Hi-
 storien af Persien. Photus anfører ⁸¹⁾ af Ptolomæi
 Hephæstions syvende Bog følgende Beretning om hen-
 des Død: hun forlibede sig i Dardanus den Abydes-
 ner, og da hun ei kunde bringe ham til Gienkierlig-
 hed, blev hun, saa forbittret deraf, at hun lod
 stikke Dinens ud paa ham, medens han sov. Men
 herpaa fulgte saadan Anger og Fortrydelse, at hun
 selv frivillig sprang ned af den Leucadiske Klippe,
 døde, og blev der begravet. Men uden al Tvivl er
 denne Historie et Digt; hvilket om saa er, er den
 ikke den eneste hos den gode Ptolemæus Hephæstion.
 Udi Hippocratis Sønns Tessall Tale til Athenien-
 serne findes ⁸²⁾ udi Hippocratis Bærker en Beretning
 om, hvorledes Artemisia forgieves angreb den De-
 los, og ved en stor Storm, Torden og Lynild, som
 Guderne opvakte, mistede mange Skibe. Hvad Svi-
 das har tænkt paa, naar han skriver ⁸³⁾, at Arter-
 misia segtede imod Perserne, det kan jeg ikke vide;
 thi den Sag, at Artemisia segtede med Perserne
 imod Grækerne, er saa vel stadfæstet, og uden al
 Tvivl, som noget i Historien. Pausanias vidner ⁸⁴⁾,
 at

⁸¹⁾ in Biblioth. Cod. CXC. p. 492.

⁸²⁾ p. 539.

⁸³⁾ T. I. p. 442. in voce: *Αρτεμισία*.

⁸⁴⁾ in Laconicis p. 232.

at Artemisia Billede var endda ubi hans Tid at see paa Torvet i Sparta, iblandt de andre Ansøreres af de overvundne Perser. Polyænus ²⁵⁾ ansører Krigspudser af Artemisia, som han dog alle haver taget af Herodotus.

Side 526. §. 728. — Pausanias in Laconicis ²⁶⁾ fortæller ogsaa denne bedrøvelige Hændelse imellem Pausanias og Cleonice.

Side 528. §. 729. Not. 465. B.) — Cornelius Nepos beretter ²⁷⁾, lige saavelsom Thucydides, at Taget blev afbrudt efter Ephorernes Befaling, paa det Pausanias desto snarere fulde dse under aaben Himmel. Herodotus fortæller ²⁸⁾, at et græsk Fruentimmer, en Datter af Hegetorides, fra den De Cos, som en fornem Perser, ved Navn Pharrandates, havde, formedelt hendes Skønhed, røvet imod hendes Billie, flygtede, saasnart hun fik at vide, at Perserne vare slagne ved Plataea, bort fra deres Leir paa en Bogn, iført prægtige Klæder og gelejdet af mange Opvartersker; og kom hun til Pausanias, just da han stod og endnu gjorde fornødne Anstalter. Hun faldt ned for hans Fødder, og gav tilkiende, hvo hun var. Han trøstede hende, og sagde: at hendes Fader var der paa Stedet hans beste Bort, og besørge hende bragt i Sikkerhed til hendes Fædreland, med alle hendes Eiendele. Den Skri-

D d 3

bent

²⁵⁾ Lib. VIII. p. 804.

²⁶⁾ p. 252.

²⁷⁾ p. 32. in Pausania.

²⁸⁾ Lib. IX. p. 541.

bent Pausanias regner ⁸⁹⁾ denne Stierning blandt Pausaniae hersommeligste. Samme Skribent vidner ⁹⁰⁾, at Lacedæmonierne gjorde efter Pausaniae Død alt hvad de kunde, for at stille hans Siel tilfreds, og derfor oprettede ham, ved Alteret i Minerva Chalciaea Tempel, tvende Billeder af Kobber, og ån- stillede Offeringer til den Genius Epidotes, hvormed ogsaa Plutarchus ⁹¹⁾, i det smukke Skrift om Guds silde Hævn, kommer overeens. Pausanias beretter ogsaa ⁹²⁾, at Pausaniae Grav saaes endda ubi hans Tid i Sparta, lige over for Theatrum, og at der aarligen holdtes ved det Taler, Pausaniae til Ere, og Sørgeespil, udi hvilke ingen anden end Lacedæmonierne finge Lov at øve sig. Plutarchus ⁹³⁾ udi sit Trøsteskift til Apollonius ansfører følgende mærkelige Svar af den Poet Simonides til Pausanias, som idelig brystede sig af sine Seiervindinger, og begierte af ham et sændrigt Sprog: hav i Erindring, at du er et Menneske. Da der iblandt det persiske Dyrte fandtes ogsaa mange prægtige Klæder, sagde Pausanias: det er bedre, at en er selv af stor Værdie, end at han besidder Ting af stor Værdie ⁹⁴⁾. Arthænaus fortæller ⁹⁵⁾ efter den Skribent Nymphis af Heraclea en af Pausaniae Stierninger, som tydelig

læg

⁸⁹⁾ in Laconicis c. 4. p. 214.

⁹⁰⁾ C. 17. p. 252.

⁹¹⁾ Tom. II. p. 560.

⁹²⁾ C. 6. p. 240.

⁹³⁾ Tom. II. p. 105.

⁹⁴⁾ P. 230 in Lacon. Apopn.

⁹⁵⁾ Lib. XII. p. 536.

lægger hans Hovmod for Dagen. Det er bekiendt, at Pausanias Moder skal have været den første, som lagde en Steen for Døren af Templet, og derved gav Exempel til de andre, at indmure hendes Søn. Men at Pausanias Fader haver endog været da i Live, og hjulpet til, tilligemed hans Moder, at mure ham ind, det fortæller Stobæus ⁹⁶⁾. Dog det bliver vel et Diget, helst da han ikke, som Herodotus og alle andre Skribentere, kalder hans Fader Cleombrotus, men Hegefilans. Han siger ellers ogsaa, at Pausanias fik af Xerxes, for at forraade Grækerland, fem hundrede Talenter i Guld. Polyænus ⁹⁷⁾ kalder Pausanias Moder Theano.

Side 534. §. 738. Not. 474. B.) — Pausanias ⁹⁸⁾ beretter ikke alene, at Cynisca, Kong Archidami Dotter, og den store Agesilat Søster, var den første, som af alle Fruentimmer erholdt Prisen i de Olympiske Lege, men endog det første Fruentimmer, som holdte Heste, hvilket dog ventelig maa indskrænktes til det Brug. Han vidner ⁹⁹⁾, at hendes Grav var endda udi hans Tid at see i Sparta, og at den Seier, hun paa de Olympiske Lege erholdt, skede i Væddelsb med Vogne, for hvilke vare spendte fire Heste. Om Cynisca melde ogsaa Xenophon ¹⁾ og Plutarchus ²⁾.

Side

⁹⁶⁾ Serm. 37. p. 228.

⁹⁷⁾ Lib. VIII. p. 802.

⁹⁸⁾ in Laconicis c. 8. p. 222.

⁹⁹⁾ C. 15. p. 243.

¹⁾ in Agesilao p. 51.

²⁾ Tom. II. p. 212 in Lacon. Apoph.

Side 535. §. 740. — Brasidas haver været en af Sparta tapperste Feldtherrer. Pausanias vidner ³⁾, at hans tomme Grav var endda i hans Tid at see paa den venstre Side af Torvet. Polyænus anfører ⁴⁾ fem Krigspudsere af Brasidas. Hans Moder Argileonis er og en af de berømmeligste Spartaniske Kvinder. Plutarchus fortæller ⁵⁾ om hende, at hun svarede, da Thracierne løstede hendes Søn op til Skyerne, sigende, at han var en Mand, der ei havde sin Lige: vel var Brasidas en tapper og brav Mand, men Sparta har mange flere bedre end han. Diodorus Siculus beretter ⁶⁾ det samme om hende, og endda med det Tillæg, at Ephori befale derfor at bevise hende offentlig Ære.

Side 557. §. 767. Not. 502. B. — Om Thymbro fortæller Polyænus ⁷⁾ et Krigspuds. Diodorus Siculus beskriver ⁸⁾, hvorledes han blev thielslagen af den persiske Feldtherre Strutha. Om Dersyllida fortæller ogsaa Polyænus ⁹⁾ et Krigspuds.

Side 565. §. 775. — Ælianus anfører ¹⁰⁾ et mærkeligt Exempel paa Lysanders Tærvælsighed i
Epi

³⁾ in Laconicis c. 14. p. 240.

⁴⁾ Lib. I. C. 39.

⁵⁾ Tom. I in Lycurgo pag. 55. ⁶⁾ Tom. II. in Lacon. Apoph. p. 219.

⁶⁾ Tom. I, Lib. XII. p. 530.

⁷⁾ Lib. II. c. 19.

⁸⁾ L. XIV. p. 718.

⁹⁾ Lib. II. c. 6.

¹⁰⁾ Var. Hist. Lib. III. c. 20. p. 79.

Epise; hvortmod han ¹¹⁾ ogsaa vidner, at han til-
 sidst blev i Jonien overdaadig, og satte sit Fædrene-
 lands Tarelighed tilside. Polyænus anfører ¹²⁾ fem
 af Lysanders Krigspudser, hvoriblandt det fjerde, som
 indeholder hans Opsørsel paa den De Thaso, viser
 den største Grumhed og Troeløshed. C. Nepos kom-
 mer hermed overeens udi Lysanders Liv og Levnet ¹³⁾,
 endskjønt Slutningen af hans Fortælling om denne
 Sag er bortkommet. Pausanias beretter ¹⁴⁾, at der
 endda i hans Tid fandtes tvende Billeder af Lysander
 i Olympia, som Indvaanerne af den De Samos
 havde opreist ham til Ære, efter Slaget ved den
 Flod Egos, da han og nød samme Ære af Ind-
 vaanerne i Ephesus, som endog satte hans Billede i
 Diana Tempel. Denne Skribent vidner og ¹⁵⁾, at
 Lysander ligger begravet i den Boeotiske Stad Haliarto,
 hos hvilken han blev omkommen af Thebanerne. Han
 undersøger ellers meget nære hans Gjerninger, og
 slutter med, at han har gjort sit Fædreland mere
 ondt end godt; hvilken Dom vel ogsaa er rigtig. Han
 beretter ¹⁶⁾, at tvende af Atheniensernes Anførere i Sla-
 get ved Egos Floden, Tydeus og Adimantus, vare
 af Lysander blevne bestakne med store Penge. Plu-
 tarchus anfører ¹⁷⁾ følgende sindrige Taler af Lysander:

Da

¹¹⁾ Lib. XIII. c. 8. p. 251.

¹²⁾ Lib. I. c. 46.

¹³⁾ p. 44.

¹⁴⁾ Lib. VI in Eliacis c. 3.

¹⁵⁾ In Bæoticis C. 32.

¹⁶⁾ In Phocicis C. 9.

¹⁷⁾ Tom. II. p. 190 in Apoph.

Da Dionysius den ældre, Tyrani i Syracusa, sendte ham kostbare Klæder til hans Døttre, vilde han ei tage imod dem, sigende: at han frygtede for, at de vilde see hæsligere ud i dem. Da Argiverne og Spartanerne trættes med hinanden om, hvo der havde meest Ret til et vist Stykke Jord, trak han sin Kaarde, og sagde: ved denne afgjøres Retten best. Da en Megarenser talede paa et Møde eller Folkesamling meget frit, sagde han: Dine Ord feile en Stad. Da han havde indtaget Athenen, skrev han ikke videre til Evhorerne i Sparta end disse Ord: Athenen er i vore Hænder, Da han adspurgte Oraclet i Samothracien, og Præsten begierede af ham at sige: hvilken af de Misgierninger, som han havde bedrevet, var den største? spurgte han ham ad: Om han gjorde det af sig selv, eller efter Gubernes Befaling? Og da Præsten svarede ham, at det var efter Gubernes Befaling, sagde han: Holdt da inde med saadan Begiering; thi jeg skal nok svare Guberne, naar de selv spørge mig ad ¹⁸⁾.

Side 589. P. 800. Not. 532. B.) — Plutarchus beretter ¹⁹⁾, at denne store Konges Dronning heed Cleora, og hans Døttre Apolia og Prolpta, hvilke man, i Henseende til udvortes Pragt, ikke kunde stille fra andre Spartaners Døttre, saa tarveligen bleve de opdragne. Udi Polyænus ²⁰⁾ findes tre og tredive af Agesilai Krigspudser, hvoriblant ere mange mærkelige.

Ælia:

¹⁸⁾ In Lacon. Apoph. p. 229.

¹⁹⁾ I Agesilao T. I p. 606.

²⁰⁾ Lib II. C. I.

Ellanus beretter²¹⁾, at Agesilaus gik, da han endog var kommen til høy Alder, tidlig om Morgenen, endog om Vinteren, udi Staden, uden Skoe og Erdie, havende alene en forslidt Kappe om sig; og da nogle bade ham at skaane sig selv: svarede han: De unge Folk i Staden see paa mig og min Opsørsel, ligesom Kyllinger paa Hønen. Agesilaus var saa føsielig i Omgang, at han endog reed paa Kiep med sine Børn, og da en, som fandt ham i den Forretning, loe af ham, sagde han: Naar du først selv bliver Fader, saa kan du give Fædre Raad²²⁾. Det er bekiendt, at den store Socrates gjorde det samme, hvilket viser, at de gamle Græker, med al deres Wiisdom, Fornuft og Anstændighed, vare langt fra de strenge Tanker, som visse særfindede Folk nu omstunder have; at al uskyldig Skiemt er uanstændig og Gud mishagelig. Stobæus beretter²³⁾, at Agesilaus sagde, at en Ansører burde have Mod imod Fienden; Kierlighed mod sine Underhavende, og Overlæg og Forstand til at benytte sig af Omstændighederne. Da Agesilaus blev adspurgt, hvorfor Spartanerne ginge med deres egne Haar, svarede han: fordi den Zirak koster mindst²⁴⁾. Athenæus anfører²⁵⁾ et mærkeligt Exempel paa Agesilai Tarvelighed. Plutarchus²⁶⁾ i det smukke Skrift om Republikens Forvaltning siger,

21) Var. Hist. Lib. VII. C. 13. p. 141.

22) Lib. XII. C. 15. p. 213.

23) Serm. 52. p. 365.

24) Serm. 63 p. 408.

25) Lib. XIV. p. 652.

26) Tom. II p. 398.

at Agesilaus var en meget oprigtig Ven, og anfører til Demis derpaa følgende Brev af ham: Dersom Nicias er uskyldig, da døm ham derfor frie; men er han skyldig, saa døm ham frie for min Skyld; overalt, døm ham frie, og ²⁷⁾, efter Xenophon, at Agesilaus glædede sig, hver gang han berigede nogen af sine Venner, endskjønt han for sin egen Person foragtede Rigdom. Da han engang blev adspurgt, hvilken Dyd var størst, Retfærdighed eller Tapperhed, svarede han: Dersom vi alle vare retfærdige, saa gløedes Tapperhed ikke fornøden ²⁸⁾. Den Læge Menecrates var saa høfmodig, at han tiltog sig det Navn Jupiter; Da han nu tilfrev Agesilaus saaledes: Menecrates Jupiter hilser Kong Agesilaus; svarede Agesilaus ham igjen: Kong Agesilaus ønsker Menecrates Helbred ²⁹⁾. Da en roste en Orator, fordi han ved store Ord gjorde smaa Ting store, svarede Agesilaus: Jeg vilde ikke engang holde den for en god Skoemager, som gjorde store Skoe til smaa Fødder. Da Indvaanerne af den De Thaso besluttede, at tillægge ham, for opbaarne Velgiertninger, guddommelig Ære, og med denne Beslutning sendte Gesandter til ham, spurgte hann dem ad, om deres Stad var istand til at gjøre Guder, og da de hertil havde svaret ja, sagde han: Lad dem da først gjøre sig selv til Guder, saa vil jeg siden troe, at de kan gjøre mig dertil. Da han blev adspurgt, hvorledes
man

²⁷⁾ P. 809.

²⁸⁾ In Apoph. p. 190.

²⁹⁾ In Apoph. Lacon. p. 208.

man skulde faae et stort Navn, svarede han, ved at tale godt, og ved at udrette store Ting.

Side 590. §. 802. — Plutarchus ³⁰⁾ beretter, at da Kong Archidamus, Aegesilai Søn, saae for første Gang en Piil, som hørte til en Catapult, bragt fra Sicilien, brød han ud i disse Ord: Ak! nu er det ude med Tapperhed ³¹⁾. Da den berømte Læge Periander lagde sig efter at gjøre Vers, og gjorde dem meget slette, sagde Archidamus til ham: Hvorfor stræber du efter at blive af en god Læge til en slet Poet?

Side 593. §. 806. — Om Chelidonis, Kong Eleonymi Dronning, handler ogsaa Parthenius ³²⁾ under det Navn af Chilonides.

Side 636. §. 859. — Ved Slutningen af den Spartanske Historie vil jeg indføre adskilligt mærkværdigt om deres Fruentimmer, hvortil jeg et tilforn har havt beqvem Leilighed. Plutarchus ³³⁾ viser Grunden, hvorfor Lycurgus vante Qvinderne fra deres Barndom af til saadan haard Levemaade, og saa stränge Legems Øvelser, nemlig: at de skulde blive sunde og stærke, og sølgelig siden, naar de bleve gifte, faae lette Barselsenge, og bringe sunde og stærke Børn til Verden, hvilken Hensigt han ogsaa op-

³⁰⁾ Tom. II. p. 191. in Apoph.

³¹⁾ in Lacon. Apoph. p. 218.

³²⁾ C. 23. p. 386.

³³⁾ Tom. I. p. 47. in Lycurgo.

opnaaede. En Fremmed ³⁴⁾ adspurgte en Spartansk Kvinde, ved Navn Gerada, hvad Straf Hoerkarle finge i Sparta, hvin svarede, at ingen saadan fandtes der: Men om den fandtes, blev den Fremmede ved; da skal han give, svarede Gerada, en Tyr, som kan, naar han rækker Hovedet over det Bierg Tangeto, drikke af den Flod Eurota: Men hvorledes skalde saadan Tyr kunde være til? sagde da den Fremmede; Ja, svarede Gerada, hvorledes skalde nogen Hoerkarl kunde være i Sparta? Da Acrotatus, en Søn af Gyrtia, blev fra de offentlige Lege baaren for død hjem, og Betienterne begyndte at græde, sagde hun: Vil I være stille! Han viser, af hvad Blod han er kommen; det er nu ei Tid at græde, men at forbinde den Saarede. Da hun siden fik at vide, at han var slagen i Creta, sagde hun: Han var jo kommen der, enten for at dræbe Fienden, eller selv at blive dræbt; mig er det langt behageligere, at han har faaet en anstandig Død for sig selv, sit Fædreland og sine Forfædre, end om han havde levet længe med Skamme. Da Damatria fik at vide, at hendes Søn havde sørt sig frygtforn op i et Slag, omkom hun ham selv med egen Haand ved hans Hiemkomst. En anden, da hun fik at vide, at hendes Søn var flygtet af Slaget, krev ham saaledes til: Min Søn, der gaaer et ondt Nygte om dig; gjør det til intet, eller døe. Nok en anden stod i

For-

³⁴⁾ P. 49

Forstaden, og ventede at faae at høre om Slagets Udfald: da nu en kom derfra, spurgte hun ham ad, hvorledes det stod til? Han svarede: alle dine fem Sønner ere blevne; ei, du Slubbort! sagde hun, jeg spurgte ei derom, men hvorledes det staaer til med vore Folk; og da han herpaa svarede, at de havde vundet; sagde hun: nu fortryder jeg ikke mine Søners Død. Udi en offentlig Omgang hændte det sig, at en fik at vide, at hendes Søn vel havde erhholdet Seieren, men derhos sat Livet til. Hun tog dog ikke Krandsen af sit Hoved, men vendte sig om til de nærværende Qvinder, og sagde: det er meget smukkere at vinde i Slag og dæ, end at vinde i de Olympiske Løbe og lege. Da en fattig Jomfrue blev adspurgt: hvad Medgift hun kunde bringe sin Veiler? svarede hun: en arvelig Kysshed ³⁵⁾. Han fortæller ³⁶⁾ en modig, men derhos fortvølet Stierning af en Spartansk Qvinde, ved Navn Damocrita, for hvilken Guderne skal til Straf have tilsendt Lacedæmonierne det store Jordskielv. Propertius beskriver ³⁷⁾ i meget smukke Vers de Legems Dvælsler, som vare brugelige blandt de Spartanske Qvinder. Polyænus ³⁸⁾, hvormed overenskommer Plutarchus ³⁹⁾ He-

E e 2

rodo:

³⁵⁾ Tom. II. p. 240. in Apoph. Lacænarum.

³⁶⁾ P. 775 in Narrat.

³⁷⁾ Lib. III. Eleg. 12. p. 202.

³⁸⁾ Lib. VII. p. 689.

³⁹⁾ Tom. II. p. 247. de Virt. mulier. Lib. VIII. p. 802. og p. 826.

rodotus ⁴⁰⁾, og Valerius Maximus ⁴¹⁾ fortæller ogsaa adskillige af de Spartanske Qvinders tappre Gierninger. Suidas taler ⁴²⁾ om en Poetinde ved Navn Elitagora fra Lacedæmon, som Aristophanes Scholiast ⁴³⁾ siger derimod at have været fra Theffalien. Mere om hende findes i Olearii Diss. de Poetr. Gr. in Wolfii Poetr. Gr. p. 145. Athenæus siger ⁴⁴⁾, at Alcibiades forførte Timæa Kong Agididis Dronning, ved en Foræring af et tusinde Darius, hvilket baade viser den tit de Tider endda værende Armod i Sparta, og at de dog da allerede havde begyndt at faae Smag paa Penge. Han anfører ⁴⁵⁾ noget om deres Sædvaner ved Bryllupper. Det er ellers meget mærkværdigt, at der ei findes nogen fra Lacedæmon iblandt de mange Skisser, som denne Skribent opregner, men at de fast alle ere enten fra Corinthen, eller fra Athenen; hvilket efter min Tanke tydelig viser; at der har været en ganske anden Levemaade brugelig i Sparta, end i nogen anden Stad, og at Epcurgi strenge og haarde Love have virkelig gjort dem kydste, afholdne og tarvelige, hvormed ogsaa alle gamle Skribenters Vidnesbyrd komme overeens.

40) Lib. IV. p. 270.

41) Lib. IV. c. 6. Ex. 3. ext. p. 404.

42) Tom. I p. 1472. in voce Κλειταγόρα

43) in Vespas v. 1238. p. 322.

44) Lib. XII. p. 534. 45) Lib. XIV. p. 646. •

nu

JUL 8 - 1938

